

SOLVA

regio | project | partner

BAARDEGEM N411

EINDVERSLAG

INTERGEMEENTELIJKE SAMENWERKING VOOR STREEKONTWIKKELING IN
ZUID-OOST-VLAANDEREN

GENTSESTEENWEG 1 B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM
TEL 053 64 65 20

INFO@SO-LVA.BE
WWW.SO-LVA.BE

BAARDEGEM N411

EINDVERSLAG – 2019G6

SOLVA ARCHEOLOGIE RAPPORT 334

AUTEURS: CATELINE CLEMENT, LOUISE SAVELS, EWOUD DESCHEPPER & WOUTER DE MAEYER

COLOFON

DOSSIERSAMENSTELLING

Cateline Clement, Ewoud Deschepper

PROJECT

Baardegem N411 – wegenis- en rioleringswerken (eindverslag)

Projectcode: 2019G6

Projectnaam: 16-BAA-N411

SOLVA Archeologierapport nr. 334

OPDRACHTHOUDER

SOLVA

Projectteam: Archeologie

Gentsesteenweg 1B

9520 Sint-Lievens-Houtem

Tel: 053/64 65 20

info@so-lva.be

BEWAARPLAATS ARCHEOLOGISCH ENSEMBLE

Erkend onroerend erfgoeddepot SOLVA archeologisch depot

p/a Industrielaan 25b

9320 EREMBODEGEM

Tel: 053/64 65 36

archeologie@so-lva.be

WETTELIJK DEPOTNUMMER

DD/2026/12.857/4

COPYRIGHT

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van **SOLVA**.

Alle foto's, tenzij anders vermeld: © **SOLVA**

INHOUDSTAFEL

00	DANKWOORD EN INLEIDING	15
01	BESCHRIJVEND GEDEELTE	21
1.1.	ADMINISTRATIEVE GEGEVENS	23
1.2.	SAMENVATTING VAN HET ARCHEOLOGISCH VOORONDERZOEK EN DE RESULTATEN	26
1.3.	DE ONDERZOEKSOPDRACHT	28
1.3.1.	VRAAGSTELLING	28
1.3.2.	DE RANDVOORWAARDEN	29
1.3.3.	BESCHRIJVING GEPLANDE WERKEN	29
1.4.	WERKWIJZE EN STRATEGIE VAN DE OPGRAVING	31
1.4.1.	MOTIVERING VAN DE ONDERZOEKSSTRATEGIE, -METHODE EN -TECHNIEKEN	31
1.4.1.1.	OPGRAVINGSSTRATEGIE	31
1.4.1.2.	METHODEN EN TECHNIEKEN	32
1.4.2.	BESCHRIJVING VAN DE ORGANISATIE VAN DE OPGRAVING	33
1.4.3.	BESCHRIJVING VAN HET GEBRUIKTE MATERIAAL	33
1.4.4.	BESCHRIJVING EN MOTIVERING VAN EVENTUELE AFWIJKENDE METHODIEK EN VAN EVENTUELE BIJSTELLINGEN VAN DE OORSPRONKELIJKE STRATEGIE	33
1.4.5.	MOTIVATIE VAN DE KEUZE TEN AANZIEN VAN DE SELECTIE VAN VONDSTEN	33
1.4.6.	MOTIVATIE VAN DE KEUZE TEN AANZIEN VAN DE STAALNAME	33
1.4.7.	TEKSTUELE OMSCHRIJVING VAN DE INBRENG VAN SPECIALISTEN	34
1.4.8.	TEKSTUELE OMSCHRIJVING VAN DE ALGEMENE WETENSCHAPPELIJKE ADVISERING DOOR PERSONEN DIE BUITEN HET PROJECT STONDEN	34
02	ASSESSMENTRAPPORT	37
2.1.	TEKSTUELE BESCHRIJVING EN MOTIVERING VAN DE BIJ HET ASSESSMENT GEHANTEERDE METHODEN, TECHNIEKEN EN CRITERIA	39
2.2.	BESCHRIJVING VAN DE OBSERVATIES EN REGISTRATIES UIT HET ASSESSMENT	39
2.2.1.	ASSESSMENT VAN VONDSTEN	39
2.2.2.	ASSESSMENT VAN STALEN	39
2.2.3.	CONSERVATIE-ASSESSMENT	39
2.2.4.	ASSESSMENT VAN SPOREN, SPOORCOMBINATIES, ARCHEOLOGISCHE STRUCTUREN EN ARCHEOLOGISCHE SITE	39

2.3. TEKSTUELE BESCHRIJVING VAN HET POTENTIEEL VOOR WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK EN DE AARD DAARVAN, MET WAARDERING	39
2.4. TEKSTUELE BESCHRIJVING VAN HET UIT TE VOEREN ONDERZOEK	40
2.4.1. STRATEGIE VOOR DE VERWERKING	40
2.4.2. CONSERVATIESTRATEGIE	40
2.4.3. ONDERZOEKSVRAGEN VOOR VERVOLGONDERZOEK	40
03 BESCHRIJVING VAN HET KADER VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE	43
3.1. HET LANDSCHAPPELIJKE KADER	45
3.1.1. AARDKUNDIGE EN HYDROGRAFISCHE SITUERING	46
3.1.2. FYSISCH-GEOGRAFISCHE SITUERING	49
3.2. HISTORISCH KADER	52
3.2.1. ALGEMENE GESCHIEDENIS VAN BAARDEGEM	52
3.2.2. INVENTARIS BOUWKUNDIG ERFGOED	52
3.2.3. CARTOGRAFISCHE STUDIE	53
3.2.3.1. CAERTE ENDE DISCRIPTIE FIGUERATIVE VANDE GHEEL DEN LANDE VAN AELST, JACQUES HORENBAULT (1596)	53
3.2.3.2. VILLARETKAART (1745 – 1748)	53
3.2.3.3. JOZEF JOHAN FRANS FERRARIS – KABINETSKAART DER OOSTENRIJKSE NEDERLANDEN EN HET PRINSBISDOM LUIK (1771-1778)	54
3.2.3.4. ATLAS DER BUURTWEGEN (CA. 1841)	55
3.2.3.5. PHILIPPE VANDERMAELEN – CARTES TOPOGRAPHIQUES DE LA BELGIQUE (1846-1854)	55
3.2.3.6. PHILIPPE CHRÉTIEN POPP – ATLAS CADASTRAL PARCELLAIRE DE LA BELGIQUE (1842-1879)	56
3.2.4. RECENTE LUCHTFOTO'S	57
3.3. ARCHEOLOGISCH KADER	58
04 BESCHRIJVING VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE	61
4.1. BESCHRIJVING VAN DE BODEMS EN ANDERE COMPLEXEN VAN AARDKUNDIGE EENHEDEN	63
4.1.1. GENESE VAN DE BODEMS OF ANDERE COMPLEXEN VAN AARDKUNDIGE EENHEDEN	63
4.1.2. BEWARING VAN DE BODEMS OF ANDERE COMPLEXEN VAN AARDKUNDIGE EENHEDEN	65
4.1.3. EFFECTEN VAN DE AANWEZIGE BODEMS EN SEDIMENTEN OP DE BEWARING VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE EN DE ARCHEOLOGISCHE ARTEFACTEN DAARBINNEN	66
4.1.4. REFERENTIE AAN GELIJKAARDIGE BODEMS EN ANDERE COMPLEXEN VAN AARDKUNDIGE EENHEDEN OP GEKENDE ARCHEOLOGISCHE SITES	67
4.2. BESCHRIJVING VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE AAN DE HAND VAN HET SPORENBESTAND OF DE VONDSTENSPREIDING	67

4.2.1. ANALYSE VAN DE OPBOUW VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE	67
4.2.1.1. BESCHRIJVING VAN DE WIJZE WAAROP DE ARCHEOLOGISCHE SITE ZICH AAN HET HUIDIGE OPPERVLAK MANIFESTEERT	67
4.2.1.2. BESCHRIJVING VAN DE STRATIGRAFISCHE OPBOUW VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE	68
4.2.1.3. GEMIDDELDE DIEPTE VAN DE WAARGENOMEN ARCHEOLOGISCHE NIVEAUS TEN OPZICHTE VAN DE TWEEDE ALGEMENE WATERPASSING EN HET MAAIVELD	68
4.2.2. ANALYSE VAN ARCHEOLOGISCHE STRUCTUREN, SPOORCATEGORIEËN, SPOORCOMBINATIES EN INDIVIDUELE SPOREN	68
4.2.2.1. NIET GEFASEERDE ALLESPORENKAART	68
4.2.2.2. WEERGAVE VERSCHILLENDE FASES	69
4.2.2.3. BEHOUD IN SITU VAN NIET-ONDERZOCHE ZONES	69
4.2.3. BESCHRIJVING VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE AAN DE HAND VAN HET SPORENBESTAND EN DE VONDSTEN	69
4.2.3.1. DE BEGRAVINGEN	69
4.2.3.1.1. MIDDELEEUWSE GRAVEN	76
4.2.3.1.2. GRAFKUILEN ZONDER MENSELIJK BOTMATERIAAL	107
4.2.3.1.3. POSTMIDDELEEUWSE GRAVEN	108
4.2.3.1.4. ARCHEO-ANTROPOLOGISCH ASSESSMENT VAN DE BEGRAVINGEN	115
4.2.3.2. SPOREN VAN BEWONING EN TERREINAFBAKENING	116
4.2.3.2.1. MIDDELEEUWSE GRACHTEN EN GREPPELS	116
4.2.3.2.2. MIDDELEEUWSE BEWONINGSSPOREN	136
4.2.3.2.3. POSTMIDDELEEUWSE POEL	149
4.2.3.2.4. POSTMIDDELEEUWSE WEG FASE 1	156
4.2.3.2.5. POSTMIDDELEEUWSE KERKHOFMUUR	162
4.2.3.2.6. POSTMIDDELEEUWSE KUILEN	165
4.2.3.2.7. POSTMIDDELEEUWSE WEG FASE 2	171
4.2.3.3. INTERPRETATIE EN CONCLUSIE	172
4.3. BESCHRIJVING VAN HET BESTAND AAN CULTURELE VONDSTEN EN NATUURWETENSCHAPPELIJKE VONDSTEN	177
4.3.1. BESCHRIJVING VAN DE ANALYSEMETHODEN EN -TECHNIEKEN	177
4.3.2. BESCHRIJVING VAN DE UITWERKINGSMETHODEN	178
4.3.3. BESCHRIJVING VAN DE VONDSTEN	178
4.3.3.1. AARDEWERK	178
4.3.3.2. METAAL	179
4.3.3.3. GLAS	179

4.3.3.4. LEDER	179
4.3.3.5. NATUURSTEEN	179
4.3.3.6. BOUWMATERIAAL	179
4.3.3.7. BOT	179
4.3.3.8. STAALNAMES	179
4.3.4. ANALYSE VAN DE TYPOLOGISCHE, CHRONOLOGISCHE EN RUIMTELIJKE INDELING VAN DE VONDSTEN	180
05 DATERING EN INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE	183
5.1. DATERING EN INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE	185
5.1.1. RELATIEVE DATERING OP BASIS VAN HET SPORENBESTAND EN VONDSTENBESTAND	185
5.1.2. ABSOLUTE DATERING OP BASIS VAN VONDSTEN	185
5.1.3. ABSOLUTE DATERING OP BASIS VAN NATUURWETENSCHAPPELIJKE DATERINGSTECHNIEKEN	185
5.1.4. ABSOLUTE DATERING OP BASIS VAN HISTORISCHE BRONNEN	186
5.1.5. TAFONOMISCHE OPBOUW EN FORMATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE	186
5.2. SYNTHESE VAN DE KENNIS OVER DE ARCHEOLOGISCHE SITE	187
5.2.1. GEMOTIVEERDE INTERPRETATIE VAN DE VONDSTEN, VONDSTCATEGORIEËN, SPOREN, SPOORCOMBINATIES, SPOORCATEGORIEËN, ARCHEOLOGISCHE STRUCTUREN, EN ACTIVITEITENZONES	187
5.2.2. BEVINDINGEN TEN OPZICHTE VAN DE RESULTATEN VAN EERDER UITGEVOERD ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK	189
5.2.3. GEMOTIVEERDE VERWACHTING TEN AANZIEN VAN DE AANWEZIGHEID EN AARD VAN ARCHEOLOGISCH ERFGOED	190
5.2.4. BELANG EN DE BETEKENIS VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE BINNEN DE BESTAANDE KENNIS	190
5.2.5. AFBAKENING VAN ZONES WAAR GEEN ARCHEOLOGISCH ERFGOED AANWEZIG IS	192
5.2.6. DE ONDERZOEKSVRAGEN EN ONDERZOEKSDOELEN BEANTWOORD	192
06 SAMENVATTING VAN HET ONDERZOEK	201
07 BIBLIOGRAFIE	207
7.1. LITERATUUR	209
7.2. WEBSITES	211
7.3. BIJLAGEN	212
7.3.1. LIJST VAN PLANNEN, FIGUREN, FOTO'S EN KAARTEN	212
7.3.2. TEKENINGENLIJST	212
7.3.3. FOTOLIJST	212
7.3.4. SPORENLIJST	212
7.3.5. VONDSTENLIJST	212
7.3.6. STALENLIJST	212

LIJST VAN FIGUREN

Fig. 1. Projectie van het projectgebied op het kadaster.	24
Fig. 2. Projectie van het projectgebied op de topografische kaart.	24
Fig. 3. Projectie van het projectgebied op de topografische kaart (detail).	25
Fig. 4. Projectie van de aangetroffen sporen op het kadasterplan.	25
Fig. 5. Projectie van de aangetroffen sporen op de bouwplannen.	26
Fig. 6. Projectie van het projectgebied van het bureauonderzoek op het kadasterplan.	27
Fig. 7. Situering van de proefsleuven op het kadasterplan.	27
Fig. 8. Allesporenplan van de proefsleuven en afbakening van de zone weerhouden voor vervolgonderzoek op het kadasterplan.	28
Fig. 9. Ontwerpplan van de wegenis- en rioleringswerken ter hoogte van Baardegem-Dorp.	29
Fig. 10. Fasering van de opgraving.	31
Fig. 11. Situering van het projectgebied op de bodemkaart op regionaal niveau.	45
Fig. 12. Situering van het projectgebied op het gewestplan.	46
Fig. 13. Situering van het projectgebied op de Quartairgeologische kaart.	48
Fig. 14. Situering van het projectgebied op de Tertiairgeologische kaart.	48
Fig. 15. Hoogtemodel van de regio met aanduiding van het onderzoeksgebied.	49
Fig. 16. Hoogtemodel van het projectgebied met aanduiding van het hoogteprofiel.	50
Fig. 17. Hoogteprofiel van het projectgebied.	50
Fig. 18. Potentiële bodemerosiekaart van het projectgebied.	50
Fig. 19. Bodemtypekaart van het projectgebied.	51
Fig. 20. Bodemassociatiekaart van het projectgebied.	51
Fig. 21. Kaart van Horenbault met het dorpscentrum van Baardegem en omgeving.	53
Fig. 22. Kaart van Villaret met aanduiding van het projectgebied.	54
Fig. 23. Kaart van Ferraris met aanduiding van het projectgebied.	54
Fig. 24. Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het projectgebied.	55
Fig. 25. Kaart van Vandermaelen met aanduiding van het projectgebied.	56
Fig. 26. Kaart van Popp met aanduiding van het projectgebied.	56
Fig. 27. Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het projectgebied.	57
Fig. 28. Luchtfoto uit 1979-1990 met aanduiding van het projectgebied.	57
Fig. 29. Luchtfoto uit 2021 met aanduiding van het projectgebied.	58
Fig. 30. Aanduiding van het projectgebied op de CAI.	59
Fig. 31. Verspreiding van de verschillende vastgestelde types moederbodem op het terrein.	64
Fig. 32. Profiel 24AB met zicht op de stratigrafie van de site ter hoogte van het kerkhof.	65
Fig. 33. Zicht op het grondvlak en het profiel met links het uitbraakspoor en rechts het archeologische niveau onder het voormalige wegdek.	65
Fig. 34. Zicht op het vlak met sporen van reductie.	66
Fig. 35. Orthofoto van skelet V-S21-1.	67
Fig. 36. Niet gefaseerde allesporenkaart grondplan A.	70
Fig. 37. Niet gefaseerde allesporenkaart grondplan B.	72
Fig. 38. Skelettenplan op het kadaster.	74
Fig. 39. Situeringplan van de middeleeuwse begravingen.	77
Fig. 40. Situeringplan van de middeleeuwse begravingen.	78
Fig. 41. Skelet V-S05-1.	79
Fig. 42. Skelet V-S33-1 in profiel 24AB.	80
Fig. 43. Skelet V-S12-1.	81
Fig. 44. Skelet V-S35-1 in een antropomorfe grafkuil.	82
Fig. 45. Skelet V-S37-1 in een kist.	83
Fig. 46. Skelet V-S09-1.	84
Fig. 47. Skelet V-S10-1.	85
Fig. 48. Skelet V-S11-1.	86
Fig. 49. Skelet V-S27-1.	87
Fig. 50. Skelet V-S15-1.	88
Fig. 51. Skelet V-S16-1.	89
Fig. 52. Skelet V-S34-1.	89
Fig. 53. Grafiek grafvormen.	90
Fig. 54. Orthofoto van skelet V-S30-1.	90
Fig. 55. Skelet V-S22-1.	91
Fig. 56. Skelet V-S24-1.	92
Fig. 57. Skelet V-S25-1.	93
Fig. 58. Skelet V-S19-1.	94
Fig. 59. Skelet V-S29-1.	95
Fig. 60. Skelet V-S31-1.	96
Fig. 61. Skelet V-S42-1.	97
Fig. 62. Skelettenplan.	99
Fig. 63. Grafiek oriëntaties.	100
Fig. 64. Grafiek grafvorm versus oriëntatie.	101
Fig. 65. Grafiek positie van de linkerarm versus de rechterarm.	101
Fig. 66. Dateringsresultaat van V-S05-1.	103
Fig. 67. Dateringsresultaat van V-S09-1.	103

Fig. 68. Dateringsresultaat van V-S11-1.	104
Fig. 69. Dateringsresultaat van V-S12-1.	104
Fig. 70. Dateringsresultaat van V-S22-1.	105
Fig. 71. Overzicht van de dateringsresultaten.	105
Fig. 72. Context V-224 in grondvlak.	107
Fig. 73. Kerkhofmuur V-107 en kerkhofgrond V-219 in grondvlak.	108
Fig. 74. Digitaal grondplan met aanduiding van de skeletten, de kerkhofmuur en het uitbraakspoor.	109
Fig. 75. Skelet V-S13-1.	110
Fig. 76. Skelet V-S23-1.	111
Fig. 77. Skelet V-S06-1.	112
Fig. 78. Skelet V-S07-1.	112
Fig. 79. Grafiek van de oriëntaties van de postmiddeleeuwse begravingen.	113
Fig. 80. Skelet V-S08-1.	113
Fig. 81. Skeletten V-S02 en S03-1.	114
Fig. 82. Digitaal grondplan A met aanduiding van structuren V-105, V-109, V-223, V-197, V-17, V-8, V-21, V-107, en V-29.	116
Fig. 83. Grondplan A met structuren V-105 en V-109 in het noordoosten.	117
Fig. 84. Grondplan A met structuren V-105 en V-109 in het zuidwesten.	117
Fig. 85. Zicht op uiteinde van structuur V-105 .	120
Fig. 86. Coupe op uiteinde van structuur V-109.	120
Fig. 87. Coupe op structuren V-105 en V-109 in het noordoosten, ter hoogte van kerkhofmuur structuur V-107.	121
Fig. 88. Coupe op structuren V-105 en V-109, in het zuidwesten.	121
Fig. 89. Coupe op structuur V-105.	122
Fig. 90. Coupe op structuur V-109.	122
Fig. 91. Structuren V-21, V-105, V-107 en V-109 in Grondplan A.	123
Fig. 92. Detail van coupe op structuren V-105 en V-107 ter hoogte van poel, structuur V-21 .	123
Fig. 93. Structuur V-223 in grondplan.	126
Fig. 94. Structuur V-223 in coupe.	126
Fig. 95. Context V-197 in grondplan.	128
Fig. 96. Context V-197 in profiel.	128
Fig. 97. Digitaal grondplan A met aanduiding van de structuren V-197, V-17 en V-8.	130
Fig. 98. Structuur V-17 in grondplan.	131
Fig. 99. Structuur V-17 in profiel.	131
Fig. 100. Digitaal grondplan A met aanduiding van o.a. de structuur V-29.	132
Fig. 101. Structuur V-8 in grondplan.	132
Fig. 102. Structuur V-8 in profiel.	133
Fig. 103. Structuur V-29 in grondplan.	133
Fig. 104. Structuur V-29 in profiel.	133
Fig. 105. Digitaal grondplan A met aanduiding van de bewoningssporen.	134
Fig. 106. Bewoningssporen op grondplan A.	136
Fig. 107. Bewoningssporen op grondplan A en B, waarbij het niveauverschil t.h.v. het uitbraakspoor van de kerkhofmuur (links op foto) zichtbaar is.	136
Fig. 108. Coupe op kuil V-217.	137
Fig. 109. Coupe op paalspoor V-265.	137
Fig. 110. Coupe op paalspoor V-268.	138
Fig. 111. Coupe op paalspoor V-119, vermoedelijk een recenter spoor.	138
Fig. 112. Gedigitaliseerd grondplan met structuren V-145 en V-254.	140
Fig. 113. Coupe op V-259.	141
Fig. 115. Coupe op V-352.	141
Fig. 114. Coupe op V-226.	141
Fig. 116. Coupe op V-383.	142
Fig. 117. Coupe op V-254.	142
Fig. 118. Zicht op structuren V-145 en V-245 op grondplan A.	143
Fig. 119. Dateringsresultaat van V-259.	145
Fig. 120. Dateringsresultaat van V-230.	146
Fig. 121. Dateringsresultaat van V-256.	146
Fig. 122. Dateringsresultaat van V-226.	146
Fig. 123. Dateringsresultaten van structuur V-145.	147
Fig. 124. Dateringsresultaat van V-263.	147
Fig. 125. Dateringsresultaat van V-254.	148
Fig. 126. Dateringsresultaten van structuur V-254.	148
Fig. 127. Dateringsresultaat van R-Combine van V-263 en V-254.	148
Fig. 128. Gedigitaliseerd grondplan met aanduiding van de poel.	149
Fig. 129. Noordelijke rand van de poel.	150
Fig. 130. Westelijke en zuidelijke rand poel.	151
Fig. 131. Coupe op de noordelijke rand van de poel.	151
Fig. 132. Coupe op westelijke rand van de poel.	152
Fig. 133. Coupe op oostelijke rand (zie ook kerkhofmuur V-107).	152
Fig. 134. Coupe op trampling en staak.	152
Fig. 135. Grondplan B.	153
Fig. 136. Coupe op kuil V-154.	153
Fig. 137. Gedigitaliseerde coupe op de poel (zie ook kerkhofmuur V-107).	155
Fig. 138. Gedigitaliseerd grondplan met aanduiding van het wegtracé in het noorden.	156
Fig. 139. Gedigitaliseerd grondplan met aanduiding van het wegtracé in het zuiden.	156
Fig. 140. Wegtracé in het noorden.	157

Fig. 141. Wegdek in grondplan in het zuiden .	157
Fig. 142. Flankerende gracht in het zuiden.	158
Fig. 143. Profiel ter hoogte van het wegdek.	159
Fig. 144. Coupe op één van de flankerende grachten.	159
Fig. 145. Gedigitaliseerd grondplan met aanduiding van structuur V-107.	162
Fig. 146. Kerkhofmuur V-107 in het zuiden van het vlak.	163
Fig. 147. Kerkhofmuur V-107 in het noorden van het vlak.	163
Fig. 148. Coupe op uitbraakspoor V-89.	164
Fig. 149. Digitaal grondplan met aanduiding van de kuilen.	166
Fig. 150. Grondplan A met de kuilen in het zuiden	167
Fig. 151. Grondplan B met de kuilen tegen de westelijke sleufwand.	168
Fig. 152. Coupe op kuil V-63.	169
Fig. 153. Kuilen t.h.v. het profiel van de westelijke sleufwand.	169
Fig. 154. Profiel ter hoogte van de westelijke sleufwand.	171
Fig. 155. Profiel t.h.v. structuur V-390.	171

LIJST VAN TABELLEN

Tabel 1: Kenmerken van de gedateerde begravingen.	102
Tabel 2: Kenmerken van de ¹⁴ C-dateringen.	103
Tabel 3: Kenmerken van de isotopenanalyses.	106
Tabel 4: Aardewerk uit structuur V-105.	124
Tabel 5: Aardewerk uit structuur V-109.	125
Tabel 6: Aardewerk uit structuur V-145.	144
Tabel 7: Aardewerk uit structuur V-254.	144
Tabel 8: Kenmerken van de ¹⁴ C-dateringen.	145
Tabel 9: Aardewerk uit structuur V-121.	154
Tabel 10: Overige vondsten uit structuur V-21.	155
Tabel 11: Aardewerk uit structuur V-1.	160
Tabel 12: Overige vondsten uit structuur V-1.	161
Tabel 13: Aardewerk uit de kuilen.	170

00 | DANKWOORD EN INLEIDING

DANKWOORD

We wensen de stad Aalst bedanken voor de vlotte samenwerking en het ter beschikking stellen van de pastorie als tijdelijk werkruimte. Ook dank aan de Dorpsraad Baardegem voor hun enthousiasme, interesse en samenwerking in kader van de Erfgoeddag.

INLEIDING

Stad Aalst wenst een heraanleg van de N411 uit te voeren, meer bepaald het gedeelte dat het grondgebied van deelgemeente Baardegem doorkruist. Het betreft een vernieuwing van de wegenis in combinatie met de aanleg van een gescheiden rioleringsstelsel.

SOLVA voerde een vooronderzoek uit in de vorm van een bureaustudie. Deze toonde het archeologische potentieel aan ter hoogte van de dorpskern van Baardegem. De afbakening van de dorpskern is goed te herkennen in de beschikbare postmiddeleeuwse cartografische bronnen. Echter gaat de geschiedenis van Baardegem vermoedelijk een stuk verder terug in de tijd, namelijk tot de (vroeg?) middeleeuwen. De Sint-Margarethakerk en de naamgeving van Baardegem lijken hierop te wijzen. De naamgeving 'Baardegem' (Baardegem < Bardingaheim) behoort tot de groep van de -gem toponiemen, waarvan het ontstaan doorgaans in de vroege middeleeuwen te situeren is. Minstens sinds de 12de eeuw situeert zich een kerk op de plaats van de huidige parochiekerk. Over de evolutie en het uitzicht van het dorp zijn verder weinig gegevens. De geraadpleegde postmiddeleeuwse iconografische bronnen tonen aan dat Baardegem sinds de 18de eeuw nagenoeg ongewijzigd is. Rondom de huidige kerk staat op alle kaarten het kerkhof afgebeeld. We mogen aannemen dat dit, net zoals de kerk, teruggaat op een oudere voorloper. Zowel op de Popp-kaart als op de Atlas der Buurtwegen zijn in de percelering ten noorden van de Sint-Margarethakerk enkele opvallende gebogen vormen te herkennen. Hoewel deze niet aanwezig zijn op de oudere Ferrariskaart is het niet uit te sluiten dat deze percelering een oudere afbakening/structuur verraadt.

In dit licht is aanvullend een proefputtenonderzoek uitgevoerd. Drie proefputten zijn aangelegd in de N411 (straatnaam: Baardegem-Dorp) en één proefput in de Margrietstraat. Naast het uitbraakspoor van de kerkhofmuur, zoals afgebeeld op de Poppkaart en de Atlas der Buurtwegen, wijzen de aanwezigheid van een grafkuil en enkele greppels mogelijk op een oudere en iets ruimere afbakening van de begraafplaats. Naast deze sporen zijn er verder ook verschillende kuilen, karrensporen en wegverhardingen aangetroffen. Deze dateren tenminste uit de volle middeleeuwen. De proefput in de Margrietstraat bracht enkel postmiddeleeuwse sporen aan het licht die in verband te brengen zijn met de wegenis en de afbakening ervan. Een oudere afbakening van een middeleeuwse nederzetting is niet aangetroffen.

De aangetroffen sporen zijn in verband te brengen met de vorming en de evolutie van de dorpskern van Baardegem. In relatie tot de geplande werken kan dit archeologische erfgoed niet in situ bewaard worden. Dit gaf aanleiding tot een vlakdekkende opgraving in de zone van de dorpskern. De resultaten van dit onderzoek kunnen bijdragen aan het bredere onderzoek rond het ontstaan en evolutie van regionale dorpskernen in de vroege, volle en late middeleeuwen. Voorliggend eindverslag vormt de neerslag van de uitgevoerde opgraving.

01 | BESCHRIJVEND GEDEELTE

1. BESCHRIJVEND GEDEELTE

1.1. ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS	
Projectcode:	2019G6
Sitecode:	16-BAA-N411
Wettelijk depotnummer:	D/2026/12.857/4
Naam en erkenningsnummer erkende archeoloog:	SOLVA OE/ERK/Archeoloog/2015/00038
Locatie:	Oost-Vlaanderen, Baardegem (deelgemeente van Aalst), Baardegem-Dorp en Margrietstraat
Bounding box:	punt 1: x= 134019.55, y= 182700.05 punt 2: x= 134102.73, y= 182803.33
Kadastrale gegevens:	Aalst, afdeling 9, sectie C en D, openbare weg (zie Figuur 1)
Topografische kaart:	zie Figuur 2 en Figuur 3.
Betrokken actoren en specialisten:	- Erkend archeoloog: Wouter De Maeyer - Tekst: Cateline Clement - Kaartmateriaal: Cateline Clement - Redactie: Bart Cherretté
Wetenschappelijke advisering:	Niet van toepassing
Begin- en einddatum:	02/07/2019 – 25/10/2019

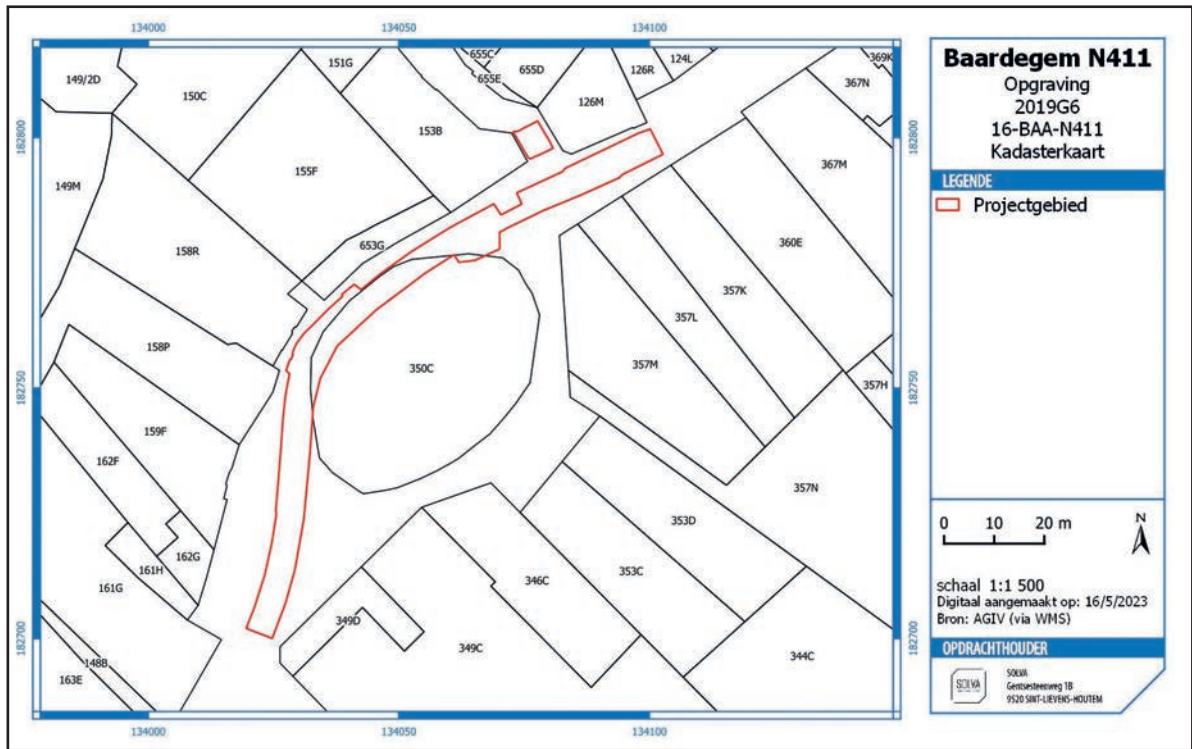

Fig. 1. Projectie van het projectgebied op het kadaster.

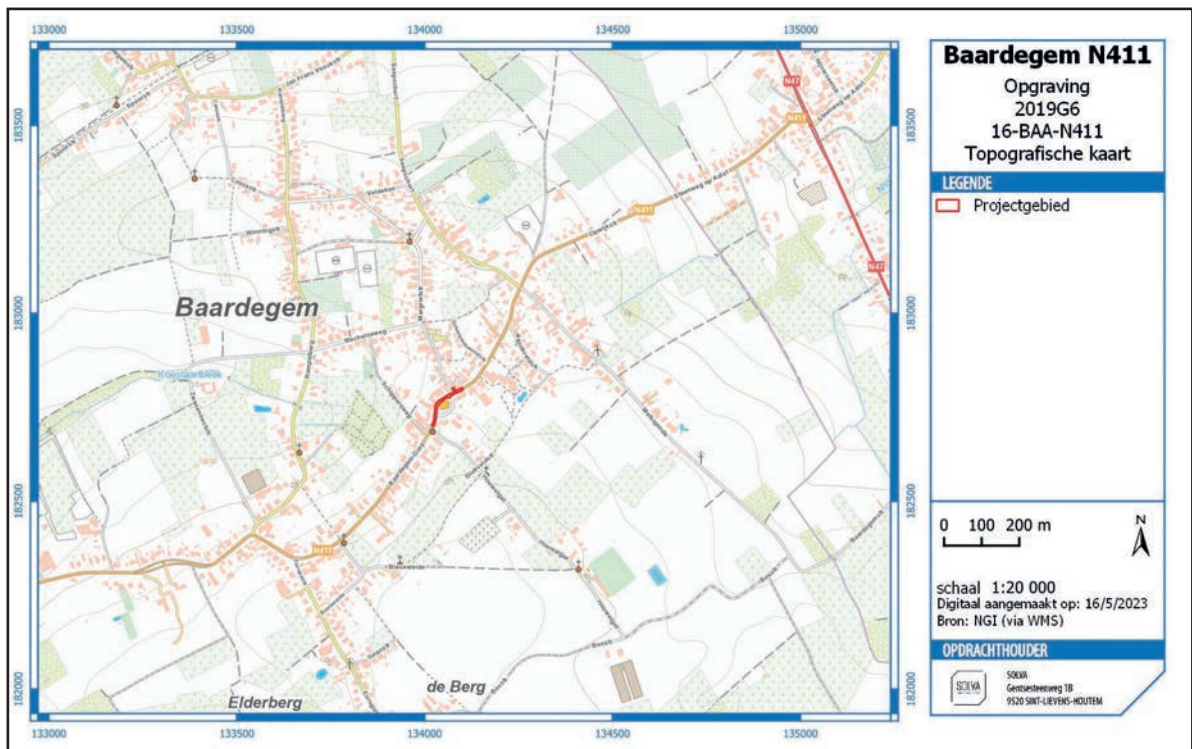

Fig. 2. Projectie van het projectgebied op de topografische kaart.

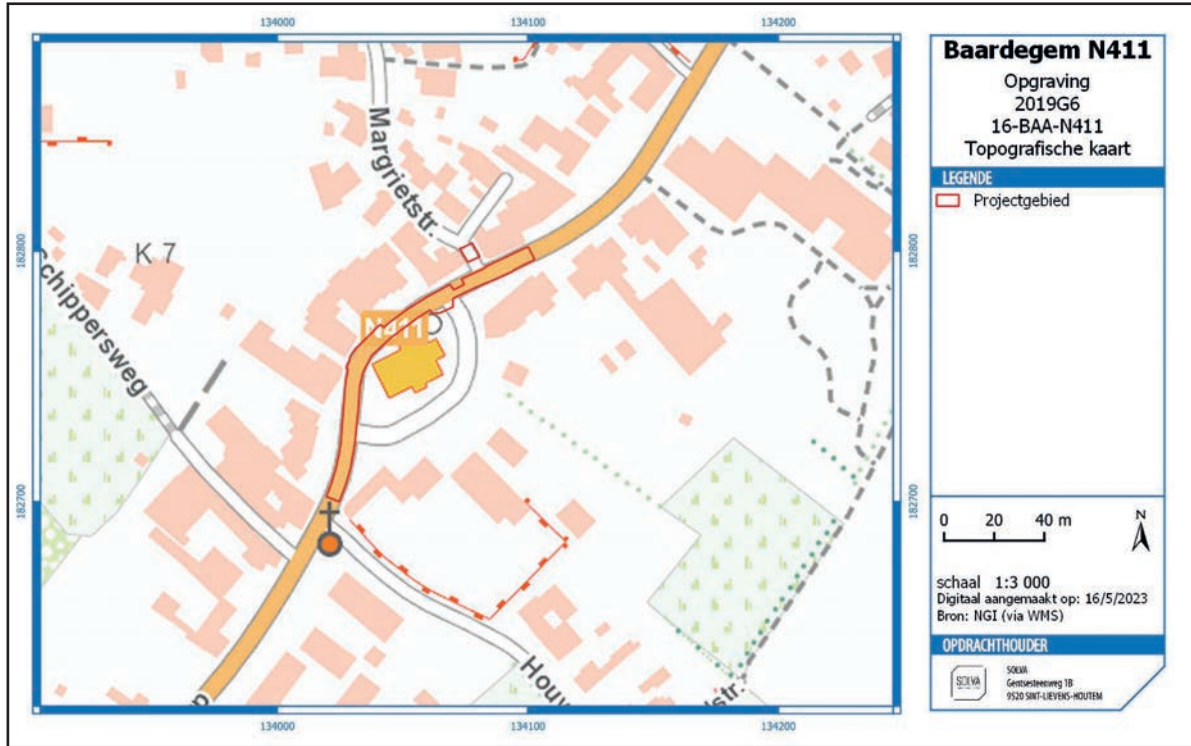

Fig. 3. Projectie van het projectgebied op de topografische kaart (detail).

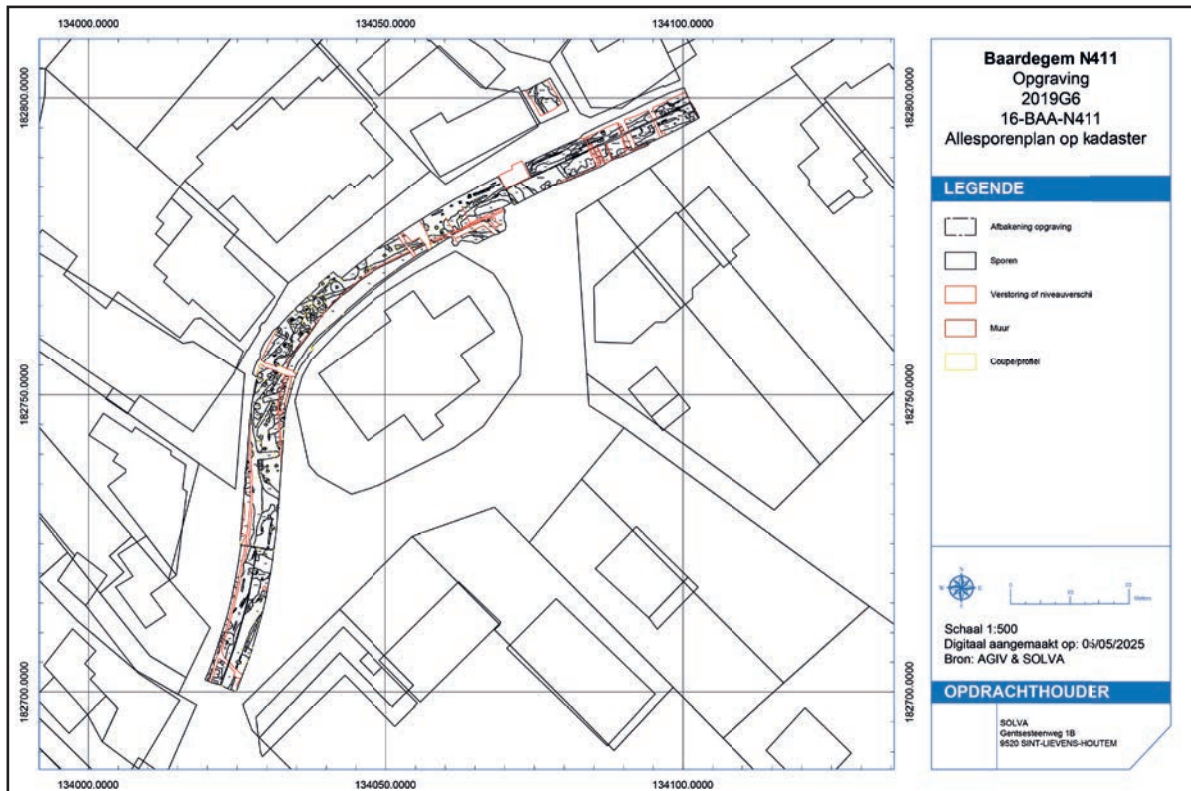

Fig. 4. Projectie van de aangetroffen sporen op het kadasterplan.

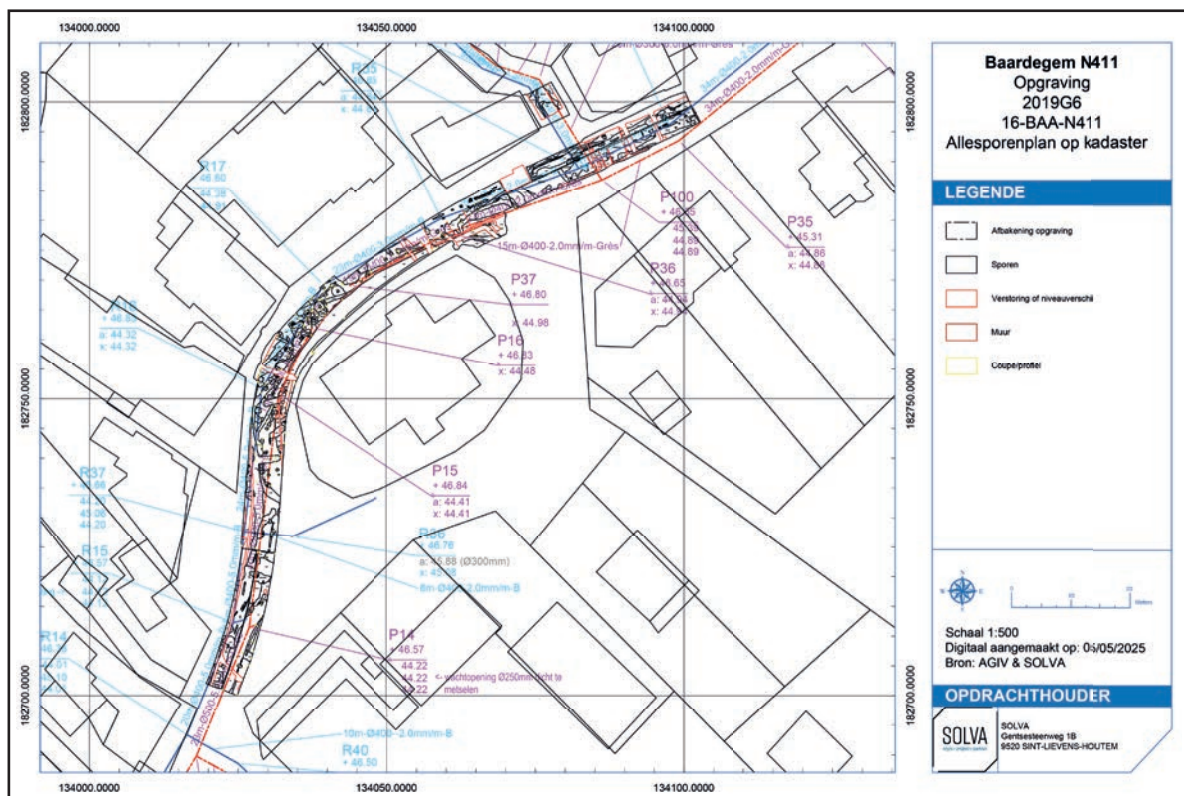

Fig. 5. Projectie van de aangetroffen sporen op de bouwplannen.

1.2. SAMENVATTING VAN HET ARCHEOLOGISCH VOORONDERZOEK EN DE RESULTATEN

Naar aanleiding van de geplande wegenis- en rioleringswerken van de N411 ter hoogte van Baardegem is door SOLVA, in opdracht van Stad Aalst, een archeologisch vooronderzoek uitgevoerd. Dit behelsde in eerste instantie een **bureaustudie (2016K141)**. Hierin is aangetoond dat het grootste deel van het projectgebied een vrij laag archeologisch potentieel heeft, behalve de zone ter hoogte van het dorpscentrum van Baardegem (Figuur 6). Binnen het gabarit van de geplande werken is de kans op het aantreffen van archeologische sporen vooral in de dorpskern, rondom de huidige Sint-Margarethakerk en de Margrietstraat, reëel. De vormgeving van de dorpskern is goed te herkennen in de beschikbare postmiddeleeuwse cartografische bronnen. Deze tonen ook aan dat de werken mogelijk een deel van het vroegere kerkhof zullen aansnijden. De geschiedenis van Baardegem is vermoedelijk echter tot een stuk verder in de tijd terug te voeren, namelijk tot de (vroeg) middeleeuwen. De naamgeving van Baardegem als *haim*-toponiem, de omliggende kouters en de 13de-eeuwse Sint-Margarethakerk lijken hierop te wijzen.

In het licht van het archeologische potentieel was, aanvullend aan de bureaustudie, archeologischvooronderzoekdoormiddelvaneenbodemingreepindedorpskernaangewezen. Op basis van de bureaustudie alleen kon geen voldoende inschatting en afweging gemaakt worden van de te nemen maatregelen in kader van de geplande werken. Het vooronderzoek met ingreep in de bodem verliep via een uitgesteld traject. Het **proefputtenonderzoek (2019A308)** omvatte vier proefputten, waarvan drie in de N411 (straatnaam Baardegem-Dorp) en één in de Margrietstraat (Figuur 7). In de proefput in de Margrietstraat waren enkel postmiddeleeuwse sporen van de voormalige wegenis aanwezig. De drie proefputten in de N411 daarentegen brachten sporen van de voormalige kerkhofafbakening en een begraving aan het licht, evenals volmiddeleeuwse bewoningssporen (Figuur 8). Gezien deze laatste sporen meer informatie kunnen verschaffen over de ontstaansgeschiedenis, de vorming en de evolutie van de dorpskern tot op heden, is een vlakdekkende opgraving geadviseerd in het gedeelte van de N411 dat door de dorpskern van Baardegem loopt.

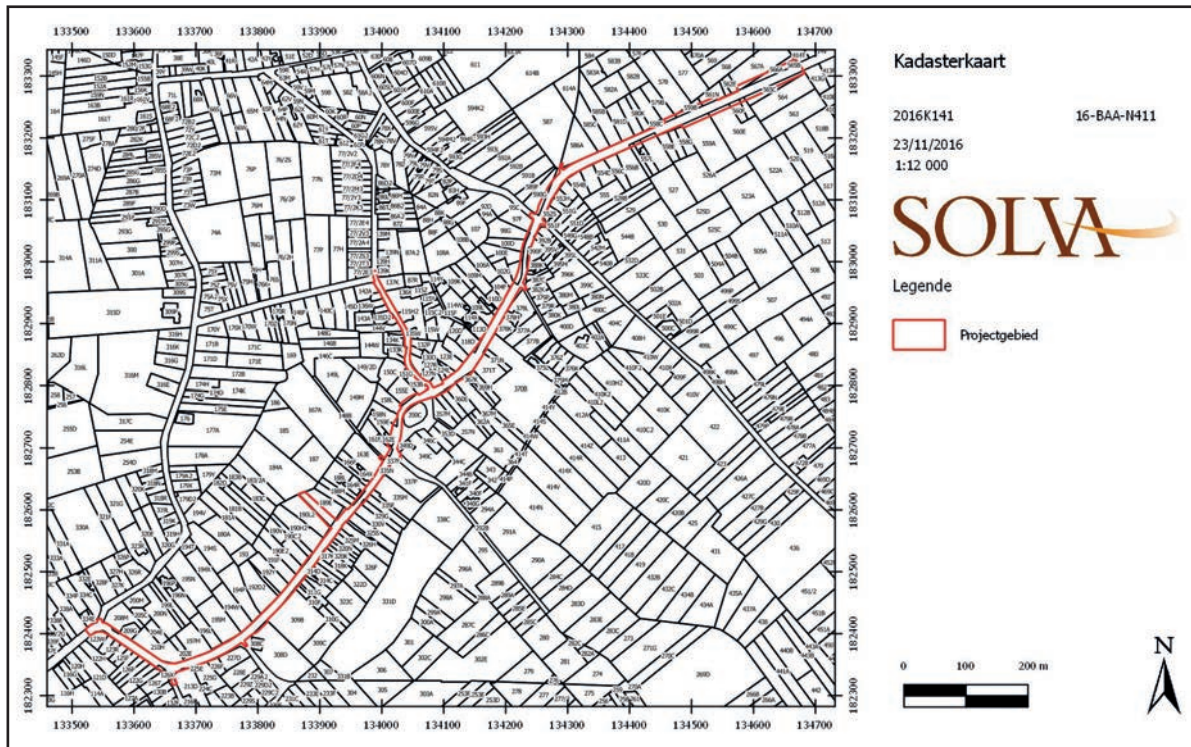

Fig. 6. Projectie van het projectgebied van het bureauonderzoek op het kadasterplan.

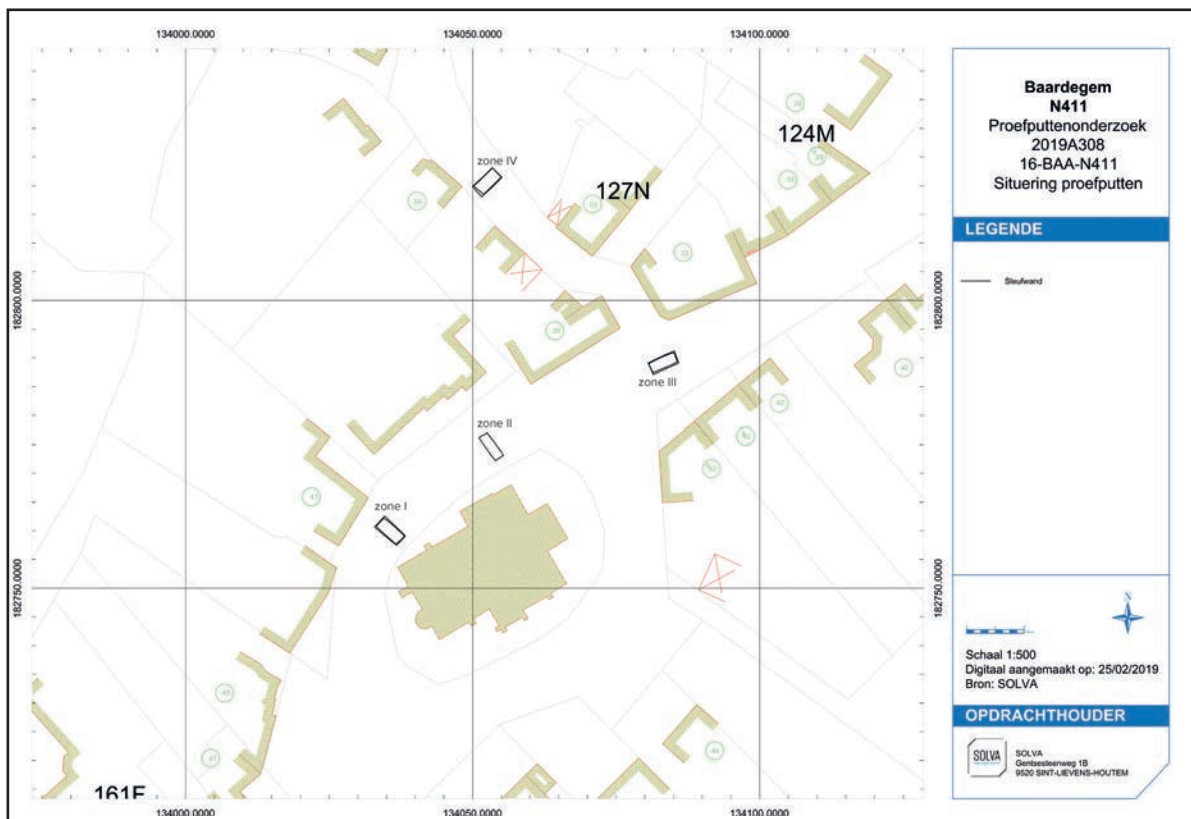

Fig. 7. Situering van de proefsleuven op het kadasterplan.

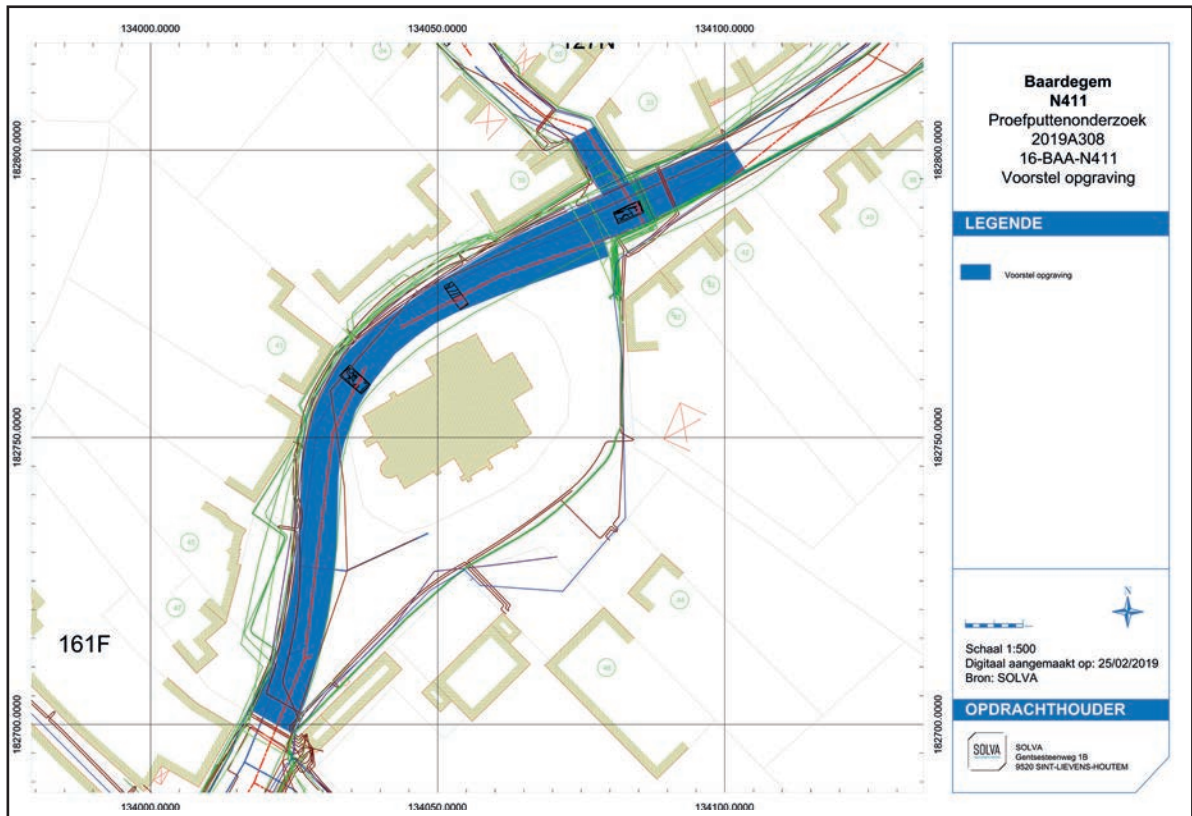

Fig. 8. Allesporenplan van de proefsleuven en afbakening van de zone weerhouden voor vervolgonderzoek op het kadasterplan.

1.3. DE ONDERZOEKSOPDRACHT

1.3.1. Vraagstelling

De onderzoeksvragen zoals geformuleerd in het programma van maatregelen van nota 2019A308 focussen op de begraafplaats enerzijds en de bewoning anderzijds, alsook op de relatie tussen beide elementen. Een belangrijk aandachtspunt hierbij is de genese en de ontwikkeling van de dorpskern.

Voor de begraafplaats:

- Kan er op basis van het onderzoek een uitspraak worden gedaan over de oppervlakte en de afbakening van het kerkhof?
- Kunnen er, ondanks de wellicht beperkte aanwezigheid van begravingen, verschillende fasen voor het kerkhof onderscheiden worden? Kunnen deze gedateerd worden?
- Is er een verschil qua vorm tussen de verschillende graven? Is dit chronologisch te verklaren?
- Wat kunnen de begravingen ons leren over de populatie (demografie, pathologie, ...)?

Voor de zones onder en buiten de begraafplaats:

- Wat is de aard, omvang, datering, en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?
- Wat is de onderlinge samenhang van de aangetroffen sporen of structuren, wat is de relatie met de begraafplaats?
- Hoe is de opbouw van de chronologie van de aanwezige archeologische resten?
- Zijn er sporen en structuren aanwezig die in relatie kunnen worden gebracht met het ontstaan van Baardegem als nederzetting?

- Hoe kaderen de resultaten van dit onderzoek binnen onze kennis van de geschiedenis/ontwikkeling van Baardegem? En bij de ontwikkeling van de kerk/kerkhofsite?

In de context van het eindverslag kunnen bijkomende onderzoeksvragen geformuleerd worden, dewelke betrekking hebben op de relatie van de sporen ter hoogte van het Baardegem-Dorp met de nabijgelegen nederzetting Baardegem-De Faluintjes:

- Hoe verhouden beide sites zich tot elkaar, ruimtelijk en chronologisch?
- Is er sprake van gelijktijdigheid of een opeenvolging?
- Zijn er overeenkomsten vast te stellen in bouwtraditie en in materiële cultuur?
- Wat dragen deze sporen bij tot de (oudste) dorpsgeschiedenis van Baardegem en bij uitbreiding tot de kennis van dorpsontwikkeling in de ruimere regio?
- Wat is de waarde en het kennispotentieel van de vastgestelde archeologische vindplaatsen, met het oog op eventuele toekomstige bouwprojecten in de nabijheid?

1.3.2. De randvoorwaarden

Zowel het veldwerk als de verwerking en rapportage dienen te voldoen aan de methodiek zoals beschreven in het hoofdstuk 15 (Ograven generiek) van de Code van Goede Praktijk 4.0.

1.3.3. Beschrijving geplande werken

De geplande heraanleg van de N411 binnen de onderzoekszone (vastgelegd in het programma van maatregelen van de archeologienota 2016K141) valt uiteen in twee aspecten: de wegenis (rijbaan, fietspad, voetpad, parkeerstroken en boomputten) en de rioleringswerken

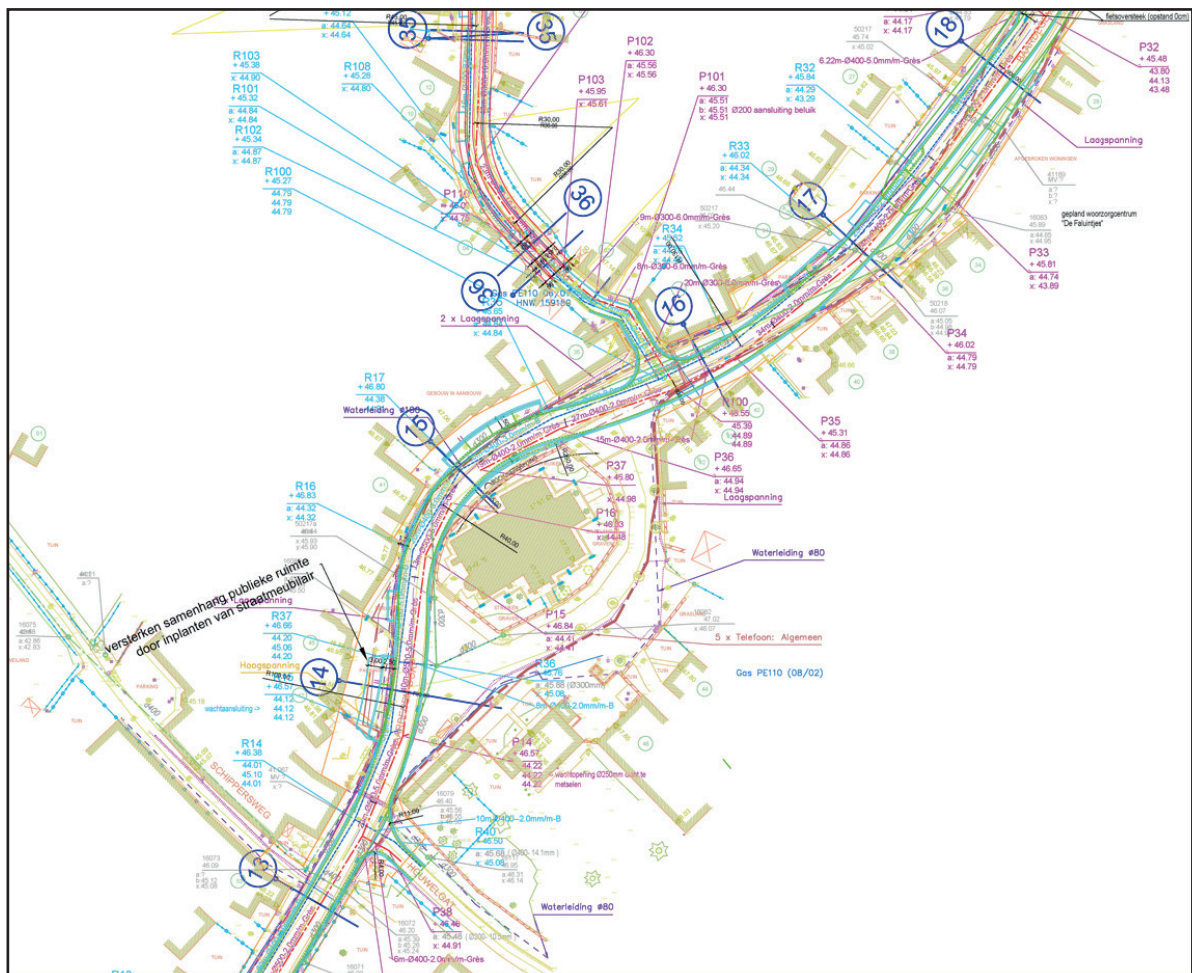

Fig. 9. Ontwerpplan van de wegenis- en rioleringswerken ter hoogte van Baardegem-Dorp.

(gescheiden DWA- en RWA-rioleringsstelsel) (Figuur 9). Tegelijk is een gelijkaardige heraanleg van de wegenis en de rioleringswerken in de Margrietstraat in de werken opgenomen. Het gaat hierbij niet enkel over openbaar domein. Over de volledige lengte langs beide wegtracés worden een aantal percelen gedeeltelijk aangesneden, hoofdzakelijk in functie van de omgevingsaanleg.

Op basis van de kennis van het proefputtenonderzoek kunnen we stellen dat zowel de wegenis- als de rioleringswerken een aanzienlijke impact op de ondergrond zullen hebben.

Wegenis:

Voor de werken van start gaan, worden de huidige verharding (+ fundering), steenslag (+ fundering), boordstenen en betonstraatstenen opgebroken. Over de diepte van deze opbouw waren er geen gegevens bekend, maar op basis van het proefputtenonderzoek weten we dat dit zo'n 40 à 50 cm bedraagt. Wat de N411 betreft, bestaat de opbouw van de nieuw aan te leggen rijbaan van boven naar onder uit verschillende lagen bitumineuze verharding, een steenslagfundering en een onderfundering enerzijds of een laag cementbetonverharding, een KWS-tussenlaag, een laag schraal beton en een onderfundering anderzijds. De totale dikte bedraagt 63-66 cm ten opzichte van het maaiveld, in de Margrietstraat is een gelijkaardige opbouw voorzien van 60 cm dikte. Zowel langs de N411 als in de Margrietstraat is op verschillende locaties een fietspad/fietssuggestiestrook gepland. Dit wordt gevormd door een cementbetonverharding en een steenslagfundering (totale dikte ten opzichte van het maaiveld: 36 cm). In beide straten worden tevens voetpaden aangelegd. De breedte varieert enigszins, de opbouw is steeds dezelfde: een laag betonstraatstenen, een laag brekerszand en een laag schraal betonfundering (volledige dikte ten opzichte van het maaiveld: 28-33 cm). Langs de N411 zijn tevens op verschillende plaatsen parkeerstroken gepland. De opbouw bestaat van boven naar onder uit een laag betonstraatstenen, een laag brekerszand, een laag schraal betonfundering en een onderfundering (volledige dikte ten opzichte van het maaiveld: 55 cm).

Langs de N411 zijn op verschillende locaties nieuwe bomen voorzien: in de noordoostelijke hoek van het projectgebied, in de omgeving van het dorpscentrum en verderop richting Aalst. Voor deze bomen worden boomputten uitgegraven tot 1 m onder het maaiveld.

Rioleringswerken:

Over de volledige lengte van het onderzoeksgebied wordt centraal onder de N411 een gescheiden rioleringsstelsel met twee ondergrondse afvoerleidingen (DWA en RWA) voorzien die het huidige systeem zullen vervangen. De DWA-leiding heeft een variërende diameter van 25 tot 50 cm, de RWA-leiding gaat van 40 tot 60 cm. De aan te leggen dieptes van deze leidingen situeren zich op 1,35 tot 3,90 m ten aanzien van het huidige maaiveld. Beide leidingen liggen op 2,5-3 m van elkaar en veronderstellen gezien de diepte ervan het uitgraven van één werksleuf van minstens 3 à 4 m breed. Het hoogste punt binnen het projectgebied situeert zich ter hoogte van de huidige parochiekerk. Vanaf dit punt lopen de rioleringen af in westelijke en oostelijke richting. Hierbij zijn enige hoogteverschillen te overbruggen, wat het grote verschil in diepte van uitgraving van de aan te leggen riolering verklaart.

Ook in de Margrietstraat wordt een gescheiden rioleringsstelsel aangelegd. De uitgraving voor de DWA-leiding (30 cm diameter) en RWA-leiding (40 cm diameter) situeert zich op een diepte van 1,45 tot 1,95 m. Deze leidingen liggen ongeveer 1,3 – 2,1 m van elkaar, wat één werksleuf van minimum 2 à 3 m breedte veronderstelt.

1.4. WERKWIJZE EN STRATEGIE VAN DE OPGRAVING

1.4.1. Motivering van de onderzoeksstrategie, -methode en -technieken

1.4.1.1. Opgravingsstrategie

Het proefputtenonderzoek maakte het mogelijk om een goede inschatting te maken van het archeologisch potentieel van het projectgebied. Aan de hand van de bevindingen uit het proefputtenonderzoek is een te onderzoeken zone afgebakend in de dorpskern van Baardegem. De onderzochte zone situeert zich ter hoogte van de Sint-Margarethakerk. De vier proefputten zijn daarbij geregistreerd als Zones I t.e.m. IV, de opgraving als Zone V.

Het archeologisch onderzoek geschiedde in fases en dit om tegemoet te komen aan de mobiliteit ter hoogte van de dorpskern en de toegang tot woningen en garages (Figuur 10). Het onderzoeksgebied is opgedeeld in vier quasi gelijke delen. Eerst zijn de zones aan de buitenzijde van het projectgebied onderzocht, waarbij afwisselend de helft van de wegbreedte is opengelegd (Fases I-II). In de twee centrale zones is steeds over de volledige breedte van de weg gewerkt (Fases III-IV). De verbinding tussen de Margrietstraat en de N411 kon niet gemaakt worden omwille van de hier aanwezige nutsleidingen.

Gezien de omvang van de geplande werken is het archeologisch onderzoek opgevat als een vlakdekkende opgraving. Hierbij is in eerste instantie de verharding opgebroken en vervolgens met een graafmachine met platte bak, onder begeleiding van een archeoloog, verdiept tot op het eerste archeologisch relevant niveau. Dit eerste vlak betrof reeds archeologische sporen in de moederbodem. Het vlak is manueel opgeschoond en geregistreerd. Na de eerste afgraving is zowel manueel als machinaal verdiept, tot op een volgende archeologisch relevant niveau. Lokaal zijn tot vijf vlakken geregistreerd.

Het archeologisch onderzoek is uitgevoerd over een totaaloppervlakte van 839,8 m².

Zowel bij het terreinonderzoek als bij de rapportage is steeds de aandacht gevestigd op het beantwoorden van de vooropgestelde onderzoeksvragen.

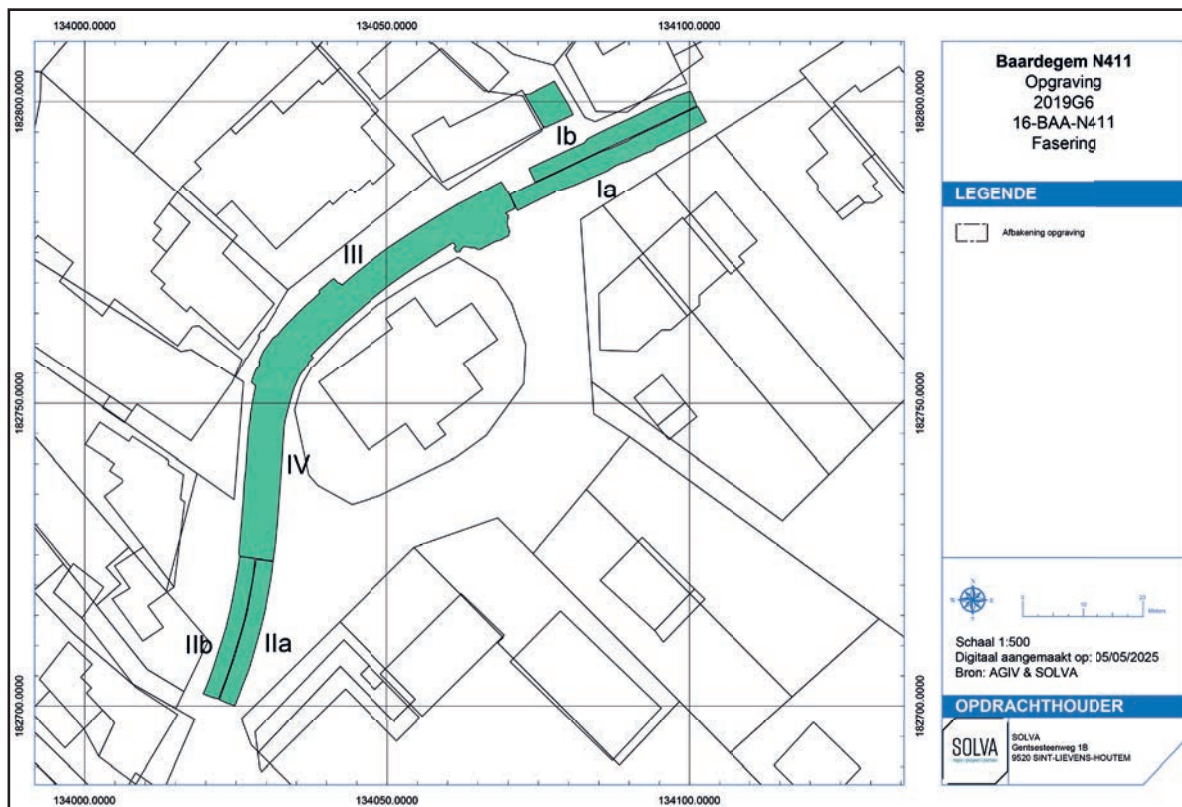

Fig. 10. Fasering van de opgraving.

1.4.1.2. Methoden en technieken

De afgraving van het vlak gebeurde met een graafmachine met een platte bak van 2 m breed. Deze afgraving gebeurde steeds onder begeleiding van de archeologen van SOLVA. In het onderzoeksgebied is afgegraven tot op de moederbodem (zand-zandleem). De afgegraven grond is tijdens het verdiepen afgevoerd.

De sporen zijn na het afgraven onmiddellijk manueel opgeschaafd, gefotografeerd met een fotobordje (met projectcode 16-BAA-N411 / 2019G6), beschreven in de SOLVA-Archeologiedatabank en topografisch ingemeten met een RTS. Alle vondsten kregen een uniek identificatienummer (= vondstnummer). Profielen zijn geregistreerd op verschillende locaties. In het centrale gedeelte van de opgraving (fase III en IV) zijn de volledige lengteprofielen ingetekend. De andere profielen bevatten geen extra info over de stratigrafische opbouw van het terrein en zijn niet geregistreerd. De geregistreerde profielen zijn gefotografeerd en per laag beschreven. Van alle werkputten (fase I t.e.m. IV) en profielen is de precieze locatie topografisch ingemeten.

Het gebruik van **gestandaardiseerde fiches** en een gestandaardiseerde nummering van de sporen en de lagen in een spoor – en alles wat daarmee samenhangt (foto's, plannen, vondsten, ...) – heeft niet alleen te maken met het stroomlijnen van de registratie op het veld, maar ook met de verwerking van deze gegevens tijdens de rapportage.

De Dienst Archeologie van SOLVA heeft in de loop van 2009 de ontwikkeling van een **databank** geïnitieerd. Haar doel is het kunnen zowel invoeren en opslaan, als raadplegen en beheren van alle gegevens – velddata en externe informatie – in één systeem. Daarenboven is het de opzet om met de databank overzichtelijke lijsten te kunnen genereren, die als bijlagen kunnen dienen in de rapporten.

De absolute basis van de databank, de kleinste atomaire eenheid als het ware, is het **spoor**. Dit valt uiteen in acht types: 'laag', 'muur', 'vloer', 'skeletal', 'hout', 'vondst', 'vertical feature interface' of 'VFI' en 'horizontal feature interface' of 'HFI'. Voor elk type spoor bestaat één gestandaardiseerde fiche in de databank. Aan deze kleinste eenheid wordt alles gekoppeld: plannen, tekeningen, foto's én vondsten. Bovendien worden op dit niveau de eerste relaties gelegd tussen de sporen onderling: een spoor 'is recent', 'is ouder', 'gelijktijdig met' of 'hetzelfde als' een ander spoor.

Op een tweede niveau in de databank staan de **spoorcombinaties**. Deze groeperen één of meerdere sporen. Elke spoorcombinatie krijgt een individueel nummer, namelijk het nummer van het eerste spoor dat tot deze spoorcombinatie behoort. Het is evenwel niet zo dat elk spoor noodzakelijk deel uitmaakt van een spoorcombinatie. Verstoringen en 'negatieve sporen', sporen die na couperen geen of een natuurlijk spoor blijken te zijn, worden niet tot het niveau van een spoorcombinatie gebracht, maar bestaan enkel tot op het spoorniveau. De plannen, tekeningen, foto's en vondsten die gekoppeld zijn aan een spoor worden door de databank automatisch verbonden aan de spoorcombinatie waartoe ze behoren. Vanuit dit niveau kan men dus makkelijk navigeren in de verschillende sporen van die spoorcombinatie en waaraan de vondsten, plannen, tekeningen en foto's verbonden zijn. Op dit niveau laat de databank eveneens toe chronologische/stratigrafische relaties te leggen tussen de spoorcombinaties onderling.

Het derde niveau in de databank bevat de **structuren**. Structuren groeperen op hun beurt één of meerdere spoorcombinaties. Ook zij krijgen een individueel nummer, met name het eerste spoorcombinatienummer dat tot deze structuur behoort. Indien bijvoorbeeld een gebouwplattegrond (structuurniveau) is vastgesteld, bestaande uit verschillende paalsporen (spoorcombinatieniveau), dan zal deze gebouwplattegrond het nummer dragen van een spoorcombinatie (een paalspoor) die deel uitmaakt van deze structuur. Elk paalspoor

(spoorcombinatieniveau) kan op zijn beurt bestaan uit een paalkern (spoorniveau) en een insteek (spoorniveau). Opnieuw is het zo dat niet elke spoorcombinatie tot een structuur hoeft te behoren. De databank groepeerd onder een structuur telkens de plannen, tekeningen, foto's en vondsten die gekoppeld zijn aan de spoorcombinaties die deel uitmaken van de structuur. Opnieuw is vanuit het structuurniveau gemakkelijk te navigeren tussen de verschillende spoorcombinaties die ertoe behoren en zo, verder afdalend, uiteindelijk tussen de verschillende sporen. Op dit niveau kunnen eveneens chronologische/stratigrafische relaties gelegd worden tussen structuren.

Wat de **vondsten en de staalnames** betreft, wensen we mee te geven dat de databank een uitgebreide mogelijkheid tot determinatie, datering en assessment voorziet. Dit gebeurt zoals vermeld op het spoorniveau. Hieraan zijn de verschillende vondst- en staalnummers van de vondsten gekoppeld. Bij het ingeven van de vondsten wordt 'automatisch' een datering gegenereerd, maar deze kan manueel overschreven worden. Dit geldt op spoor-, spoorcombinatie- en structuurniveau. De databank laat eveneens toe de vondstgegevens te bevragen en te exporteren naar Excel. Bovendien kan voor elke vondst een logboek van de verschillende behandelingen aangemaakt worden.

De databank bevat tot slot alle relevante documenten met betrekking tot een project in een map '**bijlagen**': rapporten, plannen, overzichtsfoto's, rapporten natuurwetenschappelijk onderzoek, totaalplan, ...

1.4.2. Beschrijving van de organisatie van de opgraving

De opgraving vond mits korte onderbrekingen plaats tussen 2/07/2019 en 24/10/2021. De fasering van het onderzoek kwam tegemoet aan het garanderen van doorstromend verkeer in de dorpskern van Baardegem en toegankelijkheid tot woningen en garages.

- Fase I: 02/07/2019 – 05/07/2019
- Fase II: 07/08/2019 – 13/08/2019
- Fase III en IV: 03/09/2019 – 25/10/2019

De dagelijkse leiding, inhoudelijke keuzes en afwegingen op het terrein zijn gemaakt door Celine Clement, Louise Savels, Wouter De Maeyer en Arne De Graeve. Voor het terreinwerk zijn zij bijgestaan door technische assistenten Khalid Zammani, Waheed Khoyani, Wim van Rollegem en Karel Ardaen.

1.4.3. Beschrijving van het gebruikte materiaal

De afgraving gebeurde met een graafmachine van 13 ton, met een platte bak van 1,8 m breed. De foto's zijn genomen met een Canon EOS 200D. Het digitaal inmeten van de sporen en het bepalen van de hoogte van het terrein en de afgegraven niveaus (in TAW) werden gedaan met een totaal station (Trimble S5 en Trimble R6 GNSS). De registratie van de archeologische sporen gebeurde met een tablet met een *Filemaker 19 go app*.

1.4.4. Beschrijving en motivering van eventuele afwijkende methodiek en van eventuele bijstellingen van de oorspronkelijke strategie

Er is niet afgeweken van het programma van maatregelen van Nota 2019A308.

1.4.5. Motivatie van de keuze ten aanzien van de selectie van vondsten

Wat de vondsten betreft, is geen selectie gemaakt; alle vondsten zijn ingezameld.

1.4.6. Motivatie van de keuze ten aanzien van de staalname

Op terrein zijn verschillende materiaalcategorieën bemonsterd.

In eerste instantie is, waar mogelijk, steeds een houtskoolstaal (n=323) genomen uit de vulling van de sporen. De focus hierbij lag op de oudere nederzettingssporen, waar weinig

aardewerk voorhanden was.

Twee staalnames van hout zijn afkomstig uit een paalspoor en een poel, beiden postmiddeleeuws.

De muur in natuursteen, die het kerkhof afbakende, is bemonsterd door middel van een mortelstaal. Hoewel de resultaten van radiokoolstofdateringen van mortel niet eenduidig zijn, is een staal genomen om deze optie open te houden.

Natuursteen (n=7) is bemonsterd voor vier contexten en de moederbodem. Het betreft onbewerkte natuursteen afkomstig uit de vulling van twee grachten en twee paalsporen. De moederbodem op de site manifesteerde zich op grote delen van de site als Tertiair zand met keien. Deze keien zijn bemonsterd.

In totaal zijn negen pollenbakken verzameld. De bemonstering van pollen is uitgevoerd voor de vulling van zes contexten die getuigen van een trage sedimentatie. Naast een poel gaat het om vijf grachten.

De paalkernen van tien paalsporen zijn bemonsterd (10 x 10 liter) met het oog op het recupereren van verkoolde zaden en/of vruchten uit de vulling. Deze stalen zijn door SOLVA gezeefd op 1 mm maaswijdte, en vervolgens gescand door BIAX op macroresten. Macroresten van zeven paalsporen zijn geselecteerd ter datering en bezorgd aan het KIK.

De overige natte stalen (10x10 liter) zijn afkomstig uit negen contexten. Naast drie middeleeuwse paalsporen zijn twee middeleeuwse grachten bemonsterd, evenals vier postmiddeleeuwse contexten, meer bepaald een poel, een gracht en twee kuilen. Deze stalen zijn genomen met het oog op de recuperatie van macroresten, hetzij i.f.v. een radiokoolstofdatering, hetzij i.f.v. macrorestenonderzoek.

Van zes inhumaties is een buikholtestaal genomen, met aanvullend steeds een referentiestaal. Het betreft de beter bewaarde skeletten (V-S05-1, V-S09-1, V-S21-1, V-S24-1, V-S25-1, V-S29, 1 en V-S37-1). Deze stalen zijn steeds genomen ter hoogte van het heiligbeen, met bijhorend controlestaal. Deze stalen zijn genomen in functie van aanvullende wetenschappelijk onderzoek. Dit onderzoek is evenwel niet uitgevoerd in het kader van deze rapportage.

Tijdens het archeo-antropologische assessment van de menselijke resten, zijn door Katrien Van de Vijver (KBIN) van 19 skeletten één of twee stalen bot genomen (zie Bijlage 3). Deze staalname kaderde in dateringsonderzoek op het menselijke bot. De stalen zijn ingediend bij het KIK, maar leverden geen resultaat op: geen enkel staal bevatte voldoende collageen voor een radiokoolstofdatering. Eén staal leende zich tot een isotopenanalyse. In overleg met Mathieu Boudin (KIK) en Katrien Van de Vijver is vervolgens ingezet op het dateren van de tanden. Hiertoe is van 12 skeletten telkens één tand bemonsterd door Katrien Van de Vijver (zie Bijlage 3). Deze tanden zijn vervolgens opnieuw aangeleverd aan het KIK ter datering. Slechts vijf tanden resulteerden in een radiokoolstofdatering (zie Bijlage 4). Van deze vijf gedateerde stalen, leenden slechts drie stalen zich tot een isotopenanalyse.

1.4.7. Tekstuele omschrijving van de inbreng van specialisten

Niet van toepassing.

1.4.8. Tekstuele omschrijving van de algemene wetenschappelijke advisering door personen die buiten het project stonden

De macroresten afkomstig uit de paalkernen zijn bekeken door Wouter van der Meer (BIAX) met het oog op macrorestenanalyse (zie Bijlage 5). Deze resten lenen zich wel tot een ¹⁴C-datering, maar niet tot verder analyse: de aantallen zijn te laag en de kwaliteit slecht tot matig.

De te dateren skeletten, geselecteerd door SOLVA, zijn bemonsterd door Katrien Van de Vijver (KBIN). Wegens een gebrek aan collageen kon geen enkel skelet gedateerd worden door middel van een ^{14}C -analyse. In overleg met Katrien Van de Vijver (KBIN) en Mathieu Boudin (KIK) is vervolgens beslist in te zetten op de datering van tanden. Vervolgens is door Katrien Van de Vijver van 12 skeletten telkens één tand geselecteerd.

De ^{14}C -analyses en isotopenanalyses zijn uitgevoerd door het Labo voor Radiokoolstofdatering (KIK), onder leiding van Mathieu Boudin.

Voor vijf skeletten was het mogelijk een isotopenanalyse uit te voeren. Deze data is geïnterpreteerd door Liesbeth Massagé (SOLVA).

02 | ASSESSMENTRAPPORT

2. ASSESSMENTRAPPORT

2.1. TEKSTUELE BESCHRIJVING EN MOTIVERING VAN DE BIJ HET ASSESSMENT GEHANTEERDE METHODEN, TECHNIEKEN EN CRITERIA

Voor de gehanteerde methoden en technieken van het assessment van vondsten en stalen: zie bijlage 1.

2.2. BESCHRIJVING VAN DE OBSERVATIES EN REGISTRATIES UIT HET ASSESSMENT

2.2.1. Assessment van vondsten

Het assessment van de vondsten gebeurt op contextniveau en is terug te vinden in de lijsten in bijlage.

2.2.2. Assessment van stalen

Stalen zijn genomen i.f.v. radiokoolstofdateringen, pollen- en/of macro-analyse en vondsten (zeefstalen). De volledige lijst van stalen is te vinden in bijlage.

2.2.3. Conservatie-assessment

De vondsten zijn gewassen, gedroogd en conform de regels van de Code van Goede Praktijk v4.0 bewaard in het Onroerend Erfgoeddepot van SOLVA. De stalen zijn eveneens conform de regels van de Code van Goede Praktijk v4.0 bewaard in het Onroerend Erfgoeddepot van SOLVA.

Alle gegenereerde data die in het kader van dit eindverslag tot stand komen, worden door SOLVA digitaal bewaard op een centrale server die dagelijks in-huis wordt geback-up't en off-site wordt gekopieerd. Alle gegenereerde data en rapporten zijn raadpleegbaar in de SOLVA-Archeologiedatabank.

2.2.4. Assessment van sporen, spoorcombinaties, archeologische structuren en archeologische site

Tijdens de opgraving zijn **516 individuele sporen** geregistreerd. Deze behoren allen tot zone V. Aangezien proefputten (Zones I, II en III) binnen het opgravingsgebied liggen, zijn de hier geregistreerde sporen mee in beschouwing genomen bij het maken van contexten. Na interpretatie zijn de sporen ondergebracht in **225 contexten** of spoorcombinaties (gracht, greppel, kuil-ongedefinieerd, laag-ongedefinieerd, laag-ophoging, laag-opmaak, muur, paalspoor, poel-ongedefinieerd, uitbraakspoor, weg-ongedefinieerd). Tot deze contexten behoren eveneens **42 inhumaties**. Verscheidene contexten zijn verzameld in **12 structuren**, met name een gebouw, poel, terreinafbakening en een weg.

2.3. TEKSTUELE BESCHRIJVING VAN HET POTENTIEEL VOOR WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK EN DE AARD DAARVAN, MET WAARDERING

Het projectgebied situeert zich in de historische kern van Baardegem. De kennis van deze dorpskern is beperkt en gebaseerd op de historische bronnen. Met uitzondering van enkele vondsten in vuursteen uit het neolithicum in de ruime omgeving rond het dorpscentrum¹ en een archeologische opgraving op ca. 150 m van de kerk (Baardegem-De Faluintjes, uitgevoerd door SOLVA)² vond er nog geen archeologisch onderzoek plaats in Baardegem.

Het potentieel van de site is vervat in de informatie die ze kan verschaffen over het ontstaan en de ontwikkeling van deze dorpskern *an sich* en in relatie tot de nederzettingssite

¹ Pieters 1985, 18-19; Pieters 1988, 9-11.

² Clement *et al.* 2021.

Baardegem-De Faluintjes. De uitwerking van de opgravingsgegevens van beide sites kan ook geïntegreerd worden in het bredere onderzoeksthema van het ontstaan en de evolutie van regionale dorpskernen in de vroege, volle en late middeleeuwen.³

2.4. TEKSTUELE BESCHRIJVING VAN HET UIT TE VOEREN ONDERZOEK

2.4.1. Strategie voor de verwerking

In eerste instantie zijn alle terreingegevens verwerkt en ingevoerd in de archeologiedatabank van SOLVA. In functie van de vraagstellingen is het natuurwetenschappelijk onderzoek bepaald en uitgevoerd. De totaliteit van gegevens is vervolgens verder uitgewerkt, geïnterpreteerd en neergeschreven in het eindverslag.

Voorliggend rapport schetst eerst het landschappelijke en historische kader van de site. Vervolgens wordt ingegaan op de archeologische site, met een beschrijving, datering en interpretatie van de archeologische sporencombinaties en vondsten. Ten slotte volgt een synthese van de kennis van de archeologische site, met aandacht voor de geformuleerde onderzoeksvragen.

2.4.2. Conservatiestrategie

Alle vondsten zijn conform de vigerende norm bewaard in het erkende depot van SOLVA. Er is geen bijkomende noodzaak tot conservatie. Het aardewerk, bouwmetaal, glas en dierlijk bot is gewassen, gedroogd en gedetermineerd en wordt volgens de regels van de kunst opgeslagen in het depot. Het menselijk bot is gewassen, gedroogd, onderworpen aan een assessment en eveneens volgens de regels van de kunst opgeslagen in het depot. De metaalvondsten worden in een zuurstofarme omgeving op een gestabiliseerde manier bewaard, zodat ze beschermd zijn voor verdere desintegratie. De natte stalen worden nat bewaard in 10 liter emmers. De houtskoolstalen krijgen een plaats in een koelcel. Er zijn geen organische vondsten verzameld die een bijzondere conservatiestrategie vragen.

2.4.3. Onderzoeksvragen voor vervolgonderzoek

Door de slechte bewaring van de skeletten is de mogelijkheid tot macroscopische studie eerder beperkt. Wel biedt de aanwezigheid van tanden en het *os petrosa* voor meer dan de helft van de individuen, mogelijkheden voor biochemische analyses, zoals stabiele isotopen, aminozuren, oud-DNA en leeftijds- en geslachtsbepaling. Aanvullende ¹⁴C-dateringen kunnen informatie opleveren over de bewaring van organisch materiaal in de beenderen en de mogelijkheden van biochemische studies.⁴

De collectie van skeletten uit Baardegem sluit aan bij andere collecties met begravingen uit de volle middeleeuwen. De meeste van deze collecties zijn reeds bestudeerd, maar in beperkte mate. Een verdere studie van de skeletten van Baardegem en andere collecties kan interessant zijn om bepaalde veranderingen in de maatschappij in deze periode te bevatten, meer bepaald de samenstelling van de bevolking, mobiliteit, ziekte, trauma, activiteitspatronen en dieet.⁵

In dit opzicht vermelden we het syntheseonderzoek “Wat schaft het bot. Een vergelijkend onderzoek naar eetgewoonten en indicatoren voor sociale gelaagdheid van stedelijke en landelijke populaties in Zuid-Oost-Vlaanderen, aan de hand van stabiel isotopenonderzoek op menselijk botmateriaal”, in het kader waarvan isotopen-analyses werden uitgevoerd op menselijk bot, afkomstig uit postmiddeleeuwse collecties uit o.a. Aalst en Ninove.⁶ De centrale

³ Beide sites zijn opgenomen in het syntheseonderzoek “Van hoeve tot dorp? Middeleeuwse nederzettingsevolutie in zuidwestelijk Vlaanderen”: Deschepper et al. 2025.

⁴ Bijlage 3: Van de Vijver 2020, 18.

⁵ Bijlage 3: Van de Vijver 2020, 18.

⁶ Palmer et al. 2024.

vraagstellingen betreffen de aard van het dieet in de postmiddeleeuwen, in de stad versus het platteland, man versus vrouw, en oud versus jong.

Zoals gesteld is het onderzoek in Baardegem-Dorp één van meerdere recente opgravingen in dorpscontext in de regio. De informatie die deze opgraving verschaft, leent zich tot ruimer onderzoek met betrekking tot het ontstaan en de evolutie van dorpskerken in de middeleeuwen. Zo zijn de voorlopige opgravingsresultaten van zowel Baardegem-Dorp als van Baardegem-De Faluintjes opgenomen in het syntheseonderzoek “Van hoeve tot dorp? Middeleeuwse nederzettingsevolutie in zuidwestelijk Vlaanderen”.⁷

03 | BESCHRIJVING VAN HET KADER VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE

Inzamelen van Textiel
NIET IN STRENGSTE VERBODEN
AFVALSTOFFEN NAAST
CONTAINER ACHTER TE LATEN.
NIET INLIJKSTORTEN
IS STRAFBAAR

VERBODEN
Beton & pleister
aangegiet van
15.00 uur tot 18.00 uur
op werkdagen

SOLVA
regio | project | partner

SOLVA
regio | project | partner

3. BESCHRIJVING VAN HET KADER VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE

3.1. HET LANDSCHAPPELIJKE KADER

Baardegem is gelegen in het oosten van de provincie Oost-Vlaanderen. Het is een deelgemeente van Aalst en bevindt zich op ongeveer 8 km ten oosten van het Aalsterse stadscentrum. Het onderzoeksgebied bestaat uit een gedeelte van de huidige gewestweg N411. Het onderzochte gebied is gesitueerd in de zandleemstreek, ten oosten van de alluviale vlakte van de Dender (Figuur 11).

Het projectgebied is, volgens het Gewestplan Aalst-Ninove-Geraardsbergen-Zottegem, gelegen in een zone voor woonuitbreidingsgebieden (rode zone), waarvan het dorpscentrum ingekleurd staat als woongebieden met cultureel, historische en/of esthetische waarde (rode gearceerde zone) (Figuur 12). Het gebied van de Sint-Margarethakerk en de omgeving staat gekend als gebieden voor gemeenschapsvoorzieningen en openbaar nut (lichtblauw). Het noordoostelijke deel maakt deel uit van agrarische gebieden (geel). De werkzone in het zuidelijk deel is deels gelegen in natuurgebieden (groen).

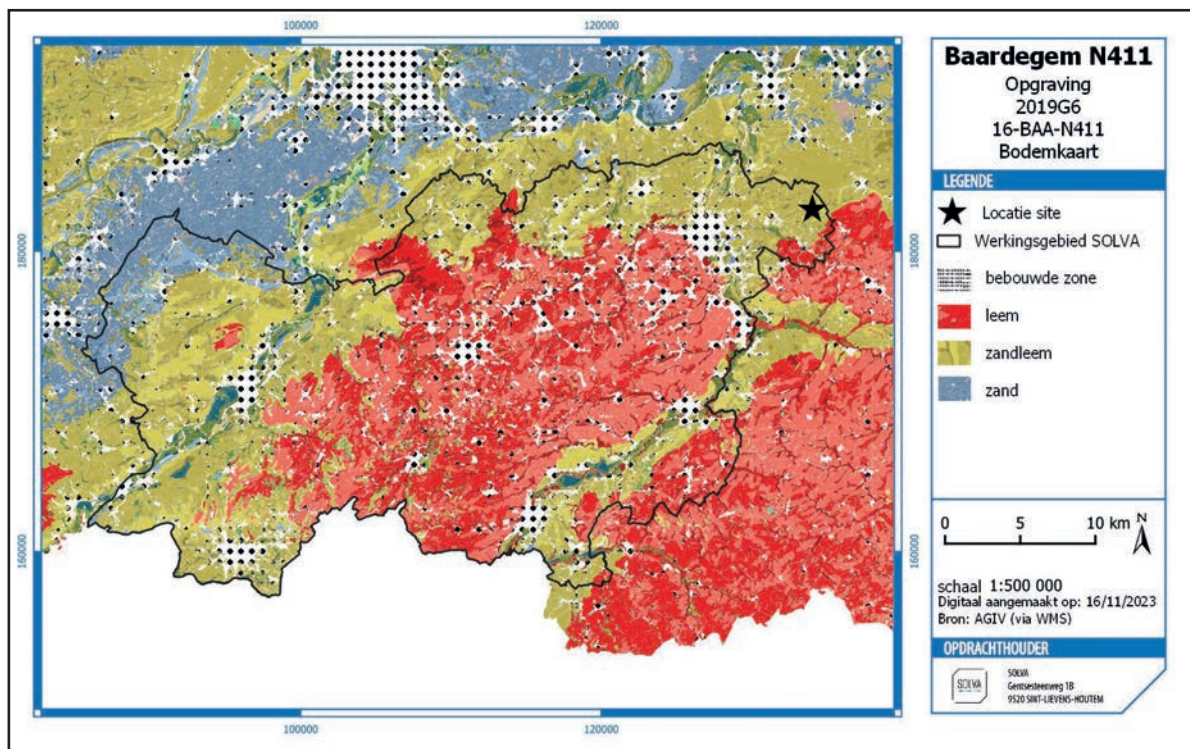

Fig. 11. Situering van het projectgebied op de bodemkaart op regionaal niveau.

Fig. 12. Situering van het projectgebied op het gewestplan.

3.1.1. Aardkundige en hydrografische situering

ALGEMENE GEOLOGISCHE EN GEOMORFOLOGISCHE SCHETS VAN DE REGIO⁸

Het projectgebied ligt in de 'ecoregio van de zuidwestelijke heuvelzone', en meer bepaald in het deel van het Zuid-Vlaams lemig heuveldistrict.⁹ Dit district bestaat uit een geaccidenteerd Tertiair heuvellandschap waarop voornamelijk lemige eolische gronden werden afgezet. Het district bevindt zich in het zuiden van Vlaanderen.

Tot dit ecodistrict behoren de Vlaamse Ardennen, de Kesterberg en Oudenberg (Pajottenland), maar ook zijn uitlopers. Typisch binnen dit gebied is het voorkomen van veelvuldige bronnen, dit op de kleilaag van de Formatie van Gent, Lid van Merelbeke. Verder zijn ook de Diestiaanheuveld (ten zuiden) typerend voor het gebied. Het volledige gebied bezit (vrij) grote reliëfverschillen, met voornamelijk lemige afzettingen.

De sterke erosie op het einde van het Tertiair en tijdens het Pleistoceen veroorzaakte het huidig golvend tot sterk golvend reliëf. Dit levert een opeenvolging op van open kouters op de leemruggen en, in de beekdalen, depressies met een gesloten begroeiing. In het zuiden wordt het landschap bepaald door de zogenaamde Zuid-Vlaamse Heuvelrij. De valleien zijn daar zeer sterk ingesneden, soms bijna kloofdalen, en de ruggen zijn zacht hellend. Er is een opeenvolging te zien van langgerekte leemruggen met relatief vlakke delen en zachte hellingen, gescheiden door talrijke beekvalleien en depressies, die dikwijls begrensd zijn door een steile rand. Typisch is het voorkomen van asymmetrische dalen, door de ongelijkmatige afzetting van de loesspakketten tijdens de laatste ijstijd.

Het reliëf in het district is golvend tot sterk golvend, zelfs plaatselijk heuvelig in het zuidelijke deel, met hellingsgraden van 9% en meer. Het wordt gekenmerkt door een opeenvolging van ruggen, afgewisseld met diep ingesneden beekvalleien en secundaire depressies. Het

⁸We baseren ons voor deze beschrijving op de definitie en karakterisering van de ecodistricten in Vlaanderen. In het concept 'ecodistrict' worden diverse geologische, geomorfologische, bodemkundige, hydrografische en historisch-geografische aspecten, die ook een determinerende invloed hebben gehad op het menselijk handelen in het verleden, in relatie tot elkaar besproken: Sevenant *et al.* 2002..

⁹Sevenant *et al.* 2002, 158-163.

zuidelijk deel bestaat uit een aantal westzuidwest-oostnoordoost georiënteerde heuvelrijen, wier absolute hoogte van zuid naar noord progressief afneemt. De hoogste heuvelrij situeert zich in de buurt van de taal- en gewestgrens, met o.a. de Kluisberg, de Spinnessenberg, de Hotondberg, de Muziekberg, de Pottelberg en de Mont de Rode, maar ook de Oudenberg (Geraardsbergen). Op het raakpunt van de oost-west en noord-zuid gerichte heuvelkammen van de Vlaamse Ardennen bevindt zich het hoogste punt (d'Hoppe, 157,5 m) in het bos van Pottelberg. Deze kam vormt de geologische ruggengraat van het fysisch landschap en is een onderdeel van een groter geheel van getuigenheuvels dat zich uitstrekt van Frans-Vlaanderen via het West-Vlaams Heuvelland, de Vlaamse Ardennen, het Pajottenland en het Hageland tot Midden-Limburg waar het tegen het Kempisch Plateau uitwigt. Een lagere, structurele kamlijn waarvan de hoogste delen met de hoogtelijn van 100 m flirten en die ten opzichte van het hydrografisch stelsel duidelijk contrasterend is, omvat van west naar oost volgende plateaus: Eikenberg-Kapelleberg-Boigneberg (Maarkedal), Varentberg-Hoogkouter (Horebeke), plateau Pottenberg-Leberg-Valkenberg (Brakel), Steenberg-Potaardeberg (Zottegem) en tenslotte de Biezelenberg (Herzele). Vermits de weerstandsbiedende ijzerzandsteenlagen er volledig weggespoeld zijn, profileren deze plateaus zich als open akker- en kouterlandschappen.

Bodems

De bodemseries worden gerangschikt in twee groepen. Enerzijds de plateau- en hellinggronden met hoofdzakelijk (niet tot sterk gleyige) diepe leemgronden (meer dan 80 cm dik) met een al dan niet (sterk) gevlekte textuur B-horizont. Verspreid, maar vooral langs de valleiranden komen ondiepe leemgronden met textuur B-horizont voor, met een zand- of kleisubstraat beginnend op geringe diepte, evenals beperkte oppervlakten zandleem- en kleigronden met een niet bepaalde profielontwikkeling. Plaatselijk, op enkele hoge toppen en steile hellingen, dagzoomt het Tertiair kleiig of zandig materiaal.

Anderzijds zijn er de vallei- en depressiegronden, met dominantie van jonge leem- of zandleembodems zonder profielontwikkeling.

Het noordelijk gebied wordt plaatselijk gedomineerd door zandleemgronden, evenals het gebied rondom de alluviale vlakte van de Dender.

De beekalluvia staan onder invloed van een permanente grondwatertafel, die aan een regelmatige seizoenschommeling onderhevig is. Op de plateau- en hellinggronden ligt de watertafel zeer diep, behalve waar stuwwater en bronniveaus voorkomen. Deze bronniveaus treden overal op waar watervoerende lagen van het Tertiair substraat dagzomen.

Geologie

Tijdens het Tertiair werden door de zee verschillende zand- en kleilagen afgezet, achtereenvolgens de Formatie van Kortrijk, Formatie van Tielt, Formatie van Gent, Formatie van Lede, Formatie van Maldegem en Formatie van Diest. Na daling van de zeespiegel werden deze sedimenten in het Pleistoceen (Quartair) door erosie aangetast, en dan voornamelijk de zandige formaties. De kleiige lagen boden meer weerstand aan de erosie en vormden de heuveltoppen van het Tertiair reliëf. Hierdoor vormt de Formatie van Gent nu het hoofdsubstraat, en zijn de Formatie van Lede en Maldegem nog slechts op de heuvelruggen te vinden. Van de Formatie van Diest zijn nog slechts enkele relictten over op de hoogste toppen (Vlaamse Ardennen en heuvels ten zuiden van Geraardsbergen).

Tijdens de laatste ijstijd werd dit landschap bedekt met niveo-eolische leem (0 tot 15 m). Onder invloed van de overheersende westenwinden tijdens het Weichselglaciaal werden de naar het westen gerichte hellingen slechts met een dunne laag löss bedekt. Op plaatsen die tegen de dominerende winden beschermd waren (de oostelijk gerichte hellingen en de kleinere plateaus) is de lössmantel zeer dik. De Tertiaire lagen komen slechts op een zeer

beperkt aantal plaatsen aan het oppervlak.

Gedurende het Holoceen had eerst een riviererosie van het Pleistocene leemdek plaats. De beekvalleien werden verder uitgediept en er ontstonden ook secundaire depressies. De vallei van de Dender bijvoorbeeld werd uitgeschuurd tot op de leperiaanse kleilagen. Later werd de vallei gedeeltelijk opgevuld met lemig alluvium en weinig materiaal. Ten gevolge van ontbossing in recente tijden trad hellingserosie op; het meeste afgespoelde materiaal werd als colluvium afgezet aan de voet van de hellingen.

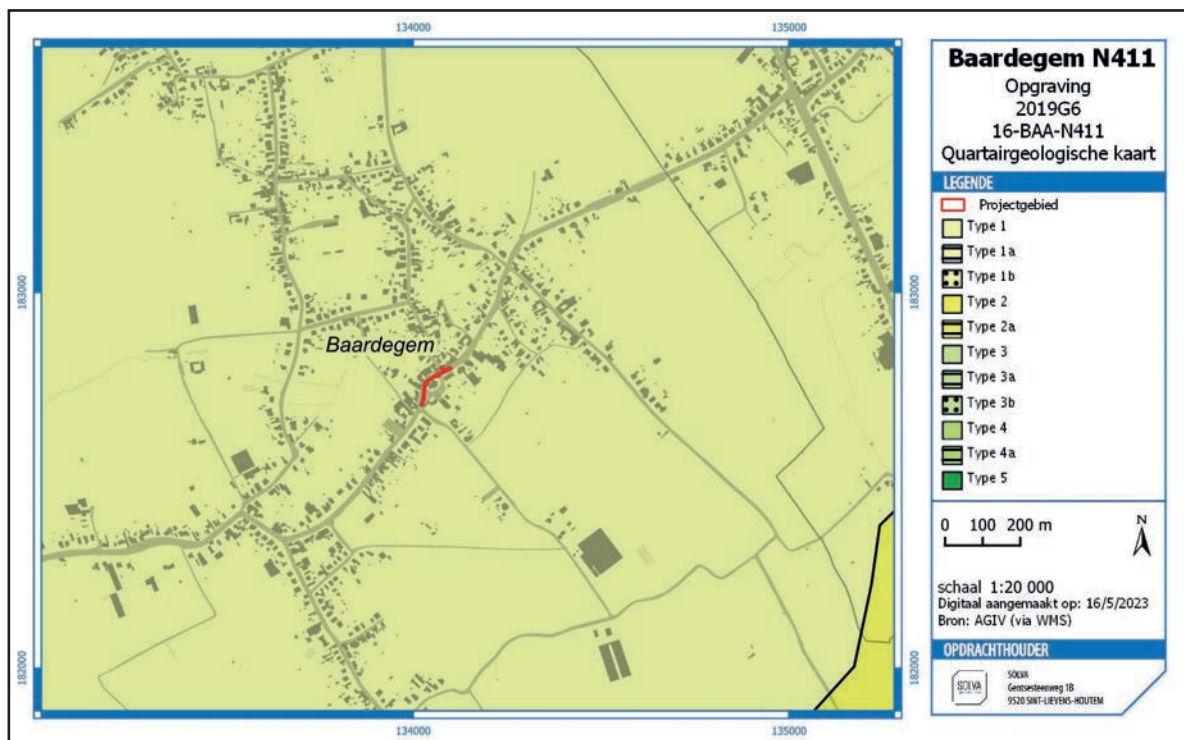

Fig. 13. Situering van het projectgebied op de Quartairegeologische kaart.

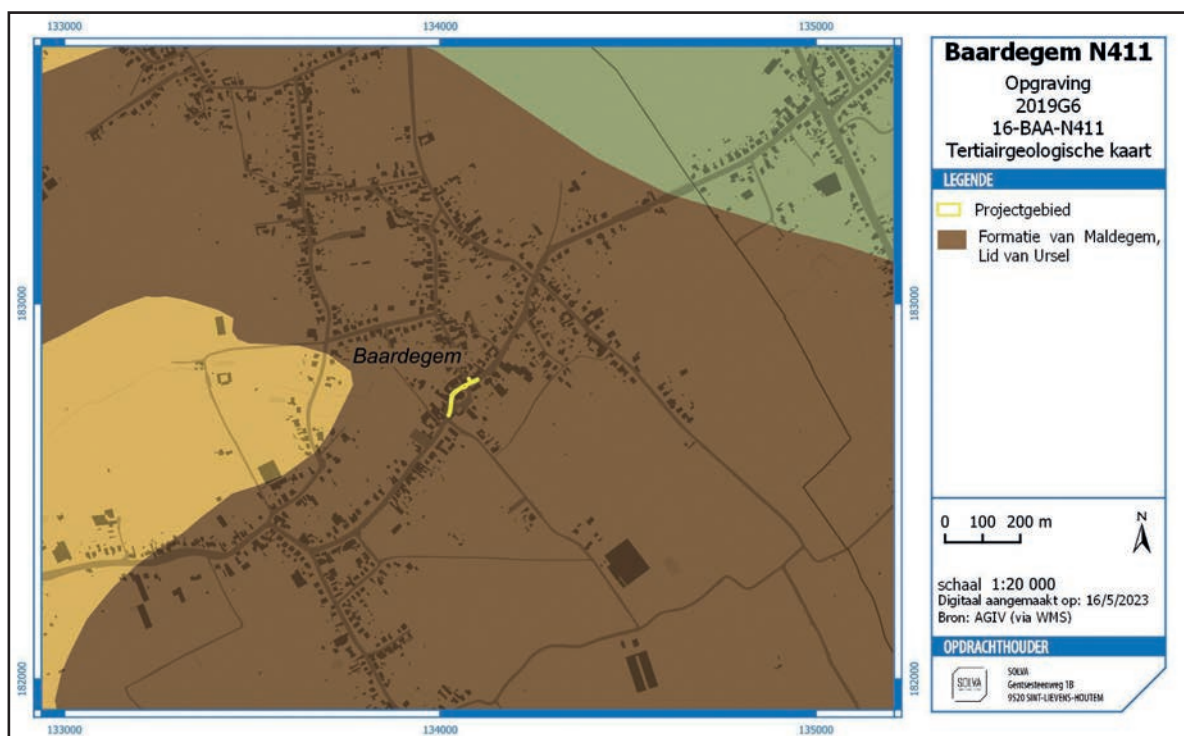

Fig. 14. Situering van het projectgebied op de Tertiairegeologische kaart.

HET PROJECTGEBIED

De Quartairgeologische profieltypekaart karakteriseert het terrein als geen Holocene en/of Tardiglaciale fluviaatiele afzettingen bovenop de Pleistocene sequentie (Figuur 13).¹⁰

Op de Tertiairgeologische profieltypekaart wordt het onderzoeksgebied gerekend tot het de Formatie van Maldegem, het Lid van Ursel (Figuur 14).¹¹ Dit staat beschreven als grijsblauwe tot blauwe klei.

Voor het gebied is geen geomorfologische kaart beschikbaar.

3.1.2. Fysisch-geografische situering

Het projectgebied ligt in het Midden-Vlaams glooiend zandleemdistrict, op de overgang naar het Zuid-Vlaamse lemig heuveldistrict. Het betreft een weinig tot matig geaccidenteerd Tertiair landschap, waarop voornamelijk zandlemige eolische gronden werden afgezet.¹² Enkele lagere heuvelkammen met een west-oost oriëntatie zijn uitlopers van het zuidelijk gelegen Zuid-Vlaams lemig heuveldistrict. Baardegem is gelegen op een dergelijke heuvelkam (Figuur 15). Het hoogste punt in de omgeving situeert zich ter hoogte van de Sint-Margarethakerk (ca. 46 m – 47 m TAW), van waaruit het terrein licht afhelt (Figuur 16, Figuur 17).

De potentiële bodemerosiekaart verschaft geen informatie voor het projectgebied, dat volledig is ingenomen door verharding (Figuur 18). In de nabije omgeving hebben de gronden een laag tot zeer laag erosiepotentieel.

De gronden ter hoogte van het projectgebied staan op de bodemtypekaart aangeduid als 'bebouwde zone' (OB (Figuur 19)). Ten oosten en ten westen zijn de gronden gekarteerd als LdcZ (matig natte zandleembodem met sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B-horizont) en Lhc (natte zandleembodem met sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B-horizont).

Op de bodemassociatiekaart situeert het projectgebied zich in een natte zandleemgronden met textuur B- horizont of met verbrokkelde textuur B-horizont (29) (Figuur 20).

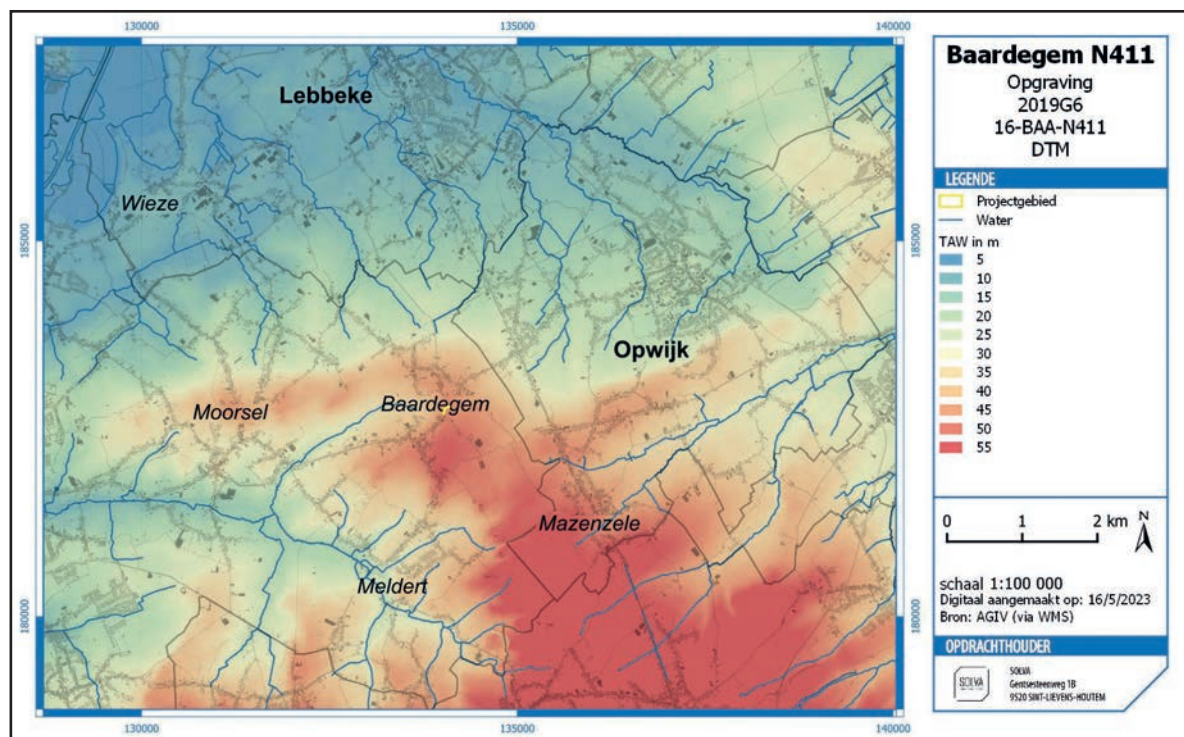

Fig. 15. Hoogtemodel van de regio met aanduiding van het onderzoeksgebied.

¹⁰ www.dov.vlaanderen.be.

¹¹ www.dov.vlaanderen.be.

¹² Sevenant *et al.* 2002, 143.

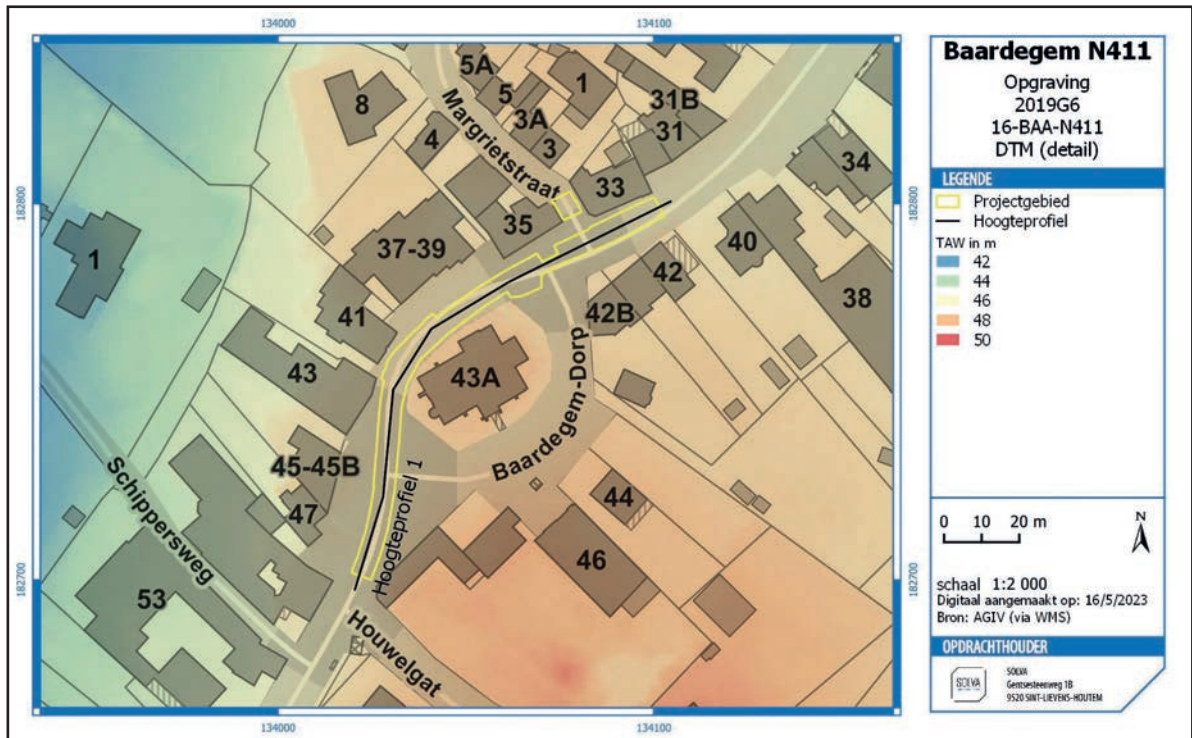

Fig. 16. Hoogtemodel van het projectgebied met aanduiding van het hoogteprofiel.

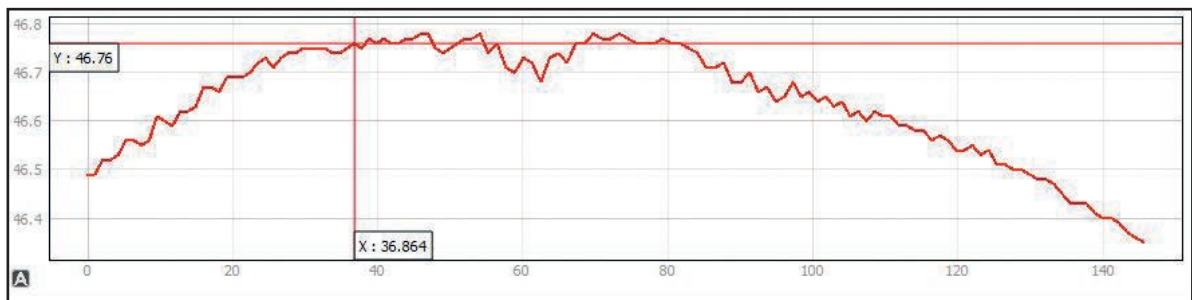

Fig. 17. Hoogteprofiel van het projectgebied.

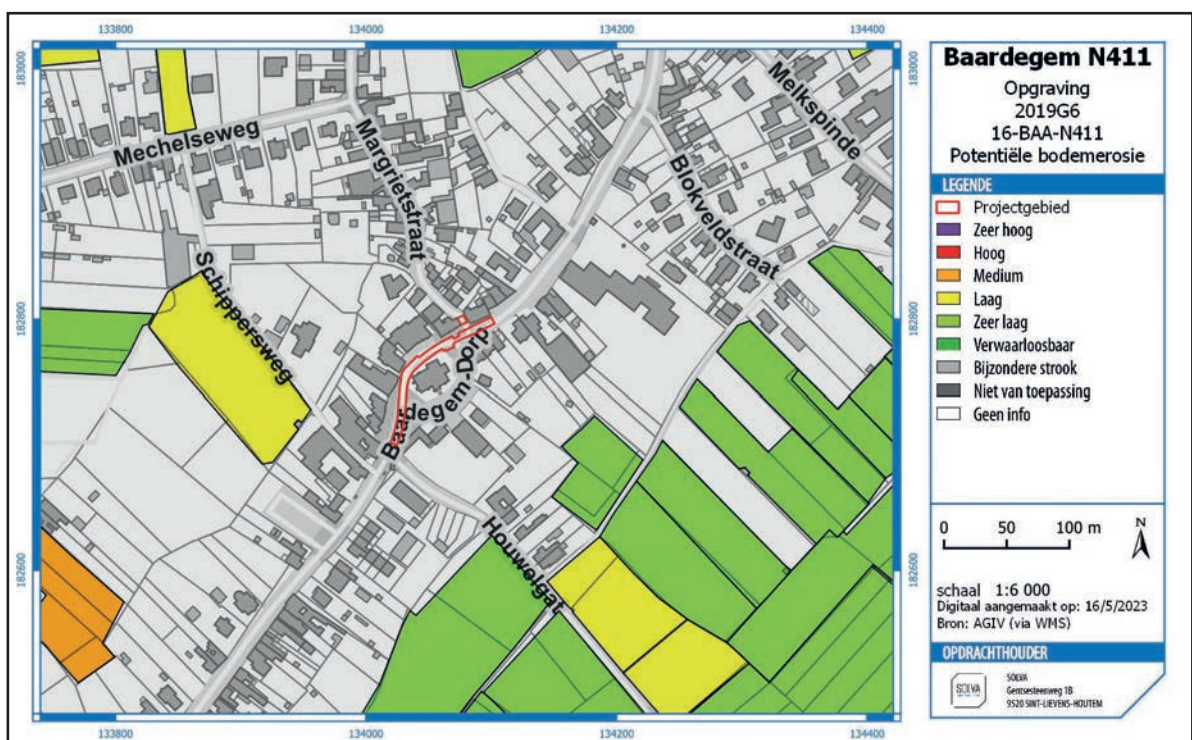

Fig. 18. Potentiële bodemerosiekaart van het projectgebied.

BESCHRIJVING VAN HET KADER VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE

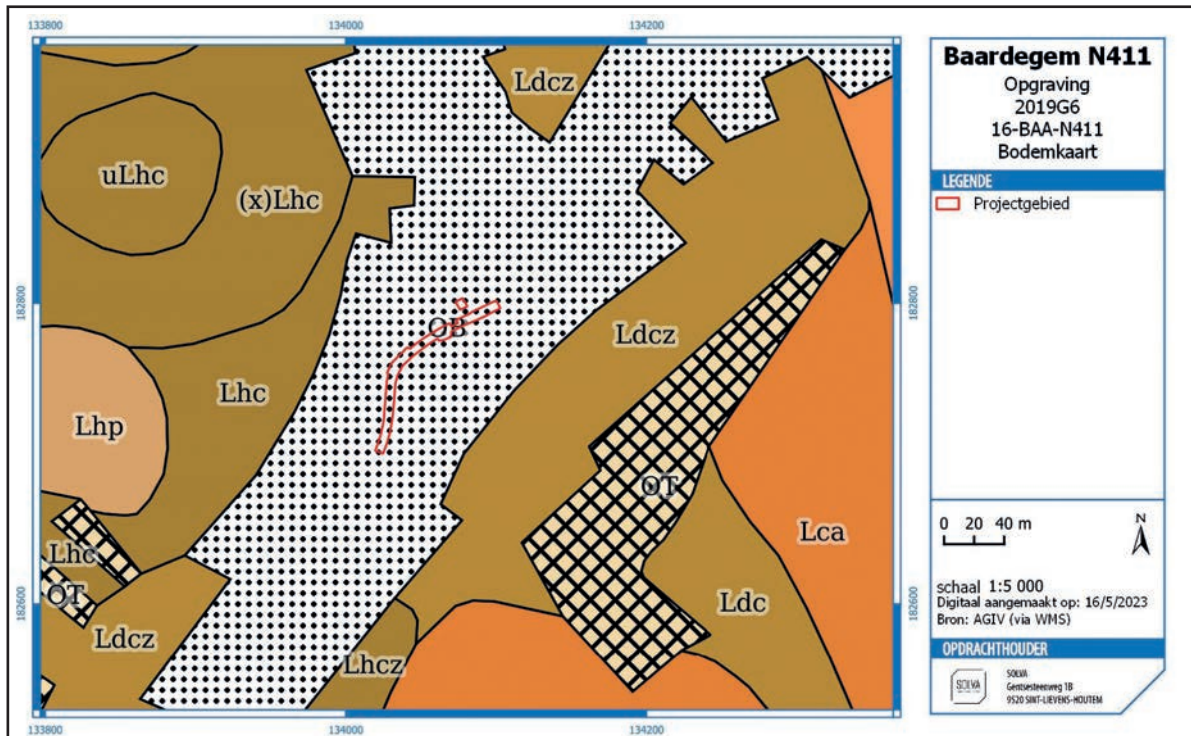

Fig. 19. Bodemtypekaart van het projectgebied.

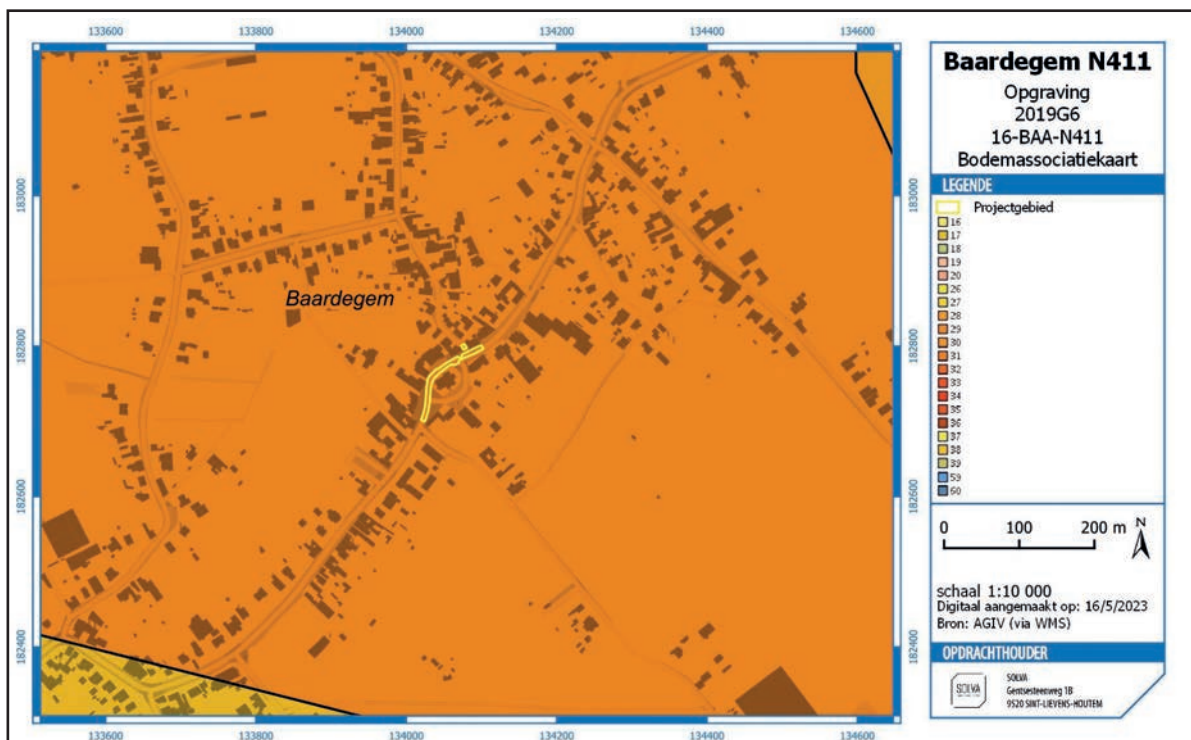

Fig. 20. Bodemassociatiekaart van het projectgebied.

3.2. HISTORISCH KADER

3.2.1. Algemene geschiedenis van Baardegem

De naamgeving 'Baardegem' (Baardegem < *Bardinga+heim*) behoort tot de groep van de *haim*-toponiemen, waarvan het ontstaan in de vroege middeleeuwen te situeren is.¹³ Daarbij is Baardegem te vertalen als "woning van de lieden van Bardo".¹⁴

Baardegem verschijnt voor het eerst in de bronnen in 1189 als *Bardenghien*. Deze vermelding komt voor in een oorkonde waarin Roger de Wavrin, bisschop van Cambrai, de kerk van Meldert en haar afhankelijke bidplaats te Baardegem (*altare de Meldert cum appenditio suo Bardengien*) aan de abdij van Affligem schenkt.¹⁵ Tot 1258 vormden Baardegem en Meldert één parochie, afhankelijk van de abdij van Affligem.¹⁶ Sinds 1189 bezat de abdij de patronaatsrechten over de parochie.¹⁷

De oudste vermelding van de plaatsnaam vormt meteen ook de oudste vermelding van de kerk. Het Sint-Margareta *patrocinium* kent niet zo'n brede verspreiding. In het Scheldebekken zijn er slechts een zestal gekend, die allen voor het eerst vermeld worden in de 11de-12de eeuw.¹⁸

Vermoedelijk is het huidige Baardegem en het omliggende cultuurlandschap gevormd in de loop van de vroege en volle middeleeuwen. De naamgeving van het dorp en de omliggende kouters (*Hoevenkouter, kleinen Molenkouter, groten Molenkouter, kerkhofs Kouter*) wijzen hierop.¹⁹

3.2.2. Inventaris bouwkundig erfgoed

Het raadplegen van deze inventaris leverde enige informatie op met betrekking tot het onderzoeksgebied.²⁰ Ter hoogte van de dorpskern bevinden zich enkele bouwkundige relictten.

De Sint-Margarethakerk bepaalt het huidige dorpscentrum en vormt een beschermd monument. De huidige kerk is vermoedelijk opgetrokken in het derde kwart van de 13de eeuw, waarbij het oude vroeg-romaanse zaalkerkje is omgebouwd tot het huidige koor.²¹ Dit verklaart waarom de oriëntatie van het koor zeer licht afwijkt van de noordoost-zuidwestelijke as van de kerk, dit in noordoostelijke richting. Doorheen de eeuwen is de kerk verbouwd, met toevoeging van vroeg-gotische en barokke elementen. Heden is de kerk omgeven door een klein kerkhof met een aantal verspreide grafstenen uit de 17de tot de 19de eeuw en een recent, vrij klein en laag zandstenen muurtje.²²

Net ten zuiden van de kerk, op de hoek met de straat Houwelgat, situeert zich de pastorie (Baardegem-Dorp 48), tevens een beschermd monument. De huidige pastorie is opgericht in 1768-1770 door pastoor Philippus Josephus De Haen, ter vervanging van de oudere 17de-eeuwse pastorie. Deze oude pastorie was door legers vernield in 1704. De nieuwe pastorie is opgericht op gronden in eigendom van de Onze-Lieve-Vrouwabdij van Affligem.²³

Vermeldenswaardig is de Sint-Margrietommegang die minstens terug gaat tot het midden van de 17de eeuw. Vijf kapellen uit het midden van de 19de eeuw zijn gelinkt aan deze ommeegang. Twee ervan bevinden zich langs de N411 ter hoogte van de kruispunten met de

13 Gysseling 1978, 12 e.v.

14 Gysseling 1960, 90.

15 DiBe ID 1804: de Hemptinne *et al.* 2015.

16 <https://id.erfgoed.net/themas/13409> (geraadpleegd op 23/03/2025)

17 <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/316> (geraadpleegd op 23/03/2025).

18 Berings 1979, 270.

19 Cf. Verhulst 1995.

20 <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/> (geraadpleegd op 23/03/2025).

21 De Wolf 2008, 92-93.

22 <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/308> (geraadpleegd 23/03/2025).

23 <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/309> (geraadpleegd op 23/03/2025).

straten Houwelgat en Bieseuweide.²⁴

3.2.3. Cartografische studie

De historische kaarten schenken een blik op de postmiddeleeuwse situatie. De dorpskern is op de kaarten steeds goed herkenbaar en blijft quasi ongewijzigd.

3.2.3.1. *Caerte ende discriptie figuerative vande gheel den Lande van Aelst, Jacques Horenbault (1596)*

Op de Horenbaultkaart is de kerk van *Baerdeghem* weergegeven, omgeven door een begrensd kerkhof (Figuur 21). Of deze rode lijn wijst op een stenen afbakening is niet duidelijk. Wel is het duidelijk dat de wegenis tot tegen het kerkhof ligt en langs één kant van de kerk passeert. Ten zuidoosten van Baardegem bevindt zich het *Clooster van Affelghem*, waaronder de parochie Baardegem viel.

Fig. 21. Kaart van Horenbault met het dorpscentrum van Baardegem en omgeving.

3.2.3.2. *Villaretkaart (1745 – 1748)*

De Villaretkaart toont de dorpskern van Baardegem met een vereenvoudigde weergave van de kerk en het kerkhof (Figuur 22). Het kerkhof vertoont een ovalen achthoekige vorm en lijkt te zijn afgebakend door een muur. Zowel de kerk als het kerkhofareaal hebben een noordoost-zuidwestelijke oriëntatie, waarbij de wegenis, de voorloper van de N411, langs weerszijden van het kerkhof passeert. De weinige bewoning ligt langs deze wegenis, reeds georganiseerd in percelen.

²⁴ <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/309> (geraadpleegd op 23/03/2025).

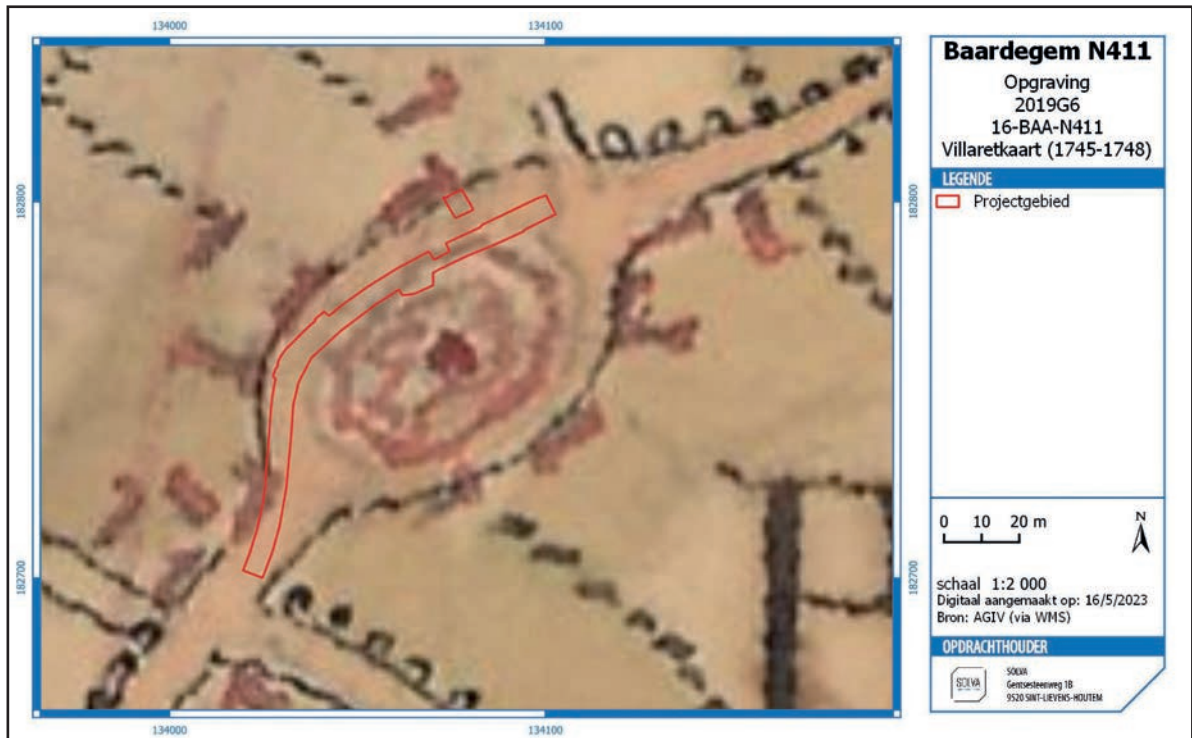

Fig. 22. Kaart van Villaret met aanduiding van het projectgebied.

3.2.3.3. Jozef Johan Frans Ferraris – Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden en het Prinsbisdom Luik (1771-1778)

De Ferrariskaart vertoont ter hoogte van Baardegem een grote geografische fout en de georeferentie is hier dan ook niet accuraat (Figuur 23). Desalniettemin toont de kaart een situatie die sterk gelijkt op de Villaretkaart. Het dorpscentrum van Baardegem heeft *grosso modo* dezelfde lay-out als het heden. Centraal is de Sint-Margarethakerk aanwezig, omgeven door het afgebakende kerkhof. Ook de voorloper van de N411 is goed te herkennen en volgt

Fig. 23. Kaart van Ferraris met aanduiding van het projectgebied.

eenzelfde tracé rond de kerk. Langs deze weg manifesteert zich bewoning. Opmerkelijk is de 'ronde' vorm van de bewoning die zich rondom het kerk(hof)areaal heeft georganiseerd. Een gelijkaardige situatie (sacrale ruimte met errond niet-sacrale ruimte) is aanwezig in verschillende regionale dorpskernen, bv. het nabijgelegen Herdersem.²⁵

3.2.3.4. Atlas der Buurtwegen (ca. 1841)

De Atlas der Buurtwegen herhaalt de situatie zoals opgetekend op de Villaret- en Ferrariskaart, maar accurater en gedetailleerder (Figuur 24). De kerk is omgeven door hetzelfde ovale kerkhof met rechte uiteinden. Hier vertoont de afbakening van het kerkhof duidelijke knikken in het verloop. De lange zijden eerder afgerond. De kerk positioneert zich niet centraal in het kerkhof maar meer naar het noordwesten. De wegenis rond de kerk volgt de ovale vorm en de oriëntatie van het kerkhof. De bewoning en de percelen oriënteren zich loodrecht op de wegenis.

Fig. 24. Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het projectgebied.

3.2.3.5. Philippe Vandermaelen – Cartes topographiques de la Belgique (1846-1854)

Deze kaart is omwille van zijn kleine schaal sterk uitgepuurd en voegt geen extra informatie toe (Figuur 25).

Fig. 25. Kaart van Vandermaelen met aanduiding van het projectgebied.

3.2.3.6. Philippe Chrétien Popp – Atlas Cadastral Parcellaire de la Belgique (1842-1879)

De kadasterkaart van Popp vertoont een vergelijkbare situatie als de voorgaande kaarten (Figuur 26). De kerk is accuraat weergegeven en is opnieuw niet centraal gepositioneerd in het kerkhof. Het kerkhof zelf vertoont dezelfde ovale vorm en oriëntatie, maar in tegenstelling tot de Villaretkaart en de Atlas der Buurtwegen, is de afbakening geenszins hoekig. De wegenis behoudt hetzelfde traject; de percelen en de bewoning zijn enigszins toegenomen.

Fig. 26. Kaart van Popp met aanduiding van het projectgebied.

BESCHRIJVING VAN HET KADER VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE

3.2.4. Recente luchtfoto's

De recente luchtfoto's geven aan dat weinig is veranderd aan het stratenpatroon en de indeling van Baardegem-Dorp (Figuur 27, Figuur 28, Figuur 29). De hoeveelheid bewoning neemt voornamelijk toe aan de noordwestelijke zijde van de kerk.

Fig. 27. Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het projectgebied.

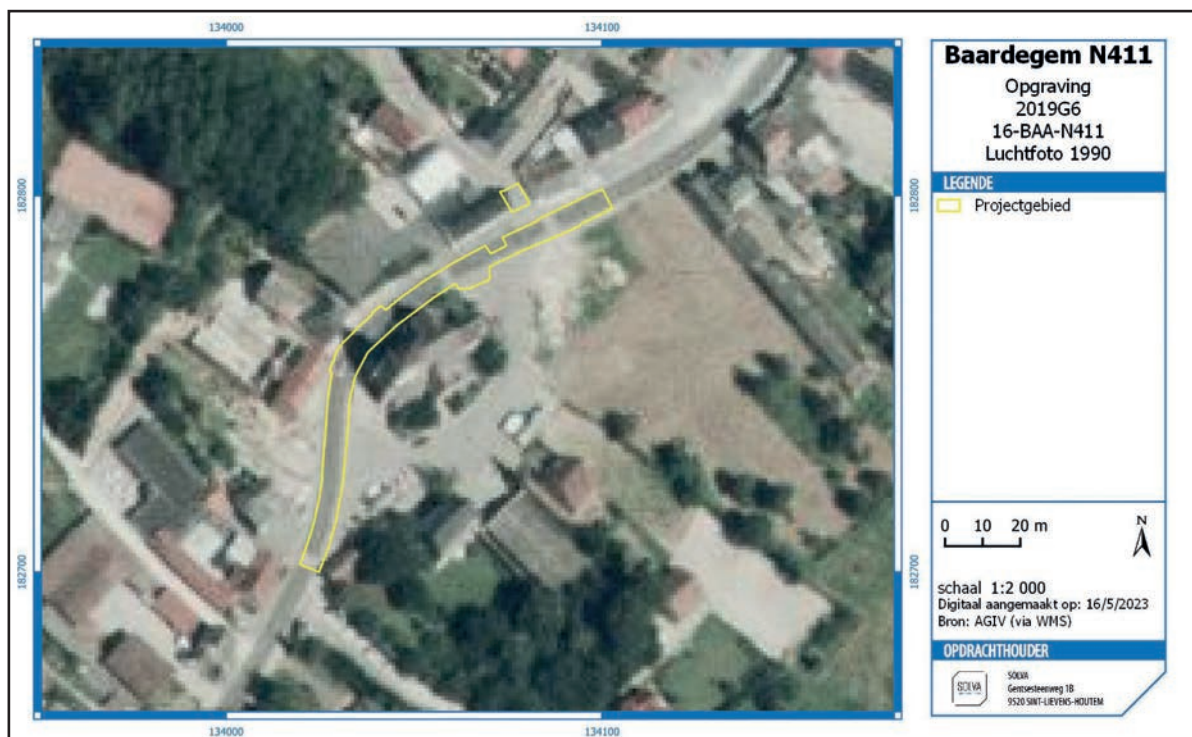

Fig. 28. Luchtfoto uit 1979-1990 met aanduiding van het projectgebied.

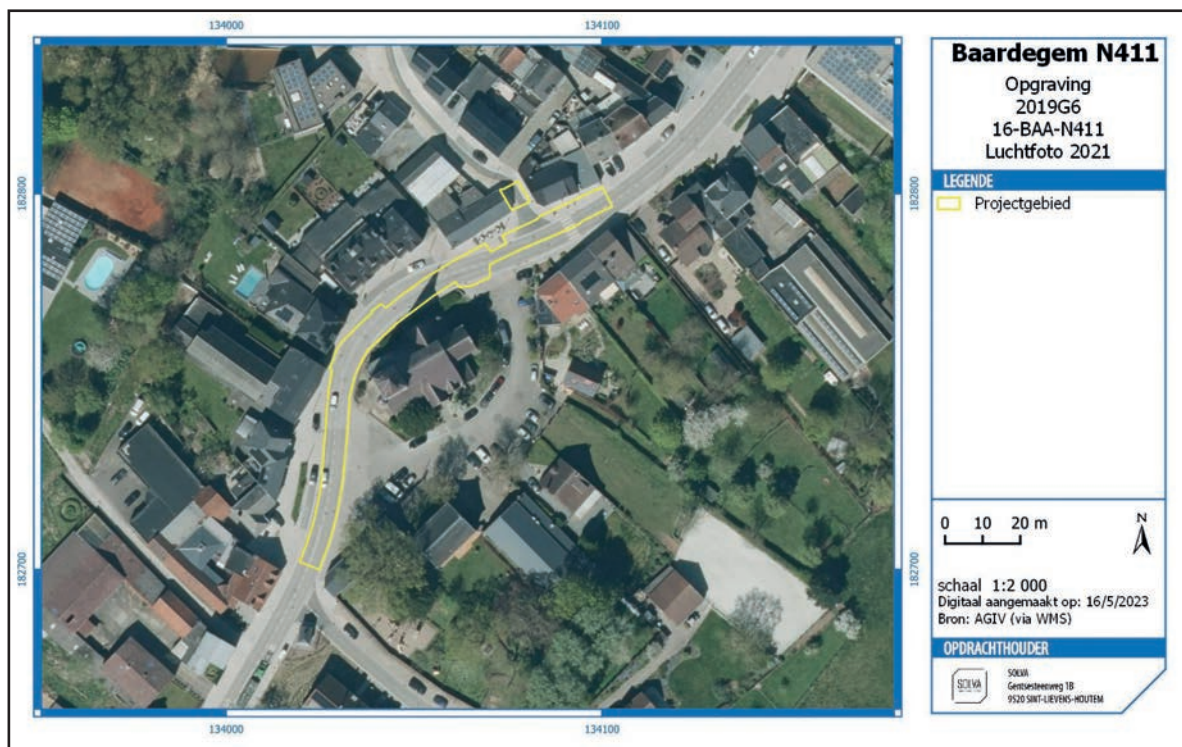

Fig. 29. Luchtfoto uit 2021 met aanduiding van het projectgebied.

3.3. ARCHEOLOGISCH KADER

Wat het projectgebied betreft, zijn er geen archeologische sites of vondsten bekend in de Centraal Archeologische Inventaris. Wel zijn er enkele sites gekend in de onmiddellijke omgeving (Figuur 30).

In Baardegem zelf gebeurde tot nog toe slechts weinig archeologisch onderzoek. We vermelden enkele vondsten in vuursteen uit het neolithicum in de ruime omgeving rond het dorpscentrum.²⁶ Er wordt tevens een (pre-?) Romeinse nederzetting vermoed.²⁷ Een paar 100 m ten oosten van het dorpscentrum situeert zich de *Moulin de Baerdeghem* (CAI-locatie 30835), een windmolen die goed herkenbaar is op de postmiddeleeuwse kaarten (Ferraris, Atlas der Buurtwegen, ...). Op ongeveer 600 m ten westen van de dorpskern is de Zwanenesthoeve (CAI-locatie 31971) gelegen. Dit complex gaat wellicht terug op een middeleeuwse site met walgracht.

Bij een recent archeologisch onderzoek op 150-200 m ten noordoosten van de parochiekerk van Baardegem bracht de archeologische dienst van SOLVA een volmiddeleeuwse nederzettingssite aan het licht (CAI-locatie 989621).²⁸ Drie gebouwplattegronden en een *enclos*-gracht kunnen aan twee fases van bewoning toegekend worden: een eerste ca. 850-975 n. Chr. en een tweede ca. 950-1050 n. Chr. (cf. infra).

²⁶ Pieters 1985, 18-19; Pieters 1988, 9-11.

²⁷ <https://inventaris.onroerendergoed.be/dibe/geheel/120310>.

²⁸ Clement *et al.* 2021.

BESCHRIJVING VAN HET KADER VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE

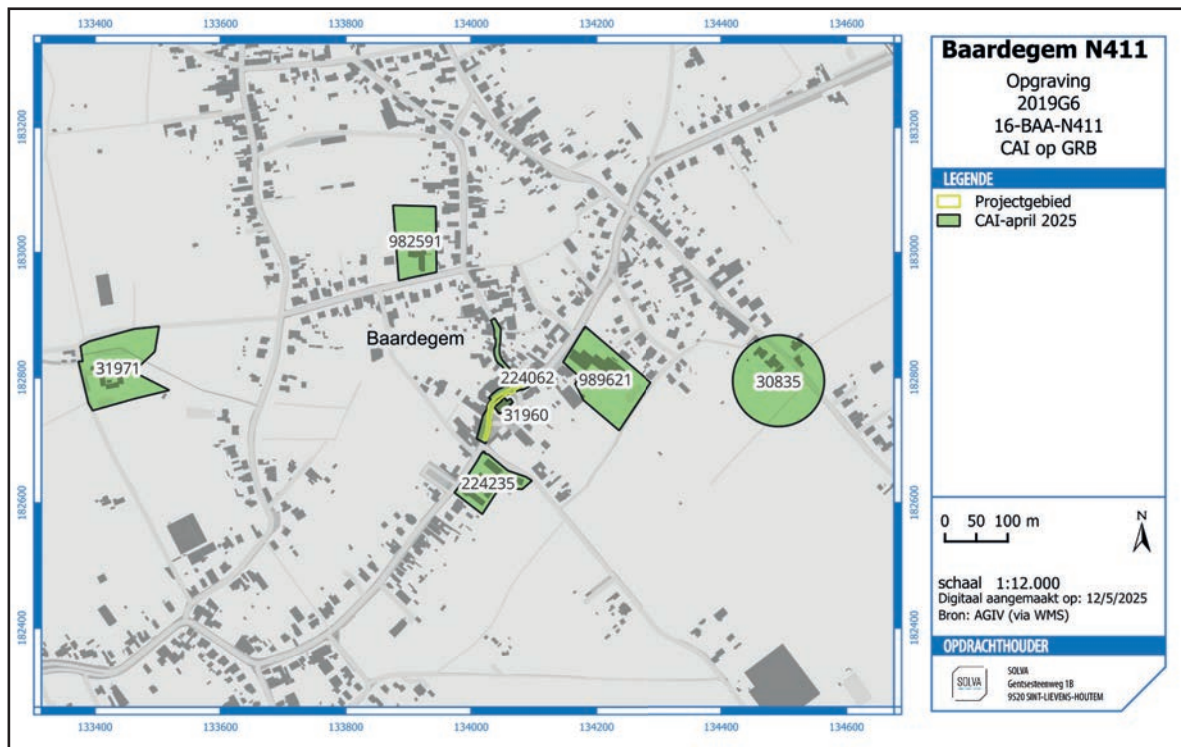

Fig. 30. Aanduiding van het projectgebied op de CAI.

04 | BESCHRIJVING VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE

4. BESCHRIJVING DE ARCHEOLOGISCHE SITE

4.1. BESCHRIJVING VAN DE BODEMS EN ANDERE COMPLEXEN VAN AARDKUNDIGE EENHEDEN

4.1.1. Genese van de bodems of andere complexen van aardkundige eenheden

De aardkundige vaststellingen op het terrein stroken niet met de kartering op de bodemkundige en geologische kaarten (Figuur 31). Bodemkundig werd op basis van de omgeving de aanwezigheid van zandlemige Quartaire afzettingen verwacht, maar deze bleken grotendeels verdwenen of afwezig. Vermoedelijk is dit het gevolg van een combinatie van erosie, gelet op de topografie waarbij de Sint-Margarethakerk op een heuvelrug ligt (ca. 46,5 m TAW), van waaruit het terrein afhelt in noordoostelijke en zuidwestelijke richting, en een antropogene wijziging in het natuurlijke reliëf door middel van afgraving.

Vandaag de dag is nog een duidelijk hoogteverschil zichtbaar tussen de kerksite enerzijds (afgebakend door een kerkhofmuur) en de omliggende bestrating. Aan de zijde van de N411 bedraagt dit niveauverschil zo'n 90 cm. Vanaf de middeleeuwen hebben hier enkele reliëfwijzigingen plaats gevonden, met name een laatmiddeleeuwse afgraving, een postmiddeleeuwse ophoging (18de eeuw) en een subrecente, gedeeltelijke afgraving van de zone buiten de bestaande kerkhofmuur. Samen hebben deze geleid tot het huidige reliëfverschil. Binnen de huidige kerkhofmuur is het postmiddeleeuwse niveau nog bewaard, wat onder andere zichtbaar is in de kerkmuren, waar de afzaat laag tegen de bodem zit.²⁹

Een archeologisch proefsleuvenonderzoek op percelen ten zuiden van de kerk stelde de aanwezigheid van een zandleembodem vast, onder de ploeglaag.³⁰ Het feit dat op deze locatie de originele bodem wel nog bewaard is, versterkt de redenering dat een reliëfwijziging plaatsvond ter hoogte van het projectgebied.

Daar het onverharde wegdek (met karrensporen) van een weg aangetroffen is in de opgraving onder het huidige straatniveau, kan verder geconcludeerd worden dat de afgraving vóór het ontstaan van deze weg heeft plaatsgevonden: anders zou het onverharde wegdek verdwenen zijn. Dit laat toe de afgraving te situeren vóór 1625-1800 n. Chr. (cf. infra).

Het dominant aanwezige 'moedermateriaal' op de archeologische site (waarmee de ongestoorde, natuurlijke afzettingen worden bedoeld waar de archeologische sporen zijn ingegraven) is een Tertiair zand, dat doorspekt is met concentraties van keien. Op de Tertiairgeologische kaart staat daarentegen voor de site de Formatie van Maldegem – Lid van Urssel gekarteerd. Het gaat om een homogene, grijsblauwe klei, die niet kalk- en niet fossielhoudend is.³¹ Deze afzetting is duidelijk niet vastgesteld op deze locatie.

Via de DOV Verkenner wordt wel gemeld dat "wanneer Lid van Asse niet afzonderlijk gekarteerd is deze inbegrepen [is] in het Lid van Urssel". Het Lid van Asse (Formatie van Maldegem) bestaat uit glauconiethoudende klei met plaatselijk, vooral aan de basis, grof glauconietzand.³² Aangezien het Lid van Asse op het Lid van Urssel rust, is het aannemelijk dat op de archeologische site dit zand, aan de basis van het Lid van Asse, is vastgesteld.

²⁹Met dank aan Raf De Mey (, SOLVA) voor de toelichting.

³⁰De Brandt & Heynssens 2018, 13-14.

³¹Geets *et al.* 2000.

³²Geets *et al.* 2000.

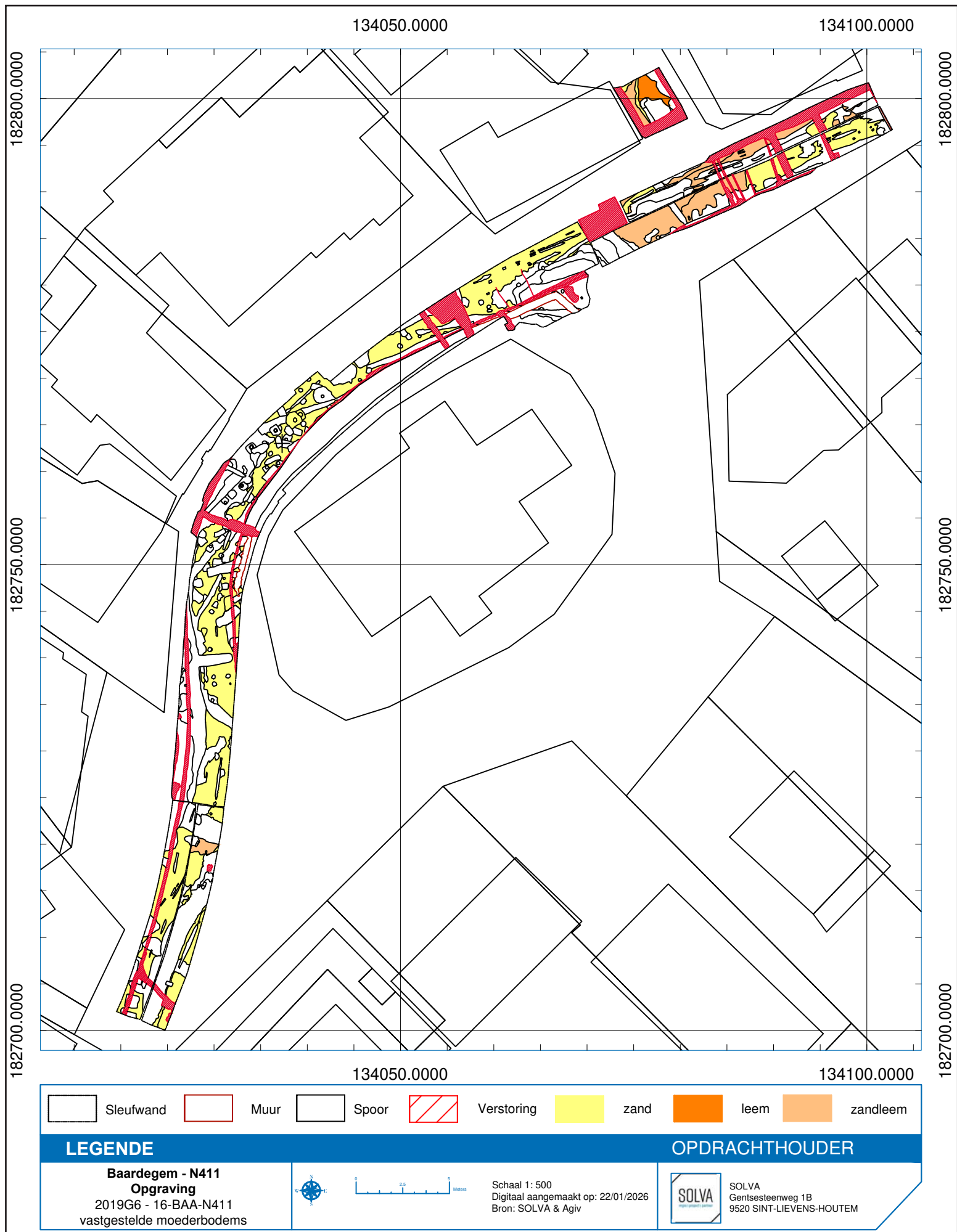

Fig. 31. Verspreiding van de verschillende vastgestelde types moederbodem op het terrein.

4.1.2. Bewaring van de bodems of andere complexen van aardkundige eenheden

De bodemkaart geeft aan dat het projectgebied in een antropogeen sterk verstoorde zone (aanduiding 'OB') ligt. Desalniettemin is binnen het projectgebied, na het verwijderen van de bestrating, op het eerste archeologisch relevante niveau reeds overal de natuurlijke afzettingen aangetroffen (Figuur 32, Figuur 33).

Zowel de natuurlijke afzettingen als de antropogene sporen waren tevens sterk onderhevig aan reductie (Figuur 34).

Fig. 32. Profiel 24AB met zicht op de stratigrafie van de site ter hoogte van het kerkhof.

Fig. 33. Zicht op het grondvlak en het profiel met links het uitbraakspoor en rechts het archeologische niveau onder het voormalige wegdek.

Fig. 34. Zicht op het vlak met sporen van reductie.

4.1.3. Effecten van de aanwezige bodems en sedimenten op de bewaring van de archeologische site en de archeologische artefacten daarbinnen

De verstoringen ten gevolge van nutsleidingen zijn beperkt, of situeren zich op de rand van de werkput. De uitbraak van een voormalige kerkhofmuur betekende een grotere impact op het bodemarchief, waarbij ook begravingen zijn verstoord. De tanden van de kraanbak, gebruikt om deze muur uit te breken, toonden zich nog in het vlak (Figuur 33).

Het effect van de aanwezige bodems op de archeologische artefacten blijkt het meest uit de matige tot slechte bewaring van de inhumaties (Figuur 35). Een totaal van 33 inhumaties betreffen de begraving van menselijke resten in een grafkuil in de moederbodem. Het menselijk botmateriaal van deze skeletten is deels vergaan en bijzonder broos. De impact van de moederbodem op de bewaringstoestand van de skeletten heeft ook bijgedragen aan de beperkte mogelijkheid tot het dateren van het menselijk botmateriaal. De zure aard van het zand heeft het bot dermate aangetast dat het collageen nauwelijks bewaard is. Het contrast in de bewaring van het menselijk botmateriaal blijkt goed uit de beduidend beter bewaarde skeletten afkomstig uit de opgehoogde kerkhofgrond.

De aanwezigheid van een postmiddeleeuws wegtracé heeft enerzijds bijgedragen tot de bewaring van de oudere sporen, maar heeft er anderzijds ook vergraven. Op het moment dat het kerkhofareaal inkrimpt en een wegtracé wordt aangelegd langsheen het kerkhof en de kerk, verdwijnen zowel nederzettingssporen als begravingen onder het wegtracé. Het onverhard wegdek lijkt sterk gecompacteerd te zijn, en hoewel karrensporen bewaard zijn, heeft het wegdek ter hoogte van de kerk de onderliggende sporen gevrijwaard van verdere erosie en/of vergraving. Naar het noordoosten van het terrein toe, neemt de impact van de erosie toe. Hier is het gecompacteerde wegdek minder goed bewaard en ligt de natuurlijke Tertiaire bodem met keien bloot.

Fig. 35. Orthofoto van skelet V-S21-1.

4.1.4. Referentie aan gelijkaardige bodems en andere complexen van aardkundige eenheden op gekende archeologische sites

In het nabijgelegen Moorsel bracht een archeologisch onderzoek eveneens een deel van een middeleeuws en postmiddeleeuws kerkhof aan het licht.³³ De dorpskern van Moorsel ligt, zoals Baardegem, verheven in het landschap. Onder de pleinbedekking is op het hoogste punt, nabij de Sint-Gudulakapel, ook Tertiair zand en keien aangetroffen. In Moorsel heeft, naast de aard van de moederbodem, ook een grootschalige afgraving van de heuveltop, in de 19de eeuw, een grote invloed gehad op de slechte bewaring van de sporen.

4.2. BESCHRIJVING VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE AAN DE HAND VAN HET SPORENBESTAND OF DE VONDSTENSPREIDING

De opgraving in Baardegem-Dorp bracht sporen van bewoning en sporen van begraving aan het licht, zowel uit de middeleeuwen als de postmiddeleeuwen. In totaal zijn 560 sporen geregistreerd, inclusief de sporen uit het proefputtenonderzoek. Deze zijn gebundeld in 225 contexten of sporencombinaties. Voor verscheidene contexten was het mogelijk deze onder te brengen in twaalf grotere structuren.

4.2.1. Analyse van de opbouw van de archeologische site

4.2.1.1. Beschrijving van de wijze waarop de archeologische site zich aan het huidige oppervlak manifesteert

Na het verwijderen van de verharding en het verdiepen in het postmiddeleeuwse gecompacteerdere wegtracé, manifesteerden de eerste archeologische sporen zich reeds in de moederbodem. De archeologische site is vlakdekkend onderzocht. Waar nodig is lokaal verdiept naar een tweede tot vijfde grondplan. Het uitbraakspoor van de postmiddeleeuwse kerkhofmuur nam een aanzienlijk deel in van het eerste grondvlak. Dit grenzen van dit uitbraakspoor zijn geregistreerd, waarna direct is verdiept naar het volgende archeologische niveau, hetgeen eveneens archeologische sporen in de moederbodem betrof.

³³ Klinkerborg et al. 2013.

4.2.1.2. Beschrijving van de stratigrafische opbouw van de archeologische site

De archeologische site kent een eenvoudige opbouw. Onder de verharding van de huidige wegenis zijn de resten van een onverhard gecompacteerd wegtracé en een uitbraakspoor van de kerkhofmuur aangetroffen. Beide zijn deels geregistreerd in grondplan en deels in profiel. Centraal in het onderzoeksgebied is zowel gegraven door het wegtracé, als door het uitbraakspoor, en verdiept tot het volgende relevante archeologische niveau. Op dit niveau konden reeds archeologische sporen in de moederbodem afgelezen worden. Lokaal is verdiept naar dieper gelegen archeologische niveaus. Dit om de samenhang tussen de archeologische sporen te begrijpen en om de aanwezige inhumaties vlakdekkend bloot te leggen. De stratigrafie van de site is gevat door het registreren van meerdere profielen. Waar deze profielen relevant zijn in de interpretatie van de archeologische site, komen deze aan bod in het voorliggende rapport.

4.2.1.3. Gemiddelde diepte van de waargenomen archeologische niveaus ten opzichte van de Tweede Algemene Waterpassing en het maaiveld

Het projectgebied ligt op de noordwestelijke uitloper van een noordwest-zuidoost georiënteerde heuvelkam. Het hoogste punt in de directe omgeving van de site is de Sint-Margarethakerk op ca. 46 m TAW, van waaruit het terrein afhelt in noordoostelijke en zuidwestelijke richting.

Op Grondplan A ligt het centraal gedeelte van het terrein, naast de kerk, tussen 46,1 en 46,2 m TAW. In het noordoostelijke uiteinde helt het terrein af naar 45,35 à 45,45 m TAW. Naar het zuidwesten toe ligt het eerste eveneens enigszins lager met TAW-waarden rond 45,9 m TAW. Dit verschil is te wijten aan de natuurlijke topografie.

Op bepaalde plaatsen is verdiept naar een lager gelegen grondplan. Aangezien deze grondplannen zijn aangelegd naar gelang de noodwendigheden, kan de hoogte hiervan lokaal sterk verschillen.

In het zuidwesten van het terrein is enkel een grondplan B geregistreerd, enerzijds om de relatie tussen het postmiddeleeuwse wegtracé en een reeks postmiddeleeuwse kuilen te vatten, en anderzijds om het verdere verloop van een middeleeuwse gracht te vatten. Hier variëren de TAW-waarden tussen 45,85 m in het noordoosten en 45,65 m in het zuidwesten, eveneens omwille van de natuurlijke topografie. Ook ter hoogte van het uitbraakspoor van de postmiddeleeuwse kerkhofmuur zijn de onderliggende sporen op een grondplan B geregistreerd.

Op twee locaties zijn meerdere grondplannen aangelegd, gaande van grondplan A t.e.m. D en E. Beide locaties bevinden centraal op het terrein. Het betreft enerzijds een cluster van grachten en anderzijds een cluster van begravingen. Ter hoogte van de grachten ligt het grondplan B op 45,75 tot 45,84 m TAW, grondplan C tussen 45,55 en 45,7 m TAW, en grondplan D op 45,5 m TAW. Ter hoogte van de inhumaties zijn de grafkuilen geregistreerd op grondplannen A t.e.m. E. De TAW-waarden lopen sterk uiteen. Het grondplan B is geregistreerd na de ontmanteling van de ondiep bewaarde kerkhofmuur (op grondplan A: 46,33 m TAW, op grondplan B: 46,1 m TAW).

4.2.2. Analyse van archeologische structuren, spoorcategorieën, spoorcombinaties en individuele sporen

4.2.2.1. Niet gefaseerde allesporenkaart

Figuur 36. Niet gefaseerde allesporenkaart grondplan A.

Figuur 37. Niet gefaseerde allesporenkaart grondplan B.

4.2.2.2. Weergave verschillende fases

De opgraving bracht sporen aan het licht uit voornamelijk twee periodes: de middeleeuwen en de postmiddeleeuwen. Het merendeel van de sporen is te linken aan de middeleeuwse periode, meer bepaald de volle middeleeuwen. Het betreft nederzettingssporen en funeraire sporen. Een kleiner aantal sporen is te plaatsen in de postmiddeleeuwen (na 1500 n. Chr.) of op de overgang van de late middeleeuwen naar de postmiddeleeuwen (1450-1550 n. Chr. of 1450-1600 n. Chr.), meer bepaald een poel, enkele kuilen, een wegtracé, een muur en bijhorend uitbraakspoor. De middeleeuwse sporen zijn duidelijk geconcentreerd in het centrale gedeelte van het opgravingsvlak. De postmiddeleeuwse kuilen en poel situeren zich meer aan de uiteinden van het opgravingsvlak. Het postmiddeleeuwse wegtracé is overal aangetroffen en heeft zowel middeleeuwse sporen afgedekt als ze vergraven. Het uitbraakspoor van de postmiddeleeuwse natuurstenen kerkhofmuur heeft met zekerheid meerdere begravingen verstoord, hiervan getuigen de slecht of gedeeltelijk bewaarde inhumaties onder dit spoor.

Daarnaast is een klein aandeel aardewerk gevonden uit de metaaltijden en Romeinse periode. Dit materiaal was residueel aanwezig in jongere sporen.

4.2.2.3. Behoud in situ van niet-onderzochte zones

In het hele opgravingsgebied zijn alle geregistreerde archeologische sporen onderzocht. De aard van de werken, wegenis- en rioleringswerken impliceert dat alle hier aanwezige sporen vergraven zouden worden.

Tijdens de opgraving is ten zuidwesten en ten noordoosten van de kerk een gedeelte van een natuurstenen kerkhofmuur onderzocht. Deze postmiddeleeuwse natuurstenen kerkhofmuur beschrijft het traject overeenkomstig de afbeelding op de Atlas der Buurtwegen (1841-1843). Ten westen van de kerk bleek deze muur grotendeels uitgebroken, waarschijnlijk naar aanleiding van een eerdere verbreding van de wegenis. Hoewel de omgeving rond de Sint-Margarethakerk volledig is verhard, loopt de hoofdbaan (N411) langsheen de westzijde van de kerk. De partiële bewaring van de kerkhofmuur onder de pleinverharding laat vermoeden dat de kerkhofmuur ten oosten van de kerk nog ondergronds bewaard is.

4.2.3. Beschrijving van de archeologische site aan de hand van het sporenbestand en de vondsten

In de bespreking van de archeologische site is het sporenbestand opgedeeld in twee grote thema's, met name begravingen en sporen van bewoning en terreinafbakening. In het geheel van sporen van bewoning en terreinafbakening onderscheiden we enerzijds paalkuilen, kuilen, een poel en wegtracé, en anderzijds grachten, greppels en muren. Binnen beide thema's worden de sporen chronologisch/stratigrafisch besproken.

4.2.3.1. De begravingen

Tijdens de opgraving zijn 42 begravingen met menselijke resten geregistreerd. Eén van deze graven bestond uit een schedel in het profiel, dewelke niet is verzameld: V-S33-1. Van de overige 41 begravingen zijn skeletresten verzameld. Eén van de begravingen is geregistreerd als twee begravingen, maar is in feite één begraving: V-S40-1. Op die manier zijn er in totaal 40 opgegraven skeletten; het betreffen allen enkelvoudige begravingen (Figuur 38).

In aanvulling op de begravingen met menselijk botmateriaal, beschouwen we twee kuilen in het grondvlak ook als de restanten van een begraving, evenwel zonder bewaard menselijk bot. Contexten V-224 en V-264 zijn twee (vermoedelijk) rechthoekige grafkuilen waarin vergaan hout is aangetroffen, die we als de resten van een grafkist interpreteren.

De begravingen liggen in het centrale gedeelte van het terrein, ten westen van de kerk. Ongeveer één derde van de skeletten lag verspreid, duidelijk apart van elkaar. Deze konden steeds op het grondplan A of B geregistreerd worden. Het overige twee derde van de skeletten

134000.0000

134050.0000

182800.0000

182750.0000

182700.0000

134000.0000

134050.0000

70

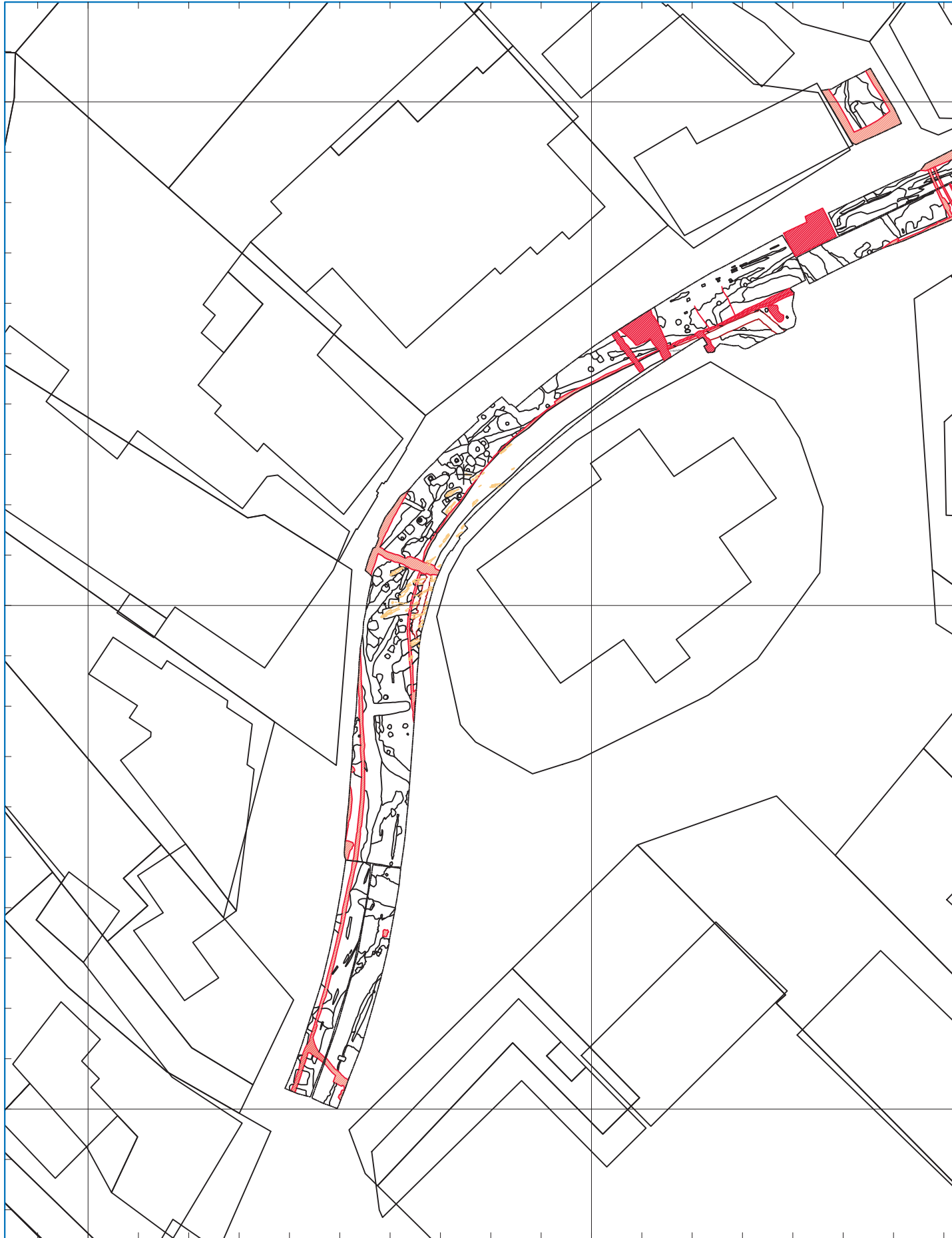
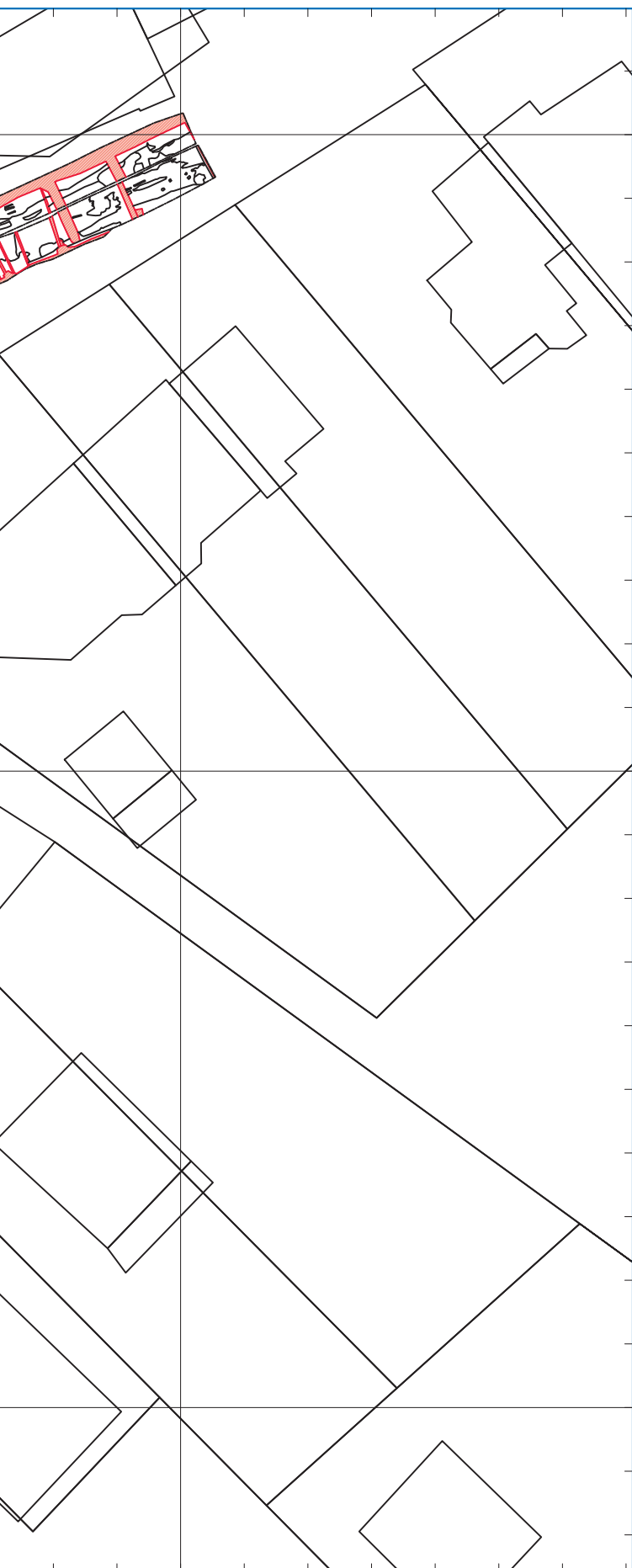

Fig. 36. Niet gefaseerde allesporenkaart grondplan A.

134100.0000

134100.0000

182800.0000

182750.0000

182700.0000

Baardegem N411

Opgraving

2019G6

16-BAA-N411

Allesporenplan op kadaster

LEGENDE

- Afbakening opgraving
- Sporen
- Verstoring of niveauverschil
- Muur
- Skelet

Schaal 1:500

Digitaal aangemaakt op: 05/05/2025

Bron: AGIV & SOLVA

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
regio | project | partner

SOLVA
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

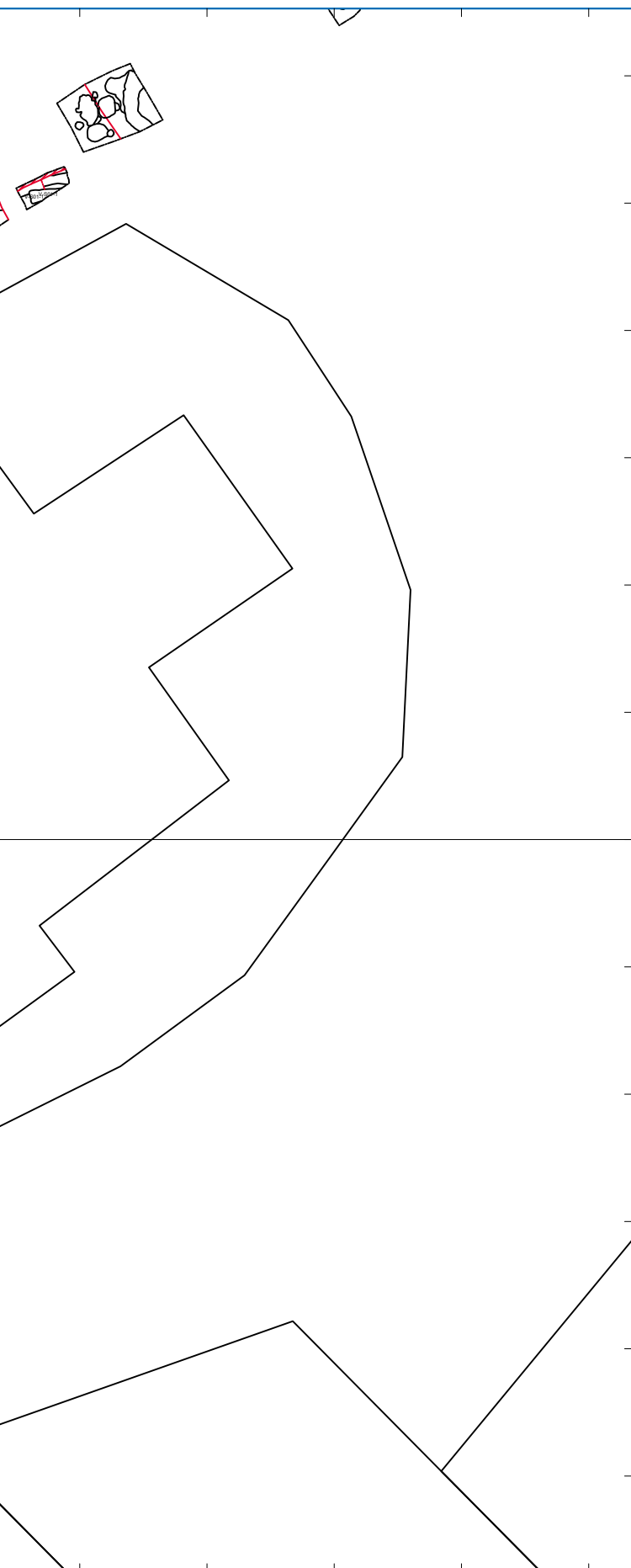
134050.0000

182750.0000

134050.0000⁷²

Fig. 37. Niet gefaseerde allesporenkaart grondplan B.

Baardegem N411
 Opgraving
 2019G6
 16-BAA-N411
 Allesporenplan op kadaster

LEGENDE

- Afbakening opgraving
- Sporen
- Verstoring of niveauverschil
- Muur
- Skelet

Schaal 1:250
 Digitaal aangemaakt op: 05/05/2025
 Bron: AGIV & SOLVA

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
 regio | project | partner

SOLVA
 Gentsesteenweg 1B
 9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

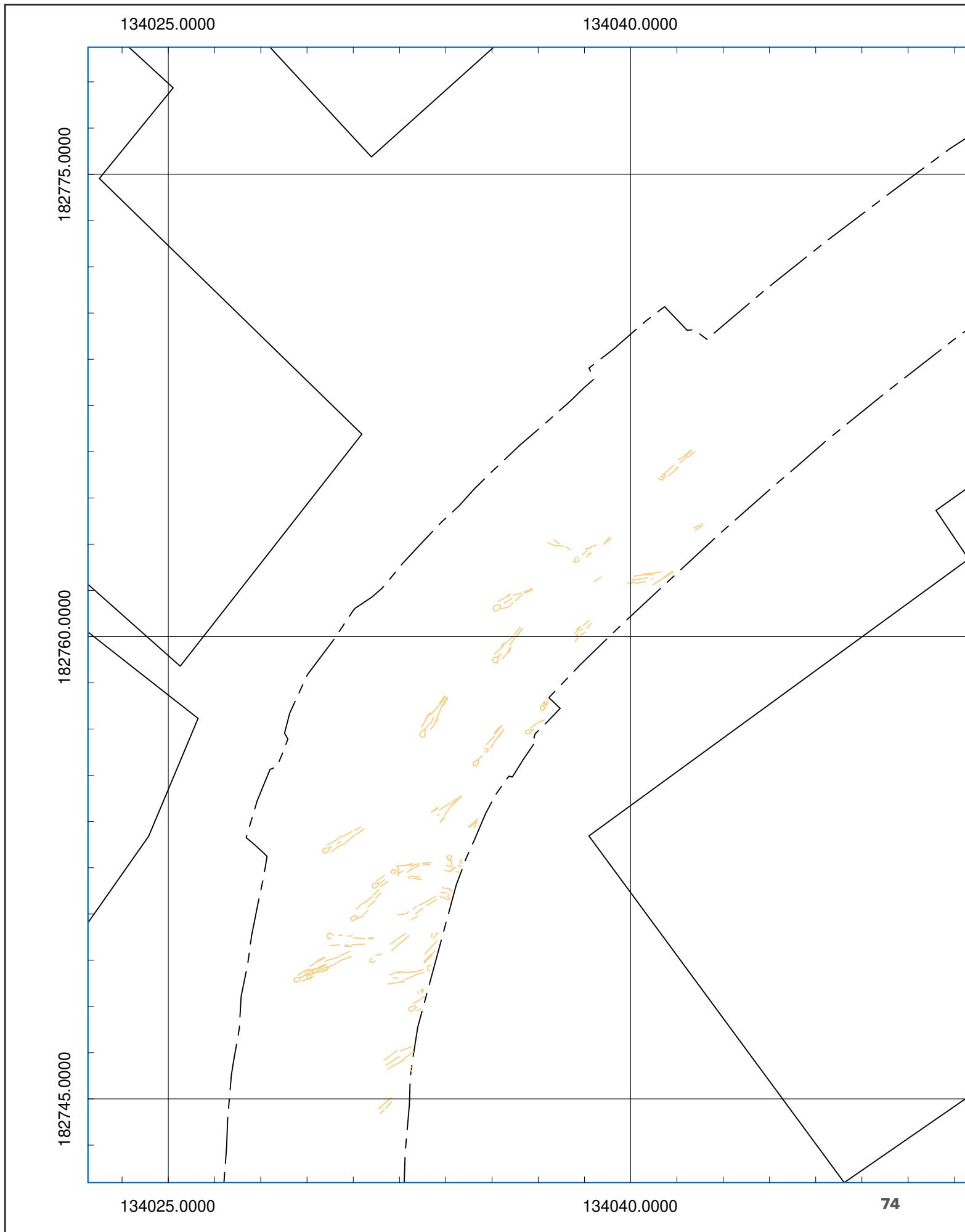
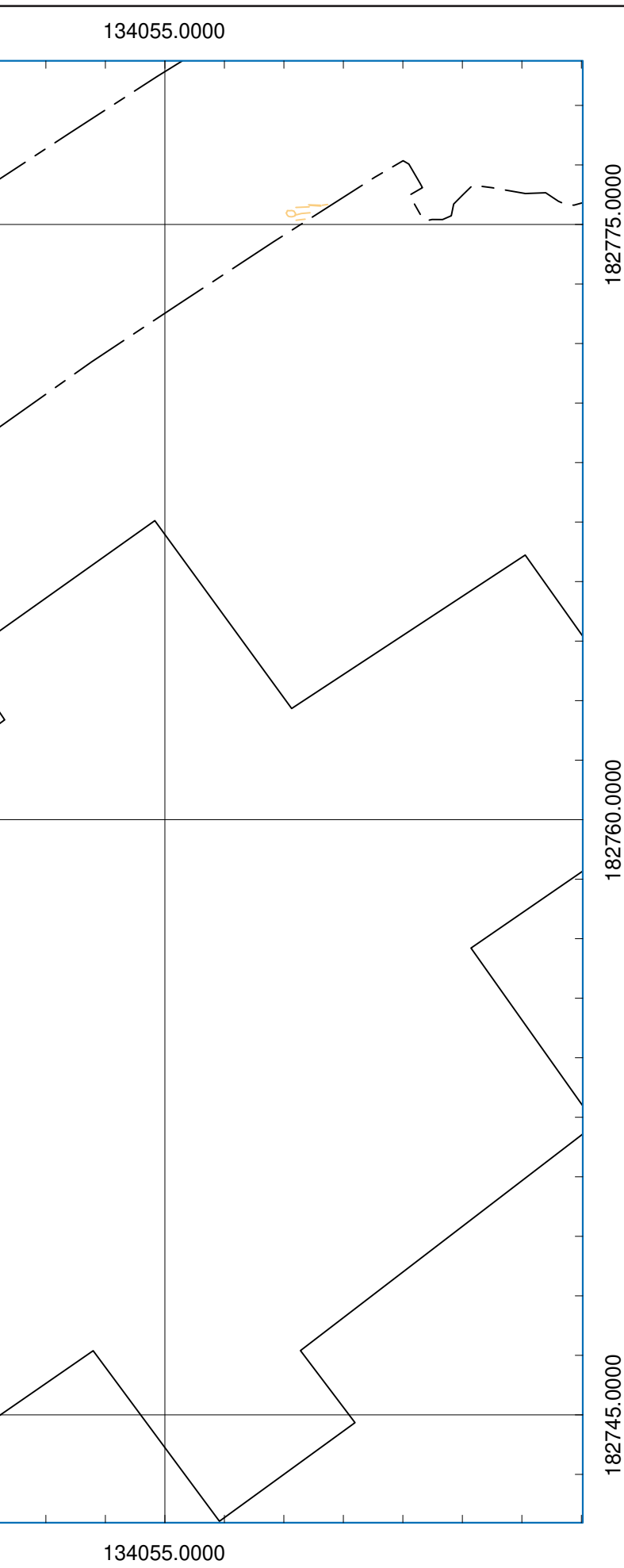

Fig. 38. Skelettenplan op het kadaster.

**Aalst - Baardegem
N411**
Opgraving
2019G6
16-BAA-N411
Skeletten op het kadasterplan

LEGENDE

- Afbakening opgraving
- Sporen
- Verstoring of niveauverschil
- Hout
- Skelet

Schaal 1:150
Digitaal aangemaakt op: 20/02/2025
Bron: AGIV & SOLVA

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

lag geclusterd. Ter registratie van de individuele grafkuilen en onderlinge oversnijdingen in deze cluster zijn vijf grondplannen aangelegd.

De begravingen met menselijk botmateriaal kunnen op basis van stratigrafie, graftype, aardewerk en radiokoolstofdateringen opgesplitst worden in twee grote chronologische groepen: een grote groep middeleeuwse begravingen (n=32) en een kleine groep postmiddeleeuwse begravingen (n=8). De twee vermoedelijke graven, zonder botmateriaal (contexten V-224 en V-264) worden ook middeleeuws gedateerd.

De begravingen met menselijk botmateriaal zijn onderworpen aan een assessment, uitgevoerd door fysisch antropologe Katrien Van de Vijver (KBIN).

4.2.3.1.1. Middeleeuwse graven

Beschrijving en interpretatie

Met betrekking tot de funeraire sporen zijn **34 begravingen** met zekerheid of vermoedelijk middeleeuws. Ze situeren zich centraal op het terrein, langs de oostelijke sleufwand: V-S01-1, V-S05-1, V-S09-1 t.e.m. V-S12-1, V-S14-1 t.e.m. V-S22-1, V-S24-1 t.e.m. V-S40-1, V-S42-1 en V-S43-1.

Ze zijn *grosso modo* op te splitsen in twee groepen:

Een eerste groep ligt naast en onder het uitbraakspoor van de postmiddeleeuwse kerkhofmuur (cf. infra). Deze begravingen liggen meer verspreid en oversnijden elkaar niet, met uitzondering van V-S14-1 en V-S22-1. Het uitbraakspoor van de voormalige kerkhofmuur heeft ongetwijfeld begravingen vergraven, wat blijkt uit enkele verstoorde begravingen: V-S17-1, V-S20-1 en V-S26-1.

Een tweede groep bevindt zich ter hoogte van een restant van de *in situ* bewaarde postmiddeleeuwse kerkhofmuur (cf. infra). Deze begravingen zijn sterk geconcentreerd op een kleine oppervlakte en oversnijden elkaar onderling meer.

De registratie van de begravingen op het terrein door middel van een skeletfiche, behelst de registratie van een aantal parameters. Aan de hand van deze parameters is getracht de skeletten in groepen te verdelen. Enkele parameters lenen zich hier mee toe dan andere.

Bewaring

De begravingen zijn doorgaans slecht bewaard (Figuur 41). Dit is voornamelijk te wijten aan de sterke verwering, gerelateerd aan een begraving in zandgrond. Daarenboven zijn de meeste begravingen onvolledig bewaard. Dit is enerzijds eveneens te wijten aan de verwering, en anderzijds aan verstoring of de gedeeltelijke ligging van de graven buiten de werkput. Vijf begravingen bestaan enkel uit een schedel. Vier hiervan zijn blootgelegd aan de rand van de oostelijke sleufwand en grotendeels geregistreerd in het profiel (24AB) (Figuur 42). Vier deze schedels zijn verzameld (V-S28-1, V-S33-1, V-S36-1 en V-S38-1). Een vijfde is niet gerecupereerd en *in situ* bewaard (V-S43-1).

Depositie

Ondanks de slechte en fragmentarische bewaring kan gesteld worden dat de middeleeuwse begravingen allen enkelvoudige graven zijn. Tijdens het assessment zijn voor twee graven mogelijk intrusieve beenderen opgemerkt: V-S12-1 (Figuur 43), middeleeuws, en V-S23-1, postmiddeleeuws. De overige graven zijn met zekerheid primaire deposities.³⁴

BESCHRIJVING VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE

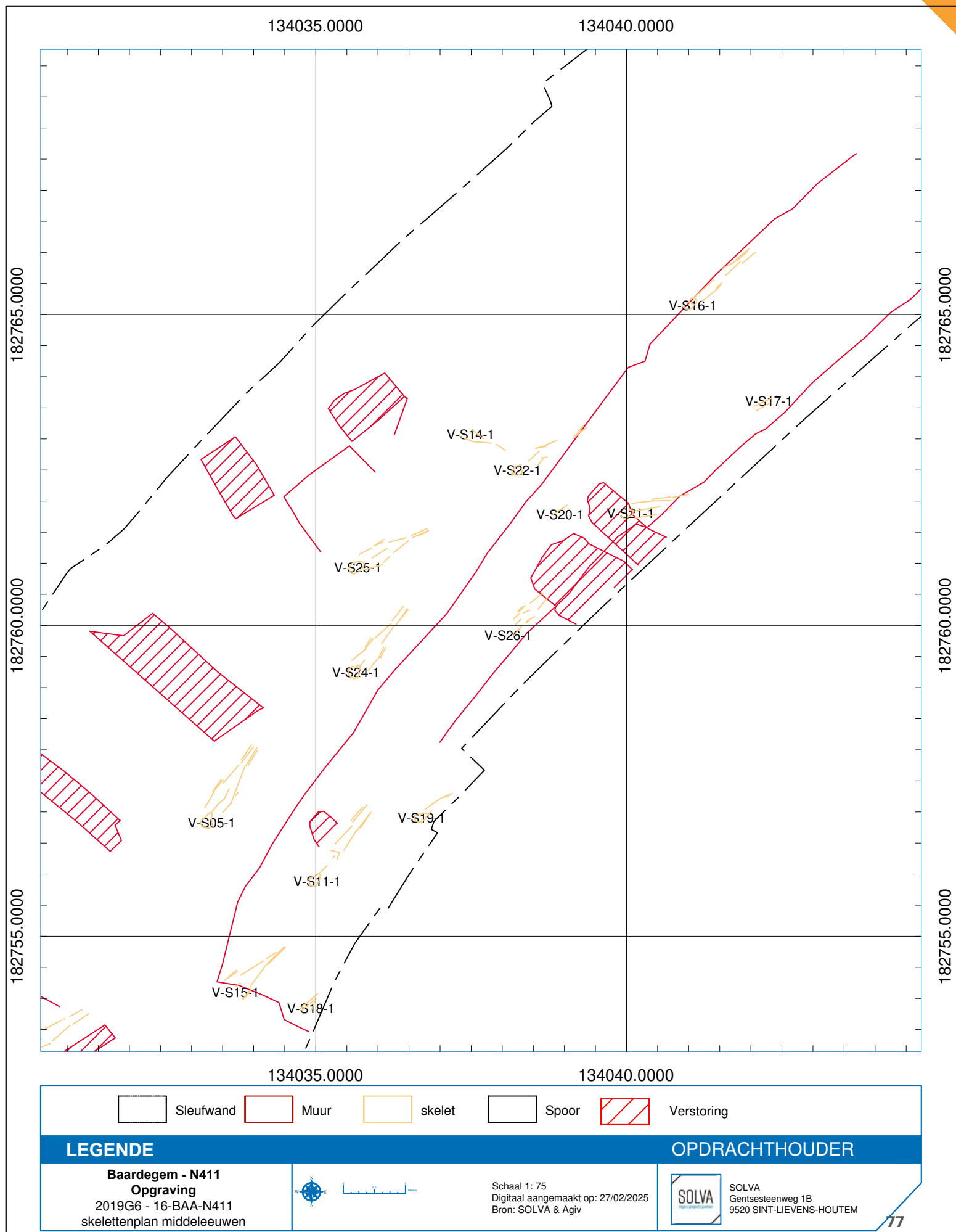

Fig. 39. Situeringplan van de middeleeuwse begravingen.

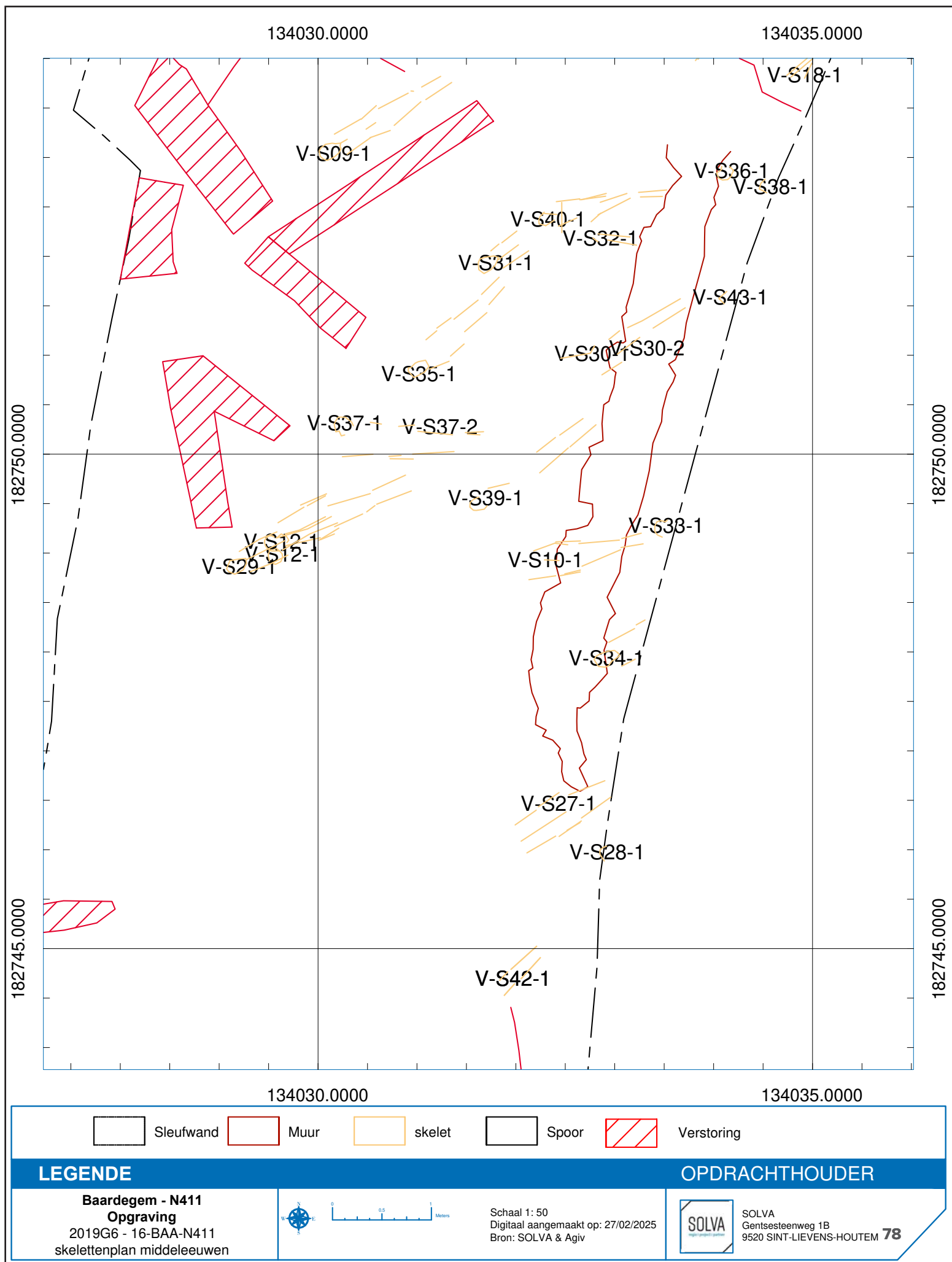

Fig. 40. Situeringplan van de middeleeuwse begravingen.

Fig. 41. Skelet V-S05-1.

Fig. 42. Skelet V-S33-1 in profiel 24AB.

Begravingstype

Het begravingstype varieert. De meerderheid betreft een begraving in een grafkuil (Figuur 44). In beduidend mindere mate gaat het om een kistbegraving (V-S01-1, V-S30-1, V-S33-1 en V-S37-1) (Figuur 45). De begravingen waarvan het begravingstype niet was vast te stellen, zijn beiden sterk verstoord door het uitbraakspoor van de postmiddeleeuwse kerkhofmuur (V-S17-1 en V-S20-1).

In het geval van de kistbegravingen was het hout niet meer bewaard en enkel zichtbaar als een donkerdere lijn in de grond (V-S30-1 en V-S37-1), of in de vorm van gecorrodeerde nagels (V-S01-1 en V-S33-1). Voor slechts één graf, V-S37-1, was het duidelijk dat het om een rechthoekige kist ging. Voor twee van de kistbegravingen kon tevens een grafkuil afgeijnd worden (V-S30-1 en V-S37-1).

Het fysisch antropologisch assessment bracht enkele elementen aan het licht die de interpretatie van een kistbegraving ondersteunen. Zo kunnen enkele fragmenten van een gelaagd zwart materiaal, aangetroffen bij V-S33-1, pek of teer kunnen zijn. Deze materialen konden gebruikt worden om de naden van kisten af te sluiten tegen geurhinder of het lekken van vloeistoffen.³⁵ De archeoethnologische observaties zijn ook bevestigend voor de kistbegraving V-S37-1. De positie en de bewegingen van de beenderen zijn indicatief voor ontbinding in een open ruimte:

“Het verlies van anatomische verbindingen tussen beenderen en bewegingen van beenderen in een onstabiele positie buiten het oorspronkelijke lichaamsvolume, wijst erop dat de zwaartekracht invloed kon uitoefenen op beenderen na ontbinding van de zachte weefsels. Daarbij ging het vooral om disarticulaties in hand- en voetbeenderen, het openvallen van het bekken of de onderkaak.”³⁶

Hoewel ook V-S21-1 getuigt van het openvallen van de onderkaak en uiteenvallen van pols- en handbeenderen, zijn op het terrein geen sporen van een kistbegraving vastgesteld. Deze begraving is geregistreerd als een begraving in een rechthoekige grafkuil.

De resultaten tonen duidelijk aan dat het voornaamste graftype een begraving in een grafkuil is. Ook hier bevestigen doorgaans de archeoethnologische vaststellingen de interpretatie gemaakt op het terrein (Figuur 46, Figuur 47, Figuur 48, Figuur 49, Figuur 50, Figuur 51, Figuur 52):

³⁵ Bijlage 3. Van de Vijver 2020, 9.

³⁶ Bijlage 3. Van de Vijver 2020, 4.

“Voor vier graven (S09-S10-S11-S27) wijst het behoud van verschillende anatomische verbindingen en het behoud van de positie van onstabiele beenderen op een open grond begraving. Voor S11 en S27 suggereert de positie van de ribben een gedeeltelijke bewaring van het volume van de borstholte, wat eveneens op een geleidelijke instroom van aarde wijst. Voor vijf andere graven (S05-S12-S15-S16-S34) is de interpretatie onzeker door onvolledigheid of vertering, maar kan het behoud van enkele anatomische verbindingen eveneens op een open grond begraving wijzen. Voor deze graven werden op het veld ook geen aanwijzingen voor een kist geregistreerd.”³⁷

Fig. 43. Skelet V-S12-1.

Fig. 44. Skelet V-S35-1 in een antropomorfe grafkuil.

Fig. 45. Skelet V-S37-1 in een kist.

Fig. 46. Skelet V-S09-1.

Fig. 47. Skelet V-S10-1.

Fig. 48. Skelet V-S11-1.

Fig. 49. Skelet V-S27-1.

Fig. 50. Skelet V-S15-1.

Fig. 51. Skelet V-S16-1.

Fig. 52. Skelet V-S34-1.

Begravingstype en begravingsvorm

Op het terrein zijn enerzijds begravingen in een grafkuil (24 met zekerheid) en anderzijds in een kist (V-S01-1, V-S30-1 (Figuur 54), V-S33-1 en V-S37-1) vastgesteld. Wat de begravingen in een grafkuil betreft, varieert de grafvorm: hetzij rechthoekig (Figuur 55, Figuur 56)³⁸, hetzij antropomorf (Figuur 57)³⁹. Beide grafkuilvormen zijn in quasi gelijke mate vertegenwoordigd: respectievelijk 13 versus 11 (Figuur 53). Het oudste met zekerheid gedateerde graf, V-S05-1, is een antropomorf graf en dateert in de late 8ste-9de eeuw.

Voor een aantal graven is de grafvorm niet vastgesteld, hetzij omdat ze verstoord waren, hetzij omdat ze grotendeels in de sleufwand zitten, hetzij omdat het onduidelijk was (V-S28-1, V-S31-1, V-S36-1, V-S38-1).

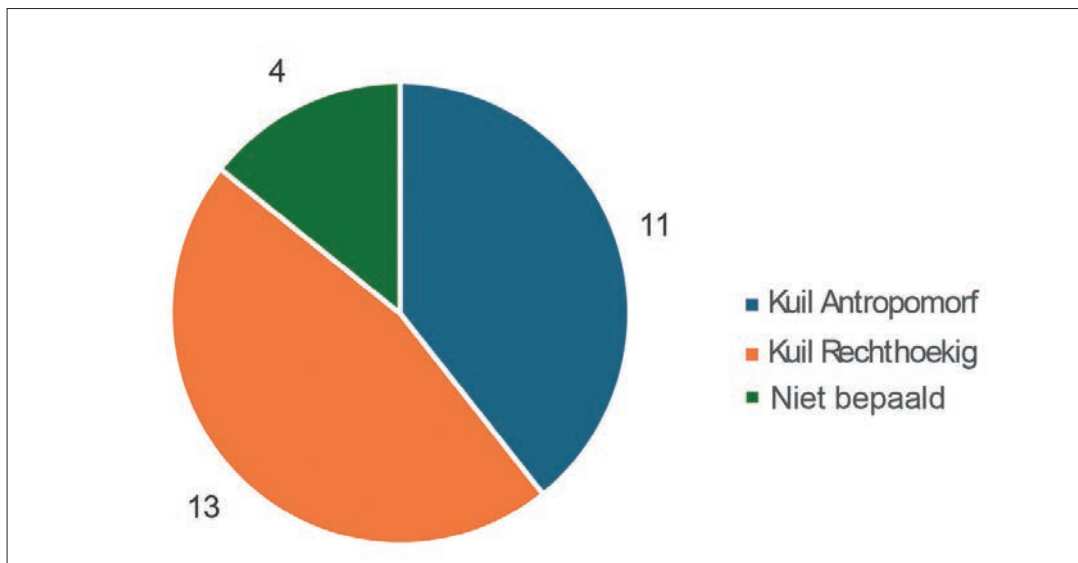

Fig. 53. Grafiek grafvormen.

Fig. 54. Orthofoto van skelet V-S30-1.

³⁸Het gaat om contexten V-S11-1, V-S12-1, V-S14-1, V-S15-1, V-S16-1, V-S18-1, V-S21-1, V-S22-1, V-S24-1, V-S27-1, V-S32-1, V-S34-1, V-S43-1.

³⁹Het gaat om contexten V-S05-1, V-S09-1, V-S10-1, V-S19-1, V-S25-1, V-S26-1, V-S29-1, V-S35-1, V-S39-1, V-S40-1, V-S42-1.

Fig. 55. Skelet V-S22-1.

Fig. 56. Skelet V-S24-1.

Fig. 57. Skelet V-S25-1.

De archeoethnologische observaties bevestigen voor de antropomorfe grafkuilen, waar mogelijk, een begraving in open grond.⁴⁰ Voor twee antropomorfe grafkuilen is tevens een houten deksel of plank vastgesteld (V-S19-1 (Figuur 58) en V-S29-1 (Figuur 59)). In het geval van V-S29-1 brachten de archeoethnologische vaststellingen eveneens aan het licht dat mogelijk de borstkas en de heupen ingesnoerd waren door een lijkwade, waarbij de armen niet apart of niet ingewikkeld waren:

“Voor S29 werd een gedeeltelijke bewaring van het volume van de borstholte geobserveerd, wat op een (mogelijk gedeeltelijke) instroom van aarde kan wijzen. Het naar binnen draaien van de rechter- en linkerrribben en de anatomische positie van het bekken van S29 wijst daarnaast op een insnoering van de torso. Er was relatief veel ruimte tussen de beenderen van de torso en de armen, terwijl de horizontale ligging van de claviculae (sleutelbeneden) erop wijst dat er geen laterale druk was van de wanden van de graf.”⁴¹

Fig. 58. Skelet V-S19-1.

De archeoethnologische observaties geven informatie over de begravingsvorm en bevestigen veelal de vaststellingen gemaakt op het terrein. De bevindingen zijn echter niet altijd sluitend in een onderscheid tussen begraving in een container of in een grafkuil. Onder voorbehoud nemen we aan dat voor de begravingen, waarbij op het terrein geen sporen van een kist zijn vastgesteld, de archeoethnologische vaststellingen indicatief zijn voor een begraving in een grafkuil. Volgende observaties konden gemaakt worden voor bepaalde middeleeuwse (Figuur 60, Figuur 61), en postmiddeleeuwse, begravingen:

“Voor negen graven (S01-S06⁴²-S07⁴³-S11-S21-S27-S34-S37-S42) werd lineariteit geobserveerd in enkele beenderen van de ledematen, die kunnen wijzen op een container of rechte wand van de grafkuil. Voor negen graven (S01-S10-S12-S21-S24-S27-S31-S34-S42) bevonden de claviculae zich in een (semi-) verticale positie en/of waren de armen naar binnen gedraaid, wat wijst op een laterale druk van de wanden en dus een eerder smalle grafcontext.”⁴⁴

40 Bijlage 3. Van de Vijver 2020, 6.

41 Bijlage 3. Van de Vijver 2020, 6-7.

42 Postmiddeleeuws.

43 Postmiddeleeuws.

44 Bijlage 3. Van de Vijver 2020, 7.

Fig. 59. Skelet V-S29-1.

Fig. 60. Skelet V-S31-1.

Fig. 61. Skelet V-S42-1.

“Bij S09, S19 en S29 was de schedel naar voor gericht. Dit kan erop wijzen dat de schedel tegen de wand van de kist lag, of dat de schedel oorspronkelijk op of tegen een element lag dat niet bewaard is gebleven. Daarnaast kan de aanwezigheid van een lijkwade eveneens het hoofd naar voor trekken. Het ging telkens om een antropomorf graf, en het kan dus geassocieerd zijn met de vorm van de graven, waar de schedel tegen de wand van de nis lag.”⁴⁵

Het valt op dat de antropomorfe en rechthoekige grafkuilen in quasi gelijke mate zijn vertegenwoordigd. Deze vaststelling geeft aan dat een rechthoekige grafkuil niet per se jonger is dan een antropomorf graf. Onderzoek in Moorsel-Centrum toonde reeds aan dat de enkele rechthoekige grafkuilen vroegmiddeleeuws waren, en aldus ouder dan de volmiddeleeuwse antropomorfe graven.⁴⁶ Het antropomorfe graftype komt voor tussen de 9de en 13de eeuw in het westelijke deel van Vlaanderen, waarbij het vooral in de 10de-11de eeuw populair was.⁴⁷

Oriëntatie en organisatie

Oriëntatie versus datering

Drie middeleeuwse begravingen hebben een duidelijk west-oost oriëntatie, V-S01-1, V-S32-1 en V-S37-1. Een vierde middeleeuwse begraving, V-S14-1, ligt eerder WNW-OZO. Begraving V-S01-1 is op basis van het aardewerk gedateerd in de 12de eeuw. Wat de overige drie graven betreft, vermoeden we dat deze graven ouder zijn, mogelijk vroegmiddeleeuws. V-S14-1 bevatte als enige begraving een scherf vroegmiddeleeuws aardewerk. Stratigrafisch gezien wordt het graf oversneden door een kuil met een Karolingische datering (V-258)⁴⁸ en door een paalspoor (V-265) en een graf (V-S22-1) met een volmiddeleeuwse datering.⁴⁹ De vraag die zich stelt, is hoe het vroegmiddeleeuwse aardewerk te interpreteren bij zowel V-S14-1 als V-258. Is dit aardewerk residueel aanwezig of niet? De oversnijding door paalspoor V-265 en graf V-S22-1, met een 10de-11de-eeuwse datering, maken het zeer waarschijnlijk dat V-S14-1 effectief vroegmiddeleeuws te dateren is. Voor paalspoor V-258 blijft de vraag echter open.

V-S37-1 kan niet gedateerd worden door middel van aardewerk of een radiokoolstofdatering, maar is zelf oversneden door graf V-S12-1, dat a.d.h.v. een radiokoolstofdatering gedateerd is in de 11de-eerste helft 12de eeuw.⁵⁰ Voor V-S32-1 is er evenmin een datering, maar zien we dat het graf wordt oversneden door begraving V-S40-1. Voor dit graf is ook geen datering beschikbaar. In aanvulling op deze begravingen met menselijk botmateriaal interpretern we onder voorbehoud twee kuilen, V-264 en V-224, ook als vroegmiddeleeuwse grafkuilen (cf. infra). Dit omwille van hun west-oost oriëntatie en stratigrafische positie.

In het geheel van begravingen menen we enige vorm van organisatie te merken. We ontwaren twee parallelle noordoost-zuidwest georiënteerde rijen: V-S05-1, V-S09-1, V-S16-1, V-S22-1 en V-S24-1 enerzijds en V-S11-1, V-S12-1, V-S15-1, V-S21-1, V-S26-1, V-S29-1, V-S31-1 en V-S35-1 anderzijds. Met enig voorbehoud kunnen we ook de aanzet van een derde en vierde rij zien, met V-S39-1 en V-S30-1 enerzijds en V-S34-1 anderzijds.

45 Bijlage 3. Van de Vijver 2020, 7.

46 Klinkenborg et al. 2013.

47 Bru et al. 2010; Meija Sian 2015.

48 Dit op basis van de aanwezigheid van een scherf Karolingisch handgevormd grijs kogelpotaardewerk.

49 V-265: het aanwezige aardewerk en een 14C-datering op materiaal uit de kern van het paalspoor (spoornummer V-372. RICH-30276: 1042 ± 23 BP; datering op macrobotanisch materiaal) wijzen op een datering in het laatste kwart van de 10de-11de eeuw. V-S22-01: een 14C-datering op tand (RICH-28828: 1069 ± 25 BP) wijst op een datering in de 10de-eerste kwart 11de eeuw.

50 Datering op tand. RICH-28822: 1016 ± 22 BP.

BESCHRIJVING VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE

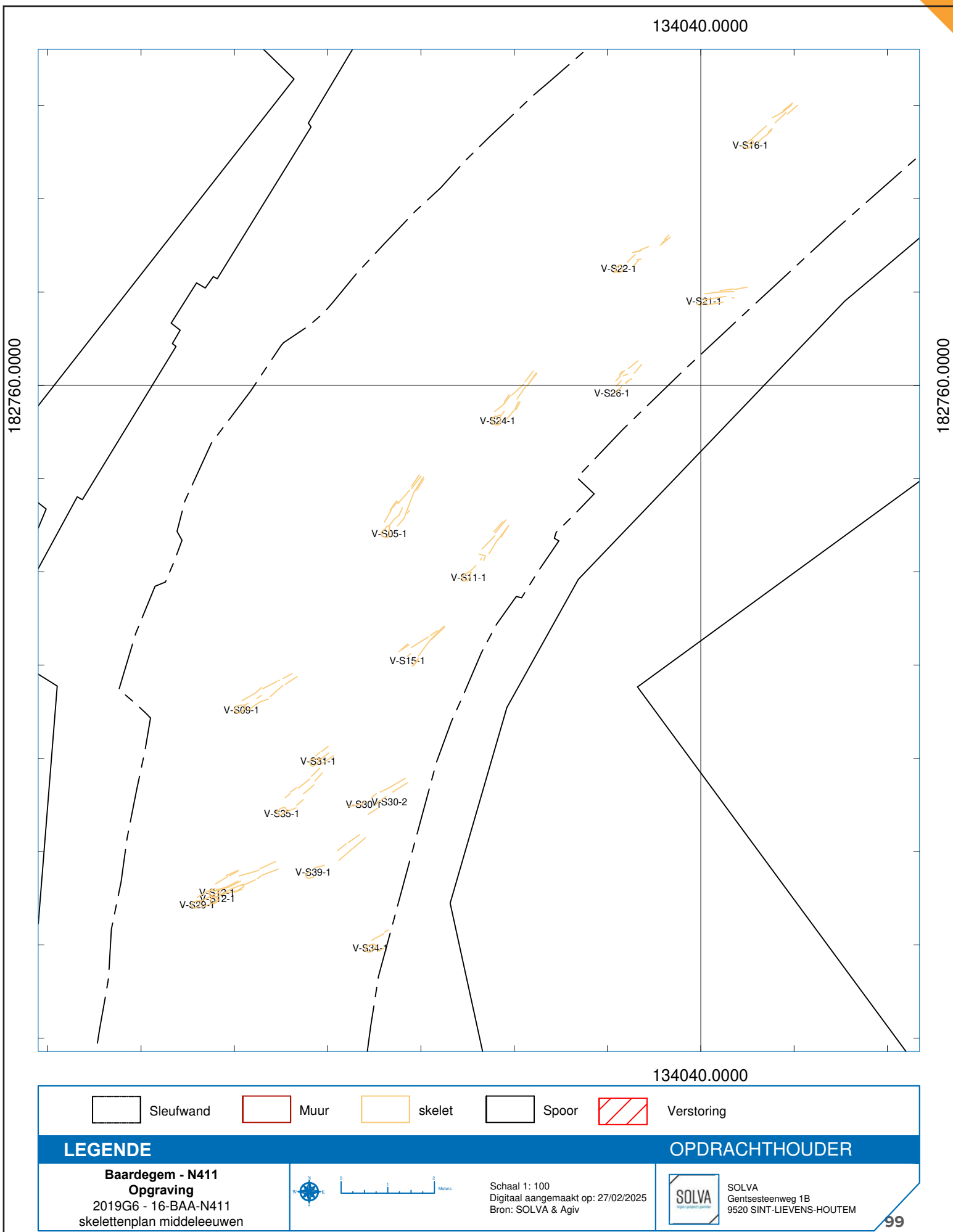

Fig. 62. Skelettenplan.

De overheersende zuidoost-noordwestelijke oriëntatie van de begravingen en van de veronderstelde rijen wijkt af van de gangbare Christelijke traditie, waarbij de overledene met het hoofd naar het westen is begraven. Een waarschijnlijke verklaring hiervoor is dat de begravingen georiënteerd zijn op een ander element, met name op één van afbakenende kerkhofgrachten (cf. infra) of op de kerk. Drie fases van middeleeuwse grachten begrenzen namelijk een ovale kerkhofareaal met een zuidwest-noordoostelijke oriëntatie. De huidige kerk heeft ook deze atypische zuidwest-noordoostelijke oriëntatie. Deze kerk is waarschijnlijk opgetrokken in het derde kwart van de 13de eeuw, maar incorporeert een ouder vroeg-romaans zaalkerkje (cf. supra).

De resultaten van de radiokoolstofdateringen op een aantal van de skeletten wijzen in de richting van een datering in de late 9de of 10de-11de eeuw (cf. infra). We merken op dat deze dateringen aansluiten bij het vroeg-romaans zaalkerkje en niet bij huidige, in oorsprong 13de-eeuwse kerk. Samen met de noordoost-zuidwest oriëntatie van het oudere, vroeg-romaans koor toont dit dat men bij de bouw van het 13de-eeuwse kerkgebouw de oriëntatie van het oudere kerkgebouw heeft hernomen.

Oriëntatie versus graftype

De middeleeuwse begravingen vertonen variërende oriëntaties, gaande van zuidwest-noordoost, west-oost tot noordwest-zuidoost. Onderstaande grafiek incorporeert alle middeleeuwse begravingen in kist en in grafkuil (Figuur 63).

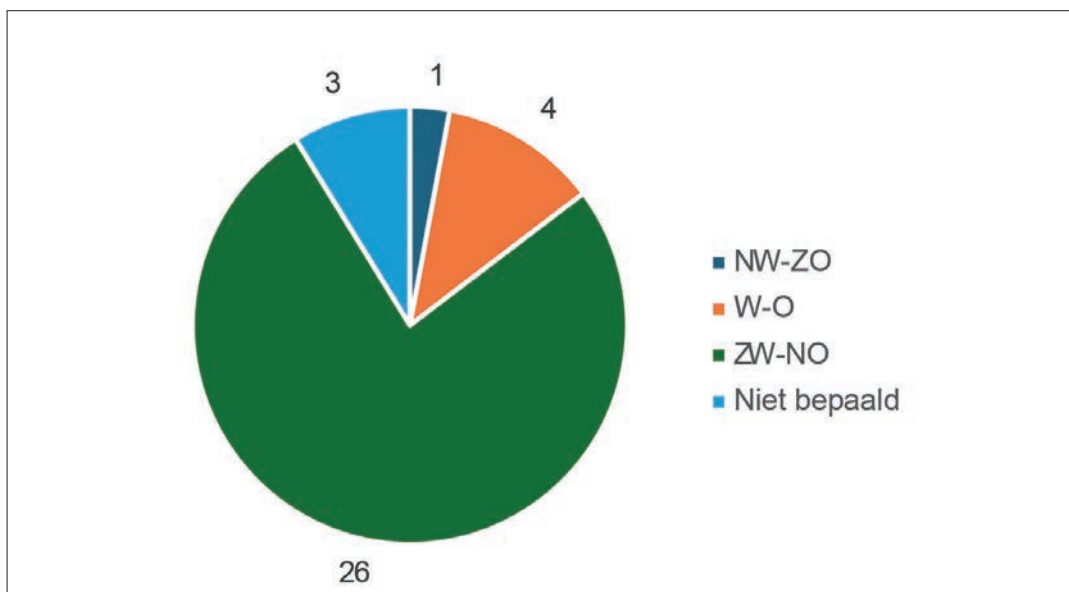

Fig. 63. Grafiek oriëntaties.

Oriëntatie versus grafvorm

Duidelijk is dat de zuidwest-noordoost oriëntatie overheerst, en dit voor zowel de antropomorfe als voor de rechthoekige grafkuilen (Figuur 64). Binnen de groep rechthoekige grafkuilen is ook de west-oost (V-S32-1) en de westnoordwest-oostzuidoost oriëntatie (V-S14-1) vertegenwoordigd. Ook voor de begravingen waarvoor de grafvorm niet kon gedefinieerd worden, overheerst de zuidwest-noordoost oriëntatie.

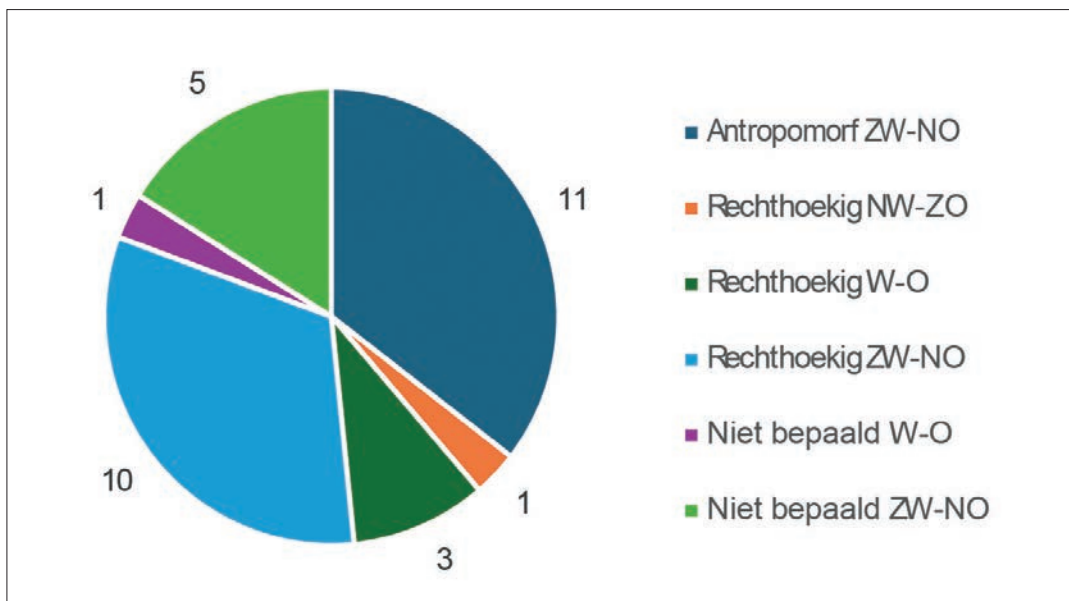

Fig. 64. Grafiek grafvorm versus oriëntatie.

Positie van de armen en benen

Ten slotte bespreken we een andere parameter, meer bepaald de positie van de armen. Voor een groot aantal begravingen was de positie niet vast te stellen. Bij de begravingen waarvoor dit wel te bepalen was (n=19), zijn overwegend beide armen langs het lichaam geplaatst (Figuur 65). De andere dominante positie plaatst één van beide armen langs het lichaam en de andere arm op de buik (V-S01-1, V-S05-1, V-S11-1, V-S21-1 en V-S42-1). Voor één begraving ligt een arm onder het lichaam en de andere op de buik (V-S22-1). De positie van de arm onder het lichaam kan getuigen van een slordige depositie.⁵¹ Ook de combinatie van één arm op de borst en één arm op de buik is slechts eenmaal opgetekend (V-S16-1). Wat de positie van de benen betreft, is vastgesteld dat deze steeds gestrekt zijn. Slechts bij één skelet zijn de onderbenen gekruist (V-S15-1).

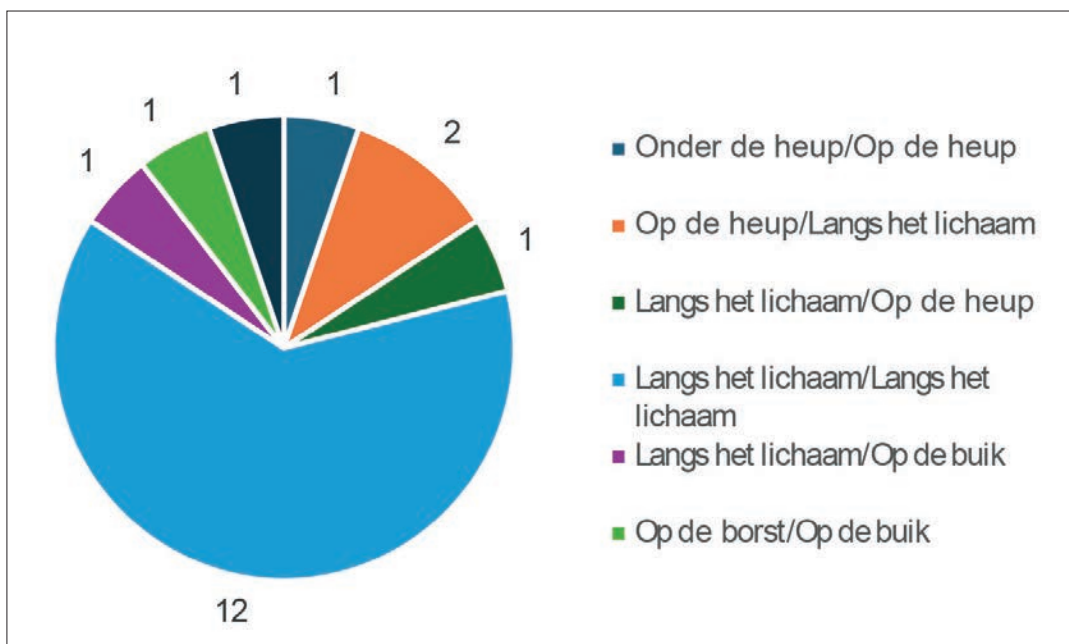

Fig. 65. Grafiek positie van de linkerarm versus de rechterarm.

In relatie tot het graftype merken we kleine variaties op. Voor de grafkuilen is de positie van beide armen naast het lichaam het meest vertegenwoordigd (n=10). In mindere mate is één arm langs het lichaam gepositioneerd en de andere arm op de buik (n=2). Bij de kistbegrovingen liggen beide armen langs het lichaam (n=1) of één arm langs het lichaam en één arm op de buik (n=1).

Vondsten en datering

Vondsten in associatie met de begravingen zijn beperkt. Slechts voor enkele graven is wat aardewerk gevonden.

Eén graf in de noordelijke, meer verspreide cluster begravingen krijgt een vroegmiddeleeuwse datering omwille van een Merovingisch-Karolingisch handgevormde en met chamotte verschaalde wandscherf (V-S14-1). Dit graf is vergraven door meerdere sporen die de oudere datering bevestigen (cf. supra).

De vulling van de rechthoekige grafkuil van V-S01-1 leverde de sikkeland van een 12de-eeuwse kogelpot op.⁵² Zo ook zijn twee wandscherven in lokaal grijs aardewerk gevonden in de grafkuil van V-S24-01. Het baksel van één van de scherven wijst op een lokale productie met glauconietrijke klei, te dateren in de 9de-10de eeuw.⁵³ In de vulling van de grafkuil van V-S39-1 is een wandscherf in lokaal handgevormd aardewerk aangetroffen. De band met radstempels geeft eveneens een volmiddeleeuwse datering tussen 900 en 1100 n. Chr. De andere vondsten omvatten een breed te dateren wandscherf lokaal gedraaid grijs aardewerk (V-S10-1). Het fragment van een kruik in lokaal grijs gedraaid aardewerk, tot slot, wijst voor V-S33-01 in de richting van een datering na 1175 n. Chr.

Omwille van de beperkte vondsten is beslist in te zetten op de datering van een aantal skeletten door middel van radiokoolstof. Met het oog op het beantwoorden van onderzoeksvragen zijn negentien individuen weerhouden voor datering. Hierbij is gekeken naar het graftype, de grafvorm en de oriëntatie. Van deze negentien individuen is door de fysisch-anthropologe één of twee fragmenten van een lang been met cortex bemonsterd.⁵⁴ Vervolgens zijn twaalf individuen verder weerhouden, op basis van de relatieve chronologie van de begravingen. Deze verdere selectie omvat dus voornamelijk begravingen die elkaar onderling oversnijden. De eerste radiokoolstofdateringen leverden echter negatieve resultaten op en dit omwille van de slechte bewaring van de skeletten, waarbij er te weinig collageen in de beenderen aanwezig was.

Voor een tweede reeks koolstofdateringen is ingezet op de datering van tanden. Hiertoe zijn opnieuw twaalf individuen geselecteerd, meer bepaald negen individuen uit de eerste selectie en drie andere individuen met tanden. Dateringsresultaten konden slechts bekomen worden voor vijf van de twaalf individuen (Tabel 1, Tabel 2; Figuur 71): V-S05-1 (Figuur 66), V-S09-1 (Figuur 67), V-S11-1 (Figuur 68), V-S12-1 (Figuur 69) en V-S22-1 (Figuur 70).

TABEL 1: KENMERKEN VAN DE GEDATEERDE BEGRAVINGEN.				
Context	Locatie	Begravingsvorm	Oriëntatie	Datering
V-S05-1	geïsoleerd	antropomorfe grafkuil	ZZW-NNO	771-937 calAD (95,4%)
V-S09-1	geïsoleerd	antropomorfe grafkuil	ZW-NO	893-1022 calAD (95,4%)
V-S11-1	geïsoleerd	rechthoekige grafkuil	ZZW-NNO	893-1022 calAD (95,4%)
V-S12-1	in cluster	rechthoekige grafkuil	WZW-ONO	990-1120 calAD (95,4%)
V-S22-1	geïsoleerd	rechthoekige grafkuil	ZW-NO	895-1025 calAD (95,4%)

⁵²De Grootte & Moens 2018, 121, tabel 12: 241A, vanaf de late 11de tot de vroege 13de eeuw.

⁵³Mondelinge mededeling K. De Grootte.

⁵⁴Bijlage 3. Van de Vijver 2020, 15.

TABEL 2: KENMERKEN VAN DE ¹⁴C-DATERINGEN.

Context	Inv.nr. staal	Aard staal	Labcode	¹⁴ C-datering	Onzekerheid
V-S05-1	220	tand	RICH-28825	1196	24
V-S11-1	303	tand	RICH-28823	1080	24
V-S09-1	223	tand	RICH-28821	1079	24
V-S22-1	314	tand	RICH-28828	1069	25
V-S12-1	313	tand	RICH-28822	1016	22

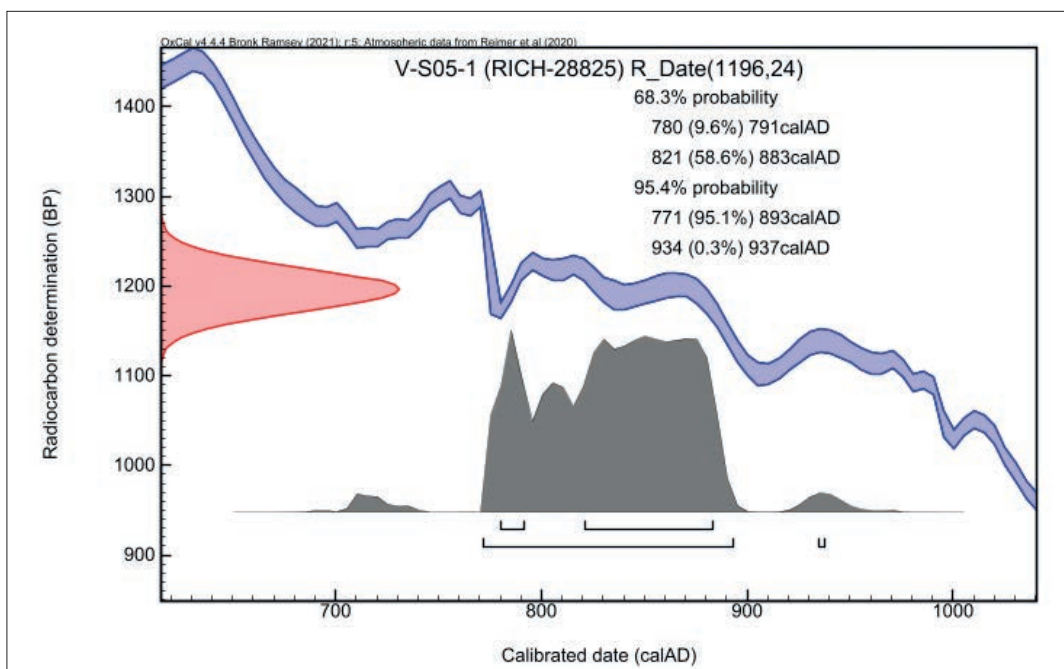

Fig. 66. Dateringsresultaat van V-S05-1.

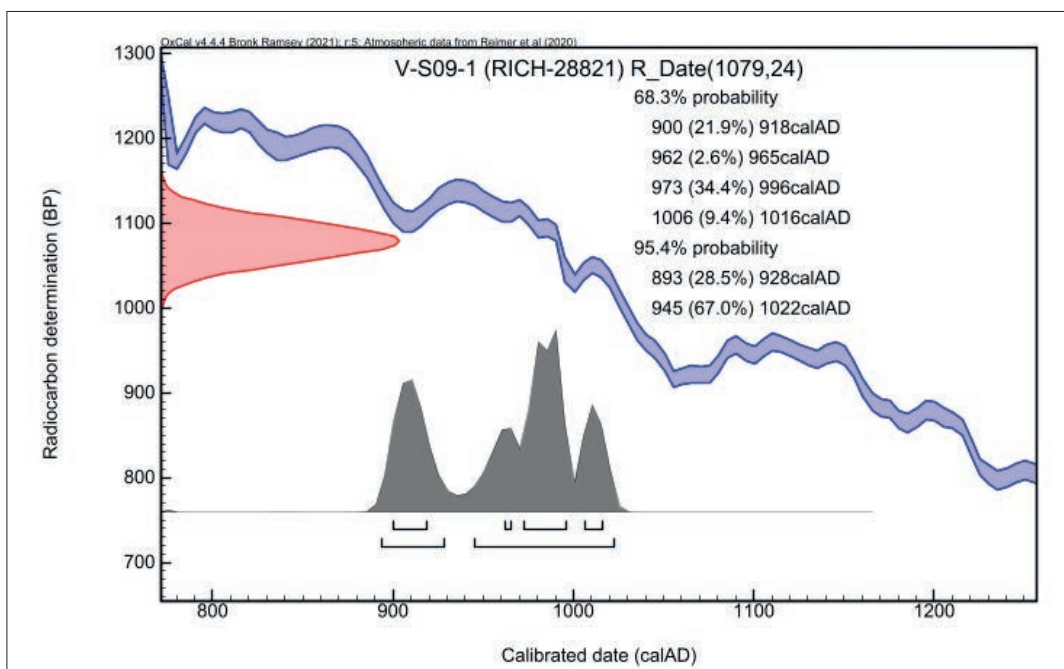

Fig. 67. Dateringsresultaat van V-S09-1.

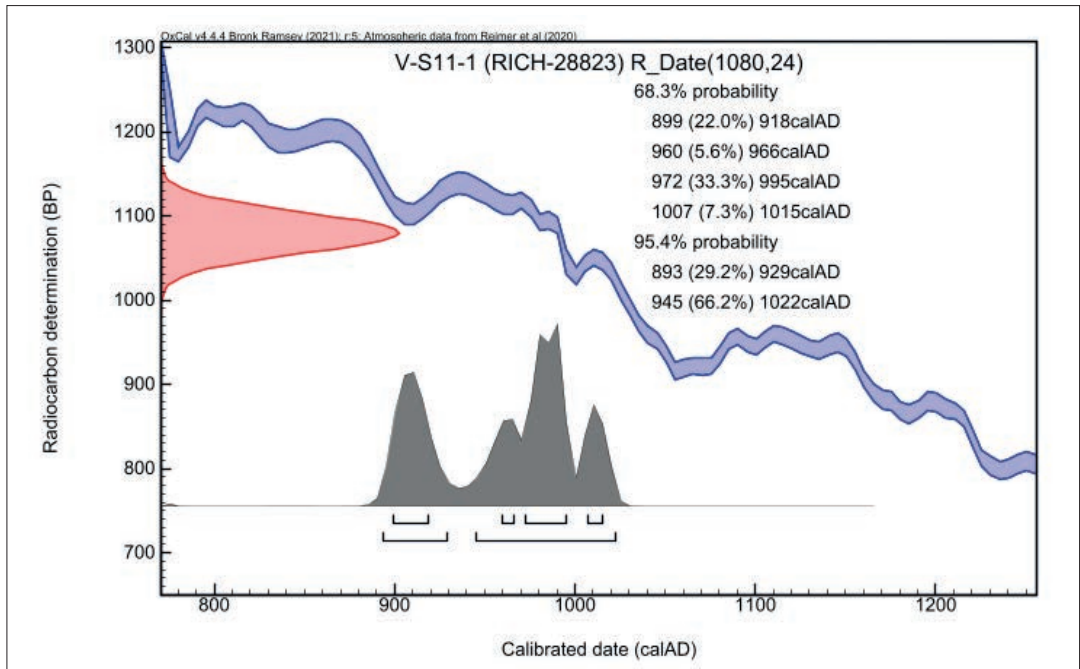

Fig. 68. Dateringsresultaat van V-S11-1.

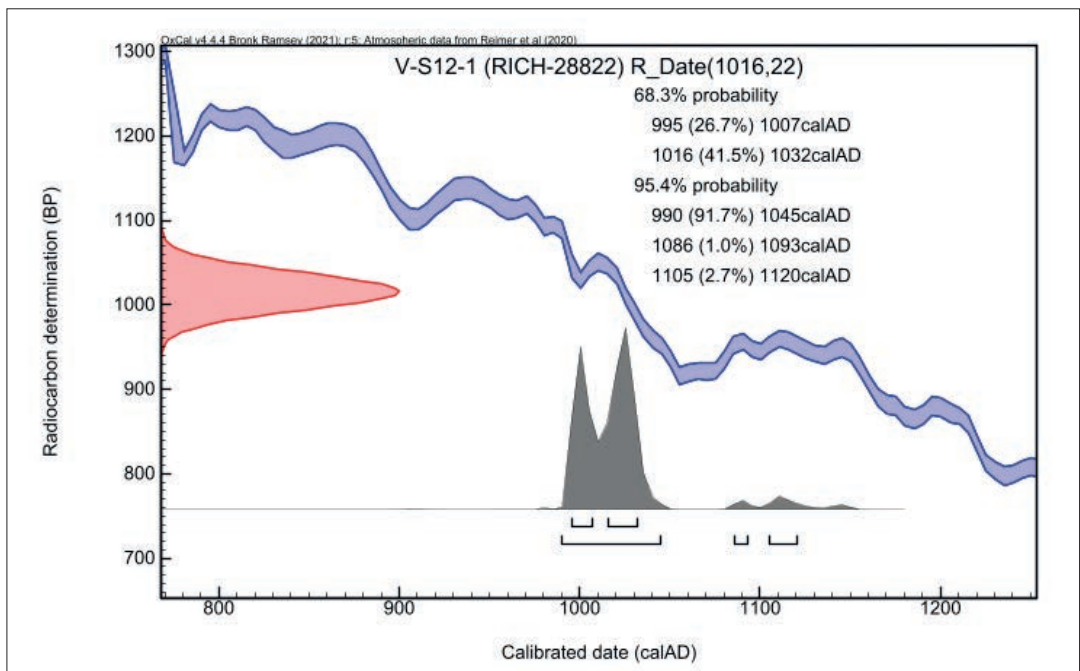

Fig. 69. Dateringsresultaat van V-S12-1.

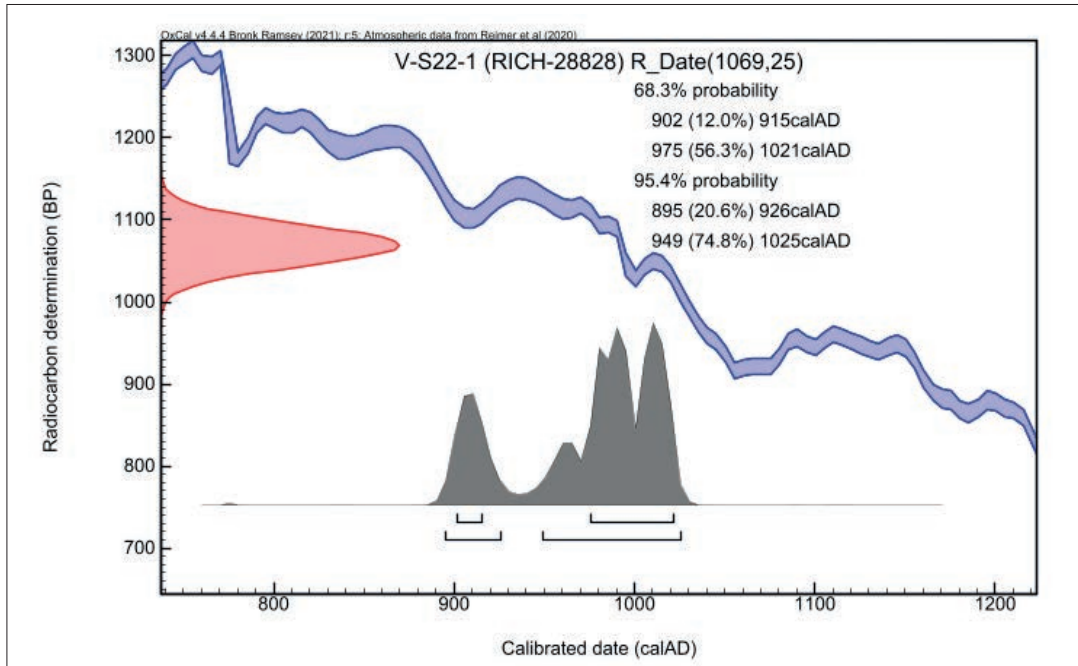

Fig. 70. Dateringsresultaat van V-S22-1.

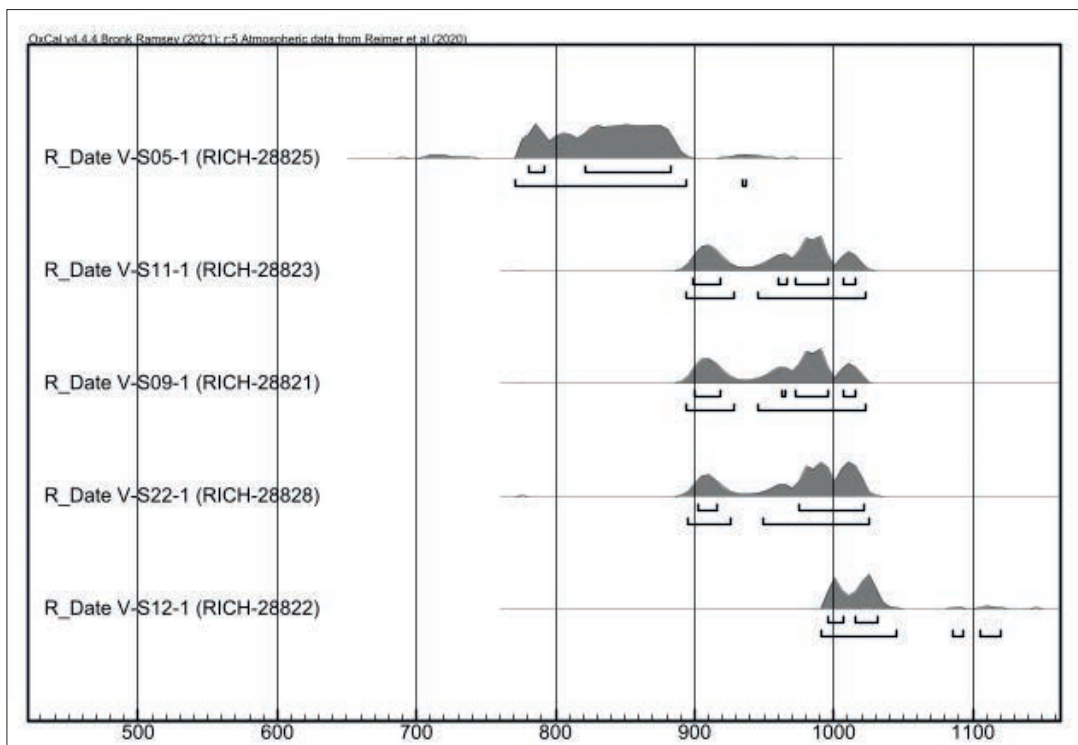

Fig. 71. Overzicht van de dateringsresultaten.

Voor vier van de gedateerde begravingen (V-S05-1, V-S09-1, V-S12-1 en V-S22-1) was bijkomend een isotopenanalyse mogelijk. De overige stalen bevatten hiervoor te weinig collageen. Een vijfde staal van een niet gedateerde begraving (V-S07-1), leverde wel resultaat op wat betreft de isotopenanalyse.

Fysisch antropologe Liesbeth Massagé (SOLVA) analyseerde de resultaten (Tabel 3).⁵⁵ Voor V-S09-1 en V-S12-1 kan gesteld worden dat ze voornamelijk een terrestrisch dieet met weinig (zee)vis hadden. Qua dierlijke eiwitten zijn de resultaten eerder laag/gemiddeld. Deze individuen waren geen vegetariërs, maar vermoedelijk van lage stand, gelet op de meer beperkte toegang tot vlees. Het kleine aantal datapunten en het gebrek aan dateringen (m.u.v. V-S09) laat echter niet toe hier verdere conclusies aan te verbinden.

TABEL 3: KENMERKEN VAN DE ISOTOPENANALYSES.						
Context	Inv.nr. staal	%C	%N	$\delta^{13}\text{C}$	$\delta^{15}\text{N}$	C:N
V-S07-1	689	8,8	3,1	-20,7	10,9	3,2
V-S09-1	223	36,9	13,3	-20,5	10,8	3,2
V-S12-1	313	24,8	9,1	-19,9	10,9	3,2
V-S22-1	314	18,1	6,6	-20,6	10,0	3,2
V-S05-1	220	19,5	7,5	-20,3	9,9	3,0

Conclusie

Het aardewerk en de radiokoolstofdateringen (bijlage 4) geven globaal gezien hetzelfde beeld.

De oudst gedateerde begravingen dateren in de vroege middeleeuwen, meer bepaald de 9de eeuw. Dit is zeker voor V-S05-1 (op basis van de radiokoolstofdatering) en kan aangenomen worden voor V-S14-1 (op basis van de oversnijdingen door sporen uit de 10de-11de eeuw (waaronder begraving V-S22-1) en de aanwezigheid van een scherp vroegmiddeleeuws aardewerk. Deze laatste begraving kan echter ook ouder zijn.

Verschillende begravingen dateren in de volle middeleeuwen. Drie begravingen (V-S09-1, V-S11-1 en V-S22-1) zijn op basis van de radiokoolstofdatering ‘quasi gelijktijdig’: ze dateren uit de periode 900-1025 n. Chr. Begraving V-S12-1, ten slotte, dateert op basis van de radiokoolstofdatering in de late 10de-eerste helft 11de eeuw.

Deze dateringen gaan samen met deze van begravingen V-S24-1 en V-S39-1, die op basis van het weinige aardewerk respectievelijk in de 9de-10de eeuw en 10de-11de eeuw dateren. Twee andere graven dateren dan weer jonger, dit op basis van het aardewerk: V-S01-1 (12de eeuw) en V-S33-1 (na 1175 n. Chr.).

Gezien de beperkte dateringsresultaten kunnen de relatieve chronologie tussen bepaalde begravingen niet absoluut maken. Wat deze relatieve chronologie betreft, spreken de dateringen op basis van het aardewerk en de radiokoolstofdateringen elkaar niet tegen, maar verfijnen ze deze ook niet. Zo is V-S12-1 recenter dan graven V-S29-1 en V-S37, en wordt het zelf oversneden door graf V-S39-1. Op die manier is V-S39-1 vermoedelijk eerder in de (tweede helft) 11de eeuw te dateren. Graf V-S22-1 oversnijdt zelf V-S14-1, een graf dat een vroegmiddeleeuwse datering krijgt op basis van het aardewerk.

Wat de paramaters graftype, grafvorm en oriëntatie betreft, en hoe deze parameters in relatie staan tot de datering van de begravingen, kunnen we geen grote bevindingen opsommen. Niet alleen is er slechts een klein deel van het kerkhof opgegraven, zo ook is het moeilijk in te schatten wat determinerend was voor deze parameters: de oriëntatie van de kerk, het

verloop van de afbakenende gracht, ...

Op basis van de voorliggende dateringsresultaten blijkt het alvast niet mogelijk om de middeleeuwse skeletten op te splitsen in chronologische groepen op basis van de oriëntatie of het type grafkuil. Zo valt op dat de twee vroegmiddeleeuwse begravingen een andere oriëntatie kennen: V-S14-1 is westnoordwest-oostzuidoost georiënteerd, en V-S05-1 is zuidwest-noordoost georiënteerd. Het is onduidelijk of dit een betekenisvol verschil is, en welke conclusies hier dan uit getrokken mogen worden. De 10de-11de-eeuwse begravingen V-S09-1, V-S11-1, V-S12-1 en V-S22-1 zijn wel alle vier zuidwest-noordoost georiënteerd (waarbij V-S09-1 en V-S12-1 eerder een westzuidwest-oostnoordoost oriëntatie kennen). We kunnen tot slot zelfs stellen dat de veelal gemaakte redenering, dat rechthoekige grafkuilen en kistbegravingen recenter zijn dan antropomorfe grafkuilen, hier niet van toepassing is. Ook de locatie van de begraving in het geheel, in de cluster of geïsoleerd, vormt geen indicatieve chronologische factor.

4.2.3.1.2. Grafkuilen zonder menselijk botmateriaal

In aanvulling op de begravingen met menselijk botmateriaal vermelden we twee sporen die geen menselijk botmateriaal bevatten, maar vermoedelijk toch als grafkuilen zijn te interpreteren. Concreet gaat het over contexten V-224 en V-264.

Context V-224 is een kuil die wordt oversneden door begraving V-S12-1 (gedateerd tussen 990-1045 calAD (91,7%)) en door gracht V-223. Hoewel geen menselijk bot is aangetroffen, kwam wel de aflijning van vergaan hout aan het licht (Figuur 72). Dit hout toont een duidelijke oost-west oriëntatie. De (graf)kuil ligt bovendien vlakbij V-S37-1, dat ook een west-oost oriëntatie heeft en relatief gezien oversneden wordt V-S12-1 en V-S35-1.

Context V-264 ligt 1,8 m ten noorden van graf V-S14-1. De kuil heeft dezelfde west-oost oriëntatie en is eveneens oversneden door volmiddeleeuwse paalsporen. In coupe zien we onderaan de kuil een donkerder bandje dat we interpreteren als vergaan hout.

Fig. 72. Context V-224 in grondvlak.

Welke datering voor deze sporen geldt, is onzeker. We suggereren een vroegmiddeleeuwse datering. Dit is gebaseerd op de stratigrafische informatie (V-224 wordt oversneden door V-S12-1; V-280 wordt oversneden door V-265) en de west-oost oriëntatie. Deze oriëntatie is ook vastgesteld voor V-S14-1, een begraving die met het nodige voorbehoud in de vroege middeleeuwen gedateerd is.

4.2.3.1.3. Postmiddeleeuwse graven

Beschrijving en interpretatie

De indeling tussen middeleeuwse en postmiddeleeuwse begravingen geschiedde op basis van ruimtelijke en historische criteria. Tijdens de opgraving zijn namelijk zowel fragmenten van een muur in natuursteen als het uitbraakspoor van deze muur vastgesteld (Figuur 73, Figuur 74).

Fig. 73. Kerkhofmuur V-107 en kerkhofgrond V-219 in grondvlak.

BESCHRIJVING VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE

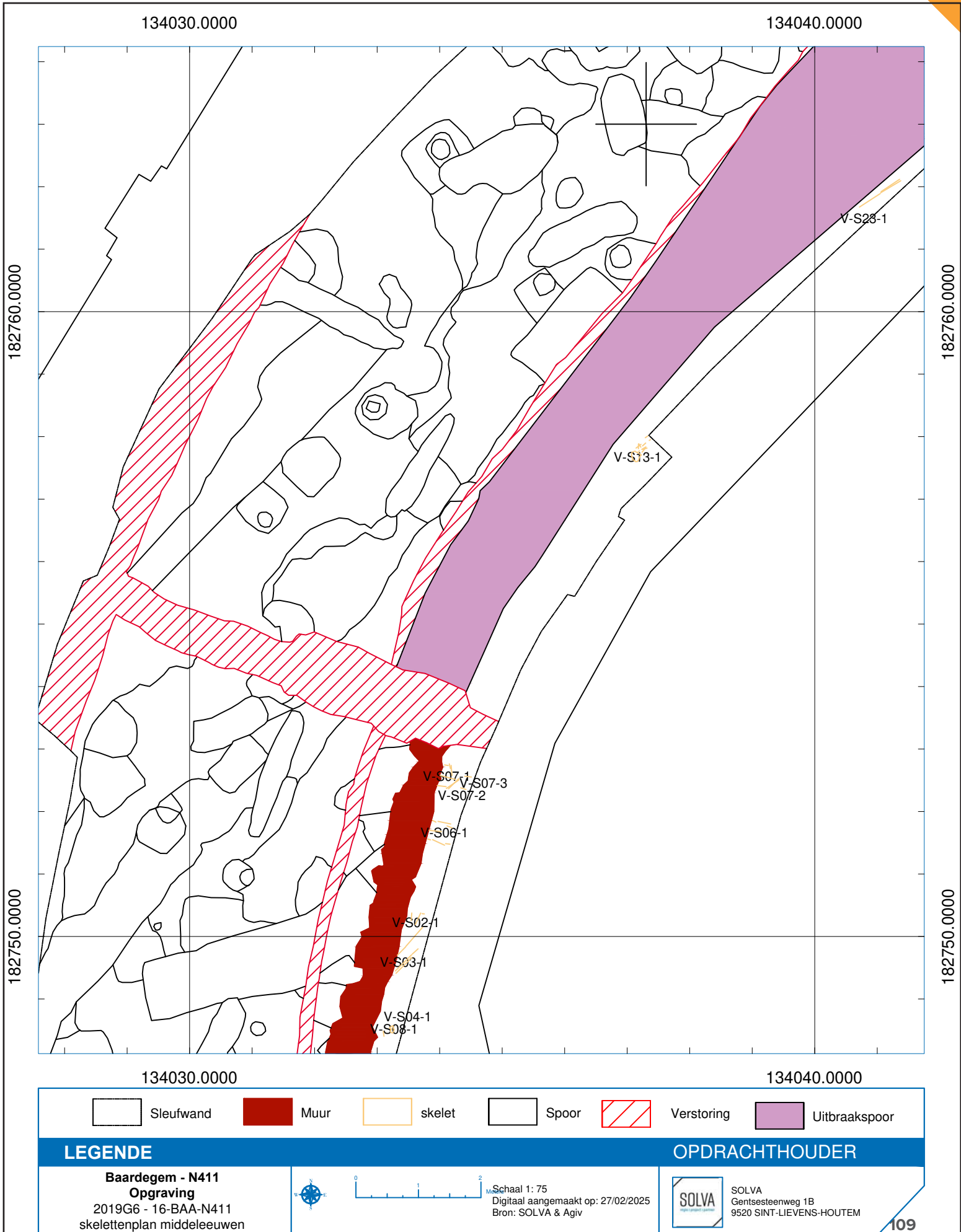

Fig. 74. Digitaal grondplan met aanduiding van de skeletten, de kerkhofmuur en het uitbraakspoor.

Deze muur is op basis van de historische kaarten geïnterpreteerd als de postmiddeleeuwse afbakening van het kerkhof. Het tracé van de muur valt namelijk samen met de kerkhofmuur zoals afgebeeld op de Villaretkaart (1745-1748) en de Atlas der Buurtwegen (1841-1843). In het zuiden van het onderzochte gebied zien we, ter hoogte van het uitbraakspoor en de bewaarde muur, en aan de binnenzijde van de kerkhofmuur, context V-219. Het gaat om een pakket aangevoerde grond, bestaande uit donkerbruine zandleem met inclusies van houtskool, baksteen, kalkmortel, leisteen, keien, kalkzandsteen en mossels. De constructie van deze muur betekende een verkleining van het kerkhofareaal en waarschijnlijk ook een verhoging van het kerkhofareaal (d.m.v. context V-219) ten opzichte van het straatniveau, zoals heden de situatie is. Uit deze kerkhofgrond zijn geen vondsten gerecupereerd.

In deze grond zijn acht begravingen aangetroffen: V-S02-1, V-S03-1, V-S04-1, V-S06-1, V-S07-1, V-S08-1, V-S13-1 en V-S23-1 (Figuur 74). Onder voorbehoud dateren we deze skeletten in de postmiddeleeuwen. Het dient namelijk opgemerkt dat, hoewel deze skeletten zich in de kerkhofgrond bevinden, vier ervan (V-S02-1, V-S03-1, V-S06-1 en V-S07-1) zelf oversneden zijn door deze muur. Dit betekent dat er nog een andere, oudere en bovengrondse afbakening van het kerkhof moet geweest zijn, die niet bewaard was in het vlak.

Deze begravingen zijn op het terrein geregistreerd door middel van een skeletfiche, foto's en een digitale meting. In het kader van de rapportage zijn ze eveneens onderworpen aan een assessment door fysisch antropologe Katrien Van de Vijver (KBIN).

Hoewel het aantal graven beperkt is, bekijken we toch enkele parameters zoals grafvorm en oriëntatie, evenals de bevindingen in kader van het fysisch-antropologisch assessment.

Depositie

De postmiddeleeuwse graven zijn eveneens individuele deposities. Met uitzondering van V-S04-1 betreft het tevens primaire deposities. Het fysisch antropologisch onderzoek wees uit dat de beenderen van V-S04-1 niet in anatomische positie lagen en dus mogelijk verstoord zijn.⁵⁶

Fig. 75. Skelet V-S13-1.

Begravingstype

Wat het graftype betreft, is voor twee van de graven op het terrein een kist vastgesteld aan de hand van nagels: V-S13-1 (Figuur 75) en V-S23-1 (Figuur 76). Deze bevinding vindt bevestiging in de archeothanatologische observaties. Voor zowel V-S13-1 en V-S23-1, als voor V-S07-1 en V-S23-1, geven disarticulaties in hand- en voetbeenderen en het openvallen van het bekken of de onderkaak aan dat het om begravingen in een kist kan gaan.⁵⁷ Evenzo getuigen V-S06-1 (Figuur 77) en V-S07-1 (Figuur 78) van lineariteit in enkele beenderen van de ledematen, hetgeen kan wijzen op een container.⁵⁸

Fig. 76. Skelet V-S23-1.

⁵⁷ Bijlage 3. Van de Vijver 2020, 4.

⁵⁸ Bijlage 3. Van de Vijver 2020, 7.

Fig. 77. Skelet V-S06-1.

Fig. 78. Skelet V-S07-1.

Begravingsvorm

Wat de grafvorm betreft, kunnen we geen uitspraken doen. De graven bevinden zich voornamelijk in de kerkhofgrond, waarin het niet mogelijk was de vorm van de grafkuil te bepalen.

Oriëntatie en organisatie

Naar oriëntatie toe stellen we vast dat deze heel erg varieert (Figuur 79). De west-oost en zuidwest-noordoost oriëntatie komen iets vaker voor. Daarnaast is ook de noord-zuid en de noordoost-zuidwest oriëntatie vertegenwoordigd. Voor het graf V-S04-1, dat verstoord

is, is geen oriëntatie te bepalen. Het noord-zuid georiënteerde graf, V-S08-1 (Figuur 80), en de zuidwest-noordoost georiënteerde graven zijn mogelijk parallel geplaatst aan de postmiddeleeuwse kerkhofmuur. De west-oost georiënteerde graven, V-S02-1 (Figuur 81), V-S06-1 en V-S07-1, zijn daarentegen oversneden door de kerkhofmuur. We veronderstellen dat deze graven zich loodrecht hebben georiënteerd op een oudere, niet meer bewaarde kerkhofafbakening.⁵⁹ Zo is het noordoost-zuidwest georiënteerde graf, V-S03-1, oversneden door de kerkhofmuur (Figuur 81). Deze wijkt, samen met het noord-zuid georiënteerde graf, V-S08-1, het meest af van enerzijds de christelijke traditie en anderzijds van de voornaamste oriëntatie van de begravingen in Baardegem-Dorp. In de christelijke traditie zijn begravingen doorgaans west-oost georiënteerd, waarbij de overledenen bij de wederopstanding naar het oosten kijkt. Bij afwijking van deze oriëntatie spelen voornamelijk de positie van de kerk of de positie van de afbakening van het kerkhofareaal een rol. De begravingen zijn dan doorgaans loodrecht op de afbakening gepositioneerd (cf. Nederbrakel-Markt⁶⁰), of parallel ermee.

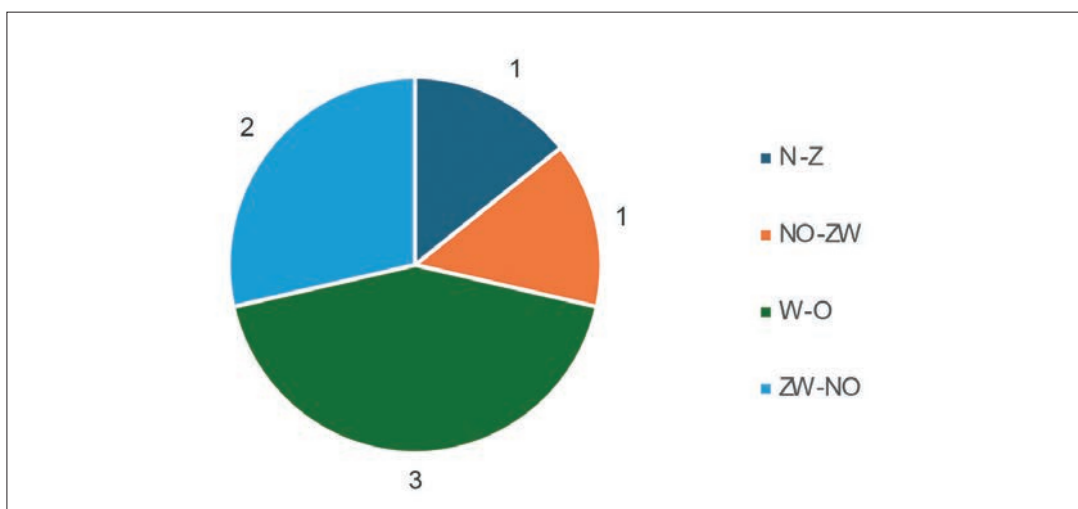

Fig. 79. Grafiek van de oriëntaties van de postmiddeleeuwse begravingen.

Fig. 80. Skelet V-S08-1.

⁵⁹Dit gegeven is ook vastgesteld op het postmiddeleeuwse kerkhof van Nederbrakel: Clement *et al.*, rapport in voorbereiding.

⁶⁰Clement *et al.* Rapport in voorbereiding.

Fig. 81. Skeletten V-S02 en S03-1.

Bewaring

De volledigheid van de skeletten was matig, in die zin dat slechts één individu voor meer dan 50% is bewaard.⁶¹ Dit is vooral te wijten aan de versterking door de kerkhofmuur enerzijds en aan de positionering van de skeletten ter hoogte van de oostelijke sleufwand. Daarentegen was de bewaring van de postmiddeleeuwse skeletten beduidend beter dan deze van de middeleeuwse skeletten. De oppervlakteverwerking is beperkt, met lichte erosie op minder de helft van het botoppervlak.⁶² Mogelijk is dit te wijten aan hun bewaring in de opgehoogde

61 Bijlage 3. Van de Vijver 2020, 9.

62 Bijlage 3 Van de Vijver 2020, 10.

kerkhofgrond. Ook de graad van fragmentatie was bij de postmiddeleeuwse skeletten minder, gaande van relatief beperkte tot ernstige fragmentatie.⁶³

De betere bewaring liet ook toe de sterfteleeftijd van deze skeletten te bepalen. Drie individuen zijn jonger dan 18 jaar, met één individu jonger dan één jaar oud en één adolescent.⁶⁴ Zo ook is het mogelijk om van vijf (op een totaal van zes) individuen metingen te nemen.⁶⁵ Eveneens zijn pathologische veranderingen en botletsels geobserveerd in de beenderen van vijf van de acht postmiddeleeuwse individuen.⁶⁶ De beperkte volledigheid van de skeletten maakte het echter onmogelijk om een geslacht te bepalen.⁶⁷

Vondsten en datering

Er zijn geen vondsten aangetroffen die toelaten de begravingen te dateren. Enkel nagels zijn aangetroffen bij V-S13-1 en V-S23-1. De verspitte kerkhofgrond V-219 leverde evenmin vondsten op. Hier laat enkel de aard van de grond zich vergelijken met andere sites in de regio waar postmiddeleeuwse begravingen in verspitte kerkhofgrond zijn aangetroffen (Moorsel-Centrum, Nederbrakel-Markt, Ronse-De Vrijheid, Zottegem-Markt, ...).⁶⁸

Op basis van de relatieve chronologie kunnen we voor de graven V-S02-1, V-S03-1, V-S06-1 en V-S07-1, de natuurstenen kerkhofmuur als *terminus ante quem* beschouwen; deze zijn m.a.w. ouder dan het midden van de 18de eeuw (cf. infra).

4.2.3.1.4. Archeo-antropologisch assessment van de begravingen

In het kader van de rapportage van het archeologisch onderzoek in Baardegem-Dorp is ingezet op de assessment van het menselijk botmateriaal. Dit is in 2020 uitgevoerd door fysisch antropologe Katrien Van de Vijver (KBIN).⁶⁹ Het rapport bevat de archeo-antropologische observaties van de skeletten binnen hun grafomgeving en het assessment van de beenderen. Dit omvat een evaluatie van hun bewaringstoestand, een voorlopige bepaling van leeftijd en geslacht, gestalte en de mogelijkheden voor metrische en paleopathologische studies. Op basis daarvan is de wetenschappelijke waarde van het menselijke botmateriaal bepaald en zijn de mogelijkheden voor eventueel gedetailleerd onderzoek ingeschat.⁷⁰ In functie van radiokoolstofdateringen zijn door K. Van de Vijver stalen genomen van het botmateriaal van negentien individuen. Zoals vermeld lieten de ingestuurde stalen geen datering toe. In aanvulling hierop zijn door K. Van de Vijver eveneens tandstalen genomen van twaalf individuen.

De resultaten van het assessment omvatten archeo-antropologische observaties, waarbij is gekeken naar de anatomische verbindingen en de beweging van de beenderen. De bevindingen zijn in sommige gevallen indicatief voor een begraving in kist, dan wel in open grond. De bewaring van de skeletten is geëvalueerd, evenals de tafonomie. Over het algemeen zijn de skeletten zeer onvolledig. Voor slechts negen individuen is meer dan de helft van het skelet aanwezig. Het bepalen van de sterfteleeftijd was voor vijf gevallen niet mogelijk en voor tien gevallen is de sterfteleeftijd vermoedelijk. Het gaat allen om middeleeuwse individuen. Met betrekking tot de geslachtsbepaling kon van 29 (vermoedelijk) volgroeide individuen, slechts bij zeven individuen het geslacht bepaald worden; eveneens allen middeleeuwse individuen. Het nemen van metingen was beperkt. Van de zes individuen waarvoor de mogelijkheid als goed is geëvalueerd, zijn er vijf postmiddeleeuws te dateren.

63 Bijlage 3. Van de Vijver 2020, 11.

64 Bijlage 3. Van de Vijver 2020, 11.

65 Bijlage 3. Van de Vijver 2020, 12.

66 Bijlage 3. Van de Vijver 2020, 12.

67 Bijlage 3. Van de Vijver 2020, 11.

68 Klinkenborg *et al.* 2013; Clement *et al.* Rapport in opmaak; Pede *et al.* Rapport in opmaak; Pede *et al.* Rapport in opmaak.

69 Van de Vijver 2020. Zie Bijlage 3.

70 Bijlage 3. Van de Vijver 2020, 3.

Tien individuen geven beperkte mogelijkheden, en 25 geven slechte mogelijkheden. Ten slotte zijn ook pathologische veranderingen op tanden en beenderen geregistreerd. Het gaat enkel om de opvallende pathologische veranderingen. De opgegeven aantallen zijn enkel een algemene aanduiding van de aanwezigheid van ziekte en trauma en een onderschatting van het ware voorkomen. Gedetailleerde studie zou meer informatie opleveren over het voorkomen en de differentiële diagnose.

Concluderend kan gesteld worden dat de onvolledigheid en de slechte bewaring van de skeletten de mogelijkheden voor archeo-antropologische studies beperkt. Zo ook is het potentieel voor macroscopische studie eerder beperkt. Voor slechts een klein aantal individuen is een meer nauwkeurige leeftijds- en geslachtbepaling mogelijk. Hierbij dient aangestipt dat er een duidelijk verschil is tussen de bewaring van de skeletten uit de middeleeuwen en de postmiddeleeuwen, waardoor de postmiddeleeuwse skeletten iets betere mogelijkheden beiden.

Anderzijds biedt de aanwezigheid van tanden en het *os petrosa* in meer dan de helft van de individuen wel mogelijkheden voor biochemische analyses, zoals stabiele isotopen, aminozuren, oudDNA, leeftijds- en geslachtsbepaling o.b.v. tanden, etc.⁷¹ Gezien de lange gebruiksperiode van het grafveld, dat teruggaat tot de volle middeleeuwen (en mogelijk tot de vroege middeleeuwen) en ook de late en post-middeleeuwen omvat, kan de collectie interessant zijn voor diachrone studies van grafgebruiken, demografie, paleopathologie, dieet, etc.⁷²

De collectie heeft met andere woorden een gemengd potentieel. Het rapport adviseert de bewaring van de skeletten, daar het deel kan uitmaken van toekomstig ruimer en interdisciplinair regionaal of diachroon onderzoek.

4.2.3.2. Sporen van bewoning en terreinafbakening

4.2.3.2.1. Middeleeuwse grachten en greppels

In het vlak zijn meerdere greppels en grachten geregistreerd (Figuur 82). Door de beperkte breedte van het opgravingsvlak hebben we voor sommige grachten en greppels slechts zicht op een gedeelte van een groter geheel. Hierdoor is het verloop en de onderlinge relatie tussen deze grachten en greppels niet altijd te achterhalen binnen de contouren van de opgraving. Desalniettemin kunnen we op basis van de onderlinge fasering van enkele grachten en greppels en op basis van de overeenkomsten met andere sites, wel enkele aannames vooropstellen. We interpreteren bijgevolg enkele grachten/greppels als terreinafbakeningen, hetzij van het kerkhof, hetzij van een perceel. Deze interpretaties zijn evenwel onder voorbehoud.

Structuren V-105 en V-109

Beschrijving

Ten noordwesten van de kerk zijn twee grachtstructuren met een krom verloop opgetekend, structuren V-105 en V-109. De grachten volgen eenzelfde gebogen traject, dit deels parallel en deels over elkaar. Zowel in grondplan als in coupe is duidelijk dat structuur V-105 structuur V-109 oversnijdt.

In de noordelijke helft van het vlak tonen beide grachtstructuren zich quasi even breed (Figuur 83). In de zuidwestelijke helft verbreedt de oudste grachtstructuur V-109 aanzienlijk, vooraleer te verdwijnen in de sleufwand (Figuur 84). Naast een breder verloop is de gracht ook minder diep en minder scherp uitgegraven. De rand van de gracht is tevens minder duidelijk af te lijnen in grondplan. De reden hiertoe is op het eerste zicht niet duidelijk.

71 Bijlage 3. Van de Vijver 2020, 18.

72 Bijlage 3. Van de Vijver 2020, 18.

Fig. 83. Grondplan A met structuren V-105 en V-109 in het noordoosten.

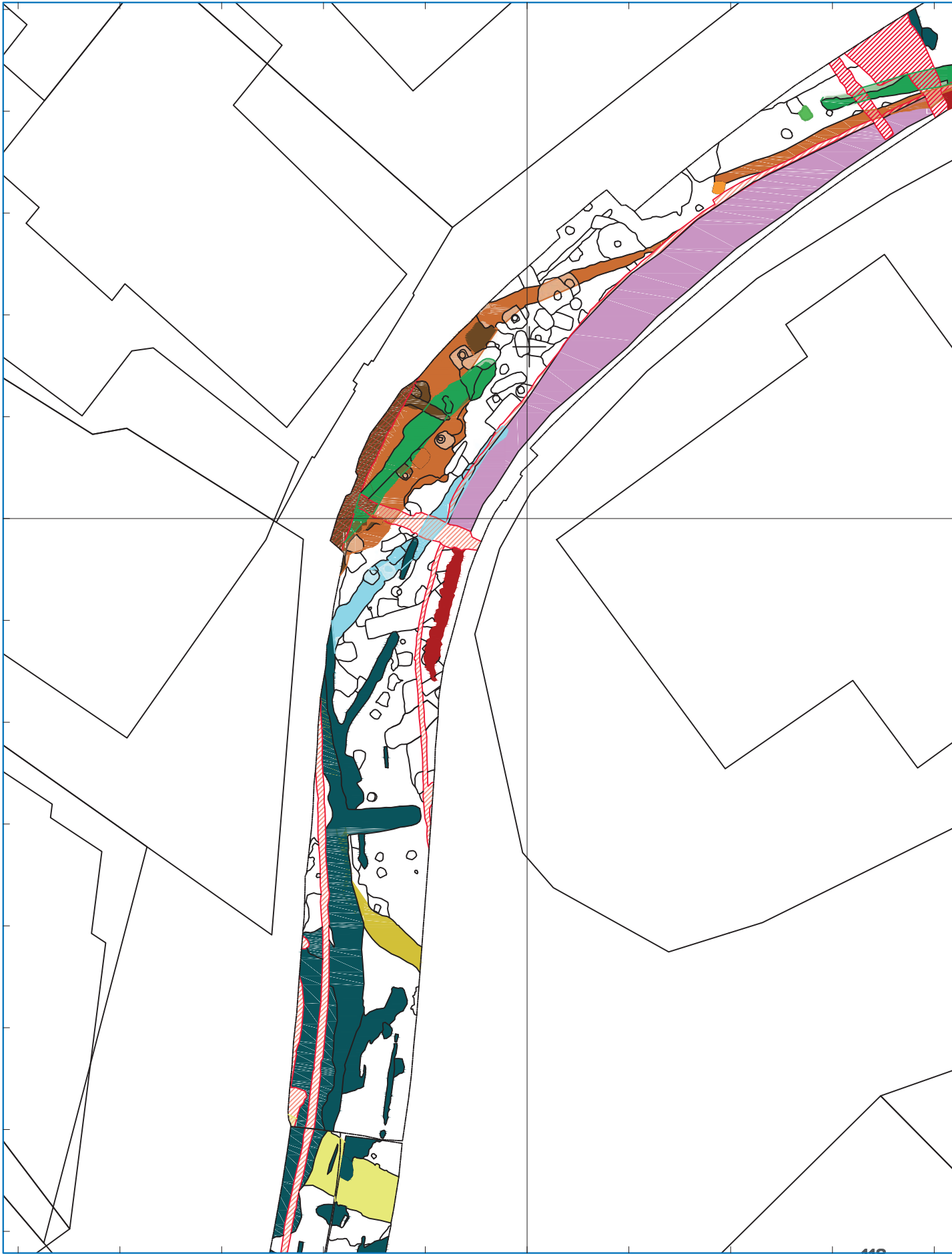
Fig. 84. Grondplan A met structuren V-105 en V-109 in het zuidwesten.

Op dezelfde locatie in het vlak kennen beide grachtstructuren een onderbreking, en dit in de vorm van een chicane (Figuur 83). De uiteindes van de grachten liggen met andere woorden niet in elkaars verlengde, maar verspringen ten opzichte van elkaar. De grootte van de openingen verschilt aanzienlijk, in die zin dat de opening van grachtstructuur V-109 aanzienlijk kleiner is dan deze van structuur V-105: ca. 2,5 m versus ca. 14 m.

De coupes op de grachten bevestigen dat de beide openingen intentioneel zijn (Figuur 85, Figuur 86). Hoewel dit onduidelijker is voor één van beide uiteindes van structuur V-109, aangezien deze oversneden is door een recente nutsleiding, stellen we vast dat de bodem van beide uiteindes dezelfde TAW-waarden hebben (ca. 46 m TAW).

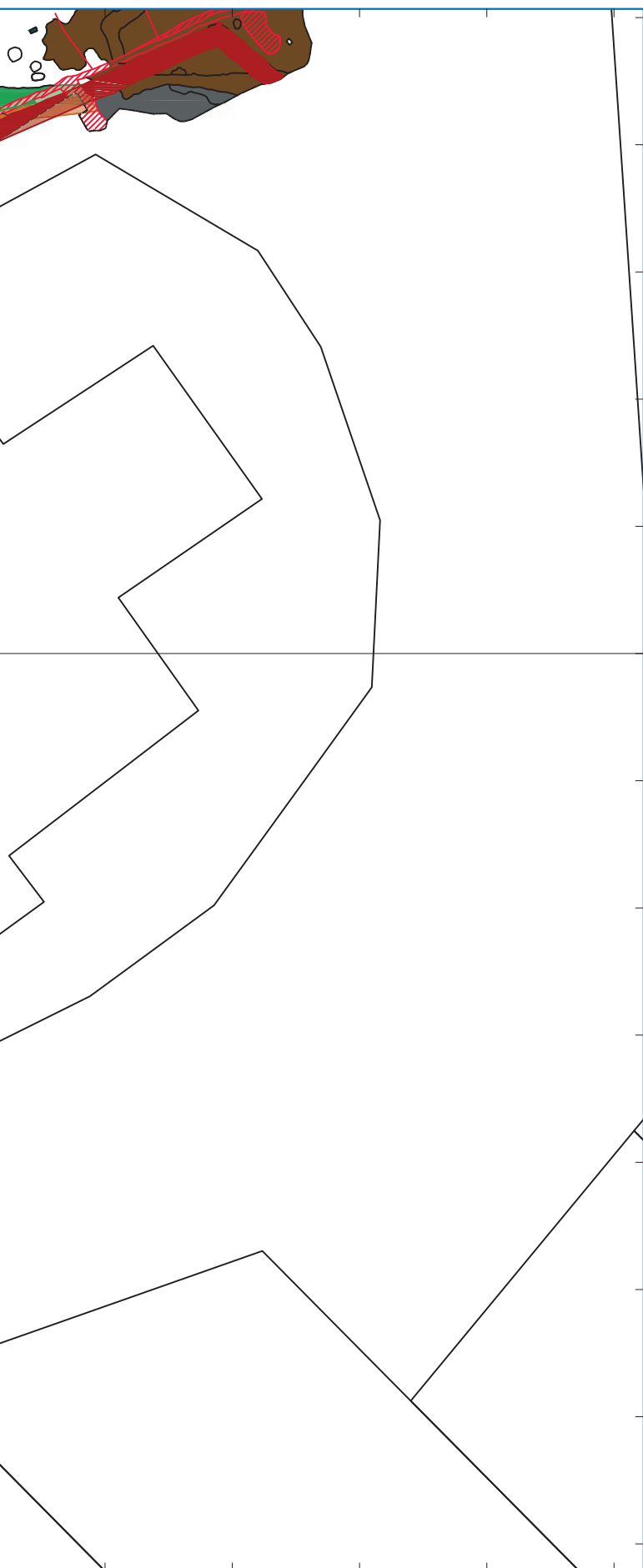
134040.0000

182760.0000

134040.0000

Fig. 82. Digitaal grondplan A met aanduiding van structuren V-105, V-109, V-223, V-197, V-17, V-8, V-21, V-29, V-1, V-107 en V-89.

Baardegem N411

Opgraving

2019G6

16-BAA-N411

Fasering

LEGENDE

- Afbakening opgraving
- Sporen
- Verstoring of niveauverschil
- Kerkhofmuur V-107
- Uitbraakspoor V-89
- Grachtstructuur V-105
- Grachtstructuur V-109
- Grachtstructuur V-223
- Grachtstructuur V-17
- Grachtstructuur V-197
- Grachtstructuur V-29
- Grachtstructuur V-8
- Poel V-21
- Wegtracé V-1

Schaal 1:250

Digitaal aangemaakt op: 05/05/2025

Bron: AGIV & SOLVA

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
regio | project | partner

SOLVA
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

Fig. 85. Zicht op uiteinde van structuur V-105 .

Fig. 86. Coupe op uiteinde van structuur V-109.

In het algemeen tonen de coupes op beide grachtstructuren dat de vulling van de grachten meestal uit twee pakketten bestaat: een onderste meer uitgeloozd, heterogeen en gelaagd pakket en een bovenste meer donker en homogeen pakket (Figuur 87, Figuur 88, Figuur 89, Figuur 90). De onderste vulling getuigt van het openliggen van de gracht, waarbij deze langzaam wordt opgevuld door inspoeling, waarbij sliblaagjes worden gevormd. Daar waar grachtstructuur V-105, grachtstructuur V-109 oversnijdt, zien we in enkele coupes dat deze dieper en scherper is uitgegraven dan structuur V-109 (Figuur 87). Tevens tonen deze coupes dat de grachtstructuur V-105 in het zuidwesten van het vlak aanzienlijk verbreedt.

Fig. 87. Coupe op structuren V-105 en V-109 in het noordoosten, ter hoogte van kerkhofmuur structuur V-107.

Fig. 88. Coupe op structuren V-105 en V-109, in het zuidwesten.

Voor structuur V-109 merken we dat het noordoostelijke einde van de chicane gemarkeerd is door een paalspoor: context V-135 voor structuur bij gracht V-109 (Figuur 83). Ook ter hoogte van het noordoostelijke uiteinde van structuur V-105 zien we enkele paalsporen (Figuur 83). Context V-115 ligt in het verlengde van de gracht en is duidelijk paalspoor met kern en insteek in een gelijkaardige vulling als de gracht. Of deze samen horen, is niet met zekerheid te stellen.

Fig. 89. Coupe op structuur V-105.

Fig. 90. Coupe op structuur V-109.

Het verdere verloop van de grachtstructuren enerzijds naar het noordoosten en anderzijds het zuiden toe is niet duidelijk. Dit is het gevolg van enerzijds de beperkte breedte van het vlak, maar voornamelijk door de oversnijding van deze structuren door recentere sporen.

Zo zijn naar het noordoosten toe beide grachten oversneden door een grote postmiddeleeuwse poel, structuur V-21 (cf. infra) (Figuur 91). In één van de coupes op deze poel veronderstellen we beide afbakenende grachten te kunnen herkennen, met name contexten V-177 en V-179 (Figuur 92). Deze veronderstelling is zowel gebaseerd op de overeenkomst in de aard van de lagen, evenals op het veronderstelde verdere verloop van beide grachten. Bovendien oversnijden beide contexten elkaar, waarbij context V-177 als onderdeel van structuur V-105, context V-179 als onderdeel van structuur V-109, oversnijdt.

Fig. 91. Structuren V-21, V-105, V-107 en V-109 in Grondplan A.

Fig. 92. Detail van coupe op structuren V-105 en V-107 ter hoogte van poel, structuur V-21.

Naar het zuiden toe verdwijnen beide grachtstructuren in de sleufwand en worden ze oversneden door één van de flankerende grachten van het postmiddeleeuwse wegtracé, structuur V-1 (cf. infra). Het is bijgevolg niet duidelijk wat het verdere verloop van deze afbakende grachten is. We treffen in het zuiden van het vlak slechts één gracht aan, context V-197, die met zekerheid het kerkhof afbakent. Hoewel in coupe dezelfde twee pakketten terugkeren, kunnen we voor deze gracht niet spreken van twee fases. Hoe structuren V-105 of V-109 zich verderzetten, en welke van beide eventueel aansluit op gracht V-197 kunnen we niet zeggen.

Vondsten en datering

De vulling van beide grachtstructuren is integraal uitgehaald. Desalniettemin kwamen weinig vondsten aan het licht. Voor zover aardewerkvondsten zijn verzameld, is het belangrijk te onthouden dat de grachten oversneden worden door recentere sporen, ze elkaar oversnijden en naar alle waarschijnlijkheid ook oudere sporen hebben vergraven. Dit betekent dat bepaalde vondsten residueel of intrusief kunnen zijn.

Gracht V-105 is gedateerd tussen 1100 en 1225 n. Chr. en dit op basis van de aardewerkvondsten (Tabel 4). Het gaat om weinig middeleeuws aardewerk: 11 wandscherven en 2 randscherven. Naast één scherp Maaslands aardewerk (900-1300 n. Chr.) is voornamelijk lokaal grijs, lokaal grijs handgevormd (800-1150 n. Chr.) en lokaal grijs gedraaid (800-1300 n. Chr.) aardewerk vertegenwoordigd. Het gedraaide aardewerk bestaat twee scherven van één blokvormige rand van een kogelpot, te dateren in de 12de eeuw.⁷³ Onder het lokaal grijze aardewerk vertonen drie wandscherven een glauconietrijk baksel. De aanwezigheid van het 12de-eeuwse materiaal geeft deze gracht een vrij scherpe datering, tenzij dit materiaal intrusief aanwezig is. Stratigrafisch gezien moet V-105 wel jonger zijn dan V-109.

Verder biedt de stratigrafische relatie tot structuur V-145 (een palenrij) ook een chronologisch houvast, eveneens in de vorm van een *terminus ante quem*. Structuur V-145 oversnijdt V-105 namelijk, en is te dateren in de 12de eeuw, op basis van ¹⁴C-dateringen en het aardewerk⁷⁴. Dit toont dat gracht V-105 doorheen de 12de eeuw opgegeven en opgevuld is, wat bevestigd wordt door het aangetroffen aardewerk.

TABEL 4: AARDEWERK UIT STRUCTUUR V-105.

Context	Aantal
V-232	14
Aardewerk / Middeleeuws / Ander aardewerk / Maasland (Andenne) / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / kogelpot	2
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	6
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal grijs / niet gedetermineerd	3
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal handgevormd / niet gedetermineerd	2
Eindtotaal	14

Voor gracht V-109 zijn eveneens weinig aardewerkvondsten voorhanden (Tabel 5). Het gaat in totaal om 15 scherven. Naast één scherp roodbeschilderd Rijnlands aardewerk (900-1200 n. Chr.), zien we eveneens lokaal grijs, lokaal grijs handgevormd (800-1150 n. Chr.) en lokaal grijs gedraaid (800-1300 n. Chr.) aardewerk (respectievelijk vijf en één scherven, naast één scherp lokaal grijs, niet te determineren aardewerk). Het gedraaide aardewerk is afkomstig van een vorm met een lensbodem. Onder het handgevormde aardewerk zien we onder andere twee wandscherven in een glauconietrijk baksel met schraapsporen. Dit aardewerk

⁷³ De Groote 2008, 199, tabel 30: L36.

⁷⁴ De ¹⁴C-dateringen zijn uitgevoerd op verkoolde macroresten afkomstig uit de paalkernen en uitgeselecteerd door Wouter van der Meer van BIAx. Het aardewerk omvat o.a. een korte sikkelrand van een kogelpot, gedateerd in de 12de eeuw, zie De Groote 2008, 199, tabel 30: L29A.

is naar de mening van K. De Groote hoogstwaarschijnlijk Karolingisch. Aansluitend bij dit vroegmiddeleeuwse aardewerk is nog een scherp Merovingisch-Karolingisch aardewerk in dit zelfde glauconiethoudend baksel aangetroffen. De aanwezigheid van glauconiet in de bakfels is een aanwijzing voor een lokale productie in de Denderregio.⁷⁵ Vier scherven Romeins aardewerk en één scherp uit de metaaltijden worden tot slot als intrusief beschouwd.

De datering van deze structuur kan zowel vroeg- als volmiddeleeuws zijn: vroegmiddeleeuws in het geval het gedraaide en het roodbeschilderde aardewerk als intrusief worden beschouwd, volmiddeleeuws indien het vroegmiddeleeuwse aardewerk als residueel wordt beschouwd. Voor deze structuur is er geen *terminus post quem*. Als terminus ante quem wijst de oversnijding van gracht V-109 door structuur V-105 op een datering vóór 1200 n. Chr. Dit wordt bevestigd door het feit dat gracht V-109 ook oversneden wordt door begraving V-S01-1, die in de 12de eeuw gedateerd is. Daarnaast is een nauwe ruimtelijke relatie van grachtstructuur V-109 tot begraving V-S05-1, via radiokoolstof gedateerd in de 9de eeuw (ca. 820-885 n. Chr. bij 58,6% zekerheid). Hoewel dit niet met zekerheid is vastgesteld, lijkt het erop dat de grafkuil van V-S05-1 de aanzet van gracht V-109 net oversnijdt. In combinatie met het aardewerk, vergelijkend archeologisch onderzoek in de regio en het historische kader suggereert dit een aanleg van gracht V-109 op het einde van de 8ste of het begin van de 9de eeuw.⁷⁶ Gracht V-109 vormt aldus de oudst vastgestelde afbakening van een begrafenruimte en is op basis van het aardewerk in haar opvulling opgevuld in de 9de-11de eeuw.

Gezien het totaal van de radiokoolstofdateringen op de begravingen wijzen op een datering van het kerkhof vanaf de 9de eeuw, en gezien de stratigrafische relaties, is een ruime datering van deze gracht in de 9de-11de eeuw te bepalen.

TABEL 5: AARDEWERK UIT STRUCTUUR V-109.

Context	Aantal
V-123	15
Aardewerk / Metaaltijd / Grofwandig / Niet gedetermineerd versierd / Groeven / Kwarts/chamotte/organisch / pot	1
Aardewerk / Middeleeuws / Ander aardewerk / Roodbeschilderd Rijnlands (Pingsdorf) / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal grijs / niet gedetermineerd	2
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal handgevormd / niet gedetermineerd	5
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Merovingisch-Karolingisch chamotte handgevormd / Niet gedetermineerd / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Romeins / Gewone waar / Handgevormd reducerend gebakken / Niet gedetermineerd / niet gedetermineerd	4
Eindtotaal	15

We merken op dat in het geheel van aardewerkvondsten voor deze structuren, maar ook in het geheel van aardewerkvondsten voor alle sporen, een component ouder materiaal aanwezig is. Het gaat met name om aardewerk uit de metaaltijden en Romeins aardewerk, dat als residueel wordt beschouwd.

Wat de overige vondsten betreft, wijzen we op fragmenten van dakpannen van het Romeinse type (*imbrex* en *tegula*). Deze dakpantypes kennen vermoedelijk een gebruik tot in de middeleeuwen.⁷⁷ Deze hoeven met andere woorden niet residueel aanwezig te zijn.

In beide grachten zijn tot slot fragmenten natuursteen (kalk(zand)steen) en verschillende fragmenten dierlijk botmateriaal aangetroffen. Voor deze laatste groep gaat het onder

⁷⁵ De Groote *et al.* 2010, 11; De Groote 2013, 11.

⁷⁶ Lauwers 2005; Lauwers 2013; Deschepper *et al.* 2025.

⁷⁷ Pieters *et al.* 1999, 140-141; maar zie ook Deschepper *et al.* 2025, 287-288.

andere over kaken en tanden maar ook over kleiner materiaal. Dit dierlijk bot is in het kader van dit onderzoek niet gedetermineerd. In V-109 is ook een ongedetermineerd stuk metaal aangetroffen.

Structuur V-223

Grachtstructuur V-223 kent een vrij recht noordoost-zuidwestelijk verloop en is binnen de opgegraven zone over een lengte van ca. 13 m te volgen (Figuur 82). Deze gracht is zowel door recente nutsleidingen als door het uitbraakspoor van de postmiddeleeuwse natuurstenen muur, context V-89, oversneden.

De gracht ligt ca. 2,2 m ten zuidoosten van structuur V-105 en loopt quasi parallel aan deze gracht. We merken op dat het einde van deze gracht zich situeert ter hoogte van het zuidwestelijke uiteinde van grachtstructuur V-105. Of V-223 op deze locatie intentioneel eindigt, kunnen we echter niet met zekerheid stellen. We kunnen bijgevolg geen gewag maken van een intentionele opening in deze afbakenende structuur.

Fig. 93. Structuur V-223 in grondplan.

Fig. 94. Structuur V-223 in coupe.

De coupes geven aan dat de gracht ondiep bewaard is en ze een gelijkaardige vulling kent als grachten V-105 en V-109, dus bestaande uit twee pakketten.

Gracht V-223 situeert zich in het midden van de zone met begravingen en is geflankeerd door begravingen. Skelet V-S09 raakt aan structuur V-223, maar de relatie tussen beiden is niet duidelijk. We gaan er evenwel van uit dat de gracht recentier is dan het graf. Wel oversnijdt de gracht een grafkuil, context V-224, waarin geen menselijke resten, maar wel de resten van een kist zijn bewaard. Daarnaast is het belangrijk om op te merken dat deze gracht zelf oversneden is door enkele paalsporen.

Zoals de reeds beschreven grachtstructuren beschouwen we structuur V-223 als een afbakening van het kerkhofareaal. De gracht loopt immers parallel aan grachtstructuur V-105 en, samen met structuur V-197, quasi parallel aan de huidige afbakening van het kerkhof. Hoewel we dit archeologisch niet kunnen hard maken, veronderstellen we dat grachtstructuur V-223 samen functioneerde met grachtstructuur V-197. Chronologisch gezien beschouwen deze gracht als een recentere fase van de kerkhofafbakening en een verkleining van het kerkhofareaal (cf. infra).

Het feit dat de gracht V-223 zelf is oversneden door meerdere paalsporen, zoals grachtstructuren V-105 en V-109, geeft te kennen dat op een bepaald moment ook dit gedeelte van het kerkhof wordt opgegeven en wordt ingenomen door bewoning. Deze verdere verkleining van het kerkhof blijkt ook uit de postmiddeleeuwse (18de-eeuwse) natuurstenen kerkhofmuur, structuur V-107, en uit de huidige, nog kleinere, afbakening van het kerkhof.

Vondsten en datering

In gracht V-223 is zeer weinig materiaal aangetroffen. De ene scherf aardewerk dateert in de ijzertijd of Romeinse periode en beschouwen we als residueel aanwezig. Verder gaat het nog om een fragment bouwmetaal (dakpan type imbrex), een nagel en twee stukken dierlijk bot.

Deze gracht staat in relatie tot recentere en oudere sporen, waarvan slechts één recent spoor een ruime middeleeuwse datering krijgt. De recentere bewoningssporen zijn vermoedelijk, op basis van hun associatie met twee gedateerde palenrijen, te dateren in de volle middeleeuwen (vermoedelijk 11de-12de eeuw). Een ouder spoor, context V-224, is mogelijk een vroegmiddeleeuwse grafkuil.

Enkele begravingen zijn gedateerd door middel van een radiokoolstofdatering. Voor deze vijf begravingen krijgen we eenmaal een Karolingische datering (V-S05-1: 771-893 calAD, 95,1% zekerheid) en viermaal een volmiddeleeuwse datering, meer bepaald in de 10de-eerste helft 11de eeuw. De dateringen, ligging en de stratigrafische relatie van deze begravingen in relatie tot gracht V-223 zijn conform de veronderstelling dat de gracht een verkleining van het kerkhof betekent, die vermoedelijk dan in de 12de eeuw te dateren is. Volgens deze argumentatie dateert de aanleg van gracht V-223 in de 12de eeuw, en is ze aangelegd na opgave van gracht V-105.

De argumenten hiervoor zijn de volgende. Ten eerste bevinden begravingen V-S05-1 (771-893 calAD) en V-S09-1 (893-1022 calAD) zich buiten het terrein afgebakend door gracht V-223. Vanuit de interpretatie als kerkhofgracht wordt hieruit afgeleid dat gracht V-223 jonger is dan begraving V-S09-1 en dus na de 10de-eerste kwart 11de eeuw dateert. Ten tweede oversnijdt gracht V-223 spoor V-224, dat geïnterpreteerd wordt als vroegmiddeleeuws graf. Ten derde wordt gracht V-105, die in de 12de eeuw opgevuld wordt, oversneden door bewoningssporen. Dit toont dat deze zone, buiten het door V-223 afgebakende gebied, op dat moment in gebruik is als woongebied en niet als kerkhof.

Structuur V-197

Grachtstructuur V-197 bevindt zich in het zuiden van het vlak (Figuur 82, Figuur 97). Deze gracht kent een licht gebogen verloop en een noordwest-zuidoostelijke oriëntatie (Figuur 95). Het verdere verloop van deze gracht naar het noordwesten wordt op grondplan grotendeels aan het zicht onttrokken door de postmiddeleeuwse wegstructuur V-1. Op grondplan B is het mogelijk om de rand van gracht nog op te tekenen en sporadisch vast te stellen in coupes. Op basis hiervan is het mogelijk om het vervolg van deze gracht naar het noorden te suggereren.

Fig. 95. Context V-197 in grondplan.

In coupe vertoont de gracht een opnieuw eenzelfde vulling die bestaat uit twee pakketten (Figuur 96). Deze getuigen van de gebruiks- en dempingsfase van de gracht.

Fig. 96. Context V-197 in profiel.

In het zuiden van het vlak is er slechts één gracht die te interpreteren is als kerkhofgracht, nl. structuur V-197. Dit is opvallend gelet op de vaststelling dat er in het noordwesten wel drie grachtfasen zijn. Deze fasering is mogelijk in verband te brengen met de toegang tot het kerkhof, in die zin dat ze een herwerking van de toegangszone betekenen.

Door het feit dat context V-197 oversneden wordt door de postmiddeleeuwse weg, structuur V-1, is het niet mogelijk te bepalen bij welke van de andere afbakende grachten deze aansluit. Mogelijk hoort deze gracht bij alle reeds besproken fasen, en zien we enkel een fasering en ruimtelijke evolutie van het kerkhofareaal ten noordwesten van de kerk en ter hoogte van toegang tot het kerkhof.

De kerkhofgracht V-197 vormt aldus een zuidelijke grens van het kerkhofareaal. Hierbij valt op dat de sporendensiteit ten zuiden van de gracht sterk afneemt, met een afwezigheid van middeleeuwse bewoningssporen en begravingen.

Zoals ook de andere grachten wordt deze gracht oversneden door paalsporen. Dit bevestigt de verkleining van het kerkhofareaal ten voordelen van bewoning.

Vondsten en datering

Voor structuur V-197 zijn geen vondsten aangetroffen. Hoewel deze gracht in relatie staat tot recentere en oudere sporen, zijn deze sporen niet gedateerd.

De relatie van structuur V-197 tot de kerkhofgrachten V-105, V-109 en V-223 is niet gekend. We kunnen dus niet bepalen met welke kerkhofgracht, V-197 samen functioneerde. We kunnen evenmin uitsluiten dat deze gracht met elke grachtfase in het noorden van het vlak functioneerde.

Structuur V-17

We betrekken in dit hoofdstuk ook gracht V-17. Deze gracht ligt ca. 10 m ten zuiden van context V-197 (Figuur 97). De gracht vertoont in grondplan een licht gebogen verloop (Figuur 98) en in coupe een vulling die sterk lijkt op deze van de andere afbakende grachtstructuren, met onderaan een meer uitgeloopte en gelaagde vulling (Figuur 99).

Voor grachtstructuren V-105, V-109 en V-223 hebben we één mogelijk vervolg van hun afbakening van het kerkhof, met name structuur V-197. Omwille van de locatie, de vormelijke elementen en de fasering in de kerkhofafbakening, komt ook Structuur V-17 mogelijk in aanmerking als zuidelijke grens van de afbakening van het kerkhof. Daarbij moet wel opgemerkt worden dat er in de ruimte tussen structuren V-197 en V-17 geen begravingen zijn aangetroffen.

Zo geldt voor deze gracht ook een mogelijke interpretatie als perceelgrens, zoals twee andere opgetekende grachten (cf. infra: structuren V-8 en V-29). Hoewel de relatie met een nabijgelegen perceelgrens minder duidelijk is, ligt deze gracht enigszins in het verlengde van de grens tussen twee huidige percelen ten oosten van het vlak. Bovendien stellen we vast dat er tussen structuren V-197 en V-17 geen sporen van bewoning of begraving aanwezig zijn.

Structuren V-8 en V-29

Een gracht in het zuiden, structuur V-8 (Figuur 97), en één greppel in het noorden, structuur V-29 (Figuur 100), interpreteren we als terreinafbakeningen, en meer bepaald als voormalige perceelgrenzen.

Voor deze interpretatie baseren we ons voornamelijk op de specifieke locatie van deze sporen in relatie tot de huidige perceelgrenzen. Structuur V-29 valt één op één samen met de huidige grens tussen perceel 153D en de Margrietstraat. Structuur V-8 ligt in het verlengde van een bestaande perceelsgrens (tussen percelen 162F en 159F) ten westen van het vlak.

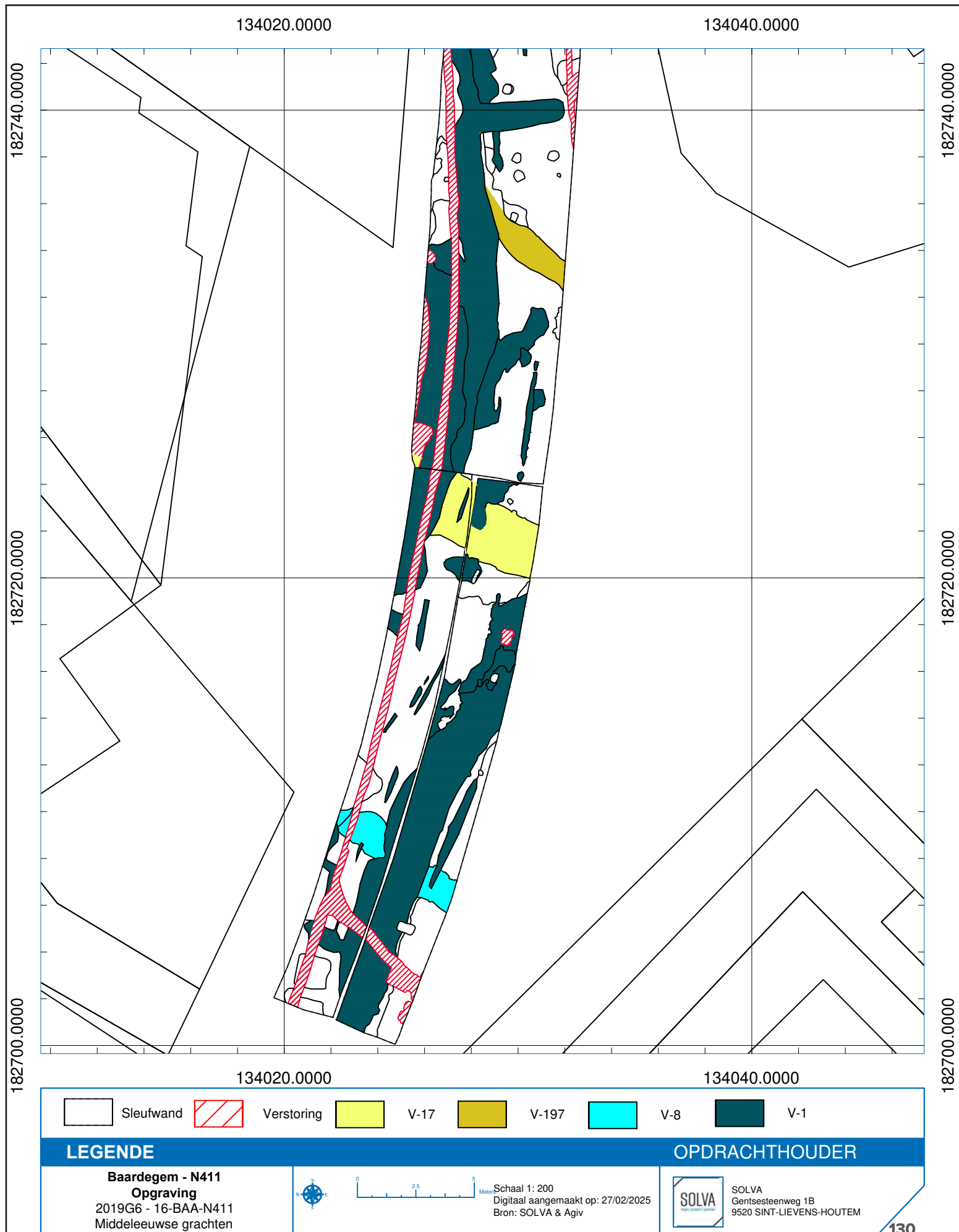

Fig. 97. Digitaal grondplan A met aanduiding van de structuren V-197, V-17 en V-8.

Fig. 98. Structuur V-17 in grondplan.

Fig. 99. Structuur V-17 in profiel.

In tegenstelling tot de besproken terreinafbakeringen die we linken aan het kerkhof, vertonen deze gracht en greppel een recht verloop. Daarenboven bevinden ze zich op ruime afstand van de begraafzone en is er een duidelijke afname tot zelfs een afwezigheid van middeleeuwse sporen eens buiten de contouren van de begraafzone.

Vondsten en datering

Stratigrafisch gezien zijn deze structuren ouder dan de weg, structuur V-1.

Enkel structuur V-29 leverde één scherf in lokaal, zandverschraald, grijs aardewerk op en krijgt hierdoor een brede middeleeuwse datering.

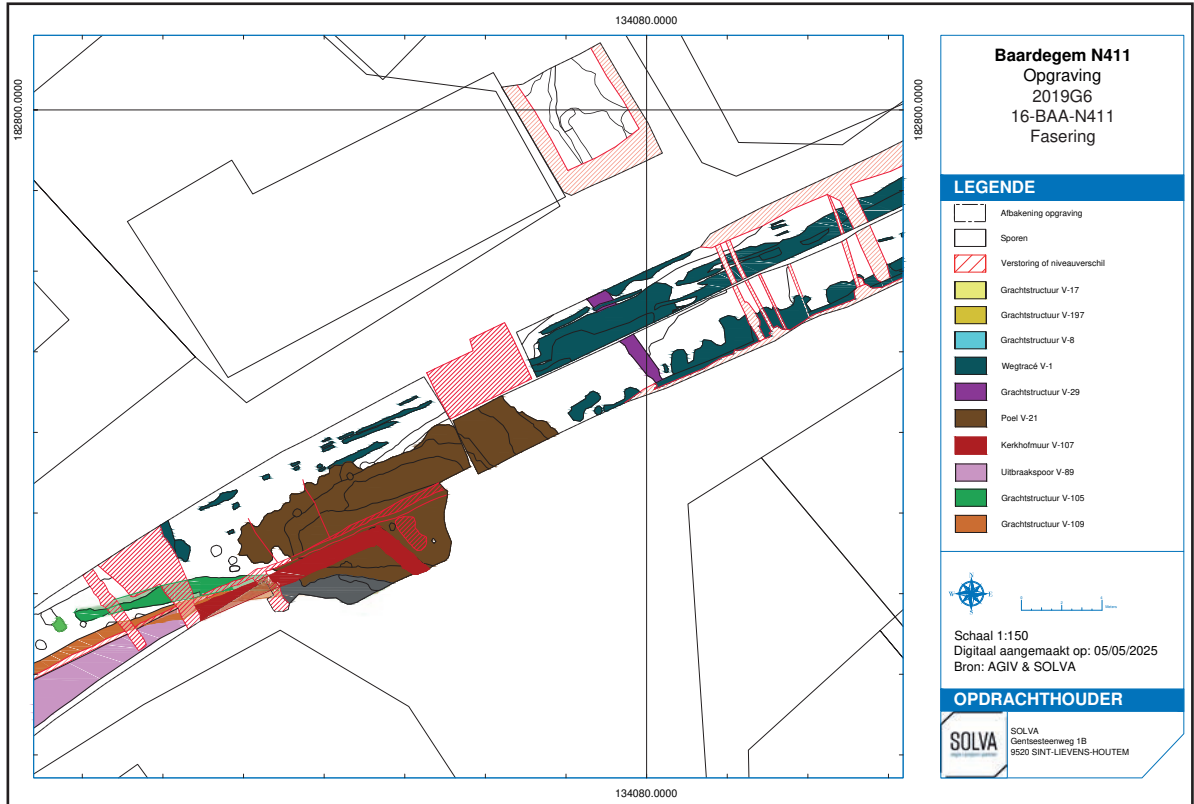

Fig. 100. Digitaal grondplan A met aanduiding van o.a. de structuur V-29.

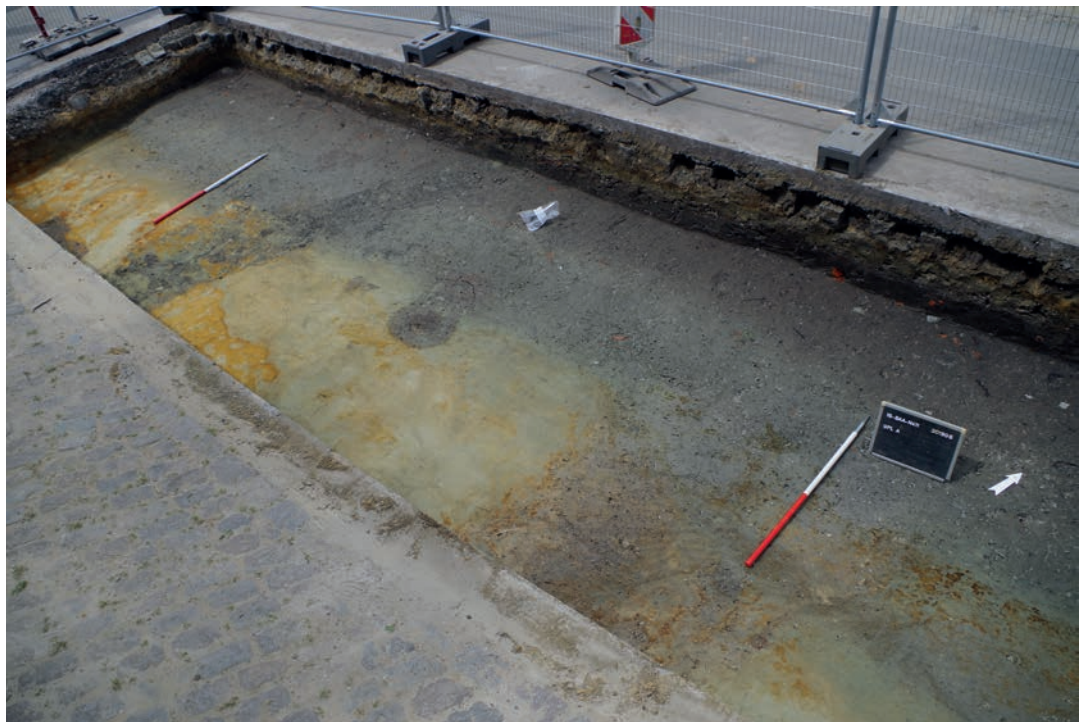

Fig. 101. Structuur V-8 in grondplan.

Fig. 102. Structuur V-8 in profiel.

Fig. 103. Structuur V-29 in grondplan.

Fig. 104. Structuur V-29 in profiel.

134040.0000

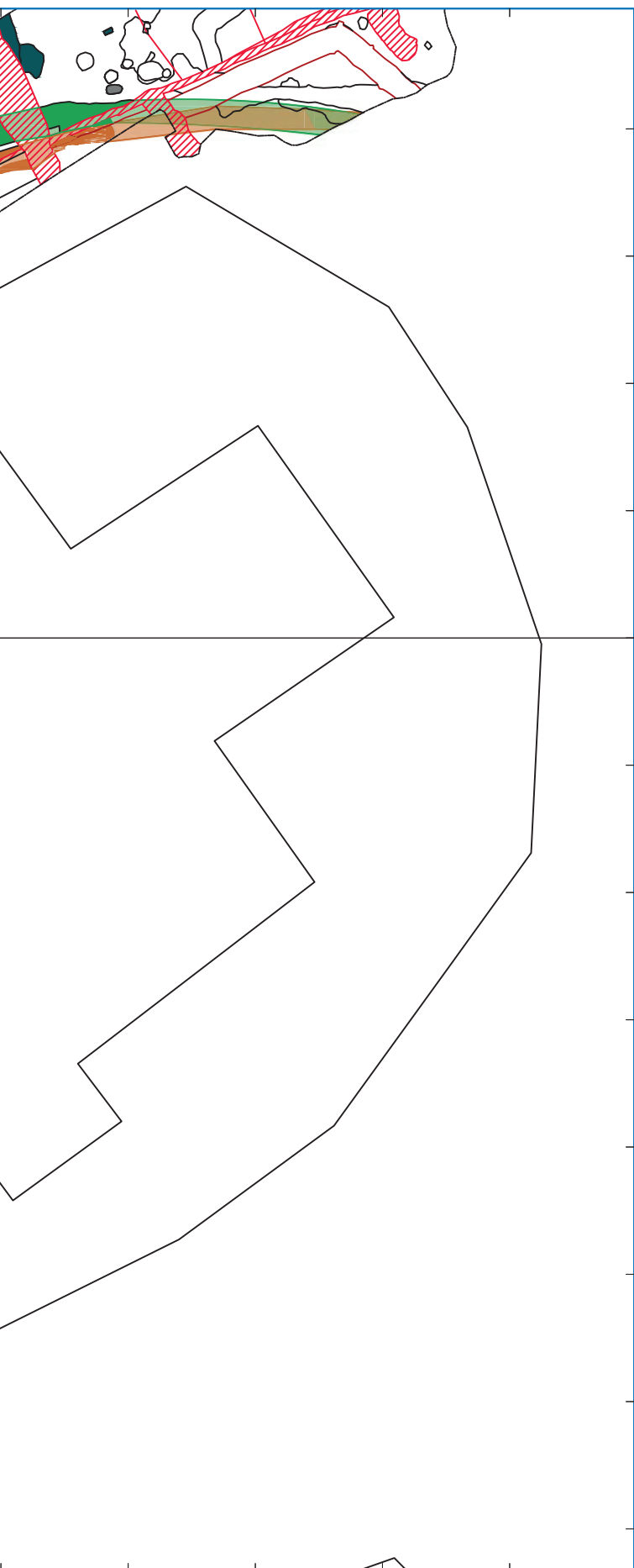
182760.0000

134040.0000

134

Fig. 105. Digitaal grondplan A met aanduiding van de bewoningssporen.

Baardegem N411
 Opgraving
 2019G6
 16-BAA-N411
 Bewoningssporen

LEGENDE

- Afbakening opgraving
- Sporen
- Verstoring of niveauverschil
- Grachtstructuur V-109
- Grachtstructuur V-105
- Grachtstructuur V-223
- Grachtstructuur V-197
- Paalsporen
- Kuilen
- Wegtracé V-1

Schaal 1:200
 Digitaal aangemaakt op: 05/05/2025
 Bron: AGIV & SOLVA

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
 Gentsesteenweg 1B
 9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

4.2.3.2.2. Middeleeuwse bewoningssporen

Binnen en buiten de contouren van structuren V-105 en V-109 enerzijds en structuur V-197 anderzijds zijn meerdere sporen van bewoning opgetekend. Het gaat om paalsporen en kuilen (Figuur 105). Deze komen geconcentreerd voor in de zone van begravingen, waarbij het uitbraakspoor van de postmiddeleeuwse kerkhofmuur (structuur V-107) duidelijk oudere sporen heeft vergraven (Figuur 106, Figuur 107). We merken ook op dat in delen van het terrein de Quartaire laag niet meer bewaard is en we ons op de Tertiaire mantel van zand en keien bevinden. Dit geeft aan dat het terrein onderhevig is geweest aan erosie, of aan een wijziging in het reliëf. Deze elementen hebben bijgedragen aan de soms ondiepe bewaring van de sporen.

Fig. 106. Bewoningssporen op grondplan A.

Fig. 107. Bewoningssporen op grondplan A en B, waarbij het niveauverschil t.h.v. het uitbraakspoor van de kerkhofmuur (links op foto) zichtbaar is.

In coupe is er op die manier een wisselende bewaring van de sporen, gaande van diep bewaarde paalsporen met een duidelijke kern en insteek, tot slechts de onderkant van sporen (Figuur 108, Figuur 109, Figuur 110). De vulling van de sporen is voornamelijk heterogeen grijs, tot uitgeloozd licht grijs met vlekken moederbodem. Enkele homogeen donkergrijze sporen, onderaan gevuld met keien, zijn mogelijk recenter (Figuur 111). Vondsten zijn nagenoeg afwezig.

Fig. 108. Coupe op kuil V-217.

Fig. 109. Coupe op paalspoor V-265.

Fig. 110. Coupe op paalspoor V-268.

Fig. 111. Coupe op paalspoor V-119, vermoedelijk een recenter spoor.

In het geheel van paalsporen is het niet mogelijk om duidelijke bouwplattegronden te distilleren. Wel kunnen we in de paalsporen assen herkennen, waarbij de noordoost-zuidwestelijke oriëntatie gehanteerd is. Een aantal paalsporen vertoont in coupe sterke gelijkenissen, met duidelijke paalkern en -insteek, en zijn georganiseerd met een onderlinge regelmatige afstand. In deze cluster kunnen we de paalsporen op die manier groeperen in twee structuren, V-145 en V-254.

Deze palenrijen maken hetzij deel uit van een onvolledige bouwplattegrond, die zich dan grotendeels buiten de contouren van het vlak bevindt. De overige paalsporen zijn niet te vereenzelvigen met een eventuele bouwplattegrond maar, zoals bij structuren V-145 en V-254, is de algemene oriëntatie van de assen die de paalsporen uitzetten parallel aan de oriëntatie van de grachtstructuren, i.e. noordoost-zuidwest.

Van belang is de relatie van deze bewoningssporen tot de afbakenende grachten en tot de begravingen. Het merendeel van de paalsporen en kuilen zijn immers recenter dan de

afbakende grachten, zoals hierboven besproken. Deze relatieve chronologie geeft aan dat op een bepaald moment deze ruimte niet meer in gebruik was als kerkhof.

Structuren V-145 en V-254

Beschrijving en interpretatie

Op het terrein zijn meerdere sporen toe te wijzen aan bewoning, met name kuilen en paalsporen. Een concentratie paalsporen situeert zich centraal op het terrein, ter hoogte van de chicane openingen in de grachtstructuren V-109 en V-105. Hierin kunnen we twee structuren onderscheiden op basis van vormelijke overeenkomsten, eenzelfde oriëntatie en regelmatige onderlinge afstanden (Figuur 112).

Structuur V-145 is samengesteld uit acht paalsporen, verdeeld over twee palenrijen: contexten V-145, V-226, V-230, V-256, V-259 (Figuur 113), V-348, V-352 (Figuur 114) en V-383. De twee palenrijen hebben een noordoost-zuidwestelijke oriëntatie en liggen op ca. 2,7 m van elkaar. De paalsporen hebben allen een duidelijke paalkern en -insteek.

De noordwestelijke palenrij bestaat uit vijf paalsporen. Samen vormen deze paalsporen een rij van ca. 15,7 m lang met een en met een onderlinge afstand van ca. 3,15 m (van het middelpunt van de paalkern naar het middelpunt van de paalkern). Alle vijf zijn ze quasi even diep gefundeerd.

Op basis van de onderlinge afstand tussen deze paalsporen kunnen we stellen dat deze rij oorspronkelijk uit zes paalsporen bestond, maar dat één van de paalsporen vergraven is door context V-269, een paalspoor van structuur V-254.

De tweede, zuidoostelijk gelegen palenrij bestaat uit drie paalsporen: contexten V-226 (Figuur 115), V-230 en V-383 (Figuur 116). Vormelijk vertonen vooral contexten V-226 en V-230 overeenkomsten met de paalsporen van de eerste palenrij. Paalspoor V-383 is daarentegen zeer ondiep bewaard, maar toont ook een kern en insteek. Naar het zuidwesten toe zien we geen andere paalsporen in het verlengde van deze palenrij. Dit is te wijten aan de hier aanwezige versterking van een nutsleiding. Verder naar het noordoosten is er evenmin een vervolg van de palenzetting. Dit is waarschijnlijk te verklaren door de constructie en uitbraak van de voormalige natuurstenen kerkhofmuur, V-107.

De paalsporenzetting van structuur V-145 vertoont sterke overeenkomsten met een klassieke driebeukige plattegrond, die reeds meermaals is vastgesteld op andere sites in de regio (Ronse-De Stadstuin, Ronse-Pont West, Kruishoutem-Containerpark, Outer-Stuypenberg, Erembodegem-Zuid IV, Baardegem-De Faluintjes, ...). Een overzichtsstudie naar dit gebouwtype stelt voor de afstand tussen palen in de lange rijen, een gemiddelde vast van 2,5 à 3,5 m.⁷⁸ Qua beukbreedte (de afstand tussen de palenrijen in de breedte-as van het gebouw) geldt een gemiddelde van 2 m voor de zijbeuken. De afstand tussen beide palenrijen in Baardegem is daarbij wel wat groter dan dit gemiddelde. Tot slot sluit ook de oriëntatie aan bij het algemene patroon: zo'n twee derde van de volmideleeuwse hoofdgebouwen is noordoost-zuidwest georiënteerd.⁷⁹ In het geval van Baardegem mag hier echter niet te veel interpretatief gewicht aan gehangen worden, gelet op de dominante noordoost-zuidwest oriëntatie van de ruimtelijke structuur in de middeleeuwse dorpskom (zoals de kerk en de begravingen aantonen).

Zowel in het geval van één als in het geval van twee bewaarde palenrijen bevindt de rest van de veronderstelde gebouwplattegrond zich ten noordwesten en buiten de grenzen van het vlak. Dergelijke driebeukige gebouwplattegronden tonen zich regelmatig met twee dieper gefundeerde binnenste palenrijen en twee minder diep gefundeerde buitenste

⁷⁸De Clercq 2017, 56-57.

⁷⁹Verbrugge 2020, 137-138.

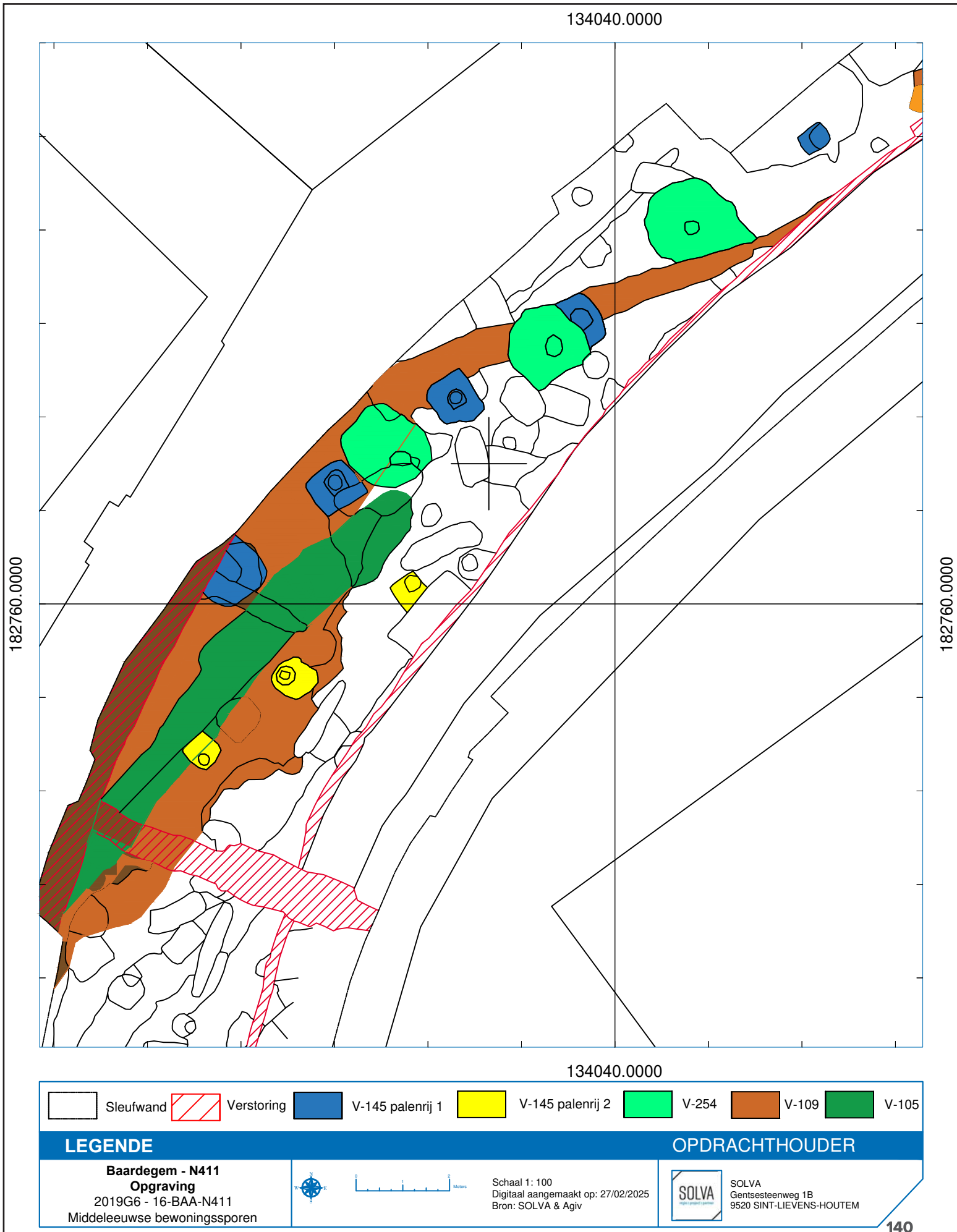

Fig. 112. Gedigitaliseerd grondplan met structuren V-145 en V-254.

palenrijen.⁸⁰ Dit zou kunnen verklaren waarom te Baardegem-Dorp, naast de versterking door het uitbraakspoor, de mogelijke buitenste palenrij slechts gedeeltelijk is bewaard.

Fig. 113. Coupe op V-259.

Fig. 115. Coupe op V-352.

Fig. 114. Coupe op V-226.

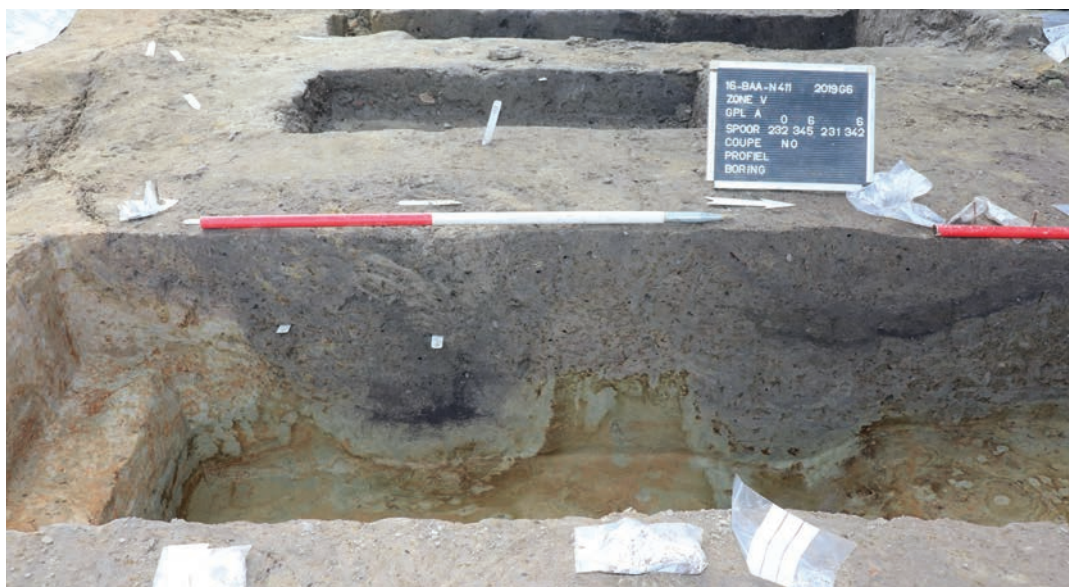

Fig. 116. Coupe op V-383.

Structuur V-254 bestaat uit drie paalsporen: contexten V-254, V-263 en V-269. Ze hebben dezelfde ligging en oriëntatie als de noordwestelijke palenrij van structuur V-145. Hierbij vergraaft één van de paalsporen van V-254 (namelijk context V-269) vermoedelijk een paalspoor van structuur V-145. Het gaat bij structuur V-254 om paalsporen met een kleine kern en een grote insteek (Figuur 117). De palenrij heeft een lengte van ca. 8 m, waarbij de paalsporen op een onderlinge afstand van exact 4 meter liggen (van het middelpunt van de paalkern naar het middelpunt van de paalkern).

Fig. 117. Coupe op V-254.

Op basis van de specifieke ligging van deze paalsporen en hun relatie tot structuur V-145, kunnen deze paalsporen geïnterpreteerd worden als onderdeel van een gebouwplattegrond. In deze veronderstelling vormen de paalsporen een herzetting van structuur V-145 (Figuur 118). Hierbij moet opgemerkt worden dat de afstand tussen deze palen groter is dan de gemiddelde maximumafstand bij het driebeukige gebouwtype (namelijk 3,5 m). Anderzijds is er in Baardegem geen ruimtelijk inzicht op de (mogelijke) gebouwstructuur, zodat vergelijken met gemiddelde waarden moeilijk is.

Naast een interpretatie als onderdeel van een gebouwstructuur, willen we voor deze structuur ook een andere mogelijk interpretatie opperen. Gezien de specifieke ligging van deze drie paalsporen ter hoogte van de grote chicane opening in structuur V-105, zouden deze paalsporen eventueel ook deel uit kunnen maken van de terreinafbakening als palissade. De datering van deze paalsporen stemt immers overeen met de datering van grachtstructuur V-105.

Fig. 118. Zicht op structuren V-145 en V-245 op grondplan A.

Vondsten en datering

De aardewerkvondsten uit de paalsporen zijn beperkt. Voor structuur V-145 merken we opnieuw een component residueel aardewerk uit de metaaltijden op (Tabel 6). De overige scherven zijn voornamelijk afkomstig van middeleeuws lokaal grijs aardewerk, onder andere opnieuw in hetzelfde glauconietrijke baksel. Daarnaast zijn er één wandscherf in grijs handgevormd aardewerk en één wandscherf en één korte sikkelerand van een 12de-eeuwse kogelpot in grijs gedraaid aardewerk⁸¹ verzameld.

81 De Grootte 2008, 199, tabel 30: L29A.

TABEL 6: AARDEWERK UIT STRUCTUUR V-145.

Context	Aantal
V-256	3
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / kogelpot	1
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal grijs / niet gedetermineerd	2
V-259	4
Aardewerk / Metaaltijd / Grofwandig / Besmeten onversierd / Kwarts/chamotte/organisch / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal grijs / niet gedetermineerd	2
V-348	3
Aardewerk / Middeleeuws / Ander aardewerk / Merovingisch-Karolingisch import / Merovingisch-Karolingisch import Eifel / Niet gedetermineerd / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal grijs / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal handgevormd / niet gedetermineerd	1
Eindtotaal	10

Voor structuur V-254 is er eveneens weinig materiaal voorhanden (Tabel 7). Slechts vier scherven zijn verzameld. Het gaat om twee scherven Merovingisch-Karolingisch handgevormd aardewerk in een glauconietrijk baksel met chamotte verschraling, waaronder één randscherf van een kookpot. Een tweede randscherf is afkomstig van een Karolingische grijs gedraaide kogelpot. Het gaat om geïmporteerd aardewerk, mogelijk uit noordelijk Frankrijk.⁸² Slechts één wandscherf is gedetermineerd als middeleeuws lokaal gedraaid, hard gebakken, aardewerk. We gaan er van uit dat het vroegmiddeleeuwse aardewerk residueel aanwezig is.

TABEL 7: AARDEWERK UIT STRUCTUUR V-254.

Context	Aantal
V-254	2
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Merovingisch-Karolingisch chamotte handgevormd / Merovingisch chamotte handgevormd / (kook)pot	1
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Merovingisch-Karolingisch chamotte handgevormd / Merovingisch chamotte handgevormd / niet gedetermineerd	1
V-259	4
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Merovingisch-Karolingisch grijs gedraaid / Karolingisch grijs gedraaid / kogelpot	1
Eindtotaal	10

Gezien de beperkte vondsten, met een aandeel residueel materiaal, is voor de datering van deze structuren ingezet op radiokoolstofdateringen. Op het terrein is de vulling van de paalkernen van de paalsporen van beide structuren integraal verzameld. Dit met het oog op de eventuele bewaring van macroresten. Deze stalen zijn gezeefd op 1 mm, waarna door BIAx uit het zeefresidu macroresten zijn geselecteerd (Tabel 8).

Vier contexten van structuur V-145 zijn weerhouden: V-256 en V-259 van de noordwestelijke palenrij en V-226 en V-230 van de zuidoostelijke palenrij. De resultaten zijn uiteenlopend (Figuur 123).

Context V-259 geeft een datering 895-1025 calAD (95,4%), wat niet aansluit bij de aanwezigheid van 12de-eeuws aardewerk (Figuur 119). Het gaat zo goed als zeker om een datering op een residueel staal. De drie andere stalen dateren ruim in de 11de-12de eeuw, waarbij context V-230 (Figuur 120) wat vroeger dateert dan contexten V-256 (Figuur 121) en V-226 (Figuur

122). Een Combine-functie op deze drie dateringen samen mislukt. Indien er vanuit gegaan wordt dat beide palenrijen tot dezelfde structuur behoren, kan een R_Combine functie op dateringen RICH-30808 (V-226) en RICH-30807 (V-256) ook uitgevoerd worden.⁸³ Dit is succesvol en geeft een datering van 1040-1174 calAD (95,4%); wat de dateringen van deze contexten bevestigt, maar geen bijkomende informatie verschaft. Contexten V-226 en V-256 dateren gelijktijdig en zijn ons inziens representatief voor deze structuur, wat bevestiging vindt in de aanwezigheid van het 12de-eeuwse aardewerk. Dit laat toe te stellen dat de dateringen van zowel context V-259 als context V-230 het resultaat zijn van de datering op een residueel staal.

Op basis van de radiokoolstofdateringen en de aardewerkvondsten kunnen we structuur V-145 aldus dateren in de (tweede helft 11de-)12de eeuw.

TABEL 8: KENMERKEN VAN DE ¹⁴C-DATERINGEN.

Context	Inv.nr. staal	Aard staal	Labcode	¹⁴ C-datering	Onzekerheid
V-259	338	4x <i>Hordeum vulgare</i>	RICH-30277	1070	23
V-230	340	4x <i>Avena sativa</i>	RICH-30278	1006	26
V-256	329	3x <i>Avena sativa</i> 1x <i>Secale cereale</i> 1x <i>Hordeum vulgare</i>	RICH-30807	921	24
V-226	344	3x <i>Avena sativa</i>	RICH-30808	900	23
V-254	342	1x <i>Vicia faba</i>	RICH-30279	922	23
V-263	336	1x <i>Corylus avellana (dop)</i>	RICH-30809	915	23

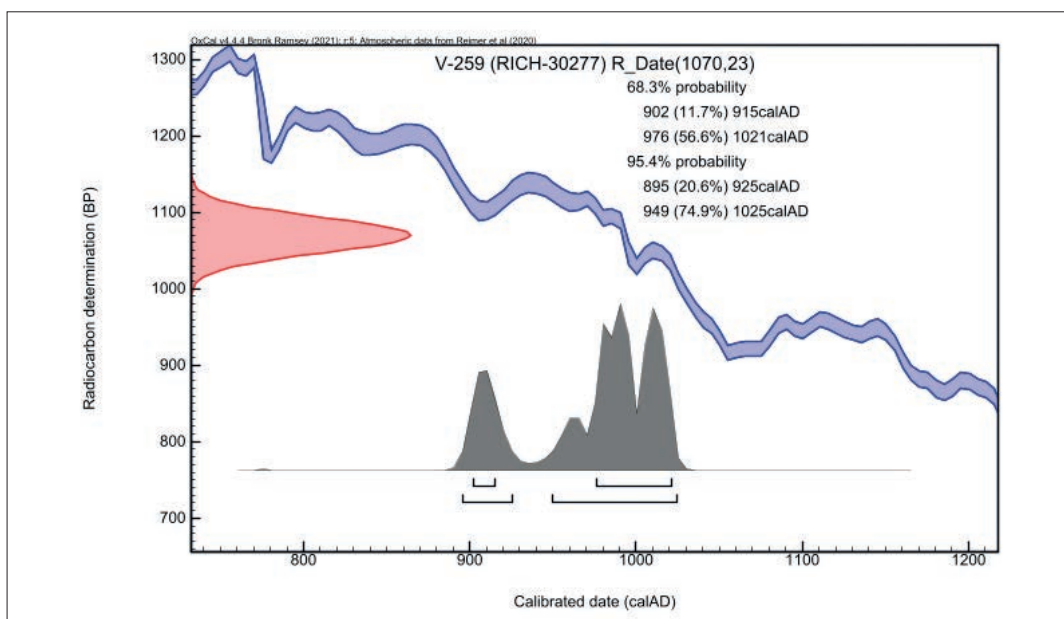

Fig. 119. Dateringsresultaat van V-259.

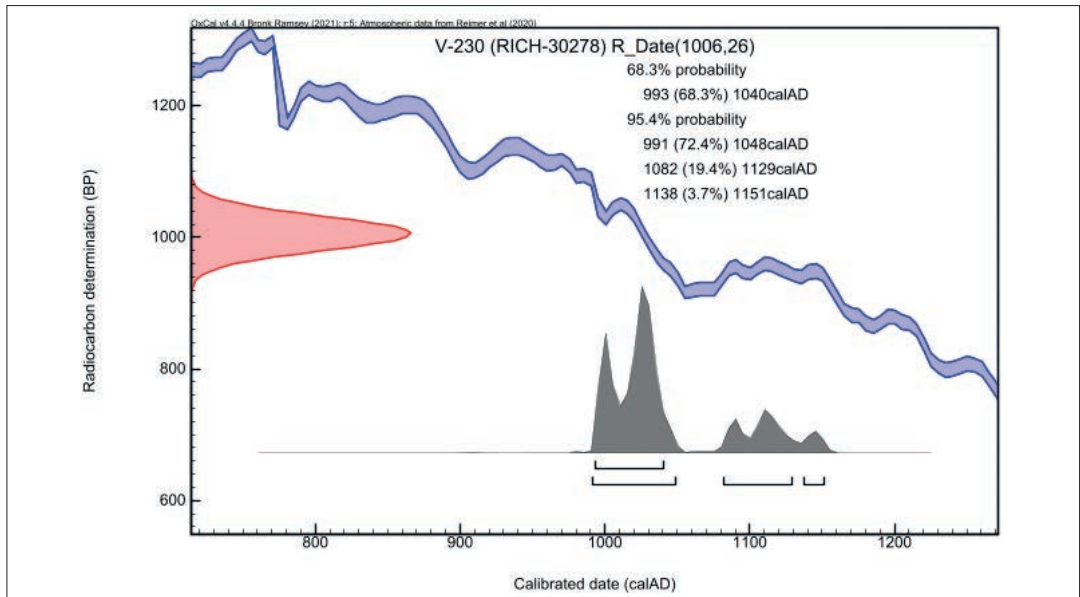

Fig. 120. Dateringsresultaat van V-230.

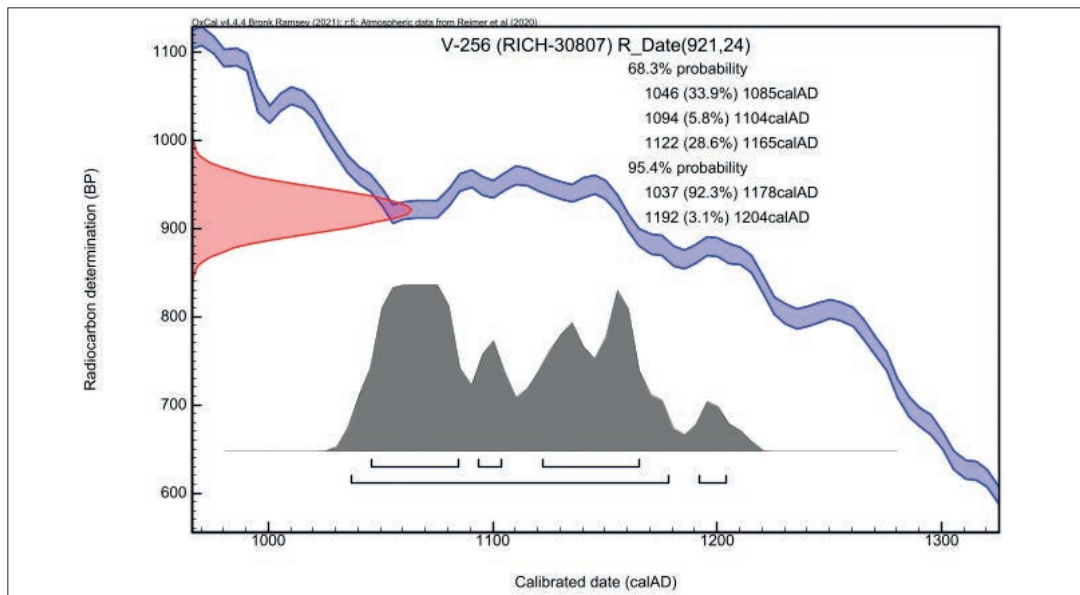

Fig. 121. Dateringsresultaat van V-256.

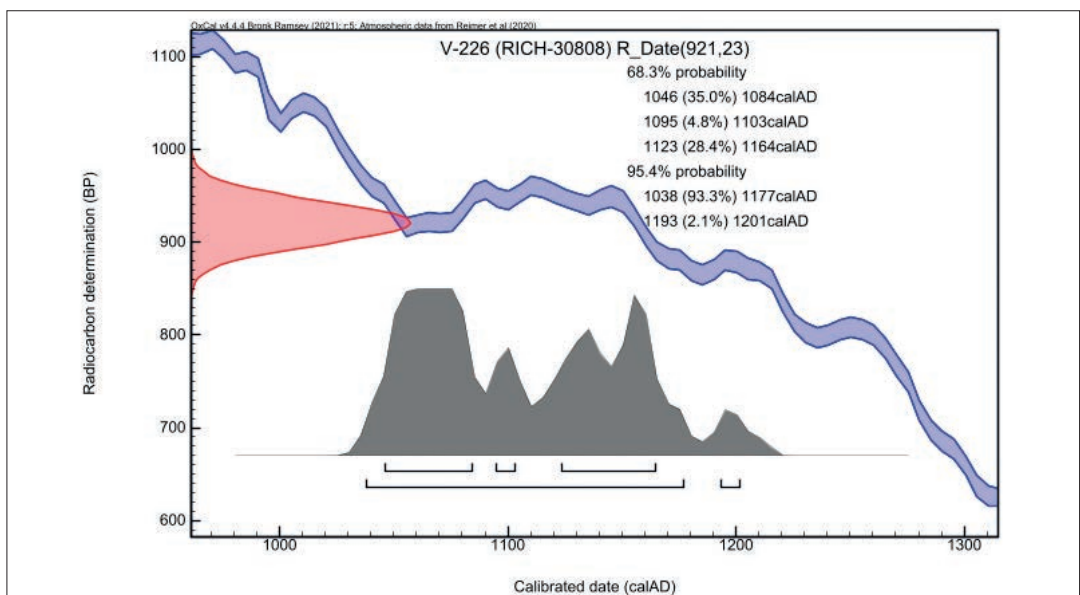

Fig. 122. Dateringsresultaat van V-226.

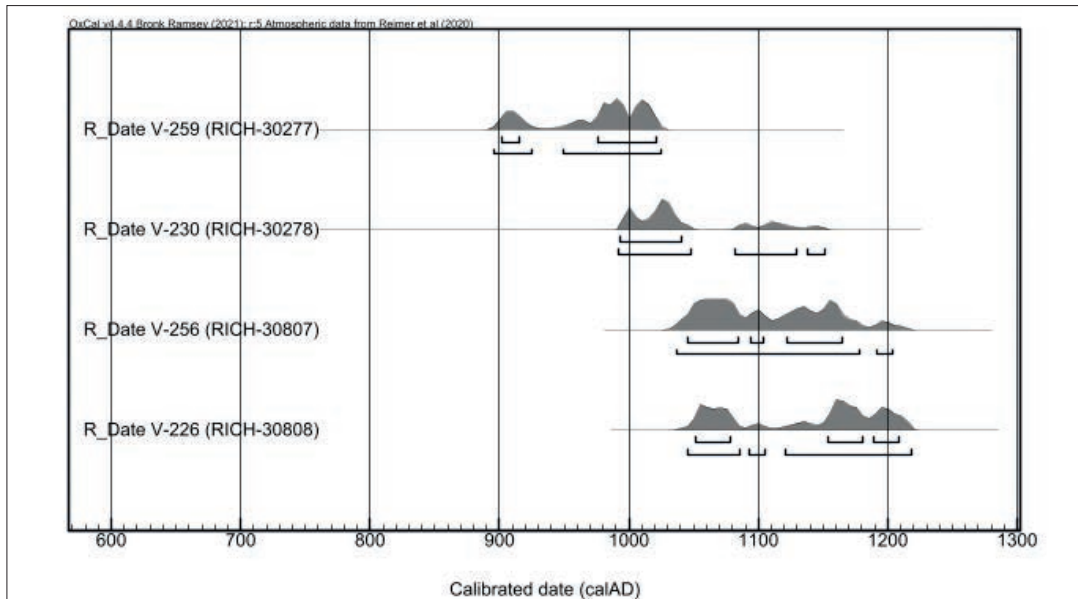

Fig. 123. Dateringsresultaten van structuur V-145.

Voor structuur V-254 zijn contexten V-263 (Figuur 124) en V-254 (Figuur 125) weerhouden voor datering (Figuur 126). Ze dateren quasi gelijktijdig, in de tweede helft 11de-12de eeuw. Een R_Combine is succesvol (Figuur 127). Ze geeft echter geen nauwere datering in vergelijking met de individuele dateringen.

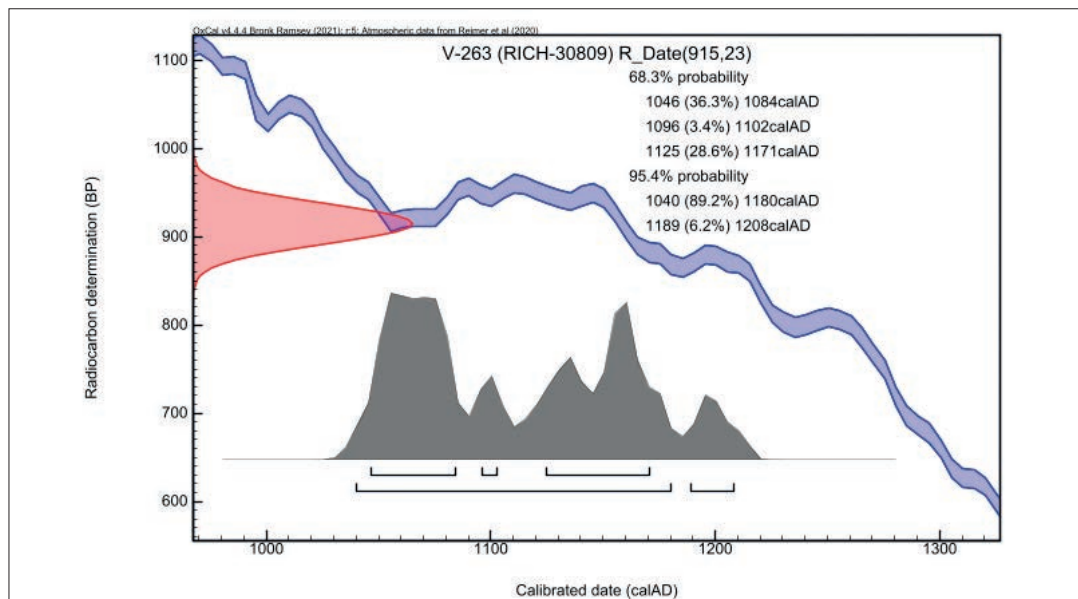

Fig. 124. Dateringsresultaat van V-263.

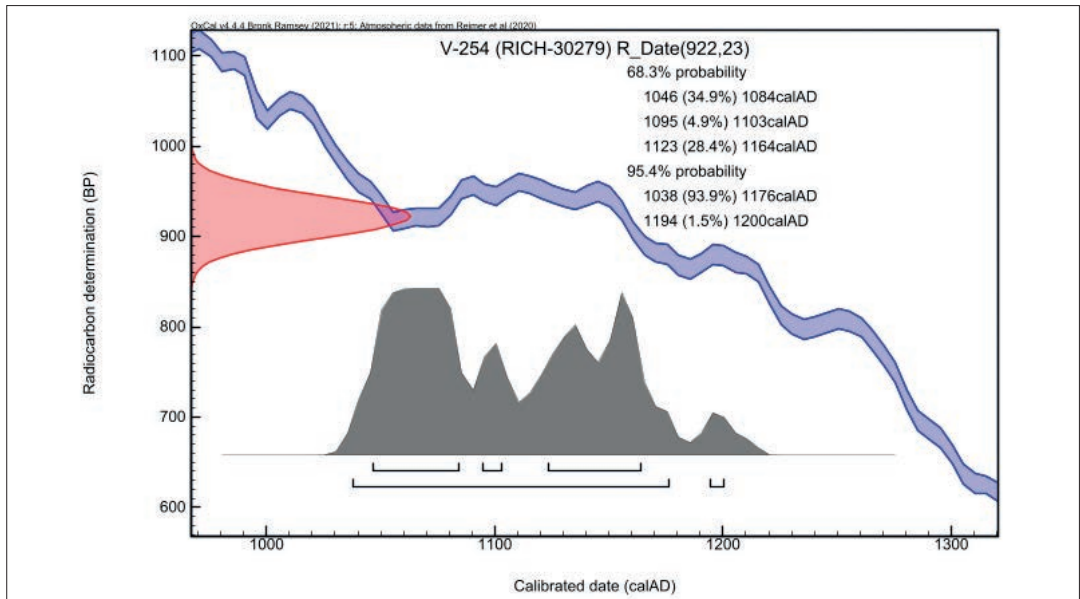

Fig. 125. Dateringsresultaat van V-254.

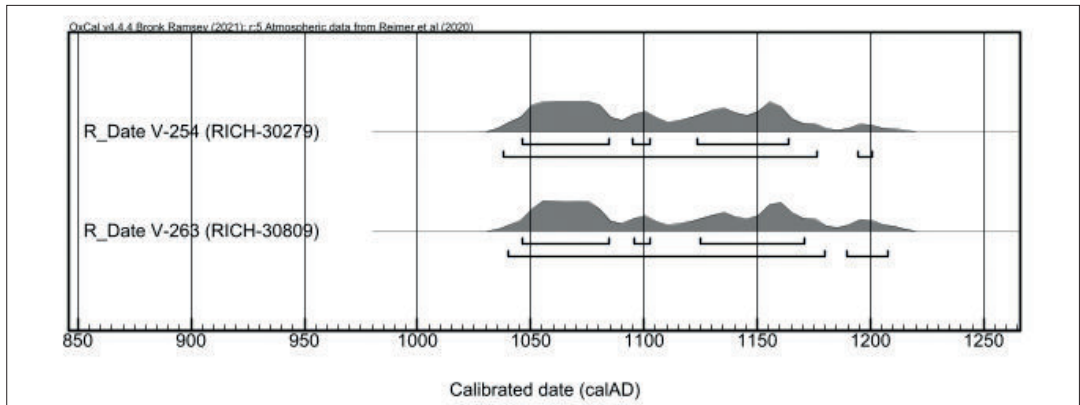

Fig. 126. Dateringsresultaten van structuur V-254.

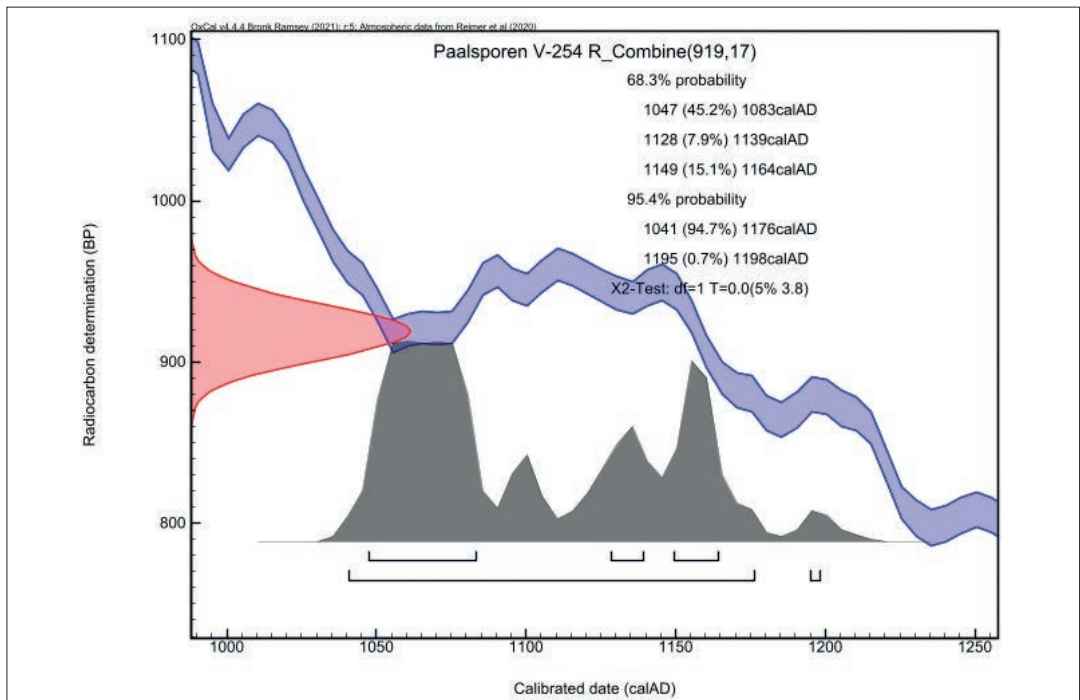

Fig. 127. Dateringsresultaat van R-Combine van V-263 en V-254.

De verschillende palenrijen dateren op basis van het aardewerk en de ¹⁴C-dateringen in de 12de eeuw. De gebouwstructuren zijn recenter dan grachtstructuren V-109 en V-105. De dateringen van deze grachtstructuren in respectievelijk de 9de-11de en de 12de eeuw (opvulling van V-109) en de dateringen van de gebouwstructuren zijn niet in strijd met deze relatieve chronologie.

4.2.3.2.3. Postmiddeleeuwse poel

Beschrijving en interpretatie

In het noorden van het vlak treffen we een langwerpige, onregelmatig spoor aan (Figuur 128). Deze structuur meet ca. 16,7 m in de lengte en min. ca. 6,5 m in de breedte. In grondplan en in doorsnede kunnen we verscheidene lagen onderscheiden die we verzamelen onder de noemer “structuur V-21”. We interpreteren deze structuur als een poel en dit omwille van zijn vorm, in grondplan en in coupe, en de aard van de lagen.

De lagen die de structuur V-21 opvullen zijn eerder organisch van aard, licht- tot donkergrijs, met sporadisch takken en twijgjes. Op de bodem en aan de rand van poel zien een sterke en zeer grillige gelaagdheid met vrij veel keien. Ook zien we in de coupes op de noordwestelijke rand enkele schuin geplaatste staken. Naar functie toe, veronderstellen we dat de staken hier zijn geplaatst als een versteviging van de rand van de poel.

Aan de lange noordwestelijke zijde en de korte noordoostelijke zijde zien we dat de poel langzaam insnijdt en een grillige grens kent (Figuur 129). Aan de zuidwestelijke korte zijde splitst deze onregelmatige rand van de poel op in op aparte “sporen”, beschreven als kuilen en paalsporen: contexten V-102-V-104, V-151 t.e.m. V-156, V-158 en V-160 (Figuur 130, Figuur 135, Figuur 136). In de coupes blijken deze te zijn opgevuld met dezelfde vulling als deze van de poel. Het vondstmateriaal uit deze sporen omvat enkele scherven middeleeuwse lokaal grijs en postmiddeleeuw lokaal rood gedraaid aardewerk en steengoed met engobe. We beschouwen deze als onderdeel van de poel.

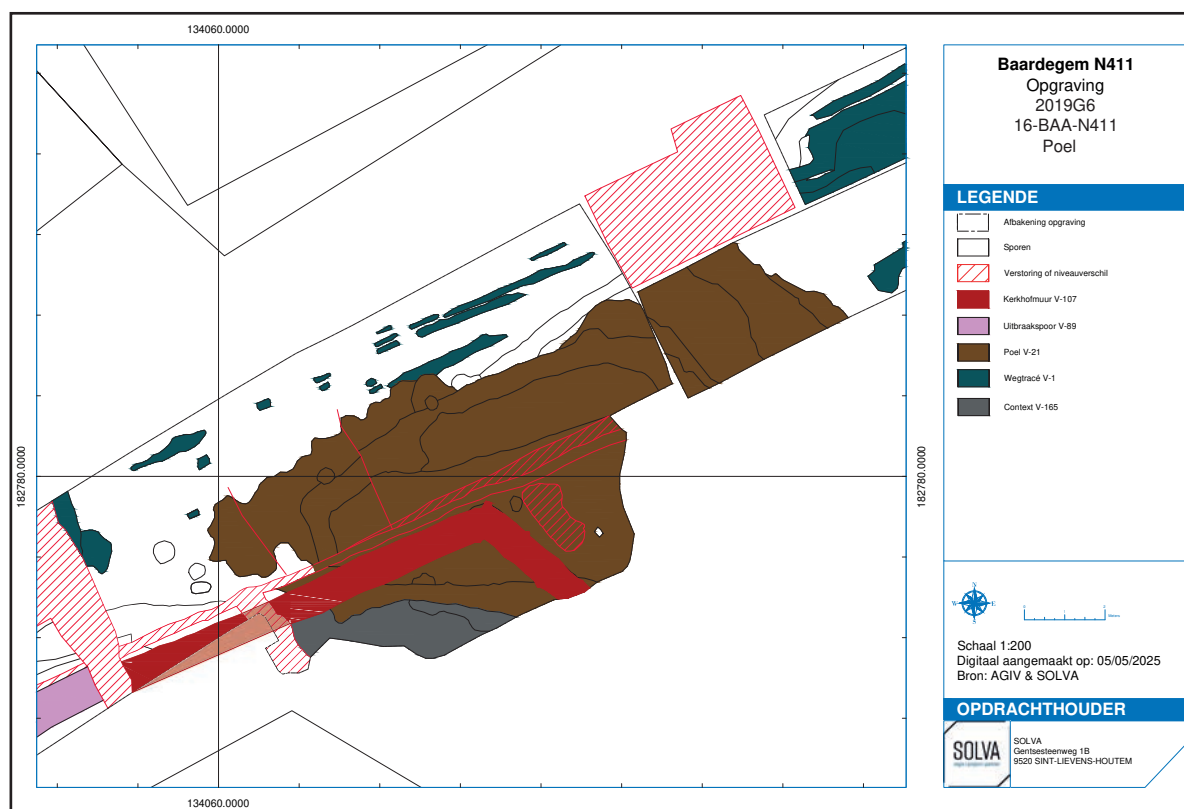

Fig. 128. Gedigitaliseerd grondplan met aanduiding van de poel.

De grillige rand van de poel is naar alle waarschijnlijkheid het resultaat van *trampling* (Figuur 131, Figuur 132, Figuur 134). Aan de zuidoostelijke zijde vertoont de poel daarentegen een scherpe en duidelijke insnijding (Figuur 133, Figuur 137). Hier treffen we een spoor aan dat ouder is dan de poel, maar recenter is dan de grachtstructuren V-105 en V-109: context V-165. Dit spoor snijdt geleidelijk in, om dan af te buigen naar een vlakke bodem. In het onderste pakket zitten veel brokken kalkzandsteen. Hoewel we dit niet kunnen staven, is dit spoor mogelijk een oudere fase van de poel. Het weinige aardewerk geeft dit spoor eveneens een postmiddeleeuwse datering.

Fig. 129. Noordelijke rand van de poel.

Fig. 130. Westelijke en zuidelijke rand poel.

Fig. 131. Coupe op de noordelijke rand van de poel.

Fig. 132. Coupe op westelijke rand van de poel.

Fig. 133. Coupe op oostelijke rand (zie ook kerkhofmuur V-107).

Fig. 134. Coupe op trampling en staak.

Fig. 135. Grondplan B.

Fig. 136. Coupe op kuil V-154.

Vondsten en datering

De poel was, in tegenstelling tot de andere sporen, rijk aan materiaal en kan vrij accuraat gedateerd worden in de tweede helft van de 17de eeuw en de eerste helft van de 18de eeuw. Het vondstenspectrum omvat, naast steengoed, majolica, faiënce en pijpaarde, voornamelijk rood lokaal gedraaid aardewerk (Tabel 9).

Wat het rood lokaal gedraaide aardewerk betreft, zijn randen teruggevonden van borden met concentrische slijblijnde decoratie, grapes, kachelpannen/kommen, een kacheltegels, kannen/kruiken, lollepotten, een papkom, een schotel, een steelkom en teilen.

Het steengoed omvat weinig steengoed met engobe/zoutglazuur, waaronder kannen/kruiken en een voorraadpot met twee gaten in de hals en een dekselgeul, evenals steengoed van het type Westerwald, waaronder kan/kruik.

De weinige fragmenten faiënce zijn afkomstig van borden en kommen. Ook in majolica zijn borden aangetroffen.

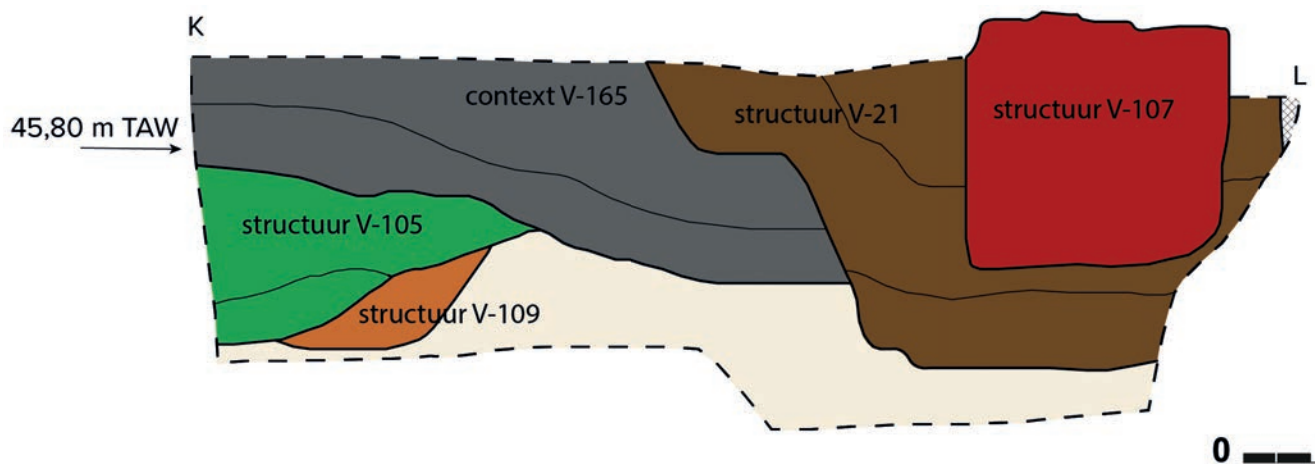

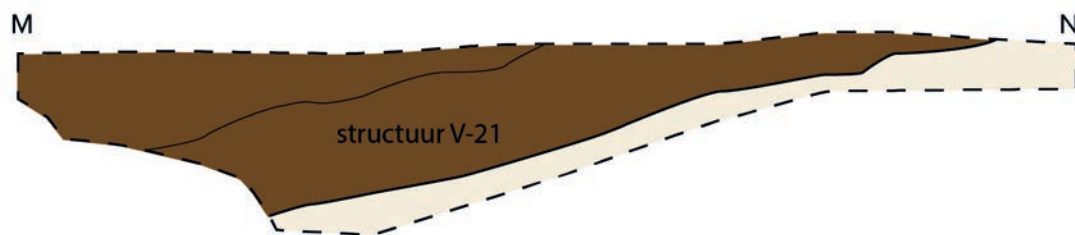
Fig. 137. Gedigitaliseerde coupe op de poel (zie ook kerkhofmuur V-107).

De overige vondsten omvatten voornamelijk fragmenten van glazen flessen (Tabel 10). Daarnaast zijn ook elementen van lederen schoenen verzameld, waaronder een zool en een reparatiestuk van een hiel of neus van een schoen. Ook twee hoefijzers zijn afkomstig uit de oudste lagen.

Deze structuur is onder andere bemonsterd door middel van twee pollenstalen en één nat staal, meer specifiek ter hoogte van het oudste pakket, dat sterk gelaagd is.

TABEL 9: AARDEWERK UIT STRUCTUUR V-121.

Context	Aantal
V-21	154
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / steelkom	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Ander witbakkend aardewerk / niet gedetermineerd	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Faience / bord	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Faience / kom	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Majolica / bord	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Majolica / niet gedetermineerd	4
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Porselein / bord	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Pijpaarde / Pijpjes	7
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / bord	7
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / deksel	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / grape	3
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / kachelpan/kom	6
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / kacheltegel	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / kan/kruik	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / lollepots	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	61
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / papkom	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / schotel	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / steelkom	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / teil	17
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Niet gedetermineerd / teil	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed met engobe/zoutglazuur algemeen / kan/kruik	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed met engobe/zoutglazuur algemeen / niet gedetermineerd	11
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed met engobe/zoutglazuur algemeen / voorraadpot	8

Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed type Westerwald / kan/kruik	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed type Westerwald / niet gedetermineerd	6
V-24	52
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Pijpaarde / Pijpjes	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / bord	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / grape	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	12
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / teil	7
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed met engobe/zoutglazuur algemeen / niet gedetermineerd	3
Bouwmateriaal / Vloertegel	26
Eindtotaal	206

TABEL 10: OVERIGE VONDSTEN UIT STRUCTUUR V-21.

Context	Aantal
V-21	88
Bot / Dierlijk bot	2
Bouwmateriaal / Dakpan gegolfd	1
Glas / Drinkglas	1
Glas / Fles	58
Glas / Niet gedetermineerd	7
Leder / Niet gedetermineerd	8
Leder / Reparatiestuk	1
Leder / Schoen / Bovenleer	4
Leder / Schoen / Zool / Niet gedetermineerd	5
Metaal / Ferro / Constructie / Krammen	1
V-24	37
Bot / Dierlijk bot	3
Bouwmateriaal / Baksteen	1
Bouwmateriaal / Daktegel	4
Bouwmateriaal / Niet gedetermineerd	1
Bouwmateriaal / Vloertegel	26
Metaal / Ferro / Andere / Hoefijzer	2
Eindtotaal	125

4.2.3.2.4. Postmiddeleeuwse weg fase 1

Beschrijving en interpretatie

Over de totaliteit van het opgravingsvlak zijn sporen van een voormalig wegtracé aangetroffen: structuur V-1 (Figuur 138, Figuur 139). Deze structuur is geregistreerd in vlak, coupes en profielen.

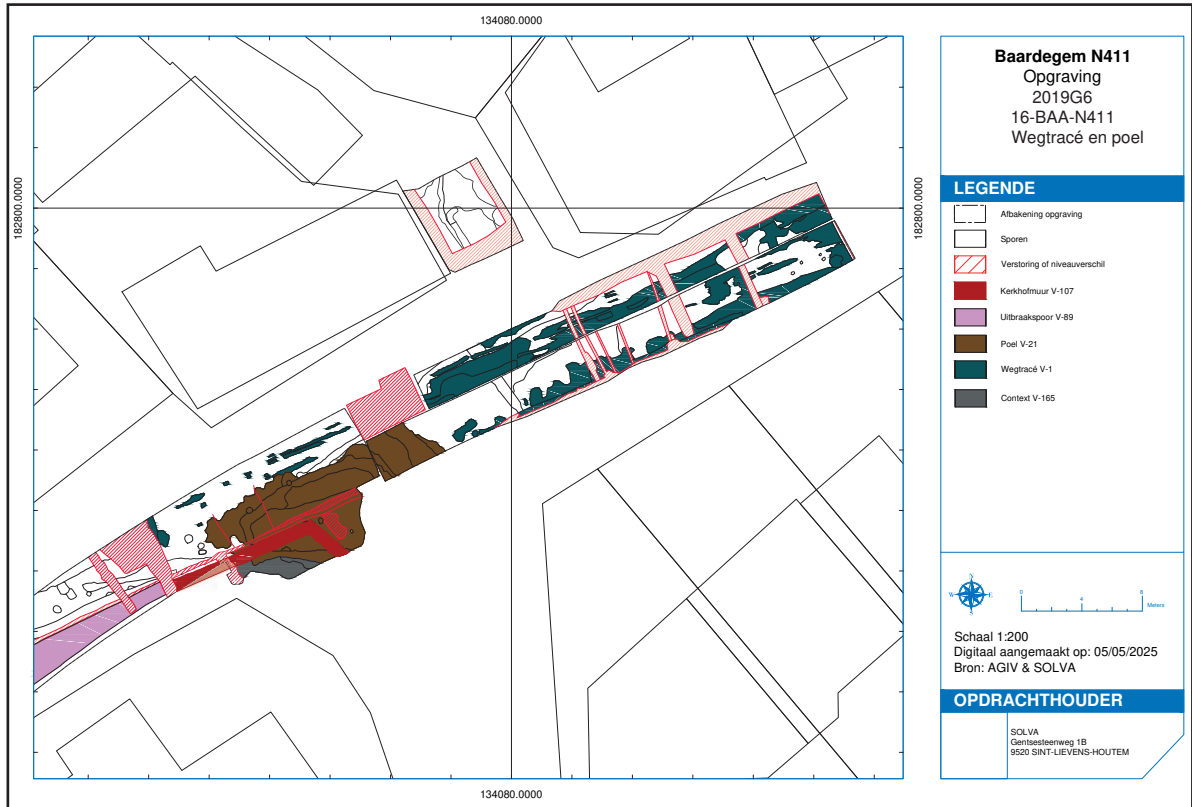

Fig. 138. Gedigitaliseerd grondplan met aanduiding van het wegtracé in het noorden.

Fig. 139. Gedigitaliseerd grondplan met aanduiding van het wegtracé in het zuiden.

Dit wegtracé als structuur is samengesteld uit enerzijds het wegdek zelf, en anderzijds de afbakenende grachten.

Fig. 140. Wegtracé in het noorden.

Fig. 141. Wegdek in grondplan in het zuiden .

Fig. 142. Flankerende gracht in het zuiden.

Fig. 143. Profiel ter hoogte van het wegdek.

Fig. 144. Coupe op één van de flankerende grachten.

Het wegdek is grotendeels bewaard in grondplan en in profiel als onverharde, compacte lagen (contexten V-1, V-319 en V-413) (Figuur 140). Lokaal is in grondplan het restant van een verharding in natuursteen aangetroffen (context V-50) (Figuur 141, Figuur 143), en verspreid over het vlak zijn karrensporen opgetekend (context V-12).

In het zuiden van het opgravingsvlak zijn twee grachten opgetekend die zich aan weerszijden van het voormalige wegtracé bevonden (Figuur 142, Figuur 144). Beide grachten vertonen een licht gebogen verloop, waarbij de oostelijke gracht afbuigt naar het noordoosten (context V-51) en de westelijke gracht afbuigt naar het noordoosten (context V-188). Dit hoeft niet te verbazen, aangezien tot op heden de weg zich op dit punt opsplijst om aan weerszijden van de kerk te passeren en weer samen te komen ten noordoosten van de kerk.

Vondsten en datering

De weg is een duidelijke *terminus ante quem* voor de vele middeleeuwse sporen van bewoning en begraving die zijn vastgesteld op het terrein. Zelf is het wegdek vergraven door enkele grote postmiddeleeuwse kuilen in het zuiden van het terrein en aan de westelijke sleufwand (cf. infra).

Stratigrafisch gezien is de grens tussen de weg en de poel geen harde grens. Waar de structuren elkaar raken lijken ze in elkaar over te lopen. We kunnen stellen dat beide samen hebben gefunctioneerd. Het vondstmateriaal uit beide structuren is bovendien zeer gelijkaardig.

De wegstructuur leverde vrij veel vondstmateriaal op, op basis waarvan we het gebruik van de weg kunnen situeren tussen 1625 en 1800 n. Chr. (Tabel 11). De ondergrens van de datering wordt bepaald door de aanwezigheid van materiaal in steengoed type Westerwald, pijpenaarde en voornamelijk faïence. De bovengrens van de datering is wijten aan de aanwezigheid van majolica aardewerk. Enkele scherven middeleeuws grijs en rood lokaal gedraaid aardewerk beschouwen als residueel aanwezig.

Daar de vertegenwoordiging van de verschillende aardewerktypes gelijk loopt voor de verschillende contexten, bespreken we de vondsten op het niveau van de structuur.

Postmiddeleeuws rood lokaal gedraaid aardewerk is het sterkst vertegenwoordigd. Qua vormtypes herkennen we borden, grapes, kannen/kruiken, papkommen, steelgrapes, teilen en vergieten. Vervolgens is voornamelijk steengoed met engobe/zoutglazuur aanwezig. Enkele scherven in het steengoed type Westerwald zijn eveneens terug gevonden. Daarnaast treffen we weinig pijpenaarde, majolica en faïence aan.

We vermelden ook een knikker en een speelschijfje in aardewerk.

TABEL 11: AARDEWERK UIT STRUCTUUR V-1.

Context	Aantal
V-1	111
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / bord	1
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / grape	1
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / tazza	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Faïence / bord	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Majolica / niet gedetermineerd	4
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Pijpaarde / Pijpjes	3
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / bord	3
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / grape	3
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	53
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / papkom	9
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / steelgrape	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / teil	13
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / vergiet	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Niet gedetermineerd / teil	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed met engobe/zoutglazuur algemeen / niet gedetermineerd	11
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed type Westerwald / niet gedetermineerd	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Varia in aardewerk / Knikker	1

BESCHRIJVING VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE

V-12	4
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / teil	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed met engobe/zoutglazuur algemeen / niet gedetermineerd	1
V-188	12
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	6
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal grijs / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / grape	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / teil	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed met engobe/zoutglazuur algemeen / niet gedetermineerd	1
V-51	186
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Ander witbakkend aardewerk / bord	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Faience / kom	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Faience / niet gedetermineerd	5
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Majolica / bord	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Majolica / niet gedetermineerd	3
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / bord	22
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / grape	3
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / kan/kruik	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	114
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / papkom	4
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / teil	10
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / vergiet	3
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed met engobe/zoutglazuur algemeen / kan/kruik	4
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed met engobe/zoutglazuur algemeen / niet gedetermineerd	3
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed type Westerwald / niet gedetermineerd	9
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Varia in aardewerk / Speelschijf	1
Eindtotaal	313

De overige vondsten omvatten voornamelijk bouw materiaal, glas en dierlijk en, vergraven, menselijk bot (Tabel 12). Onder de metalen vondsten herkennen we een hoefijzer en een kogel. Ten slotte vermelden we een fragment van een maalsteen.

TABEL 12: OVERIGE VONDSTEN UIT STRUCTUUR V-1.

Context	Aantal
V-1	25
Bot / Dierlijk bot	3
Bouw materiaal / Dakpan Romeins type tegula	2
Bouw materiaal / Daktegel	6
Glas / Niet gedetermineerd	1
Glas / Vensterglas	1
Metaal / Ferro / Andere / Hoefijzer	1
Metaal / Ferro / Constructie / Spijker/nagel	4
Metaal / Ferro / Gebruiksvoorwerp / Niet gedetermineerd	1

Metaal / Ferro / Niet gedetermineerd	2
Natuursteen / Constructie bewerkt	4
V-12	4
Bouwmateriaal / Dakpan Romeins type tegula	1
Metaal / Ferro / Constructie / Spijker/nagel	2
Natuursteen / Maalsteen	1
V-188	14
Bot / Menselijk bot	1
Bouwmateriaal / Baksteen	2
Bouwmateriaal / Daktegel	3
Bouwmateriaal / Vloertegel	7
Metaal / Ferro / Militaria / Kogels	1
V-210	1
Bot / Dierlijk bot	1
V-51	4
Bot / Dierlijk bot	1
Glas / Fles	1
Glas / Niet gedetermineerd	2
Eindtotaal	48

4.2.3.2.5. Postmiddeleeuwse kerkhofmuur

Beschrijving en interpretatie

Structuur V-107 kwam reeds aan bod in het kader van de postmiddeleeuwse begraving. Deze structuur is het restant van een voormalige kerkhofmuur, voornamelijk samengesteld uit natuurstenen, met name kalkzandsteen en Doornikse kalksteen, en weinig brokken baksteen, gevat in een zachte geelbruine zandmortel met kalkstippen.

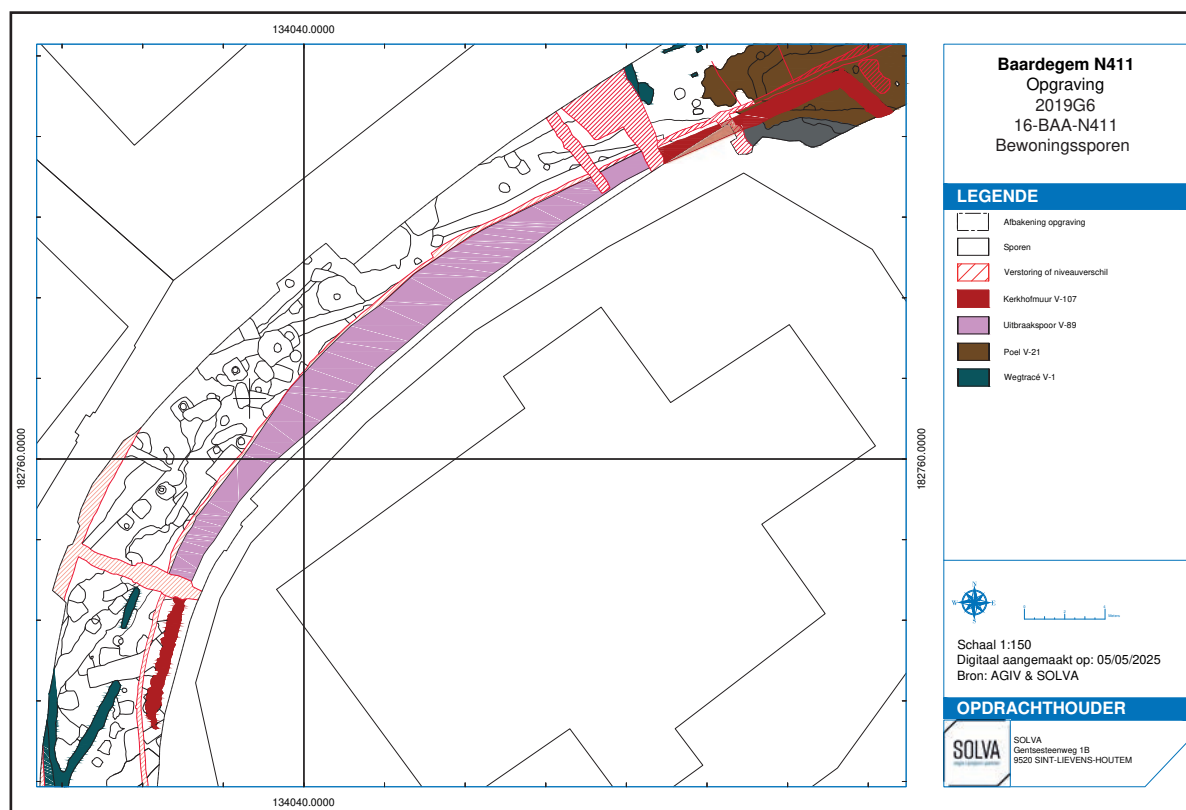

Fig. 145. Gedigitaliseerd grondplan met aanduiding van structuur V-107.

Fig. 146. Kerkhofmuur V-107 in het zuiden van het vlak.

Fig. 147. Kerkhofmuur V-107 in het noorden van het vlak.

overeenkomst te kunnen bepalen. Op de Atlas der Buurtwegen (1841-1843) zien we wel weer goed de knik ten noorden van de kerk en het zachte gebogen verloop van de muur ten westen van de kerk. De knik ten zuidwesten van de kerk toont zich eerder als een scherpere kromming. De kaart van Popp (1842-1879) herhaalt de vorm van de afbakening van het kerkhof, maar vertoont niet de hoeken in de afbakening. De historische kaarten tonen alvast aan dat de huidige afbakening van het kerkhof qua vorm terug gaat op de archeologisch aangetroffen natuurstenen kerkhofmuur en op de oudere afbakende grachten. De ovale vorm met een noordoostelijke-zuidwestelijke oriëntatie blijft behouden. We kunnen concluderen dat de natuurstenen kerkhofmuur minstens teruggaat tot het midden van de 18de eeuw.

We vermelden ten slotte ook de kaart van Horenbault uit 1596. Hierop staat de kerk van Baardegem aangeduid, omgeven door een rode ovaal. Deze markeert het kerkhof en mogelijk reeds de versteende afbakening ervan. Bij deze afbeelding zien we dat het verloop van het wegtracé enkel langs één zijde van de kerk passeert. We mogen echter niet steunen op deze kaart om te stellen dat de weg op het einde van de 16de eeuw nog niet gesplitst was.

4.2.3.2.6. Postmiddeleeuwse kuilen

Beschrijving en interpretatie

In het zuiden van het vlak en langs de westelijke sleufwand zijn enkele grote kuilen geregistreerd: contexten V-62, V-63, V-64, V-66 en V-78 enerzijds, en contexten V-191, V-192, V-193, V-320, V-369 en V-370 anderzijds (Figuur 149).

De kuilen in het zuidwesten van het opgravingsvlak lijnen zich in grondplan en coupe duidelijk af met een regelmatige vorm en een donkere vulling (Figuur 150, Figuur 152).

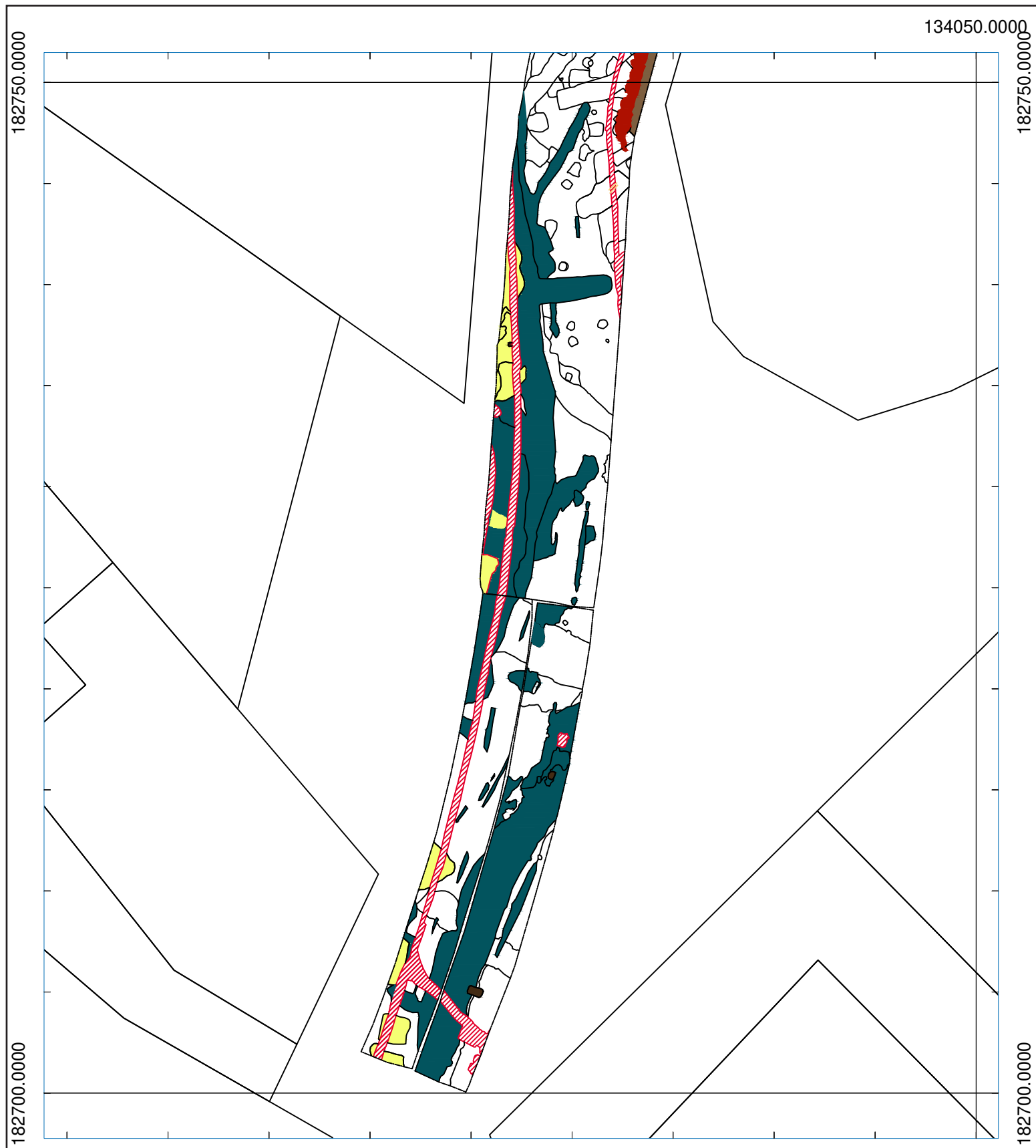
De kuilen langs de westelijke sleufwand zijn niet volledig gecoupeerd, gezien hun ligging tussen de sleufwand en een nutsleiding (Figuur 151). De kuilen tonen zich als grote uitgravingen die gevuld zijn met gereduceerde, heterogene pakketten (Figuur 153).

Voor alle kuilen kunnen we stellen dat de pakketten getuigen van een snelle opvulling. Voor zover aanwezig bestaan de inclusies voornamelijk uit brokken baksteen.

De functie van deze kuilen is niet duidelijk. De aard van de vulling verschaft ons hierover geen informatie. Gelet op de snelle vulling gaat het misschien om zandwinningskuilen: ze zijn immers gegraven in het Tertiaire zand.

Stratigrafisch gezien merken we op dat de kuilen enerzijds het wegtracé V-1 doorsnijden, en anderzijds worden afgedekt door een recenter wegtracé, structuur V-390 (cf. infra).

De locatie en de aanwezigheid van deze kuilen geven aan dat, op dat moment, dit gedeelte van het terrein niet (meer) was ingenomen door wegenis of bebouwing, of dat de wegenis een ander traject kende. Het feit dat de besproken kuilen zich op dezelfde lijn bevinden, op de westelijke helft van het vlak en enkel in het zuiden van het terrein, is een indicatie dat de grens tussen de erven en de wegenis fluctueerde. Zo stellen we vast dat de oudere wegenis, structuur V-1, een stuk smaller is dan vandaag de dag: de afstand tussen de afbakende grachten van het archeologisch aangetroffen wegtracé bedraagt ca. 3,2 m (cf. infra). Op het moment dat de kuilen zijn gegraven, kunnen we stellen dat de grens tussen wegenis en bebouwing is opgeschoven naar het oosten. De wegenis was op dat moment ook niet meer geflankeerd door grachten. De kuilen bevinden zich aldus op de oostelijke grens van hier aanwezige voormalige bewoning. Het feit dat de kuilen zijn afgedekt door een recentere fase van het wegtracé, structuur V-390, geeft aan dat, in de postmiddeleeuwen, de wegenis terug uitbreidt of verschuift, en dat de grens tussen de bewoning en de openbare weg opschuift naar het westen.

- Sleufwand
- Spoor
- Verstoring
- Kuilen
- Wegtracé V-1

LEGENDE

OPDRACHTHOUDER

Baardegem - N411
Opgraving
 2019G6 - 16-BAA-N411
 kuilen postmiddeleeuwen

Schaal 1: 250
 Digitaal aangemaakt op: 27/02/2025
 Bron: SOLVA & Agiv

SOLVA
 Gentsesteenweg 1B
 9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

Fig. 149. Digitaal grondplan met aanduiding van de kuilen.

Fig. 150. Grondplan A met de kuilen in het zuiden

Fig. 151. Grondplan B met de kuilen tegen de westelijke sleufwand.

Fig. 152. Coupe op kuil V-63.

Fig. 153. Kuilen t.h.v. het profiel van de westelijke sleufwand.

Vondsten en datering

Met uitzondering van context V-320 leverden de kuilen weinig of geen vondsten op (Tabel 13).

Voor drie kuilen, contexten V-63, V-320 en V-369, gaat het enkel om middeleeuws aardewerk: wandscherven in middeleeuws grijs en rood lokaal gedraaid aardewerk (context V-63 en V-320), maar ook diagnostisch aardewerk, met de rand van een kan/kruik in grijs lokaal gedraaid aardewerk (V-369) en randen van grapes (V-320), kan/kruik, pan en papkom (V-396) in rood lokaal gedraaid aardewerk. Contexten V-320 en V-369 krijgen aldus een datering tussen 1450 en 1550 n. Chr. Op basis van de vorm, de aard van de opvullingslagen, de stratigrafie en de locatie kunnen we echter stellen dat het om kuilen met een postmiddeleeuwse datering gaat. Het aardewerk uit deze contexten is bijgevolg residueel aanwezig.

Contexten V-62 en context V-191 bevatten slechts weinig niet-gedetermineerd postmiddeleeuws rood lokaal gedraaid aardewerk. Uit kuilen V-192 en V-370 is daarentegen wat meer aardewerk verzameld. Voor V-192 gaat het om postmiddeleeuws lokaal rood

gedraaid aardewerk, zowel wandscherven als randscherven van een vergiet en teilen, en een wandscherf faïence fine. Dit levert voor deze kuil een datering op tussen 1750 en 1940 n. Chr. Kuil V-370 bevatte een wandscherf rood lokaal gedraaid aardewerk, steengoed met engobe/zoutglazuur en faïence, evenals het fragment van een pijpje. Dit dateert deze kuil tussen 1625 en 1940 n. Chr.

De datering van de kuilen met postmiddeleeuws aardewerk komt overeen met de stratigrafische relatie van de kuilen tot het wegtracé V-1, waarbij de kuilen door het wegtracé gaan. Structuur V-1 is gedateerd tussen 1625 en 1750 n. Chr. o.b.v. het aardewerk en de stratigrafische relatie tot de kerkhofmuur V-107 (cf. supra). De besproken kuilen zijn bijgevolg recenter dan 1625-1750 n. Chr. Enkele van deze kuilen zijn op hun beurt afgedekt door wegtracé V-390. Voor deze structuur is evenwel geen datering o.b.v. vondsten voorhanden.

TABEL 13: AARDEWERK UIT DE KUILEN.	
Context	Aantal
V-191	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	2
V-192	6
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Faïence fine / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / teil	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / vergiet	1
V-320	10
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal grijs / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / grape	6
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	2
V-369	29
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / kan/kruik	1
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	4
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / kan/kruik	1
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	17
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / pan	1
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / papkom	4
Aardewerk / Middeleeuws / Steengoed / Steengoed met engobe/zoutglazuur (Langerwehe, Raeren, Frechen, Keulen) / niet gedetermineerd	1
V-370	4
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Faïence / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Pijpaarde / Pijpjes	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed met engobe/zoutglazuur algemeen / niet gedetermineerd	1
V-62	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	1
V-63	2
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / vergiet	1
Eindtotaal	54

4.2.3.2.7. Postmiddeleeuwse weg fase 2

Langs de westelijke zijde van het terrein zijn, in het profiel 23AB, verschillende lagen geregistreerd die we interpreteren als de restanten van een wegdek: structuur V-390. De oudste lagen bevatten vrij veel baksteenpuin, keien en kalkzandstenen. De recentste lagen zijn zandig, met weinig inclusies. Dit pakket is sterk gelaagd, met afwisselende donkergrijze en lichtbruine. Deze lagen dekken de postmiddeleeuwse ontginningskuilen af. Op de grens met deze kuilen getuigen de onderste lagen van compactering in de vorm van aanrijking van ijzerconcreties.

Fig. 154. Profiel ter hoogte van de westelijke sleufwand.

Fig. 155. Profiel t.h.v. structuur V-390.

4.2.3.3. Interpretatie en conclusie

In volgend hoofdstuk gaan we dieper in op wat de afbakenende structuren en de gebouwstructuren ons vertellen over de ingebruikname van het terrein, en over de evolutie en de fasering hiervan.

Ontstaan en evolutie van het kerkhof

Op het terrein was het mogelijk om voor de middeleeuwse grachtstructuren drie fases te onderscheiden. Aan de hand van de relatieve stratigrafie, de dateringen op basis van het aardewerk, de relatie tot gedateerde begravingen en de historische bronnen kunnen we stellen dat de grachten elkaar chronologisch opvolgden. Deze drie fases behelzen enerzijds een verkleining van het kerkhofareaal en anderzijds een wijziging in de toegang tot dit areaal. Van oud naar jong gaat het om:

1. Grachtstructuur V-109 met kleine chicane opening in het noordwesten: in gebruik en opgevuld in de 9de-11de eeuw.
2. Grachtstructuur V-105 met grote chicane opening in het noordwesten: opgevuld in de 12de eeuw.
3. Grachtstructuur V-223 met mogelijke opening: aangelegd in de 12de eeuw.

De aanwezigheid van een oudere begrafenisfase (vóór de 9de eeuw en dus vóór de aanleg van de oudste gracht) kan niet bewezen noch uitgesloten worden. Het zou dan gaan om een fase die minstens begraving V-S14-1 en de (graf)kuilen V-224 en V-264 omvat. De datering van deze sporen is niet met precisie te bepalen, maar V-S14-1 behoort op basis van stratigrafische relaties zeker tot de vroege middeleeuwen. Indien er sprake is van een oudere begrafenisfase lijkt deze niet afgebakend geweest te zijn - deze afbakening is alleszins niet vastgesteld in de opgraving. Een gelijkaardige situatie is vastgesteld te Moorsel, waar rondom de huidige kerk begraven werd vanaf de tweede helft 7de-8ste eeuw.⁸⁴ Een afgebogen gracht, met chicane-opening, vormt er de oudste kerkhofafbakening en is opgegeven in de 9de-10de eeuw.

Gracht V-109 vormt dus de oudst vastgestelde afbakening van een begrafenisruimte en is op basis van het aardewerk in haar opvulling opgevuld in de 9de-11de eeuw. Er is een nauwe ruimtelijke relatie tot begraving V-S05-1, via radiokoolstof gedateerd in de 9de eeuw (ca. 820-885 n. Chr. bij 58,6% zekerheid). Hoewel dit niet met zekerheid is vastgesteld, lijkt het erop dat de grafkuil van V-S05-1 de aanzet van gracht V-109 net oversnijdt. In combinatie met het aardewerk, vergelijkend archeologisch onderzoek in de regio en het historische kader suggereert dit een aanleg van gracht V-109 op het einde van de 8ste of het begin van de 9de eeuw.⁸⁵ Het graven van de gracht 'materialiseert' zo de aanleg van een christelijk kerkhof, (vermoedelijk) geassocieerd met een kerk. Het is hierbij wel onduidelijk waarom men ervoor koos deze persoon vlak naast de afbakende gracht te begraven.

In Baardegem functioneerde het areaal dat grachten V-109, V-105 en V-223 afbakenden als kerkhof. Dit blijkt duidelijk uit de aanwezigheid van meerdere gelijktijdige begravingen. De zuidelijke grens van het kerkhof is daarbij onzekerder: het kan gaan om gracht V-197 of om gracht V-17; beiden kunnen deze functie vervuld hebben. Ze kunnen beide niet gedateerd worden en de relatie tot de grachten in het noordwesten (V-109, V-105 en V-223) is ook onzeker. Wel opvallend is dat in de nabijheid van beide grachten, alsook in de tussenruimte, geen begravingen zijn aangetroffen. Hoewel de omvang van het kerkhof doorheen de tijd wijzigt, blijft haar vorm en oriëntatie gelijk, namelijk een noordoost-zuidwest georiënteerde ovaal. Ook opvallend is dat de noordwestelijke grens van het kerkhof hierbij doorheen de volle middeleeuwen tot driemaal toe aangepast werd, terwijl dit in het zuiden niet het

⁸⁴ Deschepper *et al.* 2025, 229-233.

⁸⁵ Lauwers 2005; Lauwers 2013; Deschepper *et al.* 2025.

geval is: in het beste geval is de grens hier tweemaal aangepast, maar vermoedelijk is dit zelfs helemaal niet het geval. Dit suggereert lokaal verschillende dynamieken op vlak van ruimtelijke druk en inrichting van de ruimte, zelfs binnen de dorpskern.

Het kerkhof is in gebruik doorheen de volle middeleeuwen. De oudst gedateerde begraafing stamt uit de late 8ste-9de eeuw. Drie andere begravingen dateren in de 10de-eerste kwart 11de eeuw. Het gaat op dat moment zowel om antropomorfe als om rechthoekige grafkuilen. Een laatste graf gedateerd via radiokoolstof dateert nog iets jonger, in de eerste helft van de 11de eeuw. Op basis van het aardewerk aangetroffen in de grafkuilen dateren enkele andere begravingen in de 12de eeuw. Laatmiddeleeuwse begravingen zijn niet met zekerheid aangetroffen, al is dit misschien te wijten aan de dateringsstrategie die inzet op de oudste begravingen. Anderzijds lijkt het goed mogelijk dat begravingen uit deze periode effectief ontbreken, door een vermoedde afgraving van het kerkhof in de periode 13de-17de eeuw (zie verder). Deze verklaring is echter ook niet volledig bevredigend, aangezien dit dan de vraag opwerpt waarom oudere begravingen wel bewaard zijn. Het lijkt immers onwaarschijnlijk dat enkel (een deel van) de oudere begravingen dieper ingegraven zijn (en zo bewaard zijn gebleven), terwijl de laatmiddeleeuwse begravingen dan allemaal minder diep ingegraven zouden zijn (en zo verdwenen zijn bij de afgraving). Een derde mogelijkheid is een chronologisch verschil in het ruimtegebruik op het kerkhof, waarbij men in de late middeleeuwen geen personen begroef in de zone die archeologisch onderzocht is. Dit is echter ook geen verklaring die volledig overtuigd.

Wat de organisatie van de begravingen betreft, merken we op dat de noordelijke helft meer gespreid ligt, zonder oversnijdingen, en dat er in de zuidelijke helft dener begraven is, met meer oversnijdingen. Ter hoogte van de chicane opening in de grachten V-105 en V-109 zijn de begravingen meer gespreid en is er een duidelijke afname, tot zelfs afwezigheid, van begravingen naar het noordoosten toe. De cluster, meer in het zuiden van het vlak, situeert zich aldus weg van de chicane openingen en ten zuiden van de recentste grachtstructuur V-223. Binnen het afgebakende kerkhof zijn ten zuiden van deze cluster geen andere begravingen meer vastgesteld. De afname tot afwezigheid van begravingen naar het noorden toe is mogelijk het gevolg van de uitbraak van de voormalig natuurstenen kerkhofmuur, structuur V-107. Het is immers duidelijk dat deze uitbraak graven heeft vernield. Anderzijds merken we op dat wel nog begravingen zijn bewaard onder het uitbraakspoor tot nabij de kleinste chicane opening in de oudste grachtstructuur V-109. Op die manier zou besloten mogen worden dat er doelbewust niet begraven is ter hoogte van de chicane openingen, m.a.w. ter hoogte van de toegang tot het kerkhof.

Een andere mogelijke verklaring is de verkleining van het kerkhofareaal gerealiseerd door de kleinste en jongste afbakening, grachtstructuur V-223. Deze gracht scheidt namelijk beide groepen van begravingen van elkaar, met de jongere begravingen exclusief ten zuiden van de gracht. In deze veronderstelling bevindt de noordelijke cluster begravingen zich buiten het jongere kerkhofareaal en verklaart dit waarom de zuidelijke groep begravingen, aan de binnenzijde van de gracht, dener is. Vermoedelijk spelen beide zaken mee: enerzijds de toegang tot het kerkhof, anderzijds de verkleining van het kerkhof waardoor vanaf de 12de eeuw minder ruimte beschikbaar is.

De afwezigheid van begravingen in bepaalde delen van het afgebakende areaal is mogelijk ook het gevolg van een meervoudig gebruik van deze zone, waarbij deze niet enkel dienst deed als kerkhof, maar meerdere doeleinden diende: begraafing, markt, kermis, stort, ... Archeologische aanwijzingen hiervoor zijn er in Baarddegem evenwel niet. Pas in de loop van de (post-)middeleeuwen werd de functie beperkt tot begraven en kromp het kerkhofareaal dan ook in qua oppervlakte,⁸⁶ zoals we ook hier vaststellen.

Naast de sporen van begravingen zijn op het terrein ook sporen van bewoning aanwezig. Naast kuilen zien we voornamelijk paalsporen. De meeste bewoningssporen zijn recenter dan zowel de kerkhofgrachten als de begravingen.

We kunnen in dit geheel van paalsporen twee structuren onderscheiden, meer bepaald palenrijen, die we met voorzichtigheid interpreteren als onderdelen van een gebouwplattegrond. Omwille van de overeenkomsten met de klassieke driebeukige gebouwplattegronden op andere sites in de regio, zouden deze paalsporen ook deel kunnen uitmaken van een dergelijke gebouwplattegrond. Het gebouwtype is typisch voor de volle middeleeuwen en te Baardegem dateren de palenrijen op basis van het aardewerk en ¹⁴C-dateringen in de (11de-)12de eeuw.

Een belangrijke vaststelling is het feit dat de bewoningssporen de drie grachtfasen van kerkhofafbakening oversnijden. Dit wijst op een inkrimping van het kerkhof doorheen de 12de eeuw, waarbij een deel van het voormalige kerkhof in gebruik wordt genomen als woonzone. Hierbij merken we op dat de palenrijen, structuren V-145 en V-254, een noordoost-zuidwestelijke oriëntatie aanhouden, parallel aan de grachtstructuren.

Aangezien de palenrijen de grachten V-105 en V-109 oversnijden en ze parallel lopen met gracht V-223, is het aannemelijk dat V-223 de opvolger is van deze oudere kerkhofgrachten. Indien correct is V-223 aangelegd in de 12de eeuw, samen met de palenrijen/het gebouw. De opgave van deze gracht is niet te dateren; wel wordt ze oversneden door enkele paalsporen die evenwel ook niet te dateren zijn. Hieruit kunnen we concluderen dat het kerkhof na deze fase verder is ingekrompen. De structuur die vanaf dat moment het kerkhof afbakt, hebben we echter niet vastgesteld in het opgravingsvlak.

Geweten is dat Baardegem en Meldert oorspronkelijk één parochie vormden tot 1258 en dat de abdij van Affligem vanaf 1189 de patronaatsrechten over de parochie bezat. De huidige Sint-Margaretakerk is vermoedelijk gebouwd in de 13de eeuw, waarschijnlijk in relatie tot het moment dat Baardegem een zelfstandige parochie werd. Als hypothese kan zo voorgesteld worden dat de oprichting van de zelfstandige parochie Baardegem samenging met de bouw van een nieuw kerkgebouw en met de aanleg van een nieuwe kerkhofafbakening, die niet archeologisch is vastgesteld. Dit laatste zou dan betekenen dat ook kerkhofgracht V-223 een kort leven beschoren was. Het moet nogmaals benadrukt worden dat er geen chronologische argumenten zijn voor de aanleg of opgave van deze gracht. Wel valt op dat de vorm van de afbakening, gerealiseerd door grachten V-197 en V-223, herhaalt wordt in de postmiddeleeuwse kerkhofmuur structuur V-107 en in de huidige afbakening van het kerkhof. Op die manier is er wel sprake van een morfologische continuïteit in de kerkhofafbakening.

De laatmiddeleeuwse periode ontbreekt nagenoeg in de onderzochte zone. Er zijn geen begravingen of nederzettingssporen uit deze periode vastgesteld. Deze afwezigheid is moeilijk te verklaren. Zoals hierboven vermeld, vormt een antropogene afgraving van het terrein een mogelijke reden. Een dergelijke afgraving is niet archeologisch vastgesteld, maar deze mogelijkheid is dus net gebaseerd op het ontbreken van laatmiddeleeuwse sporen en begravingen binnen het opgravingsvlak. Dit zou dan veronderstellen dat de laatmiddeleeuwse nederzettingssporen en begravingen consequent minder diep zijn uitgegraven dan de vroeg- en volmiddeleeuwse sporen en begravingen. Dit is weinig aannemelijk, waardoor het ontbreken van laatmiddeleeuwse sporen eerder te verklaren is door een wijziging in locatie van begraven en wonen. Een gelijkaardig verhaal is opgetekend in Moorsel-Centrum.⁸⁷ Voor zover aanwezig, is de laatmiddeleeuwse periode slechts vertegenwoordigd in de vorm van vondsten. Laatmiddeleeuws aardewerk is meer bepaald residueel aanwezig in de enkele postmiddeleeuwse kuilen aan de westelijke rand van het vlak. De afgraving heeft met andere

woorden wel degelijk plaats gevonden, maar is moeilijk als enige reden voor de afwezigheid van laatmiddeleeuwse sporen en begravingen naar voor te schuiven.

Kerkhofmuur V-107, die op basis van het historisch kaartmateriaal zeker bestaat rond het midden van de 18de eeuw, betekent eveneens een verkleining van het kerkhof, maar ook een ophoging. Dit blijkt uit de aanwezigheid van kerkhofgrond aan de binnenzijde van de muur en de hoogte waarop de postmiddeleeuwse skeletten zich bevinden ten opzichte van de middeleeuwse skeletten. Enkele van de postmiddeleeuwse begravingen worden oversneden door deze kerkhofmuur. Dit wijst erop dat deze kerkhofmuur vooraf is gegaan door een oudere, ruimere afbakening, die evenwel niet is vastgesteld in het vlak (zie hierboven). Deze afbakening situeert zich vermoedelijk dan tussen grachtstructuur V-223 en kerkhofmuur V-107. Mogelijk is dit de afbakening die samengaat met de oprichting van de huidige Sint-Margarethakerk. Deze afbakening zou dan in gebruik geweest zijn tijdens de late middeleeuwen en de 16de-17de eeuw. Uit deze periode zijn ook geen begravingen met zekerheid gekend, al gaat het zoals vermeld vermoedelijk onder andere om de begravingen onder de natuurstenen kerkhofmuur.

In aanvulling op de vastgestelde fasering van de kerkhofafbakening door grachten, kunnen we zo drie volgende fases van afbakening herkennen. Deze fases behelzen een verdere verkleining van het kerkhofareaal:

4. Een archeologisch niet vastgestelde afbakening, mogelijk reeds samengaand met een ophoging van het kerkhof, in gebruik tussen de 13de-17de eeuw.
5. Natuurstenen kerkhofmuur: structuur V-107, aanwezig rond het midden van de 18de eeuw.
6. De huidige natuurstenen kerkhofmuur.

De inkrimping van kerkhoven in dorpscontext is reeds in andere dorpen en steden in de (zand)leemstreek van Oost-Vlaanderen gedocumenteerd.⁸⁸ Parallel met de inkrimping van het kerkhof, worden de afbakende grachten veelal vervangen door een bakstenen of natuurstenen muren (zie bijvoorbeeld Ronse-De Vrijheid, Nederbrakel-Markt en Moorsel-Centrum). De inkrimping van het kerkhof gaat immers vaak gepaard met de ophoging van het kerkhofareaal, om aldus een nieuw en groter volume te creëren waarin begraven wordt. Dit verklaart ook de noodzaak tot een harde grens.

De bewoningssporen

De bewoningssporen ter hoogte van het middeleeuwse kerkhof zijn, op basis van het beschikbare aardewerk en ¹⁴C-dateringen, te dateren in de volle middeleeuwen, met name in de 12de eeuw. We stellen geen recentere bewoningssporen vast. Dit geeft aan dat deze ruimte na de volle middeleeuwen, hoewel het kerkhof verder inkrimpt, niet meer in gebruik is als woonzone. Naar alle waarschijnlijkheid wijkt de bewoning hier voor wegens langs het kerkhof (die door de latere verlaging van het niveau niet bewaard is) en verschuift de bewoning reeds naar de huidige rooilijn. Dit is dan voorzichtig te dateren in de 13de-17de eeuw. De huidige perceelindelingen echoën de afbakening van het huidige kerkhof en zijn loodrecht hierop georiënteerd.

De resultaten van het archeologisch onderzoek in Baardegem-Dorp bespreken we tevens in relatie tot de resultaten van de nabijgelegen opgraving van SOLVA op het terrein van het woon- en zorgcentrum De Faluintjes.⁸⁹ Op zo'n 170 m ten noordoosten van de kerk kwam hier onder andere een middeleeuwse nederzetting met twee gebouwplattegronden, omgeven door een *enclosgracht*, aan het licht. Aardewerkassemblages, stratigrafische relaties en radiokoolstofdateringen laten een fasering van de bewoning toe. Een eerste fase bestaat

⁸⁸ Deschepper *et al.* 2025, 252-256.

⁸⁹ Clement *et al.* 2021.

uit een niet-omgrachte nederzetting met een éénbeukig hoofdgebouw, gedateerd tussen 850-975 n. Chr. Een tweede fase bestaat uit een driebeukig hoofdgebouw met gebogen *enclosgracht*, gedateerd tussen 950-1050 n. Chr. Een derde gebouwstructuur kan tot beide fases hebben behoord.⁹⁰ In relatie tot de postmiddeleeuwse sporen en het omliggende landschap bleek duidelijk dat de oriëntatie van de *enclosgracht* en de gebouwen behouden blijft in het landschap. De omliggende postmiddeleeuwse perceelsgrenzen enten zich namelijk op deze *enclosgracht*. Wat de oudere periodes betreft, zijn in Baardegem-De Faluintjes enkele sporen uit de metaaltijden en de Romeinse periode aangetroffen. Daarnaast omvat het aardewerkassemblage ook een klein aandeel Merovingisch-Karolingisch handgevormd aardewerk.⁹¹

Op basis van de dateringen van de afbakenende grachten en de begravingen in Baardegem-Dorp zijn de oudste fase van het kerkhof in Baardegem-Dorp en de bewoning van Baardegem-De Faluintjes gelijktijdig. Wat de bewoning betreft, geven de dateringen van de (mogelijke) gebouwstructuur in Baardegem-Dorp aan dat de bewoning hier recenter is dan de bewoning in Baardegem-De Faluintjes.

In tegenstelling tot Baardegem-De Faluintjes en, bij uitbreiding, tot andere sites met volmiddeleeuwse bewoningssporen, kon in Baardegem-Dorp rond de bewoningssporen geen afbakende gracht opgetekend worden. De kleine oppervlakte en breedte van de opgravingszone moet hierbij in rekening gebracht worden. Hoewel we een dergelijke afbakening archeologisch niet hebben kunnen vaststellen, merken we op de historische kaarten, met name de Atlas der Buurtwegen en de Poppkaart, dat de perceelsgrenzen ten noordwesten van de gebouwstructuren een opvallende en duidelijk gebogen vorm vertonen. Deze specifieke perceelstructuur vormt mogelijk nog de neerslag van een oudere afbakening. Dat middeleeuwse perceelsgrenzen lang in het landschap kunnen doorleven, wordt bewezen door het archeologisch onderzoek op Baardegem-De Faluintjes.

Een opvallende overeenkomst met Baardegem-De Faluintjes is de noordoost-zuidwestelijke oriëntatie van de gracht- en gebouwstructuren te Baardegem-Dorp. Deze oriëntatie wordt daarenboven behouden in de 13de-eeuwse Sint-Margarithakerk, in de postmiddeleeuwse kerhofafbakening en in de vorm en oriëntatie van het huidige kerkhof. Het is niet hard te maken dat deze overeenkomst tussen beide archeologische sites wijst op een meer overkoepelend, landschappelijk systeem van landinrichting; dit zou met andere woorden betekenen dat beide sites ingebed zijn in een overkoepelende perceelsstructuur. Op zich hoeft dit anderzijds niet verbazingwekkend te zijn, gelet op de zuidwest-noordoost oriëntatie van het hoofdwegennet in Baardegem, dat op die manier dwars staat op de hoofdwaterlopen (Molenbeek ten zuiden) en parallel loopt met verschillende kleinere beken (zoals de Koestaartbeek die ten westen van het projectgebied ontspringt). De eventuele aanwezigheid van een overkoepelende perceelsstructuur hoeft met andere woorden niet het gevolg te zijn van een doelbewuste aanleg, maar kan ook meer toevallig het product zijn van de topografie en het wegennet.

Hoe beide sites zich tot elkaar verhielden is niet met zekerheid te bepalen. Op basis van de archeologische gegevens kunnen we stellen dat de nederzetting van de Baardegem-De Faluintjes en het kerkhof van Baardegem-Dorp samen gefunctioneerd hebben tussen de 9de en eerste helft 11de eeuw. Gelet op de korte afstand tussen beide locaties (zo'n 170 m) en de aanwezigheid van grachtensystemen is het mogelijk dat ze vanaf de 9de eeuw deel uitmaakten van eenzelfde zogenaamde *semi-nucleation*⁹² of *habitat groupé*,⁹³ een nederzettingsvorm die in Vlaanderen nog niet goed gekend is, maar die gekenmerkt

90 Clement *et al.* 2021.

91 Clement *et al.* 2021.

92 Blair 2018, 294-298.

93 Peytremann 2003.

wordt door een aaneenschakeling van omgrachte percelen in een vrij los verband. Op die manier kunnen deze nederzettingen tot enkele honderden meters lang zijn. Dergelijke nederzettingen zijn te beschouwen als de voorlopers van de ‘klassieke’ dorpen, waarbij de bewoning geconcentreerd is rond een kerk met kerkhof.

Op een gegeven moment wordt de bewoning in Baardegem-De Faluintjes opgegeven, daar waar de bewoning in Baardegem Dorp een recentere datering kent. De opgegraven oppervlakte is in beide gevallen echter te klein om met zekerheid te spreken van een verschuiving van de bewoning van de Faluintjes naar het huidige dorpscentrum. Anderzijds is dit zeker een mogelijkheid. In dit scenario verdwijnt de bewoning op de Faluintjes ten laatste rond het midden van de 11de eeuw en dit in relatie tot de aanleg van de *Grote Molenkouter*.⁹⁴ De naamgeving van deze kouter doet een volmiddeleeuwse oorsprong vermoeden.

De aanwezigheid van residueel vroegmiddeleeuws aardewerk te Baardegem-Dorp en te Baardegem-De Faluintjes, en de mogelijkheid tot pre-9de-eeuwse begraving te Baardegem-Dorp, toont dat er in de directe omgeving vroegmiddeleeuwse occupatie aanwezig is. Dit is niet verwonderlijk gelet op de toponymie van Baardegem als *haim*-plaatsnaam. Dergelijke toponiemen zijn te dateren in de vroege middeleeuwen en verwijzen rechtstreeks naar het bestaan van een nederzetting.⁹⁵

De volmiddeleeuwse bewoning in Baardegem-Dorp kent, op de locatie van de opgraving, geen continuïteit. Laatmiddeleeuwse sporen zijn niet vastgesteld. De ondiepe bewaring van de middeleeuwse sporen, voornamelijk de begravingen, wijst ons inziens op een afgraving van het terrein. Het wegtracé, structuur V-1, is aangelegd op het afgegraven niveau. In de veronderstelling dat deze zone reeds in gebruik was als openbare ruimte, heeft deze afgraving alle eventuele sporen van oudere wegtracés vergraven. Het wegtracé V-1 heeft op zijn beurt oudere sporen afgedekt en bijgedragen tot de bewaring hiervan. Op basis van de datering van de oudere sporen van bewoning en begraving en van dit wegtracé, kunnen we voorzichtig stellen dat deze afgraving plaatsvond tussen de 13de en 17de eeuw.

In de 18de eeuw onderging de openbare ruimte in Baardegem-Dorp een nieuwe heraanleg. Uit deze periode stammen het onverharde wegtracé, structuur V-1, en de poel, structuur V-121, alsook de stenen kerkhofmuur, structuur V-107. Het verloop van het wegtracé getuigt van de opsplitsing van de wegenis aan weerszijden van het kerkhof. Op basis van de archeologische vaststellingen op het terrein en de aardewerkvondsten is het waarschijnlijk dat de wegenis en de poel samen functioneerden. De stenen kerkhofmuur situeren we in de 18de eeuw op basis van de overeenkomsten met de historische kaarten.

Naarmate het kerkhof verder inkrimpt, tot de huidige stenen afbakening, blijft de ruimte ten westen hiervan in gebruik als wegenis. Verschillende postmiddeleeuwse kuilen en de aanwezigheid van een recenter wegdek, structuur V-390, aan de westelijke rand van de sleuf geven tevens aan dat de grens tussen de private en publieke ruimte een dynamisch gegeven is.

4.3. BESCHRIJVING VAN HET BESTAND AAN CULTURELE VONDSTEN EN NATUURWETENSCHAPPELIJKE VONDSTEN

4.3.1. Beschrijving van de analysemethoden en -technieken

De vondsten werden tijdens het terreinwerk door middel van een uniek volgnummer (inventarisnummer) gekoppeld aan een individueel spoornummer. Op die manier is er een dubbele controle waardoor het foutenpercentage tijdens het inzamelen van de

⁹⁴Cf. Verhulst 1995.

⁹⁵Gysseling & Verhulst 1969, 26-27.

vondsten bijna volledig kan gereduceerd worden. Bij de analyse werden de vondsten per laagnummer (spoorniveau) ingevoerd in de SOLVA-Archeologiedatabank. Deze databank voorziet een uitgebreide mogelijkheid tot determinatie, datering en assessment. Hieraan zijn de verschillende vondst- en staalnummers van de vondsten gekoppeld. Bij het ingeven van de vondsten wordt 'automatisch' een datering gegenereerd, maar deze kan manueel overschreven worden. Dit geldt op spoor-, spoorcombinatie- en structuurniveau. De databank laat eveneens toe de vondstgegevens te bevragen en te exporteren naar Excel. Bovendien kan voor elke vondst een logboek van de verschillende behandelingen aangemaakt worden. Het aardewerk werd in technische groep onderverdeeld, en nadien per vorm geteld. Voor de datering van het aardewerk wordt steeds de volledige spoorcombinatie (= context) in ogenschouw genomen.

Van de relevante vondsten werden foto's en/of tekeningen gemaakt.

4.3.2. Beschrijving van de uitwerkingsmethoden

Een overzicht van de determinatie van de vondsten is terug te vinden in de lijst in bijlage.

4.3.3. Beschrijving van de vondsten

4.3.3.1. Aardewerk

Tijdens het proefputtenonderzoek en de opgraving zijn 702 scherven aardewerk verzameld. Het aardewerk dat relevant is voor de datering van bepaalde contexten en structuren is reeds besproken in hoofdstuk 4.2.

In het geheel van aardewerkvondsten is materiaal uit de metaaltijden, Romeinse periode, de middeleeuwen en de postmiddeleeuwen vertegenwoordigd. Wat het materiaal uit de metaaltijden (n=3) en de Romeinse periode (n=11) betreft, gaat het om slechts enkele vondsten, die we als residueel beschouwen.

Het aardewerk uit de middeleeuwen omvat 137 scherven, waarvan 14 scherven residueel aanwezig waren in de postmiddeleeuwse structuren V-1 en V-21. De overige scherven zijn afkomstig uit de middeleeuwse bewoningssporen. Hierbij valt op dat er bijzonder weinig randscherven zijn.

Onder het grijze aardewerk is voornamelijk gedraaid aardewerk aanwezig (n=36). Qua vormen herkennen we kogelpotten, kannen/kruiken en een pan. Er zijn ook scherven lokaal grijs en lokaal handgevormd aardewerk aangetroffen (n=39), weliswaar enkel wandscherven, waarvan één versierd met radstempels. Van beide aardewerktypes zien we voor een aantal scherven dat deze uit een glauconietrijk baksel bestaan. Dit zelfde baksel vinden we ook terug bij een klein aantal scherven Merovingisch-Karolingisch aardewerk (n=7). Dit specifieke baksel wijst op een lokale productie.⁹⁶ Het aandeel vroegmiddeleeuws aardewerk is niet zomaar als residueel te beschouwen. De zekere 9de-eeuwse begraafing en haar associatie met gracht V-109 maakt dat het Karolingische materiaal aangetroffen in deze gracht misschien wel oorspronkelijk is. In andere sporen is de historiciteit van het vroegmiddeleeuwse aardewerk niet met zekerheid te bepalen.

Het middeleeuws rood gedraaid aardewerk (n=41) omvat meer diagnostische scherven, afkomstig van een bord met sliblijndecoratie, grapes, steelkommen, een pan, een kan/kruik met sliblijndecoratie, papkommen waarvan één met vlakdekkend slib en koperhoudend glazuur, een vergiet en een tazza met sgraffitoversiering.

Het postmiddeleeuwse aardewerk is met 551 scherven het meest aanwezig. Het merendeel van dit aardewerk is afkomstig uit het wegtracé V-1 (n=301). Qua aardewerktypes zijn rood lokaal gedraaid aardewerk, pijpjarde, steengoed met engobe/zoutglazuur, steengoed

type Westerwald, faience, faience fine, majolica en porselein vertegenwoordigd. Het rood lokaal gedraaide aardewerk omvat veel diagnostisch materiaal waarin we een veelvoud aan vormen herkennen (n=248): bord, grape, papkom, steelgrape, grap, teil, vergiet, kan/kruik, bord, deksel, kacheltegels, lollepot, schotel, steelkom, hengselpot en kamerpot.

Ten slotte vermelden we een knikker in steengoed en een speelschijf in rood aardewerk.

4.3.3.2. Metaal

Qua metalen vondsten vermelden we de vondst van twee hoefijzers, één in wegtracé V-1 en één in poel V-21. Uit het wegtracé kwam ook een loden kogel.

Eén doorboorde munt is gerecupereerd uit een zeer ondiepe kuil of laag (V-79), gelegen in kleine opgegraven zone in de Margrietstraat. Zowel deze vondst als het spoor kunnen niet gedateerd worden.

4.3.3.3. Glas

De glazen vondsten komen quasi allemaal uit de poel V-21, het gaat voornamelijk flessen (n=58). Een stuk van een drinkglas komt ook uit de poel, een fragment vensterglas uit de weg V-1.

4.3.3.4. Leder

De lederen vondsten zijn allen afkomstig uit de poelstructuur V-21, met onder andere negen fragmenten van schoenen en een reparatiestuk.

4.3.3.5. Natuursteen

Uit de vulling van grachtstructuur V-17 zijn vijf verbrande fragmenten van een maalsteen gerecupereerd.

Ook uit het wegtracé V-1 kwam een fragment van een maalsteen. Een fragment van een doorboorde leisteen met nagel wijst op het gebruik van dit materiaal als dak- of gevelbekleding.

4.3.3.6. Bouwmateriaal

We vermelden de fragmenten van dakpannen van het Romeinse type *imbrex* en *tegula* afkomstig uit enkele middeleeuwse sporen, met name kuilen en paalsporen, evenals in twee begravingen. Bij gebrek aan Romeinse sporen op de site ondersteunt hun aanwezigheid een datering van de sporen in de vroege of volle middeleeuwen, aangezien deze tegeltypes op het einde van de 12de eeuw verdwijnen.⁹⁷

4.3.3.7. Bot

Uit meerdere sporen is dierlijk bot verzameld (n=74). Het dierlijk botmateriaal is in het kader van dit eindverslag niet verder bestudeerd.

4.3.3.8. Staalnames

Tijdens het terreinwerk zijn verschillende soorten staalnames uitgevoerd.

Er zijn 323 individuele staalnames van houtskool gebeurd uit 148 unieke contexten. Het gaat hierbij om grachten, paalsporen, kuilen, grafkuilen, de poel, en het wegniveau. Deze stalen zijn verder niet geanalyseerd.

Er zijn 25 emmers en één zakje nat staal verzameld uit de opvulling van paalsporen, grachten, een kuil en de poel; samen 16 unieke contexten. Uit zeven van deze stalen zijn door BIAx macroresten verzameld in functie van radiokoolstofdatering.

Er zijn verder negen pollenbakken geslaan, twee in de poel en zeven in de verschillende grachten (samen vijf unieke contextnummers).

Verder zijn nog zeven stalen natuursteen genomen (uit vijf contexten, waaronder een staal

⁹⁷Pieters *et al.* 1999, 141.

uit de Tertiaire afzettingen); twee houtstalen; en twee mortelstalen (waaronder één uit de natuurstenen kerkhofmuur).

Voor de begravingen zijn buikholtestalen en referentiestalen genomen van de volledige bewaarde skeletten. Deze zijn in het kader van dit eindverslag niet geanalyseerd. Ook het bewaarde botmateriaal is ingezameld.

4.3.4. Analyse van de typologische, chronologische en ruimtelijke indeling van de vondsten

In hoofdstuk 4.2 zijn de verschillende relevante vondsten vermeld en/of besproken in relatie tot de contexten (spoorcombinaties) waarin deze zijn gevonden.

05 | DATERING EN INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE

5. DATERING EN INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE

5.1. DATERING EN INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE

5.1.1. Relatieve datering op basis van het sporenbestand en vondstenbestand

In hoofdstuk 4.2 zijn de spoorcombinaties (= contexten) in relatieve chronologische volgorde besproken met hun eventuele absolute datering, op basis van radiokoolstofanalyses en het vondstmateriaal.

Op het terrein zien we een duidelijke tweedeling in de sporen uit de vroege-volle middeleeuwen en de postmiddeleeuwen. De sporen uit de postmiddeleeuwen omvatten o.a. twee grote structuren, een poel en een wegtracé, die oudere sporen hebben vergraven. Anderzijds heeft het wegtracé ook de bewaring van de oudere middeleeuwse sporen bewerkstelligd. We stellen aan de noordwestelijke zijde van de kerk een concentratie van middeleeuwse sporen van begraving en bewoning vast, waarbij de begravingen doorheen de tijd wijken voor de bewoning. Deze bewoning kent echter geen latere continuïteit op deze locatie en na opgave van deze bewoning functioneert deze zone vermoedelijk als (niet-verhardde) weg. Het aandeel zekere vroegmiddeleeuwse sporen is zeer klein. Het gaat om één begraving uit de 9de eeuw. Enkele andere begravingen, enkele paalsporen en een gracht dateren misschien ook in de vroege middeleeuwen, dit op basis van stratigrafische relaties en/of het vondstmateriaal. Dit laatste is echter in zo kleine hoeveelheden aanwezig dat residualiteit niet uit te sluiten is.

Aanvullend treffen we enkele residuele aardewerkvondsten aan uit de metaaltijden en de Romeinse periode.

De begravingen zijn enerzijds gespreid en anderzijds geclusterd. In de geclusterde zone resulteert dit in onderlinge oversnijdingen en een relatieve chronologie tussen verschillende begravingen. De slechte bewaring van het menselijke botmateriaal verhinderde de datering van deze begravingen, op vijf inhumaties na. Het was bijgevolg niet mogelijk om deze relatieve chronologie absoluut te maken.

5.1.2. Absolute datering op basis van vondsten

Verscheidene contexten kunnen geplaatst worden in de vroege, volle- of postmiddeleeuwen, zoals besproken in hoofdstuk 4.2.2. Er zijn geen sporen uit andere periodes aangetroffen. Residueel aardewerk uit de metaaltijden en Romeinse periode wijst wel op occupatie uit deze periodes in de directe omgeving.

5.1.3. Absolute datering op basis van natuurwetenschappelijke dateringstechnieken

Qua natuurwetenschappelijke dateringstechnieken is radiokoolstofdatering uitgevoerd. Er zijn zo vijf begravingen en zes paalsporen gedateerd.

De gedateerde begravingen dateren in de vroege en volle middeleeuwen. Het oudst gedateerde graf (V-S05-1) dateert in de late 8ste-9de eeuw (771-893 calAD (95,1%); RICH-28825: 1196±24 BP). De vier andere begravingen dateren in de volle middeleeuwen:

- V-S09-1: 893-1022 calAD (95,4%); RICH-28821: 1079±24 BP
- V-S11-1: 893-1022 calAD (95,4%); RICH-28823: 1080±24 BP
- V-S22-1: 895-1025 calAD (95,4%); RICH-28828: 1069±25 BP

- V-S12-1: 990-1045 calAD (91,7%); RICH-28822: 1016±22 BP

V-145

- V-259: 895-1025 calAD (95,4%); RICH-30277: 1070±23 BP
- V-230: 991-1151 calAD (95,4%); RICH-30278: 1006±26 BP
- V-256: 1037-1178 calAD (92,3%); RICH-30807: 921±24 BP
- V-226: 1038-1177 calAD (93,3%); RICH-30808: 921±13 BP

De datering uit V-259 is daarbij zeker uitgevoerd op residueel materiaal. Ook de datering op V-230 wordt als residueel beschouwd. Een R_Combine functie op de overige twee dateringen is succesvol: 921±17 BP (x^2 -test: T=0,0 (5% 3,8)); 1040-1174 calAD.

De gedateerde paalsporen dateren in de volle middeleeuwen. De paalsporen behoren tot drie palenrijen, gegroepeerd in twee structuren: V-145 en V-254.

V-254

- V-254: 1038-1176 calAD (93,9%); RICH-30279: 922±23 BP
- V-263: 1040-1180 calAD (89,2%); RICH-30809: 915±23 BP

Een R_Combine functie op beide stalen is succesvol: 919±17 BP (x^2 -test: 0,0 (5% 3,8)).

De twee jongste stalen uit structuur V-145 en de twee stalen uit structuur V-254 zijn statistisch gezien gelijktijdig. Stratigrafisch is dit echter onmogelijk aangezien structuur V-254, structuur V-145 oversnijdt. Dit toont dat beide structuren elkaar snel opvolgen.

5.1.4. Absolute datering op basis van historische bronnen

De informatie uit de historische bronnen is beperkt. Baardegem verschijnt voor het eerst in de bronnen in 1189 als 'Bardenghien' en vormt tot 1258 met Meldert één parochie, afhankelijk van de abdij van Affligem.⁹⁸ In 1189 is er een cultusgebouw aanwezig te Baardegem, afhankelijk van de kerk van Meldert.⁹⁹ De bouw van de huidige Sint-Margarethakerk wordt gelinkt aan het moment dat Baardegem een zelfstandige parochie wordt, in 1258, en wordt gedateerd in het derde kwart van de 13de eeuw.

De historische kaarten geven aan dat de natuurstenen kerkhofafbakening V-107 minstens teruggaat tot het midden van de 18de eeuw.

5.1.5. Tafonomische opbouw en formatie van de archeologische site

De site kent een eenvoudige stratigrafie. Onder de huidige verharding zijn de resten van een postmiddeleeuws onverhard wegdek bewaard. Dit voormalige wegtracé heeft de volmiddeleeuwse sporen van begraving en bewoning grotendeels afgedekt. De flankerende grachten van dit wegtracé hebben echter ook oudere sporen vergraven, net zoals het uitbraakspoor van een voormalige natuurstenen kerkhofmuur.

Voorts merken we op dat de middeleeuwse sporen een variabele graad van bewaring kennen. Van verscheidene bewoningssporen is enkel de bodem bewaard en van de begravingen was de grafkuil nauwelijks bewaard. Deze sporen zijn uitgegraven in de moederbodem die, zoals opgetekend op het eerste archeologische niveau, bestaat uit Tertiair zand met keien. Hoewel materiaal is aangetroffen uit de metaaltijden en de Romeinse periode zijn geen sporen geregistreerd uit deze periode.

De aardkundige vaststellingen op het terrein stroken niet met de kartering op de bodemkundige en geologische kaarten. Bodemkundig werd op basis van de omgeving de aanwezigheid van

⁹⁸ <https://inventaris.onroerendergoed.be/dibe/geheel/120310>; De Wolf 2008.

⁹⁹ DiBe ID 1804.

zandlemige Quartaire afzettingen verwacht, maar deze bleken grotendeels verdwenen of afwezig. Vermoedelijk is dit het gevolg van een combinatie van erosie, gelet op de topografie waarbij de Sint-Margarethakerk op een heuvelrug ligt (ca. 46,5 m TAW), van waaruit het terrein afhelt in noordoostelijke en zuidwestelijke richting, en een antropogene wijziging in het natuurlijke reliëf door middel van afgraving.

Vandaag de dag is nog een duidelijk hoogteverschil zichtbaar tussen de kerksite enerzijds (afgebakend door een kerkhofmuur) en de omliggende bestrating. Aan de zijde van de N411 bedraagt dit niveauverschil zo'n 90 cm. Hoewel archeologisch is vastgesteld dat het kerkhof in de 18de eeuw is opgehoogd (cf. infra) is dit niet zichtbaar in de onderbouw van de kerk. Hiermee wordt bedoeld dat er geen aanwijzingen zijn dat het niveau waarop de kerk zich bevindt, hoger of lager ligt dan in de 13de eeuw. Dit laat toe te concluderen dat de omgeving rond de kerk afgegraven is. Ook ter hoogte van de pastorie valt op dat het perceel enigszins hoger ligt dan het plein.

Daar het onverharde wegdek (met karrensporen) van een weg aangetroffen is in de opgraving onder het huidige straatniveau, kan verder geconcludeerd worden dat de afgraving vóór het ontstaan van deze weg heeft plaatsgevonden: anders zou het onverharde wegdek verdwenen zijn. Dit laat toe de afgraving te situeren vóór 1625-1800 n. Chr. (cf. infra).

5.2. SYNTHESE VAN DE KENNIS OVER DE ARCHEOLOGISCHE SITE

5.2.1. Gemotiveerde interpretatie van de vondsten, vondstcategorïën, sporen, spoorcombinaties, spoorcategorïën, archeologische structuren, en activiteitenzones

Het archeologisch onderzoek, met inbegrip van de sporen uit de proefputten, leverde in totaal 560 individuele sporen op binnen het projectgebied. Deze kunnen herleid worden tot 225 contexten (= spoorcombinaties). Op basis van de aangetroffen sporen en vondsten kunnen enkele algemene vaststellingen geformuleerd worden.

Een vroegmiddeleeuwse aanwezigheid in Baardegem werd eerder al aangenomen op basis van het vroegmiddeleeuwse nederzettingstoponiem en de aanwezigheid van residueel vroegmiddeleeuws aardewerk op de site Baardegem-De Faluintjes, op zo'n 170 m van de kerk. De opgraving ter hoogte van de kerk kon deze aanwezigheid nu ook rechtstreeks bevestigen, via het aantreffen van een vroegmiddeleeuwse begraving geassocieerd met de oudste kerkhofgracht. Beide dateren in de 9de eeuw en markeren de aanleg van het kerkhof.

De volmiddeleeuwse periode is vertegenwoordigd door sporen van begraving en bewoning. Wat betreft de begravingssporen zijn er in totaal zijn 34 begravingen en drie grachtsystemen die het kerkhof afbakenden, geregistreerd.

De begravingen zijn matig tot slecht bewaard. Ze omvatten zowel begravingen in kist als in grafkuil. Wat de grafkuilen betreft, zijn de antropomorfe en rechthoekige grafkuilen quasi gelijk vertegenwoordigd. Er zijn geen stratigrafische vaststellingen of dateringen voorhanden die toelaten te stellen dat de begravingen in antropomorfe grafkuilen ouder zijn dan de begravingen in rechthoekige grafkuilen. Beide vormen komen naast elkaar voor. Op vlak van organisatie en oriëntatie van de graven kunnen we weinig uitspraken doen. We stellen vast dat de zuidwest-noordoost oriëntatie overheerst. Deze oriëntatie kan zich geënt hebben op de oriëntatie van de kerk, maar even goed op het verloop van de afbakende grachten; beide houden natuurlijk met elkaar verband. De begravingen komen enerzijds verspreid en anderzijds geclusterd voor. Bij de verspreide begravingen kunnen we een organisatie in twee rijen vaststellen.

De zone van begraving (= het kerkhof) is in de volle middeleeuwen afgebakend door een gracht. In het noordoosten van het vlak onderscheiden we drie grachten, waarbij we kunnen

stellen dat deze elkaar chronologisch opvolgen en deze een verkleining van het kerkhof realiseren. De twee oudste grachten (met de oudste hiervan aangelegd in de 9de eeuw) kennen een duidelijke onderbreking in de vorm van een chicane en realiseerden aldus de toegang tot het kerkhof. In het zuiden van het vlak zijn twee grachten vastgesteld. Het is onduidelijk of deze beide functioneerden als kerkhofafbakening (waarbij ze elkaar dan chronologisch opvolgden), of dat de meest zuidelijke gracht een andere functie kende. Met welke van de drie grachtfasen in het noorden de zuidelijke kerkhofgracht samen gaat, kunnen we niet stellen. De beperkte breedte van het opgravingsvlak maakt dat we de relatie tussen de gracht in het zuiden en de grachten in het noorden niet kunnen bepalen. Wel opvallend is dat er nabij en tussen de twee grachten in het zuiden van het vlak geen begravingen zijn aangetroffen.

De sporen van bewoning omvatten paalsporen en kuilen, die zowel de begravingen als de kerkhofgrachten oversnijden. In het geheel van paalsporen kunnen we onder voorbehoud twee onderdelen van een gebouwplattegrond onderscheiden, met name twee parallelle palenrijen. Deze vormen waarschijnlijk de zuidoostelijke lange zijde van een typische driebeukige plattegrond, een type dat reeds meermaals is vastgesteld op andere sites in de regio (Ronse-De Stadstuin, Ronse-Pont West, Kruishoutem-Containerpark, Outer-Stuypenberg, Erembodegem-Zuid IV, Baardegem-De Faluintjes, ...). In tegenstelling tot de verwachtingen op basis van de morfologie van de omliggende perceelgrenzen, blijken deze nederzettingssporen binnen de opgegraven zone niet te zijn afgebakend door een gracht. Gezien de beperkte breedte van het opgravingsvlak, worden zowel de veronderstelde gebouwplattegrond als de afbakenende kerkhofgrachten voor een groot deel aan het zicht onttrokken. Waar bewaard, tonen de onderlinge relaties tussen de sporen van begraving en bewoning, dat de bewoning de begraving opvolgt. Dit onderschrijft de veronderstelling dat het kerkhof in Baardegem in het noorden stelselmatig inkrimpt. De volmiddeleeuwse occupatie op deze locatie kent overigens ook een beperkte duurtijd en kent geen directe continuïteit.

De laatmiddeleeuwse periode ontbreekt nagenoeg in de onderzochte zone. Er zijn geen begravingen of nederzettingssporen uit deze periode vastgesteld. Enkele laatmiddeleeuwse vondsten zijn residueel aanwezig in kuilen die we dateren in de postmiddeleeuwen. Twee grachten, en mogelijk een derde gracht, die we interpreteren als perceelgrenzen, zijn niet gedateerd. Deze grachten, in het noorden en het zuiden van het vlak, liggen in het verlengde van bestaande perceelgrenzen en oriënteren zich loodrecht op het huidige verloop van de weg. Deze grachten leverden geen materiaal op. Stratigrafisch gezien zijn ze ouder dan het postmiddeleeuwse wegtracé.

Het verdwijnen van de bewoning gaat niet gepaard met een uitbreiding van het kerkhof. Naar alle waarschijnlijkheid maakt de bewoning plaats voor wegenis langs het kerkhof, zoals zichtbaar op jongere historische kaarten en zoals de huidige situatie, en verschuift de bewoning hier westwaarts, naar de huidige rooilijn. De veronderstelde laatmiddeleeuwse wegenis die de woonzone overneemt ten westen van de kerk, is echter niet bewaard. Dit is te wijten aan een latere wijziging in het reliëf van het terrein, waarbij een afgraving wordt gerealiseerd, te dateren in de 13de-17de eeuw. De afwezigheid van duidelijke laatmiddeleeuwse sporen is echter waarschijnlijk te verklaren door een wijziging in locatie van begraven en wonen, eerder dan dat ze het gevolg is van deze antropogene afgraving. Wel is er een beperkte hoeveelheid laatmiddeleeuws aardewerk aangetroffen in postmiddeleeuwse kuilen, gesitueerd in het zuiden en westen van het vlak. Deze vaststelling ondersteunt de hypothese van een westwaartse verschuiving van de bewoning tijdens de late middeleeuwen.

Een postmiddeleeuws wegtracé, geflankeerd door twee afbakenende grachten, dekt de volmiddeleeuwse sporen van begraving en bewoning af. Het verloop van de flankerende

grachten geeft aan dat, op dat moment, de weg reeds aan weerszijden van de kerk passeert. Dit is conform het beeld dat we krijgen op basis van de historische kaarten. Een grote poel ligt naast en parallel met het wegtracé. De westelijke rand van de poel vertoont sporen van *trampling*. Op basis van de vaststellingen op het terrein en de aardewerkvondsten, gaan we ervan uit dat poel en wegtracé samen functioneerden. Beiden dateren tussen 1650 en 1750 n. Chr. Ze vormen een terminus ante quem voor de afgraving van het terrein.

Ook een natuurstenen kerkhofmuur dateren we in de postmiddeleeuwen. Op basis van de historische kaarten gaat deze minstens terug tot het midden van de 18de eeuw. Aan de binnenzijde van deze muur zijn zeven postmiddeleeuwse begravingen in aangevoerde kerkhofgrond geregistreerd. Deze natuurstenen kerkhofmuur betekent eveneens een verkleining van het kerkhof, maar ook een ophoging. Dit blijkt uit de aanwezigheid van kerkhofgrond aan de binnenzijde van de muur en de hoogte waarop de postmiddeleeuwse skeletten zich bevinden ten opzichte van de middeleeuwse skeletten. Enkele van de postmiddeleeuwse begravingen zijn oversneden door deze kerkhofmuur. Dit wijst erop dat deze kerkhofmuur vooraf is gegaan door een oudere, ruimere afbakening, die evenwel niet is vastgesteld in het vlak. Deze afbakening situeert zich vermoedelijk tussen de recentste kerkhofgracht (12de eeuw) en de natuurstenen kerkhofmuur. Mogelijk is dit de afbakening die samengaat met de oprichting van de huidige Sint-Margarethakerk. Deze afbakening zou dan in gebruik geweest zijn tijdens de late middeleeuwen en de 16de-17de eeuw. Uit deze periode zijn ook geen begravingen met zekerheid gekend, al gaat het zoals vermeld vermoedelijk onder andere om de begravingen onder de natuurstenen kerkhofmuur.

Enkele grotere kuilen situeren zich enerzijds aan de westelijke rand en anderzijds in het uiterste zuidwesten van het terrein. Ze vertonen een regelmatige vorm en heterogene vulling. Op basis van het vondstmateriaal en de stratigrafische relaties dateren we deze kuilen in de postmiddeleeuwen. Ze doorsnijden namelijk duidelijk het postmiddeleeuwse wegtracé. De functie van deze kuilen is niet duidelijk. Uitgegraven in het Tertiaire zand, zijn het mogelijk ontginningskuilen. Hun aanwezigheid en locatie zijn een indicatie voor het feit dat de bewoning rond de kerk zich verplaatst. Ze markeren naar alle waarschijnlijkheid de oostelijke grens van de percelen ten zuidwesten van de kerk. Het geeft ook aan dat de grens tussen de erven en de wegenis fluctueerde. Op het moment dat de kuilen zijn gegraven, kunnen we stellen dat de grens tussen wegenis en bebouwing is opgeschoven naar het oosten en dat de wegenis op dat moment niet meer geflankeerd was door grachten. Het feit dat de kuilen zijn afgedekt door een recentere fase van het wegtracé, geeft aan dat later de wegenis terug uitbreidt of verschuift, en dat de grens tussen de bewoning en de openbare weg weer opschuift naar het westen.

De locatie en de aard van de postmiddeleeuwse sporen geven tevens aan dat het kerkhof verder inkrimpt en dat de ruimte ten westen van de kerk ingenomen blijft door wegenis. De bewoning wijkt uit naar de omliggende percelen die zich oriënteren op de wegenis, zoals duidelijk blijkt uit de historische kaarten. We kunnen aldus stellen dat de inrichting van het dorpscentrum, zoals gekend is tot op heden, minstens teruggaat tot het midden van de 18de eeuw.

5.2.2. Bevindingen ten opzichte van de resultaten van eerder uitgevoerd archeologisch onderzoek

De opgraving in Baardegem-Dorp bevestigt de bevindingen en verwachtingen op basis van het vooronderzoek, met name dat er volmiddeleeuwse sporen konden worden teruggevonden onder de wegenis rond de kerk.

In relatie tot de site Baardegem-De Faluintjes kunnen we, op basis van de dateringen van de afbakende grachten en de begravingen in Baardegem-Dorp, enkele uitspraken doen over hoe deze twee sites zich tot elkaar verhielden.

Op basis van de archeologische gegevens kunnen we stellen dat de nederzetting van Baardegem-De Faluintjes en het kerkhof van Baardegem-Dorp samen gefunctioneerd hebben tussen de 9de en eerste helft 11de eeuw. Gelet op de korte afstand tussen beide locaties (zo'n 170 m) en de aanwezigheid van grachtensystemen is het mogelijk dat ze vanaf de 9de eeuw deel uitmaakten van eenzelfde zogenaamde *semi-nucleation*¹⁰⁰ of *habitat groupé*,¹⁰¹ een nederzettingvorm die in Vlaanderen nog niet goed gekend is, maar die gekenmerkt wordt door een aaneenschakeling van omgrachte percelen in een vrij los verband. Op die manier kunnen deze nederzettingen tot enkele honderden meters lang zijn. Dergelijke nederzettingen zijn te beschouwen als de voorlopers van de 'klassieke' dorpen, waarbij de bewoning geconcentreerd is rond een kerk met kerkhof.

Op een gegeven moment wordt de bewoning in Baardegem-De Faluintjes opgegeven, daar waar de aangetroffen bewoning in Baardegem Dorp een recentere datering kent. De opgegraven oppervlakte is in beide gevallen echter te klein om met zekerheid te spreken van een verschuiving van de bewoning van de Faluintjes naar het huidige dorpscentrum. Anderzijds is dit zeker een mogelijkheid. In dit scenario verdwijnt de bewoning op de Faluintjes ten laatste rond het midden van de 11de eeuw in relatie tot de aanleg van de *Grote Molenkouter*. De naamgeving van deze kouter doet immers een volmiddeleeuwse oorsprong vermoeden.

De aanwezigheid van een 9de-eeuwse begraving en kerkhofgracht te Baardegem-Dorp, van residueel vroegmiddeleeuws aardewerk te Baardegem-Dorp en te Baardegem-De Faluintjes, en de mogelijkheid tot pre-9de-eeuwse begraving te Baardegem-Dorp, toont dat er in de directe omgeving vroegmiddeleeuwse occupatie aanwezig is. Dit is niet verwonderlijk gelet op de toponymie van Baardegem als *haim*-plaatsnaam. Dergelijke toponiemen zijn te dateren in de vroege middeleeuwen en verwijzen rechtstreeks naar het bestaan van een nederzetting.¹⁰² Een klein aandeel residueel aardewerk uit de metaaltijden en Romeinse tijd laat ten slotte ook vermoeden dat er occupatie uit deze periodes in de omgeving aanwezig is.

5.2.3. Gemotiveerde verwachting ten aanzien van de aanwezigheid en aard van archeologisch erfgoed

De opgraving heeft aangetoond dat het archeologisch bodemarchief in Baardegem-Dorp goed bewaard is en dit op beperkte diepte. We kunnen er van uitgaan dat elders onder de wegenis en het dorpsplein nog sporen zijn bewaard, en dit minstens vanaf de volle middeleeuwen. De aanwezigheid van oudere occupatie, uit de metaaltijden, Romeinse periode en vroege middeleeuwen, is zeer waarschijnlijk.

5.2.4. Belang en de betekenis van de archeologische site binnen de bestaande kennis

Gezien nog geen voorgaand archeologisch onderzoek binnen de dorpskern van Baardegem was uitgevoerd, vormde de chronologische en ruimtelijke ontwikkeling van de historische kern van Baardegem een van de grote onderzoeksvragen. Het projectgebied is bovendien gelegen nabij de site van Baardegem-De Faluintjes waar een gefaseerde volmiddeleeuwse nederzetting met enclosgracht is onderzocht. De aangetroffen sporen en vondsten binnen het projectgebied geven zo ongekende informatie over de dorpsgeschiedenis. De opgraving in Baardegem-Dorp geldt aldus als een goed voorbeeld van dorpsarcheologie, door K. De Grootte omschreven als "een vorm van archeologisch onderzoek in de kernen van de historische dorpen met vraagstellingen en resultaten die bijdragen tot de kennis van het ontstaan en de ontwikkeling van deze kleine bewoningskernen in de middeleeuwen". De dorpsgenese in de vroege en volle middeleeuwen is in Vlaanderen immers een onderbelicht thema in het archeologisch en historisch onderzoek.¹⁰³

100 Blair 2018, 294-298.

101 Peytremann 2003.

102 Gysseling & Verhulst 1969, 26-27.

103 De Grootte *et al.* 2018, 6; Deschepper *et al.* 2025.

Er is enerzijds enig inzicht verkregen in de fasering en anderzijds in de aard van de archeologische sporen. De vroegste sporen dateren uit de vroege en volle middeleeuwen. Er kon geen pre- of protohistorische, noch Romeinse aanwezigheid worden vastgesteld, hoewel een klein aandeel residueel aardewerk wel een occupatie in de omgeving doet vermoeden. Naast één vroegmiddeleeuwse begraving en (de aanleg van) de oudste kerkhofgracht, wijzen residuele vroegmiddeleeuwse aardewerkvondsten op (bewonings-)activiteit op en/of rond het projectgebied. Dit sluit aan bij de toponymische oorsprong van Baardegem als *haim*-plaatsnaam.

Voor de volmiddeleeuwse periode is vastgesteld dat de ruimte ten westen van de kerk aanvankelijk was ingevuld als kerkhof, afgebakend door grachten met een chicane opening. Deze kerkhofafbakening d.m.v. grachten kent drie fases (waarvan de oudste is aangelegd in de vroege middeleeuwen) en toont aan dat het kerkhofareaal op deze locatie stelselmatig verkleint. De vrijgekomen ruimte wordt in eerste instantie ingenomen door bewoning, hetgeen blijkt uit de veelvuldige recentere paalsporen en kuilen. In dit geheel van nederzettingssporen ontwaren we onder voorbehoud twee fragmenten van een gebouwstructuur die elkaar chronologisch opvolgen. Deze paalsporen vertonen gelijkenissen met de typische driebeukige gebouwplattegrond, waarbij de recentste fase mogelijk een herzetting is van een bestaande structuur. In tegenstelling tot de verwachtingen en in tegenstelling tot de site van Baardegem-De Faluintjes, is er geen afbakenende gracht geassocieerd met deze sporen van bewoning.

De site bevestigt tevens een terugkerende fenomeen in de overgang van de volle naar de late middeleeuwen waarbij de aard en de locatie van de bewoning wezenlijk verandert (Lede-Kleine Kouterrede, Nederbrakel-Markt, Ronse-Pont West). Ten westen van de kerk zijn namelijk geen recentere middeleeuwse bewoningssporen aangetroffen. De laatmiddeleeuwse periode is enkel vertegenwoordigd door residueel aardewerk en mogelijk door drie perceelgrachten. Deze grachten wijzen op een organisatie van de bewoning rond de kerk, ingedeeld in percelen. Deze percelen oriënteren zich reeds loodrecht op de noordoost-zuidwest georiënteerde ovaalvorm van het kerkhof en dorpscentrum. De bewoning verplaatst zich hierbij weg van de kerk. De ruimte ten westen van de kerk wordt op dat moment waarschijnlijk reeds ingekomen door wegenis. Deze is echter archeologisch niet vastgesteld. We gaan er van uit dat een wijziging in het reliëf van het terrein deze wegenis heeft vergraven. De beperkte diepte waarop de volmiddeleeuwse sporen zich bevinden, net onder het postmiddeleeuwse wegtracé, onderschrijft deze veronderstelling.

De verkleining van het kerkhof zet zich verder in de postmiddeleeuwen, wat blijkt uit de natuurstenen kerkhofmuur en het uitbraakspoor hiervan. De begravingen en kerkhofgrond aan de binnenzijde van de muur getuigen van een ophoging van het kerkhofareaal. Een gelijkaardige evolutie, waarbij een kerkhof ruimtelijk vergroot of verkleint en een grachtensysteem wordt vervangen door een muur, zien we ook in Moorsel-Centrum en in Nederbrakel-Markt. Het wegtracé, met gelijktijdige poel, dekt alle oudere middeleeuwse sporen af. Overeenkomstig de historische kaarten wordt, met zekerheid, minstens vanaf het midden van de 18de eeuw de ruimte rond de kerk ingericht als wegenis, en dit aan weerszijden van de kerk. Het wegtracé splitst op, gaat rond de kerk en volgt aldus de noordoost-zuidwest oriëntatie van de kerk. Rondom de kerk oriënteren de percelen zich loodrecht hierop en neemt de bewoning aan de rand van de weg doorheen de tijd toe. De oriëntatie van deze postmiddeleeuwse perceelindeling reflecteert de oriëntatie van de oudere perceelgrenzen opgetekend in het vlak.

5.2.5. Afbakening van zones waar geen archeologisch erfgoed aanwezig is

Binnen de contouren van de geplande nutsleidingen zijn geen archeologische sporen meer te verwachten. Ter hoogte van de poel is, in de oostelijke helft, enkel een eerste grondplan geregistreerd. Aangezien hier enkel de bestaande verharding is vervangen, zal een deel van de poel nog in situ bewaard zijn onder het kerkplein.

5.2.6. De onderzoeksvragen en onderzoeksdoelen beantwoord

De potentiële (niet-limitatieve) onderzoeksvragen, opgesteld in het programma van maatregelen, focussen enerzijds op de mogelijkheid tot begravingen en anderzijds op de dorpsgeschiedenis.

Voor de begraafplaats:

- Kan er op basis van het onderzoek een uitspraak worden gedaan over de oppervlakte en de afbakening van het kerkhof?

De opgraving gaf zicht op een deel van het voormalige kerkhof, meer bepaald ten westen van de Sint-Margathakerk. In het vlak zijn delen van de vroeg- en volmiddeleeuwse afbakening van het kerkhofareaal geregistreerd. Deze afbakening geschiedde door middel van een gracht. In het geheel van grachten is het mogelijk drie fases te onderscheiden. Dit kerkhofareaal lijkt een ovale vorm gehad te hebben, noordoost-zuidwestelijk georiënteerd, zoals ook heden het geval is. De toegang tot dit kerkhof wordt voor de oudste fases gerealiseerd door een chicane opening in de grachten en dit op dezelfde locatie. Het traject van deze twee oudste grachten is quasi gelijklopend, maar de chicane opening is voor de oudste fase beduidend kleiner dan voor de recentere fase. De begraafplaats omvatte mogelijks nog een oudere fase, maar de afbakening hiervan is niet vastgesteld, hetzij omdat ze buiten het vlak ligt, hetzij omdat het een bovengrondse markering betrof. Een gelijkaardige situatie zien we ook in Nederbrakel-Markt, waar de oudste vastgestelde kerkhofgracht, één van de oudste antropomorfe begravingen oversnijdt.

De derde, recentere grachtfase begrenst een kleiner, maar eveneens ovalen areaal met de dezelfde oriëntatie. In het verloop van deze gracht zien we in het zuidwesten een knik die later wordt hernomen in de postmiddeleeuwse natuurstenen kerkhofmuur en in de huidige natuurstenen kerkhofmuur. De drie grachtfases geven aan dat het kerkhof in deze zone stelselmatig verkleint.

De postmiddeleeuwse natuurstenen kerkhofmuur wijst op een verdere verkleining van het kerkhofareaal. Dit ging tevens gepaard met een ophoging van het kerkhof. Het feit dat de natuurstenen kerkhofmuur enkele postmiddeleeuwse begravingen oversnijdt, geeft indirect aan dat er een oudere, iets ruimere afbakening was. Deze is echter niet vastgesteld in het vlak. Het traject van de natuurstenen kerkhofmuur echoot het traject van de recentste kerkhofgracht, maar is vooral duidelijk de voorloper van de huidige natuurstenen kerkhofafbakening. Het is deze kerkhofmuur die we ook terug zien op de historische kaarten en minstens teruggaat tot het midden van de 18de eeuw. Op de historische kaarten is het volledige kerkhofareaal afgebakend als een noordoost-zuidwest georiënteerd ovalen areaal met rechte korte uiteinden en licht gebogen lange zijden.

Aangezien geen enkele kerkhofafbakening in zijn totaliteit is opgegraven, kunnen we geen uitspraak doen over oppervlaktes. Wel kunnen we stellen dat het kerkhofareaal in de noordelijke zone stelselmatig kleiner wordt en dat de afbakening door grachten wordt vervangen door een afbakening door muren (cf. Nederbrakel-Markt, Moorsel-Centrum). In het zuiden lijkt de afbakening daarentegen stabiel te zijn doorheen de middeleeuwen.

- Kunnen er, ondanks de wellicht beperkte aanwezigheid van begravingen, verschillende fasen voor het kerkhof onderscheiden worden? Kunnen deze gedateerd worden?

Ruimtelijk gezien zijn de middeleeuwse begravingen verdeeld in twee groepen. In de noordelijke groep zijn de begravingen meer verspreid en oversnijden ze elkaar niet. In de zuidelijke groep liggen de begravingen dicht bij elkaar en oversnijden ze elkaar wel. Deze twee groepen zijn van elkaar gescheiden door de recentste afbakende kerkhofgracht, dewelke een verkleining van het kerkhof behelsde. Dit betekent dat er aan de binnenzijde van deze gracht langduriger is begraven, wat vermoedelijk de grotere concentratie begravingen hier verklaart. In deze cluster is het bijgevolg mogelijk om voor bepaalde begravingen een relatieve chronologie op te stellen.

Enkele grafkuilen van begravingen bevatten aardewerk, op basis waarvan ze te dateren zijn in de vroege (V-S14-1) of volle middeleeuwen (V-S01-1, V-S24-1, V-S39-1) en algemeen in de middeleeuwen (V-S10-1, V-S33-1).

In aanvulling op de relatieve chronologie en de dateringen op basis van aardewerk, is ingezet op de datering van 12 begravingen door middel van radiokoolstofdateringen op bot. De slechte bewaring van het bot resulteerde echter in negatieve resultaten. Bijgevolg is geopteerd tot radiokoolstofdateringen op tanden, wat een andere selectie van begravingen met zich meebracht. Dit resulteerde in slechts vijf dateringsresultaten. Het was aldus niet mogelijk om de relatieve chronologie van de cluster begravingen te verfijnen. De beperkte resultaten wijzen desalniettemin in de richting van de aanwezigheid van begraving reeds in de vroege middeleeuwen en doorheen de volle middeleeuwen.

- Is er een verschil qua vorm tussen de verschillende graven? Is dit chronologisch te verklaren?

In het geheel van middeleeuwse begravingen stellen we zowel begravingen in kist als in grafkuil vast, volgens een gelijke verdeling. Binnen de groep begravingen in een grafkuil zien we een gelijk aandeel rechthoekige en antropomorfe grafkuilen. Het is niet mogelijk om, op basis van het aardewerk of op basis van de radiokoolstofdateringen, een chronologisch onderscheid te maken tussen deze verschillende begravingsvormen. Zo oversnijdt inhumatie V-S12-1 in een grafkuil, inhumatie V-S37-1 in een kist. In dat opzicht is het algemeen geldende idee dat kistbegravingen recenter zijn, niet van kracht.

Wat de oriëntatie betreft, stellen we met de nodige voorzichtigheid vast dat de west-oost oriëntatie mogelijk geassocieerd is met oudere (vroeg)middeleeuwse begravingen. Inhumatie V-S14-1 en grafkuilen V-224 en V-264 wijken duidelijk af van de overheersende zuidwest-noordoost oriëntatie, parallel aan de oriëntatie van de volmiddeleeuwse kerkhofgrachten, het vroeg-Romaanse koor en de 13de-eeuwse Sint-Margarethakerk. Anderzijds kent inhumatie V-S05-1, met een vroegmiddeleeuwse datering, een zuidwest-noordoost oriëntatie. De oriëntatie van de begravingen kan m.a.w. ook bepaald zijn door andere parameters, zoals de oriëntatie van de kerk en het verloop van de afbakende kerkhofgrachten.

- Wat kunnen de begravingen ons leren over de populatie (demografie, pathologie, ...)?

In de context van dit eindverslag is door Katrien Van de Vijver het fysisch antropologisch onderzoek van de menselijk resten uitgevoerd:

“De onvolledigheid van de skeletten in het algemeen en de slechte bewaring van de skeletten uit de middeleeuwse laag beperkt de mogelijkheden voor archeo-antropologische studies. Alhoewel er reeds individuen van verschillende leeftijden en beide geslachten werden geobserveerd en verschillende, soms uitzonderlijke, pathologische veranderingen, is het potentieel voor macroscopische studie eerder beperkt. Waarschijnlijk is slechts voor een klein aantal individuen een meer nauwkeurige leeftijds- en geslachtsbepaling mogelijk. Wel

is er een verschil in bewaring tussen de perioden, waardoor de post-middeleeuwse skeletten iets betere mogelijkheden bieden. De gegevens kunnen ook in verband worden gebracht met de veldgegevens en de archeoethnologische observaties, die op relatief uitgebreide variatie in de grafgebruiken wijzen.”

“Gezien de lange gebruiksperiode van het grafveld, dat teruggaat tot de volle middeleeuwen (en mogelijk tot de vroege middeleeuwen) en ook de late en post-middeleeuwen omvat, kan de collectie interessant zijn voor diachrone studies van grafgebruiken, demografie, paleopathologie, dieet, etc.”

Voor de zones onder en buiten de begraafplaats:

- Wat is de aard, omvang, datering, en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?

Archeologische sporen zijn aangetroffen in totaliteit van de opgraving. De dichtheid van de sporen is beduidend groter centraal in het vlak, ten westen van de kerk.

We treffen zowel sporen van begraving als sporen van bewoning aan. Deze zijn wisselend bewaard. De nederzettingssporen zijn doorgaans goed bewaard, met enkele eerder ondiep bewaarde sporen. De begravingen zijn over het algemeen slecht bewaard. Dit is enerzijds wijten aan de ondiepe bewaring van de grafkuilen en anderzijds aan de Tertiaire zandbodem waarin de begravingen zijn gebeurd. De bewaring van deze sporen direct onder een postmiddeleeuws wegtracé geeft aan dat het terrein in het verleden lokaal is afgegraven. De aanwezigheid van deze weg vormde dan weer een positieve factor voor de bewaring van de archeologische sporen, aangezien deze de oudere sporen heeft afgedekt.

Wat de dateringen van de archeologische resten betreft, situeren we de nederzettingssporen (paalsporen en kuilen), 34 inhumaties en drie grachtssystemen in de volle middeleeuwen. Een residueel aandeel vroegmiddeleeuws aardewerk indiceert vroegmiddeleeuwse (bewonings)activiteit op deze locatie, bevestigd door één vroegmiddeleeuwse begraving en de aanleg van de oudste kerkhofgracht. De late middeleeuwen en de overgang naar de postmiddeleeuwen zijn beperkt vertegenwoordigd in de vorm van residueel vondstmateriaal in postmiddeleeuwse kuilen. Twee of drie perceelgrachten dateren mogelijk ook in de late middeleeuwen.

De postmiddeleeuwen zijn vertegenwoordigd door een wegtracé en een poel die gelijktijdig functioneerden (1650-1750 n. Chr.). Enkele kuilen zijn recenter dan dit wegtracé en dateren ook in de postmiddeleeuwen. De interpretatie van deze kuilen is onduidelijk. Ze hebben een sterk heterogene, sterk gereduceerde vulling met een aandeel baksteen en mortel. De vullingspakketten getuigen van een eerder snelle opvulling van deze sporen. Mogelijk gaat het om ontginningskuilen gezien het dagzomen van het Tertiaire zand. De locatie van de kuilen en van de twee fases van het wegtracé geeft aan dat de bewoning zich verplaatst, weg van de kerk, en zich organiseert in percelen loodrecht georiënteerd op het kerkhofareaal en de wegenis. De relatie tussen deze kuilen en de twee fases van het wegtracé markeert tevens dat de grens tussen bewoning en wegenis fluctueert. Ook verschillende begravingen, onder en ten oosten van een natuurstenen kerkhofmuur, dateren in de postmiddeleeuwen.

- Wat is de onderlinge samenhang van de aangetroffen sporen of structuren, wat is de relatie met de begraafplaats?

De middeleeuwse nederzettingssporen zijn stratigrafisch gezien recenter dan het middeleeuwse kerkhof. Paalsporen oversnijden zowel de drie fases van afbakenende kerkhofgrachten als de inhumaties.

Gracht V-109 vormt de oudst vastgestelde afbakening van een begrafenruimte en is op

basis van het aardewerk in haar opvulling opgevuld in de 9de-11de eeuw. Er is een nauwe ruimtelijke relatie tot begraving V-S05-1, via radiokoolstof gedateerd in de 9de eeuw (ca. 820-885 n. Chr. bij 58,6% zekerheid). Hoewel dit niet met zekerheid is vastgesteld, lijkt het erop dat de grafkuil van V-S05-1 de aanzet van gracht V-109 net oversnijdt. In combinatie met het aardewerk, vergelijkend archeologisch onderzoek in de regio en het historische kader suggereert dit een aanleg van gracht V-109 op het einde van de 8ste of het begin van de 9de eeuw.¹⁰⁴

Het kerkhof is in gebruik doorheen de volle middeleeuwen. De oudst gedateerde begraving stamt uit de late 8ste-9de eeuw. Drie andere begravingen dateren in de 10de-eerste kwart 11de eeuw. Het gaat op dat moment zowel om antropomorfe als om rechthoekige grafkuilen. Een laatste graf gedateerd via radiokoolstof dateert nog iets jonger, in de eerste helft van de 11de eeuw. Op basis van het aardewerk aangetroffen in de grafkuilen dateren enkele andere begravingen in de 12de eeuw.

Een belangrijke vaststelling is het feit dat de bewoningssporen, de drie grachtfases van kerkhofafbakening oversnijden. Dit wijst op een de inkrimping van het kerkhof doorheen de 12de eeuw, waarbij een deel van het voormalige kerkhof in gebruik wordt genomen als woonzone. Hierbij merken we op dat de structuren V-145 en V-254 een noordoost-zuidwestelijke oriëntatie aanhouden, parallel aan de grachtstructuren. De radiokoolstofdateringen en de aardewerkvondsten dateren de gebouwplattegronden in de (tweede helft 11de-)12de eeuw. Op basis van de spreiding van de middeleeuwse nederzettingssporen kunnen we stellen dat deze strekten tot tegen de ingekrompen begraafplaats.

Op basis van de afwezigheid van latere middeleeuwse nederzettingssporen of begravingen ten westen van de kern en op basis van de organisatie en locatie van de laatmiddeleeuwse/postmiddeleeuwse perceelsgrenzen, poel, wegenis en kuilen, kunnen we stellen dat de bewoning rond de kerk zich na de volle middeleeuwen anders organiseert. We gaan er van uit dat de zone rond de kerk reeds vanaf de late middeleeuwen deels is ingevuld als wegenis (minstens één zijde van de kerk) en dat de bewoning zich organiseert in percelen georiënteerd op en langs deze wegenis.

Voor de postmiddeleeuwse periode treffen we een duidelijk wegtracé aan dat langs weerszijden van de kerk passeert. Dit wegtracé gaat samen met de poel. De bewoning blijft, zoals zichtbaar is op de postmiddeleeuwse kaarten, georganiseerd in een perceelstructuur loodrecht geënt op het wegtracé.

- Hoe is de opbouw van de chronologie van de aanwezige archeologische resten?

Het is mogelijk om de relatieve chronologie op basis van de ruimtelijke organisatie, de onderlinge oversnijdingen en de aardewerkassemblages enigszins te verfijnen.

De oudst gedateerde begravingen dateren in de vroege middeleeuwen, meer bepaald de 9de eeuw. Dit is zeker voor V-S05-1 (op basis van de radiokoolstofdatering) en kan aangenomen worden voor V-S14-1 (op basis van de oversnijdingen door sporen uit de 10de-11de eeuw (waaronder begraving V-S22-1) en de aanwezigheid van een scherp vroegmiddeleeuws aardewerk. Deze laatste begraving kan echter ook ouder zijn.

Verschillende begravingen dateren in de volle middeleeuwen. Drie begravingen (V-S09-1, V-S11-1 en V-S22-1) zijn op basis van de radiokoolstofdatering 'quasi gelijktijdig': ze dateren uit de periode 890-1025 n. Chr. Begraving V-S12-1, ten slotte, dateert op basis van de radiokoolstofdatering in de late 10de-eerste helft 11de eeuw.

Deze dateringen gaan samen met deze van begravingen V-S24-1 en V-S39-1, die op basis

van het weinige aardewerk respectievelijk in de 9de-10de eeuw en 10de-11de eeuw dateren. Twee andere graven dateren dan weer jonger, dit op basis van het aardewerk: V-S01-1 (12de eeuw) en V-S33-1 (na 1175 n. Chr.).

Gezien de beperkte dateringsresultaten kunnen we de relatieve chronologie tussen bepaalde begravingen niet absoluut maken. Wat deze relatieve chronologie betreft, spreken de dateringen op basis van het aardewerk en de radiokoolstofdateringen elkaar niet tegen, maar verfijnen ze deze ook niet. Zo is V-S12-1 recenter dan graven V-S29-1 en V-S37, en wordt het zelf oversneden door graf V-S39-1. Op die manier is V-S39-1 vermoedelijk eerder in de (tweede helft) 11de eeuw te dateren. Graf V-S22-1 oversnijdt zelf V-S14-1, een graf dat een vroegmiddeleeuwse datering krijgt op basis van het aardewerk.

Ten westen van de kerk zijn de nederzettingssporen recenter dan het kerkhof. De radiokoolstofdateringen van beide gedeeltelijke gebouwplattegronden wijzen op een datering in in de (tweede helft 11de-)12de eeuw.

De laatmiddeleeuwse periode is slechts vertegenwoordigd door residueel aanwezig aardewerk. Twee of drie perceelgrachten zijn stratigrafisch ouder dan het postmiddeleeuwse wegtracé, maar staan niet in relatie tot de volmiddeleeuwse sporen. Voor deze grachten is evenmin vondstmateriaal voorhanden. We kunnen deze aldus niet dateren. Hun aanwezigheid ten noordoosten en ten zuidwesten van de kerk, wijst evenwel op een inrichting van de bewoning in percelen, weg van de begraafplaats. De oriëntatie van deze grachten ent zich loodrecht op de oriëntatie van het kerkhof. Zowel hun locatie als hun oriëntatie wordt hernomen in de postmiddeleeuwse en huidige perceelindeling.

Een wegtracé dat dateert tussen 1650 en 1750 n. Chr. dekt de volmiddeleeuwse sporen af. Samen met de ondiepe bewaring van deze sporen, is deze vaststelling indicatief voor een afgraving van het terrein tussen de 13de en 17de eeuw. Het wegtracé functioneerde samen met een poel. De poel is doorsneden door een postmiddeleeuwse natuurstenen kerkhofmuur, die minstens terug gaat tot het midden van de 18de eeuw. Het wegtracé zelf is lokaal doorsneden door postmiddeleeuwse kuilen. We interpreteren deze als de off-site sporen van de postmiddeleeuwse bewoning, die zich op dat moment reeds ter hoogte van de huidige bewoning bevindt. Het residuele laatmiddeleeuws aardewerk in de vulling van deze kuilen kan een indicatie zijn dat de verschuiving van de bewoning reeds geschiedde in de late middeleeuwen, en dat deze bewoning zich reeds lokaliseerde ter hoogte van de huidige bewoning.

- Zijn er sporen en structuren aanwezig die in relatie kunnen worden gebracht met het ontstaan van Baardegem als nederzetting?

Zoals het *haim*-toponiem aangeeft, heeft Baardegem vermoedelijk een vroegmiddeleeuwse origine. Archeologisch gezien is dit nu bewezen, gelet op de aanwezigheid van een 9de-eeuwse begraving en (aanleg van) een kerkhofgracht. Daarnaast uit zich dit in een component residueel aanwezig vroegmiddeleeuws aardewerk en de mogelijkheid tot pre-9de-eeuwse begraving.

De nederzettingssporen en de sporen van begraving dateren voornamelijk in de volle middeleeuwen. Dit zijn de oudste vastgestelde sporen van bewoning. Chronologisch gezien gaan de bewoning en het kerkhof niet samen, maar is de bewoning recenter. Het kerkhof krimpt op deze locatie in en de vrijgekomen ruimte wordt ingenomen door bewoning. De nederzettingssporen oversnijden immers zowel begravingen als de drie fases van afbakenende kerkhofgrachten.

De archeologische vaststellingen in Baardegem-Dorp staan in relatie tot de archeologische vaststellingen op de nabijgelegen site Baardegem-De Faluintjes. Op basis van de dateringen

van de afbakenende grachten en de begravingen in Baardegem-Dorp, zijn de oudste fase van het kerkhof in Baardegem-Dorp en de bewoning van Baardegem-De Faluintjes gelijktijdig. Wat de bewoning betreft, geven de dateringen van de (mogelijke) gebouwstructuren in Baardegem-Dorp aan dat de bewoning hier recenter is dan de bewoning in Baardegem-De Faluintjes.

Gelet op de korte afstand tussen beide locaties (zo'n 170 m) en de aanwezigheid van grachtensystemen is het mogelijk dat ze vanaf de 9de eeuw deel uitmaakten van eenzelfde zogenaamde *semi-nucleation of habitat groupé*, een nederzettingvorm die in Vlaanderen nog niet goed gekend is, maar die gekenmerkt wordt door een aaneenschakeling van omgrachte percelen in een vrij los verband. Op die manier kunnen deze nederzettingen tot enkele honderden meters lang zijn. Dergelijke nederzettingen zijn te beschouwen als de voorlopers van de 'klassieke' dorpen, waarbij de bewoning geconcentreerd is rond een kerk met kerkhof.

Op een gegeven moment wordt de bewoning in Baardegem-De Faluintjes opgegeven, daar waar de bewoning in Baardegem Dorp een recentere datering kent. De opgegraven oppervlakte is in beide gevallen echter te klein om met zekerheid te spreken van een verschuiving van de bewoning van de Faluintjes naar het huidige dorpscentrum. Anderzijds is dit zeker een mogelijkheid. In dit scenario verdwijnt de bewoning op de Faluintjes ten laatste rond het midden van de 11de eeuw in relatie tot de aanleg van de *Grote Molenkouter*. De naamgeving van deze kouter doet een volmiddeleeuwse oorsprong vermoeden.

- Hoe kaderen de resultaten van dit onderzoek binnen onze kennis van de geschiedenis/ontwikkeling van Baardegem? En bij de ontwikkeling van de kerk/kerkhofsites?

De onderzoeksresultaten zijn een toevoeging aan de kennis over de ontstaans- en ontwikkelingsgeschiedenis van dorpen in het algemeen en van Baardegem meer specifiek. Indirect en direct zijn er aanwijzingen dat Baardegem inderdaad een vroegmiddeleeuwse oorsprong heeft. De archeologische sporen wijzen op de aanwezigheid van begravingen in vanaf de (8ste-)9de eeuw en bewoning vanaf de 12de eeuw. Deze sporen zijn ouder dan de vroegste vermeldingen van Baardegem in de late 12de eeuw en in het midden van de 13de eeuw, wanneer Baardegem een zelfstandige parochie wordt. De bouw van de Sint-Margarthakerk wordt in het derde kwart van de 13de eeuw geplaatst. Het archeologisch onderzoek toont aan dat de dorpskern reeds vroeger in ontwikkeling was en dat de inrichting van het kerkhof en de bewoning op deze locatie, de vormgeving van de dorpskern tot op heden heeft bepaald. Zowel de begravingen en de afbakenende kerkhofgrachten, als de mogelijke gebouwstructuren hanteren een noordoost-zuidwestelijke oriëntatie. Deze oriëntatie is behouden in de oriëntatie van de Sint-Margarethakerk, het kerkhof en de wegenis en is bepalend voor de oriëntatie van omliggende percelen tot op heden. Deze oriëntatie zien we ook in de nederzetting met *enclosgracht* op de nabijgelegen site Baardegem-De Faluintjes, dewelke gelijktijdig is met het kerkhof in Baardegem-Dorp.

De resultaten geven tevens aan dat het kerkhof van Baardegem-Dorp stelselmatig inkrimpt. De vrijgekomen ruimte ten westen van de kerk wordt aanvankelijk ingenomen door bewoning. Na de volmiddeleeuwse periode is hier echter geen bewoning meer aanwezig. We gaan er van uit dat het dorpscentrum op dat moment reeds de vorm aanneemt zoals tot op vandaag is bewaard. De ruimte rond het kerkhof wordt ingenomen door wegenis en de bewoning in het dorpscentrum organiseert zich in percelen, loodrecht georiënteerd op deze wegenis. Dit blijkt uit de afwezigheid van recentere middeleeuwse bewoningssporen enerzijds, en de aanwezigheid van perceelgrachten en postmiddeleeuwse bewoningssporen en een wegtracé anderzijds.

In de context van het eindverslag kunnen bijkomende onderzoeksvragen geformuleerd

worden, dewelke betrekking hebben op de relatie van de sporen ter hoogte van het Baardegem-Dorp met de nabijgelegen nederzetting Baardegem-De Faluintjes.

- Hoe verhouden beide sites zich tot elkaar, ruimtelijk en chronologisch? Is er sprake van gelijktijdigheid of een opeenvolging?

De site Baardegem-De Faluintjes, op een boogscheut van de kerk, toont zich als middeleeuwse nederzetting met twee gebouwplattegronden, omgeven door een *enclos*-gracht. Aardewerkassemblages, stratigrafische relaties en radiokoolstofdateringen laten een fasering van de bewoning toe. Een eerste fase bestaat uit een niet-omgrachte nederzetting met een eenschepige hoofdgebouw, gedateerd tussen 850 en 975 n. Chr. Een tweede fase bestaat uit een drieschepig hoofdgebouw met gebogen *enclos*gracht, gedateerd tussen 950 en 1050 n. Chr. Een derde gebouwstructuur kan tot beide fases hebben behoord.

Op basis van de dateringen van de afbakende grachten en de begravingen Baardegem-Dorp, kunnen het kerkhof in Baardegem-Dorp en bewoning van Baardegem-De Faluintjes gelijktijdig zijn. Wat de bewoning betreft, geven de radiokoolstofdateringen van de gebouwstructuren in Baardegem-Dorp aan dat de bewoning hier recenter is dan de bewoning in Baardegem-De Faluintjes.

- Zijn er overeenkomsten vast te stellen in bouwtraditie en in materiële cultuur?

De onder voorbehoud als gebouw gedefinieerde structuren in Baardegem-Dorp vertonen vormelijke overeenkomsten met de typische driebeukige gebouwplattegronden. Een dergelijke gebouwplattegrond is ook vastgesteld in Baardegem-De Faluintjes. In tegenstelling tot Baardegem-De Faluintjes en tot andere sites met volmiddeleeuwse bewoningssporen (Ronse-Pont West, Ronse-De Stadstuin, Kruishoutem-Containerpark, Erembodegem-Zuid IV), kon in Baardegem-Dorp voor de bewoningssporen geen afbakende gracht opgetekend worden. Hoewel we een dergelijke afbakening archeologisch niet hebben kunnen vaststellen, merken we op de historisch kaarten, met name de Poppkaart en de Atlas der Buurtwegen, dat de grenzen van de percelen ten noordwesten van gebouwstructuren een opvallend duidelijk gebogen vorm. Deze specifieke perceelstructuur vormt mogelijk nog de neerslag van een oudere afbakening.

Een opvallende overeenkomst met Baardegem-De Faluintjes is de noordoost-zuidwestelijke oriëntatie van de gracht- en gebouwstructuren in Baardegem-Dorp. Deze oriëntatie wordt daarenboven behouden in de 13de-eeuwse Sint-Margarithakerk, in de postmiddeleeuwse natuurstenen kerhofafbakening en in de vorm en oriëntatie van het huidige kerkhof. Deze oriëntatie kan echter ook geënt zijn op de natuurlijke reliëf, met name dwars op de hoofdwaterlopen (Molenbeek ten zuiden) en parallel met verschillende kleinere beken.

Wat de materiële cultuur betreft, zien in de aardewerkassemblages van beide sites een aandeel vroegmiddeleeuws aardewerk. Hoewel dit aardewerk als residueel is geïnterpreteerd, geeft het aan dat op beide sites reeds in de vroege middeleeuwen activiteit aanwezig was. Zowel het vroegmiddeleeuwse handgevormde aardewerk als het volmiddeleeuwse lokaal grijze aardewerk van beide sites omvat tevens scherven in aan glauconietrijk baksel. Dit type aardewerk wijst op een lokale productie.

- Wat dragen deze sporen bij tot de (oudste) dorpsgeschiedenis van Baardegem en bij uitbreiding tot de kennis van dorpsontwikkeling in de ruimere regio?

De nederzettingen van Baardegem-De Faluintjes en Baardegem-Dorp kenden vermoedelijk een vroegmiddeleeuwse oorsprong. In aanvulling op “Baardegem” als een *haim*-toponiem, brachten beide opgravingen een component vroegmiddeleeuws handgevormd aardewerk aan het licht. In het geval van Baardegem-Dorp kunnen we, op basis van de radiokoolstofdatering, één van de graven en, op basis van het aardewerk en de stratigrafische relaties, een tweede

graf en twee grafkuilen, zonder menselijk bot, in de vroege middeleeuwen dateren. Ook de oudste kerkhofgracht is aangelegd in de 9de eeuw. Hoewel we geen sporen van bewoning met zekerheid aan deze periode kunnen toewijzen, vormen het kerkhof en het residuele vroegmiddeleeuwse aardewerk een indirecte aanwijzing voor bewoning in deze periode.

Op basis van de archeologische gegevens kunnen we stellen dat de nederzetting van de Baardegem-De Faluintjes en het kerkhof van Baardegem-Dorp mogelijk samen hebben gefunctioneerd in de loop van de late 9de tot eerste helft van de 11de eeuw. Op een gegeven moment echter wordt de bewoning in Baardegem-De Faluintjes opgegeven. Of de bewoning van Baardegem-De Faluintjes op dat moment verschuift naar Baardegem-Dorp kan niet hard gemaakt worden.

Zoals in andere reeds onderzochte dorpskernen stellen we in Baardegem-Dorp ook vast hoe het kerkhof evolueert doorheen de tijd. Zo verkleint het kerkhofareaal stelselmatig en wordt een afbakening door middel van een gracht vervangen door een afbakening door een muur. Naarmate het kerkhof verkleint wordt de vrijgekomen ruimte ingenomen door bewoning. Maar ook deze bewoning wijkt ten voordele van publieke ruimte, in de vorm van wegenis. Op dit moment gaat de bewoning zich verplaatsen en zich organiseren in percelen loodrecht georiënteerd op deze bewoning.

Het onderzoek in Baardegem sluit aan bij eerder dorpskernonderzoek in de ruimere regio.¹⁰⁵ Daarbij kon voorlopig voornamelijk inzicht verkregen worden in de aanleg en evolutie van kerkhoven. De vaststellingen in Baardegem, met een aanleg in de 9de eeuw, een afbakening d.m.v. grachten doorheen de volle middeleeuwen, en belangrijke wijzigingen in omvang en lay-out tijdens de late en postmiddeleeuwen vormen zo op dit moment een typevoorbeeld van de kerkhofevolucie in de regio. Ze sluit met name goed aan bij de vastgestelde evolutie in Moorsel.

Het onderzoek toont daarbij nogmaals het grote belang van dorpsarcheologie aan, ook als het, zoals in Baardegem, gaat om kleinere vlakken of lineaire tracés. De archeologische informatie werpt steeds een nieuwe blik op het ontstaan en de evolutie van het dorp, en toont dat dorpen dynamische omgevingen waren waarin grote aanpassingen in de ruimtelijke structuur konden gebeuren. Deze aanpassingen konden dan lang doorleven en tot op de dag van vandaag invloed hebben, of ze konden kortlevend zijn. Dit beeld van dynamiek en evolutie vormt een belangrijk tegengewicht voor het statische beeld dat verkregen wordt via historisch kaartmateriaal.

- Wat is de waarde en het kennispotentieel van de vastgestelde archeologische vindplaatsen, met het oog op eventuele toekomstige bouwprojecten in de nabijheid?

Het archeologisch onderzoek in Baardegem-Dorp heeft aangetoond dat het archeologische erfgoed in de dorpskern goed is bewaard. Samen met de opgraving van nabijgelegen site Baardegem-De Faluintjes, heeft de site Baardegem-Dorp waardevolle informatie geleverd over de ontstaansgeschiedenis en evolutie van deze dorpskern. Bijkomend onderzoek in de dorpskern zelf of in directe de omgeving ervan, kan meer verduidelijking brengen over de vroegste periode in de geschiedenis van Baardegem.

06 | SAMENVATTING VAN HET ONDERZOEK

6. SAMENVATTING VAN HET ONDERZOEK

Naar aanleiding van de geplande wegenis- en rioleringswerken van de N411 ter hoogte van Baardegem is door SOLVA, in opdracht van Stad Aalst, een archeologisch vooronderzoek uitgevoerd. Dit behelsde in eerste instantie een bureaustudie (2016K141). Hierin is aangetoond dat het grootste deel van het projectgebied een vrij laag archeologisch potentieel heeft, behalve de zone ter hoogte van het dorpscentrum van Baardegem. Binnen het gabarit van de geplande werken is de kans op het aantreffen van archeologische sporen vooral in de dorpskern, rondom de huidige Sint-Margarethakerk en de Margrietstraat, reëel.

De naamgeving 'Baardegem' behoort tot de groep van de *haim*-toponiemen, waarvan het ontstaan in de vroege middeleeuwen te situeren is. Baardegem verschijnt voor het eerst in de bronnen in 1189 als *Bardenghien*. Tot 1258 vormden Baardegem en Meldert één parochie, afhankelijk van de abdij van Affligem. Sinds 1189 bezat de abdij de patronaatsrechten over de parochie. De oudste vermelding van de plaatsnaam vormt meteen ook de oudste vermelding van de kerk. Vermoedelijk is het huidige Baardegem en het omliggende cultuurlandschap gevormd in de loop van de vroege en volle middeleeuwen. De naamgeving van het dorp en de omliggende kouters (*Hoevenkouter*, *kleinen Molenkouter*, *groten Molenkouter*, *kerkhofs Kouter*) wijzen hierop.

In het licht van het archeologische potentieel was, aanvullend aan de bureaustudie, archeologisch vooronderzoek door middel van een bodemingreep in de dorpskern aangewezen. Op basis van de bureaustudie alleen kon geen voldoende inschatting en afweging gemaakt worden van de te nemen maatregelen in kader van de geplande werken. Het vooronderzoek met ingreep in de bodem verliep via een uitgesteld traject. Het proefputtenonderzoek (2019A308) omvatte vier proefputten. De proefputten brachten sporen van de voormalige kerkhofafbakening en een begraving aan het licht, evenals volmiddeleeuwse bewoningssporen. Gezien deze laatste sporen meer informatie kunnen verschaffen over de ontstaansgeschiedenis, de vorming en de evolutie van de dorpskern tot op heden, is een vlakdekkende opgraving geadviseerd in het gedeelte van de N411 dat door de dorpskern van Baardegem loopt.

Het archeologisch onderzoek stelde ons in staat om sporen van bewoning en begraving in kaart te brengen. Deze sporen vertellen ons iets over de ingebruikname van het terrein, en over de evolutie en de fasering hiervan.

Een deel van het middeleeuwse kerkhof kon in kaart gebracht worden. Dit kerkhof is in gebruik doorheen de volle middeleeuwen. De oudst gedateerde begraving stamt uit de late 8ste-9de eeuw. Andere begravingen dateren in de 10de-eerste kwart 11de eeuw en de eerste helft van de 11de eeuw. Op basis van het aardewerk aangetroffen in de grafkuilen dateren enkele andere begravingen in de 12de eeuw. Het gaat zowel om begravingen in kist als in grafkuil, en zowel om antropomorfe als rechthoekige grafkuilen. In de volmiddeleeuwse periode is het kerkhof afgebakend door een gracht, waarvoor drie fases zijn te onderscheiden. Aan de hand van de relatieve stratigrafie, de dateringen op basis van het aardewerk, de relatie tot gedateerde begravingen en de historische bronnen kunnen we stellen dat de grachten elkaar chronologisch opvolgden. Deze drie fases behelzen enerzijds een verkleining van het kerkhofareaal en anderzijds een wijziging in de toegang tot dit areaal.

Naast de middeleeuwse sporen van begravingen zijn ook sporen van bewoning aanwezig. Naast kuilen zien we voornamelijk paalsporen. We kunnen in dit geheel van paalsporen twee structuren onderscheiden, meer bepaald palenrijen, die we met voorzichtigheid interpreteren als onderdelen van een gebouwplattegrond. Omwille van de overeenkomsten met de klassieke driebeukige gebouwplattegronden op andere sites in de regio, kunnen deze paalsporen ook deel uitmaken van een dergelijke gebouwplattegrond. Te Baardegem dateren de palenrijen op basis van het aardewerk en 14C-dateringen in de (11de-)12de eeuw.

Een belangrijke vaststelling is het feit dat de bewoningssporen de drie kerkhofgrachten oversnijden. Dit wijst op een de inkrimping van het kerkhof doorheen de 12de eeuw, waarbij een deel van het voormalige kerkhof in gebruik wordt genomen als woonzone. De structuur die vanaf dat moment het kerkhof afbakent, is niet vastgesteld in het opgravingsvlak.

In aanvulling op de vastgestelde fasering van de kerkhofafbakening door grachten, zijn drie volgende fases van afbakening herkennen. Deze fases behelzen een verdere verkleining van het kerkhofareaal. Een natuurstenen kerkhofmuur gaat minsten terug tot het midden van de 18de eeuw. Naast een verkleining betekende dit ook een ophoging van het kerkhof. Dit blijkt uit de aanwezigheid van kerkhofgrond aan de binnenzijde van de muur en de hoogte waarop de postmiddeleeuwse skeletten zich bevinden ten opzichte van de middeleeuwse skeletten. Enkele van de postmiddeleeuwse begravingen worden oversneden door deze kerkhofmuur. Dit wijst erop dat deze kerkhofmuur vooraf is gegaan door een oudere, ruimere afbakening, die evenwel niet is vastgesteld in het vlak. Mogelijk is dit de afbakening die samengaat met de oprichting van de huidige Sint-Margarethakerk. Deze afbakening zou dan in gebruik geweest zijn tijdens de late middeleeuwen en de 16de-17de eeuw.

De laatmiddeleeuwse periode ontbreekt nagenoeg in de onderzochte zone. Er zijn geen begravingen of nederzettingssporen uit deze periode vastgesteld. Deze afwezigheid is moeilijk te verklaren. Indien we een afgraving opwerpen als reden, moeten we veronderstellen dat de laatmiddeleeuwse nederzettingssporen en sporen van begraving consequent minder diep zijn uitgegraven dan de vroeg- en volmiddeleeuwse sporen. Eerder lijkt dit te verklaren door een wijziging in locatie van begraven en wonen.

In de 18de eeuw onderging de openbare ruimte in Baardegem-Dorp met zekerheid een duidelijk heraanleg. Uit deze periode stammen namelijk een onverharde wegtracé en een poel, evenals de natuurstenen kerkhofmuur. Het postmiddeleeuwse wegtracé, geflankeerd door twee afbakende grachten, dekt de volmiddeleeuwse sporen van begraving en bewoning af. Op basis van de archeologische vaststellingen op het terrein en de aardewerkvondsten is het waarschijnlijk dat de wegenis en de poel samen functioneerden. Het verloop van de flankerende grachten van het wegtracé geeft aan dat, op dat moment, de weg reeds aan weerszijden van de kerk passeert. Dit is conform het beeld dat we krijgen op basis van de historische kaarten. De locatie en de aard van de postmiddeleeuwse sporen geven aan dat het kerkhof verder inkrimpt en dat de ruimte ten westen van de kerk ingenomen is door wegenis. De bewoning wijkt uit naar de omliggende percelen die zich oriënteren op de wegenis, zoals duidelijk blijkt uit de historische kaarten. We kunnen aldus stellen dat de inrichting van het dorpscentrum, zoals bestendig is tot op heden, minstens teruggaat tot het midden van de 18de eeuw.

07 | BIBLIOGRAFIE

7. BIBLIOGRAFIE

7.1. LITERATUUR

Agentschap Onroerend Erfgoed 2016. *Baardegem, Inventaris Onroerend Erfgoed* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/120310>.

Agentschap Onroerend Erfgoed 2016/ *Parochiekerk Sint-Margaretha, Inventaris Onroerend Erfgoed* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/308>.

Agentschap Onroerend Erfgoed 2016. *Pastorie Sint-Margarethaparochie, Inventaris Onroerend Erfgoed* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/316>.

Agentschap Onroerend Erfgoed 2016. *Sint-Margrietommegang, Inventaris Onroerend Erfgoed* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/309>.

Berings G. 1979. *Een onderzoek van de patrocinia van de parochiekerken in het Scheldebekken vanaf het vroegste christendom tot 1559*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent.

Blair J. 2018. *Building Anglo-Saxon England*, Princeton/Oxford.

Bru M.-A., Laleman M. C. & Vermeiren G. 2010, Het grafveld van het atrium, in: Laleman M. C., Bru M.-A. & Vermeiren G. (red.), *Onder het Sint-Pietersplein: van hoogadelijke begraafplaats tot parking*, Gent, 64-75.

Cherretté B. & Verbrugge A. 2016. *Herdersem (Aalst) – Henri Moensstraat. Aanleg van een parking. Archeologienota – 2016J213*, SOLVA-Archeologie Rapport 54, Erembodegem.

Clement C. Nederbrakel-Marktplein, eindverslag in voorbereiding (SOLVA Archeologie).

Clement C., De Maeyer W. & Cherretté B., 2021. *Baardegem De Faluintjes. Archeologisch onderzoek*. SOLVA-Archeologie Rapport 204, Erembodegem.

De Brant R. & Heynssens N. 2018. *Baardegem - Baardegem-Dorp*. DL&H-Nota, onuitgegeven rapport.

De Clercq W. 2017. De houten boerderijbouw in het noordelijk deel van het graafschap Vlaanderen. Een cultureel-biografische verkenning in bouwtradities (ca. 500-1500 n. Chr.), in: De Grootte K. & Eryvynck A. (red.), *Gentse Geschiedenissen ofte, Nieuwe Historiën uit de Oudheid der Stad en Illustere Plaatsen omtrent Gent*, Gent, 45-66.

De Grootte K. 2008. *Middeleeuws aardewerk in Vlaanderen. Techniek, typologie, chronologie en evolutie van het gebruiksgoed in de regio Oudenaarde in de volle en late middeleeuwen (10de-16de eeuw)*, Relicta Monografieën. Archeologie, Monumenten- en Landschapsonderzoek in Vlaanderen 1, Brussel.

De Grootte K., Ameels V., Moens J. & Debonne V. 2010. *Archeologisch onderzoek te Aalst – Sint-Jozefscollege* (prov. Oost-Vlaanderen) 2009-2010, intern rapport VIOE, onuitgegeven rapport.

De Groote K. 2013. De stadswording van Aalst. Of hoe een Merovingische nederzetting uitgroeide tot een laatmiddeleeuwse stad, *Monumenten, Landschappen en Archeologie* 32/1, 4-32.

De Groote K. & Moens J. 2018. *Archeologie en geschiedenis van een middeleeuwse woonwijk onder de Hopmarkt te Aalst*, Relicta Monografieën. Archeologie, Monumenten- en Landschapsonderzoek in Vlaanderen 16, Brussel.

de Hemptinne T., Deploige J., Kupper J.-L., Prevenier W. & Demonty P. (red.) 2015. *Diplomata Belgica. The Diplomatic Sources from the Medieval Southern Low Countries*, <https://www.diplomata-belgica.be>.

Deschepper E., 2015. Volmiddeleeuwse landelijke bewoning in de (zand)leemstreek van Oost-Vlaanderen (België), *SURE! E-Journal* 1, <https://doi.org/10.25609/sure.v1.1022>.

Deschepper E., De Graeve A., De Maeyer W. & Cherretté B. 2025. *Van hoeve tot dorp? Middeleeuwse nederzettingsevolutie in zuidwestelijk Vlaanderen*, SYNTAR 32, Brussel, <https://doi.org/10.55465/KSFJ3218>.

De Wolf K., 2008, Romaanse bouwkunst in het Land van Aalst, *Het Land van Aalst* 60/2, 73-144.

Geets S., Maréchal R. & Laga P. 2000. *Lithostratigrafie van het Paleogeen (Nl/Fr)*, Stratigrafische Commissie Tertiair, <https://www.dov.vlaanderen.be/page/maldegem-formatie>.

Gysseling M. 1960. *Toponymisch woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijken West-Duitsland (vóór 1226)*, Bouwstoffen en studiën voor de geschiedenis en de lexicografie van het Nederlands 6, Brussel, <https://bouwstoffen.kantl.be/tw/>.

Gysseling M. & Verhulst A. 1969. Nederzettingenamen in de Nederlanden, Noord-Frankrijk en Noord-West-Duitsland, *Taalgrens en Kolonisatie* 4, 5-52.

Gysseling, M. 1978. Inleiding tot de toponymie, vooral van Oost-Vlaanderen, *Naamkunde* 10/1-2, 1-24.

Haneca K, Eryvynck A. & Van Strydonck M. 2019. ¹⁴C: dateren met radiokoolstof. Handleidingen agentschap Onroerend Erfgoed 21, Brussel, <https://doi.org/10.55465/ESYP8347>.

Klinkenborg S., De Maeyer W. & Cherretté B. 2010. *Moorsel Centrum. Archeologisch onderzoek*, SOLVA-Archeologie Rapport 12, Erembodegem.

Lauwers M. 2005. *Naissance du cimetière. Lieux sacrés et terre des morts dans l'Occident médiéval* Paris.

Lauwers M. 2013. De l'incastellamento à l'inecclesiamento. Monachisme et logiques spatiales du féodalisme, in : Mazel F., Iogna-Prat D. ; Lauwers M. & Rosé I. (red.), *Cluny: les moines et la société au premier âge féodal*, Rennes.

Mejia Sian M. 2015, *Head-and-shoulder outlined anthropomorphic graves in 9th-13th century Flanders: material characteristics and immaterial meaning*, ongepubliceerde masterproef Vrije Universiteit Brussel, <https://scriptiebank.be/scriptie/2015/head-and-shoulder-outlined-anthropomorphic-graves-9th-13th-century-flanders-material>.

Palmer J., Massagé L. & Cherretté B. 2024. *Wat schaft het bot? Een vergelijkend onderzoek naar eetgewoonten en indicatoren voor sociale gelaagdheid van stedelijke en landelijke populaties in Zuid-Oost-Vlaanderen, aan de hand van stabiel isotopenonderzoek op menselijk botmateriaal*, SYNTAR 22, Brussel, <https://doi.org/10.55465/GRLP4596>.

Pede R. *et al.* Ronse-De Vrijheid, rapport in voorbereiding (SOLVA Archeologie).

Pede R. *et al.* Zottegem-Markt, rapport in voorbereiding (SOLVA Archeologie).

Pieters M. 1985. Baardegem (O.-VI.): vuurstenen pijlpunt, *Archeologie* 1, 18-19.

Peytremann É. 2003. *Archéologie de l'habitat rural dans le Nord de la France du IVe au XIIIe siècle*, Saint-Germain-en-Laye.

Pieters M. 1988. Vuurstenen werktuigen uit de prehistorie gevonden te Baardegem, *Heemkundige Kring De Faluintjes* 1, 9-11.

Pieters M., De Groote K., Eryvynck A. & Callebaut D., met bijdragen van Cooremans B. & Van Strydonck M. 1999. Tussen kerk en kapel: een archeologische kijk op de evolutie van de dorpskern van Moorsel (10de-20ste eeuw) (stad Aalst, prov. Oost-Vlaanderen), *Archeologie in Vlaanderen V-1995/1996*, 131-157.

Sevenant M., Menschaert J., Couvreur M., Ronse A., Antrop M., Geypens M., Hermy M. & De Blust G. 2002. *Ecodistricten: Ruimtelijke eenheden voor gebiedsgericht milieubeleid in Vlaanderen. Deelrapport II: Afbakening van ecodistricten en ecoregio's: Verklarende teksten*.

Van de Vijver K. 2020, *Archeo-antropologisch assessment van de menselijke resten van de opgraving Baardegem-N411*, rapport 2020-06 Onderzoeksprogramma "Mens en Milieu in het Quartair", KBIN, onuitgegeven rapport.

Verbrugghe G. 2020, *Little Flanders beyond Wales. A landscape archaeological study of row settlements in the British Isles and the County of Flanders*, ongepubliceerde doctoraatsstudie Universiteit Gent.

Verhulst A. 1995. *Landschap en landbouw in middeleeuws Vlaanderen*, Brussel.

7.2. WEBSITES

Laatste raadpleging op 12/05/2025

<https://www.dov.vlaanderen.be>

<https://www.geopunt.be>

<https://inventaris.onroerendergoed.be>

<https://geo.onroerendergoed.be>

<https://maps.google.be>

7.3. BIJLAGEN

7.3.1. Lijst van plannen, figuren, foto's en kaarten

7.3.2. Tekeningenlijst

7.3.3. Fotolijst

7.3.4. Sporenlijst

7.3.5. Vondstenlijst

7.3.6. Stalenlijst

Naar aanleiding van geplande wegen- en rioleringswerken aan de N411 in Baardegem voerde SOLVA, in opdracht van Stad Aalst, een archeologisch vooronderzoek uit. Een bureaustudie wees uit dat vooral de dorpskern rond de Sint-Margarethakerk archeologisch potentieel had. Proefputten bevestigden dit door middeleeuwse sporen van begraving en bewoning aan het licht te brengen, waarna een vlakdekkende opgraving werd uitgevoerd.

Het archeologische onderzoek toonde aan dat het terrein vanaf de late 8ste-9de eeuw in gebruik was als begraafplaats. Het kerkhof kende meerdere fases van afbakening door grachten, waarbij het areaal geleidelijk verkleinde. In de 12de eeuw werd een deel van het voormalige kerkhof ingenomen door bewoning, wat wijst op een verschuiving in ruimtegebruik. Bewoningsporen, waaronder paalstructuren die mogelijk tot een driebeukig gebouw behoren, dateren uit de (11de-)12de eeuw.

Opvallend is de vrijwel volledige afwezigheid van laatmiddeleeuwse sporen, mogelijk door een verandering in de locatie van bewoning en begraving.

In de 18de eeuw onderging de openbare ruimte in Baardegem-Dorp met zekerheid een duidelijk heraanleg. Het kerkhof verkleint verder. Een natuurstenen kerkhofmuur, minstens daterend uit het midden van de 18de eeuw, bevestigt deze inkrimping en realiseerde tevens een ophoging van het terrein. De ruimte ten westen van de kerk wordt ingenomen door een wegtracé en een poel, evenals verschillende (ontginnings)kuilen. Dit geeft aan dat de bewoning uitwijkt naar de omliggende percelen die zich oriënteren op de wegenis, zoals duidelijk blijkt uit de historische kaarten. De huidige ruimtelijke inrichting van Baardegem-Dorp gaat aldus minstens terug tot het midden van de 18de eeuw.